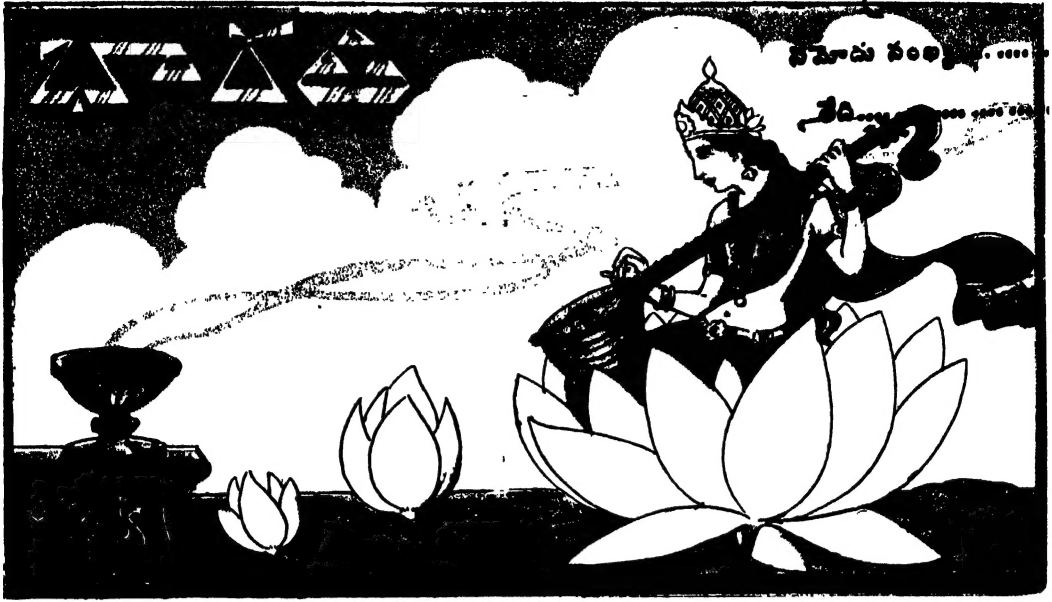

114

సంపు. ౧౩ ధాత సంవత్సరము, భాద్రపదమాసము (నెప్టేంబరు ౧౯౩౬) సంఖ్య

ఆంధ్రవాగ్దేవి

రాజరాజ నరేంద్రు రాజమందిరమున నభిలాంగ సౌవ్యవం బలరఁ బెరిగి,
మన్తసిద్ధి మహిళు మణిసౌధములయందు భాగ్యభోగ్యంబులఁ బరిధవిల్లి,
దక్షిణాధీశు ముక్త్యాలమండపమునఁ గనకాభివేకయోగంబు గాంచి,
శ్రీ కృష్ణరాయలసిరిఁ గూడి పల్లకి లేనుంగు లెక్కి యూరేగి మెఱసి,

వేర్చి నంద్యాల కృష్ణభూవిభుని నగర-ధగధగాయిత నూతనతారహార
మఱుత ధరియించి విబుధలోకార్చలందు నాంధ్రవాగ్దేవి యైశ్వర్య మభినుకింతు.

రామాయణంబుపారాయణంబును వీనులారంగ నాసక్తి నాలకించి,
హరివంశ ముత్తరహరివంశ మిరుగేల నాసతోఁ గొని కన్నులారఁ గాంచి,
భాగవతంబునా భవ్యదివ్యఫలంబు హాయిగా మనసార నారగించి,
కాళహస్తీశ్వరు ఘనత నాకర్ణించి వసుపాండురంగాదివార్త లెంచి,

భద్ర గౌరన శంకరప్రముఖులొసఁగు-పూజలం గొని, మూర్ఖుని వైజయంతి,
విజయులీలలు చూచుచు వేడ్కమీఱు-నాంధ్రవాగ్దేవి వైభవ మభినుకింతు.

మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి

తెనుగుకైత

కొండూరు వీరబాఘవాచార్యులు

తెనెనద్దిన తిపిపదములఁ
దీర్చిదిద్దిన సరసకవితా
శ్రీలహరిలో హృదయనౌకలు
తేలియాడెడును.

పద్మియపురతనాల మూటలు
ముద్దులూరఁగఁ గట్టుచుండిరి,
తెనుఁగుగుండెలలోన నింతటి
తేజ మున్నదియా?

మాటమాటకు రసము చిప్పిలు
తేటకవితలు తెల్లనాడుల
నాఁటుకొనె; సీనవ్యయుగ మే
నాఁటఁ దలయెత్తె?

భారతామృతవృష్టి తెలుఁగుల
వైన నేక్షణమందుఁ గురిసెనొ,
నన్నపార్కుఁడు; నూత్నమధువులు
నాఁడె చిందినవి.

పల్లవులలోఁ బుట్టి రాయల
ప్రతిభచేఁ బెంపొందినాఁ డీ
యాంధ్రమునఁ దెలింగభారతి
యాడె నొకవీణ.

భక్తిసురభిళపుష్పదామము
ముకుఁ డౌటకు-పోతనార్కుఁడు

ఆంధ్రభారతి రమ్యకంధర
నంకితము జేసె.

లలిత లలితకళాధ్వజమ్ములు
తెలుఁగుతేరున నెగురఁగట్టిన
మధురకవి శ్రీనాథుఁ డడుగో
మఱివునకు రాఁడు.

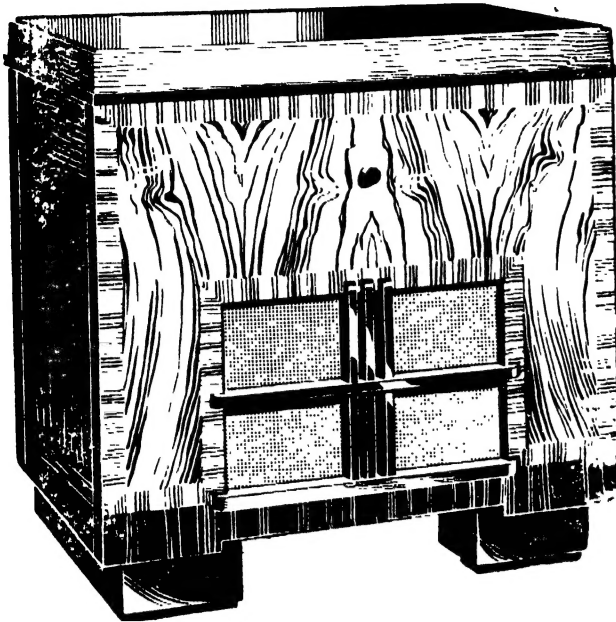
తెలుఁగుదేవికి మంగళము శ
బ్దించుచున్నది కవికుమారుల్,
లలితవాఙ్మయ విలసితోపవ
నాళిలో నేఁడు.

నవయుగస్వాతంత్ర్య కవితా
నర్తకికలగానములలో
బయలుదేరిన దొకవినూతన
భావబంధురము.

ఆపురాస్వాతంత్ర్యమే నా
కమరియుండినఁ దెల్గురాజుల
ఆశ్రయంచే యున్న నభమున
ఆడుకొనఁబోనే?

తెనుఁగుపీఠుల తెజా మెఱయఁగ,
తెనుఁగుకత్తులు పదునుదేరఁగ,
తెనుఁగుశిల్పము వెలయఁ బాడర
తెనుఁగు గీతములు.

“హిస్ మాస్టర్స్ వాయిస్”

రేడియో గ్రామఫోన్

మాడల్ 474 A. C.

వెల రూ. 570.

రికార్డును స్వతః మార్చగల ఇలికరముతోనుండు
మాడల్ 475 A. C.

వెల రూ. 700.

ఈ మోడల్నులందు మీ నాటకపు సెట్టి రికార్డు లెవల
శ్రావ్యముగ నున్నవో విని, కనుగొనుడు!
వివరములకు నేడే వ్రాయుడు.

ది గ్రామఫోన్ కంపెని

లిమిటెడ్,

45, సాత్ వెరేడ్, బెంగళూరు.

రేడియో
గ్రామఫోనులు!

శబ్దపునరుత్పన్నమున ప్రఖ్యాతి
బడసిన “హిస్ మాస్టర్స్ వాయిస్”
వాడు రేడియోవార్తలను, సంగీత
మును సహజమాధుర్యముతో స్రవిత
ఫలింపగల రేడియోయంత్రములను
తయారుచేయున్నాడు. ఈ రేడియో
గ్రామఫోను రికార్డులందలి సంగీత
మునకూడ విద్యుచ్ఛక్తి ద్వారా
ప్రతిఫలింపజేసి నిరంతర సంగీతవ్రణ
మునుగూర్చును. జగద్విఖ్యాత “హిస్
మాస్టర్స్ వాయిస్” వారి శ్రేష్ఠతమ
మైన ఇలికరములచే నమర్చబడిన
యీ రేడియో గ్రామఫోనును నేడే
కొని విని ఇంగలీ ఔన్నత్యమును
కనుగొనుడు.

D. C. ఫలములను దుపయోగించుటకు

కోరిక కన్వర్టర్ :

వెల రూ. 150/- (ప్రత్యేకము)

బలహీనతకు దాగియున్న కారణము

యెట్లు చెడు పురుషుల గట్టిభావము లోలోని కీడిపటిని బ్రహ్మాయువులో ఆ ప్రకారమే బలంతునికీరిమహాద దాగియున్న కారణము చే దుర్బలమగును. దేహమునకు కొన్ని "వికారాలు" (ఖనిజములు) లోపించుటచే తఱచును జన్మించును.

దుర్బలముగావు, అనాగోగ్యంతులుగానున్న వారిలో అనేకలయందు యీ "వికారాలు" (ఖనిజములు) లోపించుచున్నవి. వాగ్విట్టుకొనిన మంట ఆగోగ్యమును మరల పొందుటకు లోపించి ట్టి గాలివస్త్రపులను మరల దేహమునందు చేర్చవలెను. సప్రసిద్ధమైన గ్యుల కల్జనాను కనిపెట్టియుండుటచే ప్రస్తుత మిది నాశ్యమేను. ప్రతిదేహము కొన్ని కల్జనా విశేషములను నేమిచేత ఆగోగ్యమునకు మూలకారణమున నాటికి బలముగలుగును, శరీరము మరల దృఢంతులుగాను, ఆగోగ్యకరముగా నున్నది.

ఒకానొకప్పుడు నడచి అనాగోగ్యముగానుండు మొత్తము వ్రాసింది చెడువుడు: "పూర్వముతరుచు నేను తలనొప్పి, పిత్తపాండువవలన బాధ పడుచుంటిని. అయితే కల్జనాను వాడిన తరువాత నాకష్టము లన్నియు ఇంద్రజాలమువలె మాయమైనవి ప్రస్తుతము నేను పూర్తిగా లాజాగా యున్నాను. నాకు అద్వితీయమైన ఆరోగ్యమును, జీవశక్తిని గలిగించిన కల్జనాకు వందనములు." తక్షణమే కల్జనాను నేమిచేయకు ప్రారంభింపుము. విమర్శించు మిరుమాట అద్వితీయమును ఆగోగ్యమును జీవశక్తిని పొందగలగు.

చేతితో
తాళబడుటలేదు.

Kalzana

ఆగోగ్యశక్తికి ఖనిజసంబంధమైన ఆహారము.
అందుకు విమర్శించుద్రువు, గుకాణము లన్నిటిలోను దొరికను.

భవభూతి ద్విజేంద్రులు

చర్చ గణపతిశాస్త్రి

మొట్టమొదట చిపుగుజెత్త, గంపశిలలు ద్రవింపఁ గఱోర వజ్రములుపైతము ప్రిలిహావఁ దన లేఖిని నవపించి 'ఉత్తర రామచరితే భవభూతి ర్విశిష్టతే' అని సంస్కృత సాహిత్య ప్రపంచమునఁ బేరు వడపినవాఁడు భవభూతి. అన్నదమ్ముల కలహములందుఁ, జేయనీసియు, ఘోరప్రతిజ్ఞలముందు హింసామహమ్మ దీయుల మూరవేదనల యొగుర నలిగిపోయిన ప్రేమనస వాహినిని బాలునాటజేసి 'నాట్యాచార్యుఁడని వంగ వాఙ్మయంబునఁ గీర్తిగడించినవాఁడు ద్విజేంద్రబాల్ రాయి. భవభూతి వీరవిహారమునకు మహావీరనాథము విమలాదర్శము. ద్విజేంద్రుని దుగ్ధాహను నాటకము పీఠల పరాకాష్ఠకుఁ బరిచింబము. భవభూతి మాత్రీ మాధవము చిత్రకల్పనాశక్తికై బెట్టినది పేరు. చంద్ర గుప్తఁగఱ జాణక్యనీతికల్పనమున ద్విజేంద్రబాలు చూపిన కాళలము శాఘనీయు.

కవిచంద్రు లిరువురు భిన్నభిన్న నేతములందు
భిన్నభిన్నకాలములలో మహావిప్లవముల నడుమఁ గవితా
చంద్రికల వెల్లివిరియఁజేసి లోకమున కాఘోకముఁజూర్చి
యున్నారు. భవభూతి ప్రాచీనసూచీక కావ్యరసముల
రుచిపూచినవాఁడు. ద్విజేంద్రుఁడు ప్రాచీనార్వాచీన
కావ్యంబులఁ బరిశీలించినవాఁడు. ద్విజేంద్రునకు భవ
భూతి కవితామృతమును జూఱులుగను పీఠవిక్కినది.
ఈపట్టున భవభూతి యుత్తరరామచరిత్రమునకు ద్విజేం
ద్రుఁడు శిష్యుఁడుగ నుండకతప్పినదికాదు. నీతికి ఫలి
తమే ద్విజేంద్రుని 'కావిదాస భవభూతులు' అను విమర్శ
గ్రంథము. అంతలోఁ దృప్తిగలుగలేదు. 'నీతి' అను
నాటకమును వంగభాషలో రచించి సంతృప్తి
పొందినాఁడు.

ద్వితీయేంద్రుని ప్రతిభ యసమానమైనది. కలము
క్రొంగొత్తరుచుల వాస్యదించినది. బుద్ధి యుత్తర

రామచరితము ననుసరించుచుఁ బ్రోత్తదారి త్రోకి-
నది. కాశలము దివ్యత్వముకన్న మనుష్యత్వమును బ్రద-
ర్శించుటలోఁ బ్రసరించినది. మనుష్యాతీతమగు శక్తులను
ప్రతిఘటింపఁజేయుట యితని కిష్టముకాలేదు. రామాది
పాత్రములకు దివ్యత్వపుమంచుతెరను దొలగించి మాన-
వత్వము సంకీర్తముచేసివాఁడు. తాను వ్రాసిన 'సీత'-
నాటకమును 'ఇతిహాసదృష్టితో'గాని, ధర్మగ్రంథవిచా-
రణతో'గాని పరిశీలింపక కావ్యకళాదృష్టితో మాత్రమే
పరికింపుఁడని భూమికలో వ్రాసికొన్నాఁడు.

ప్రధానాంశములను మార్చక యున్నదానికి మంచిగంఢపుబూతలు పూసి మృదులసురభిశములగు మల్లెపూవునల్లియల దుటిమి జగ్గనిన్లుదోఁది దియ్యని తావులు స్రుమృరింపఁ బాతకులు చొక్కి సోల రచన కూర్చవలయునని భవభూతియాశయము. స్వరూపమును మార్చి నలుసులఁ దీసివేసి పాత్రముల హృదయములకు నాత్మభావములు పోసి సర్వాంగసుందరముగ నాత్మ సృష్టి చేయవలయునని ద్వితీంద్రుని యుద్దేశము. భవభూతి కవి. ద్వితీంద్రుఁడు విమర్శకుఁడు. భవభూతి సంస్కృత. ద్వితీంద్రుఁడు నిర్భాత. కావ్యకళకు వన్నె గూర్చి భవభూతి పతితల మనస్సునకు మైమఱపుగూర్చఁ గలఁడు. కావ్యకళను సృజించి ద్వితీంద్రబాబు పరిశీలకుల హృదయము నానందింపఁ జేయఁగలఁడు. భవభూతి రామునికిఁ బ్రాధాన్య మిచ్చి యుత్తరరామచరిత మని పేరికినాఁడు. ద్వితీంద్రుఁడు సీతారాముల సృష్టిలో నీతఁ ప్రాముఖ్య మిచ్చి 'సీత'యని నామమంచి నాఁడు.

ఇతివృత్తమునఁ బ్రధానాంశములతో భవభూతికిని
ద్వితీంద్రునికిని భేదాభిప్రాయము లంతగాఁ గనుపట్టవు.
'సీతావనవాసనిదుఃఖమున మహాకవి భవభూతి ననుస
రించియుంటి' నని ద్వితీంద్రుడు భూమిలోనే తెలిపి
కొన్నాఁడు. 'మంగళాదీని మంగళమధ్యాని మంగళాం

తాని చ ప్రభంలే' అను ప్రాచీనపద్యతి ననుసరించి భవ భూతి మూలకథలో సంస్కారము చేసియున్నాడు. 'క్రాంతద్యంధ్వరియోగోత్థః శోకః శ్లోకత్య మాకతః' అనునట్లు రామాయణ కావ్యమంతయు శోకాదిగనే పుట్టినది, శోకమగ్యముగనే పెరిగినది, శోకాంతముగనే ముగిసినది. ద్విజేంద్రుడు శొత్తరుచులను గ్రోలినవాడగుటచే మూలమును మార్చవలసిన యావశ్యకత యతనికి గోచరింపలేదు. సీతను ద్యంశించుటలో నొకముఖ్య మగుసూర్యు గానించినాడు.

క థా వ స్తు పు

‘అశాచిత్యా దృశే నాన్య ద్రసభంగస్య కారణమ్, ప్రసిద్ధోచిత్యబంగస్తు రస స్యోపనిష త్పరా’

అని యనాచిత్యమును బహిరించి తీయవలయునని శబ్దతత్వవేత్తలు నిర్వచించియున్నారు. కావున చనాచిత్య పరిహారమునకై కవు లెక్కువ శ్రద్ధ తీసికొనవలసిన పరిస్థితి తటస్థించినది. రామాయణమున జరిత్ర కిచ్చిన ప్రాధాన్యము కళ కీయకపోవుటచే నందరి దోషములు పూర్ణముగాఁ బరిహరింపఁబడలేదు. ఉత్తరరామచరిత్రము నంగుచు, ‘సీత’ యందును మూలకథ దోషములు యథా శక్తిగఁ గథాప్రవీణులగు నీకవులచేఁ జాలవలయుఁ దలఁ గింపఁబడినవి.

ఉత్తరరామాయణమున రాముని నెత్తిపై మోపఁ బడిన దూషణములు రెండు. అంగు నిష్కారణ సీతా పరిత్యాగము మొదటిది. రెండవది శంబూకవధ. ఈ దూషణములను బరిహరించుటకు ‘యక్ష ప్రజానా మనురంజనే స్వామి’ అను వసిష్ఠుని యాదేశమును భవభూతి సాధనమున గాఁ జేసికొనియున్నాడు. వసిష్ఠుని యాదేశము విని

‘న్నహం దయాం తథా సౌఖ్యం యదివా జానకీమసి, ఆరాధనాయ లోకస్య మంచతో నాస్తి మే వ్యథా ”

అని రాముడు సీతసమ్మగ్ధమునఁ జెప్పినపుడు ‘అతనిన రాఘవగురంగర ఆగ్యపుత్రః’ అని సీత మెచ్చుకొనునట్లు భవభూతి కథ నడిపించినాడు. ప్ర జానురంజనమునకై సర్వమును, జీవరకు సీతనుగూడ

సమర్పించుట రామునికి ముఖ్యక ర్తవ్య మైనది. లోక కల్యాణమునకై ప్రేమమయు లిరువురును సార్వత్రికము చేసినని తెలుపుటయే భవభూతియొకయము. ఇక్కడ రెండుప్రశ్న లుదయించుచున్నవి. ఒకటి-సీతా సౌఖ్యమునుగూర్చి రాముడు ప్రజలకు ఎందుకు నచ్చఁ జెప్పలేదు? రెండు - ప్రజలు భ్రమపడినంతమాత్రమున నిరపరాధినియగు జానకిని బరిత్యజించుట యుచితమా? మొదటిప్రశ్నకు జవాబు గ్రంథమునం కే చెప్పినాడు

‘య చ్చాద్భుతం క్త్య విమర్శితే ప్రశ్నోశు క త్తస్యతిమారవృత్తిమ్’ అని.

ఇంగువల్ల ప్రజలకు నచ్చఁజెప్ప పనినుండి విర మించుకొన్నాడు. ఇంక సీత నిరపరాధిని యని తనకు విశ్వాసమున్నపుడు ప్రజల వాక్యములను గణింపకపోవుట యుచితము కాదా యని మనకుఁ దోచిన ప్రశ్న. రాముడు వనముండి వచ్చి యెంతోకాలము కాలేదు. రామరాజ్యపరిపాలనము కన్నులారఁ జూచుటకుఁ బనునాలుగేండ్లనుండి కన్నులు కాయలుకాయ నెదురు తెమ్మలు పరికించుచు నప్పడీ తృప్తిపొందిన లోకమును ‘నివన్నదీ భ్రాంతి’ అని ధిక్కరిఃపఁగఁగలుగుట యెట్లు? రాముడు వచ్చినాఁ డన్న సంతోషములూఁ గ్రొత్తకో జాలు గడచినవి. గోజాలు ప్రాంతగిల్లునప్పటికిఁ బ్రజలలో గుసగుసలు ప్రారంభమైనవి. అది చాకలితోటినుండి యెట్లో పొక్కి బయటఁబడినది. ‘ఎపుడో మన రాముడువచ్చును మనరాముడవచ్చును’ అని యంతకాలమునుండియు నువ్విళ్లూరు ప్రజ లను దాను రాజ్యమునఁ గాలిడిన మాత్రముననే ధిక్కరించుటకు రాజధర్మమును చెలియనివాడు కాఁడు రాముడు. ‘రాజ్యమదాంధరతలన జనులవాక్యము పాటింపకున్నాడు’ అను నింద నెత్తిపై కెక్కించు కొనువాడును గాఁడు. తమకుఁ బ్రతినిధిగా నెన్నుకొని సింహాసనమునఁ గూర్చుండఁజెట్టినపుడు ‘ఇప్పుడు మీ లెక్కయేమి’ యనునంతటివాడును గాకపోవుటవలననే యిట్టిపని యాచరింపవలసివచ్చినది. ప్రజలు మూఢులను టకుఁగూడ రాముఁ డంగీకరింపలేదు. గుర్తుకుఁడు ‘ప్రజలు దుర్జను’లని యన్నమాత్రమున ‘కాంతం. కథం

దుర్జనాః పారజానపదాః' అని దుర్ముఖునిపై మండి పడినాడు. 'మిష పెట్టి యడవికి మోసగించి పంపుట యేల? నీతకుఁ దెలిసియే పంపరాదా?' అను ప్రశ్నలు రాకుండంగనే ప్రజాసురంజనమునకై నీతను గూడఁ ద్యజింతు నని రాముఁ డన్నప్పుడు 'అట్లు చేయువాఁడు గావుననే యార్యపుత్రుఁడు రాఘవధురంగధరు' డని మెచ్చుకొని ప్రజాసురంజనమునకుఁ దన్నుర్పింప నీత రామునికి స్వాతంత్ర్యమిచ్చినది. తననోటితోఁ జెప్పఁజాలక లక్ష్మణునిచేఁ జెప్పించి ప్రాణేశ్వరి దీనాననమును గనుఁ గొనలేక యటు మిష పెట్టి పంపించునట్లు చేసిన భవ భూతికాశలము మెచ్చుకొనఁదగియున్నది. పోనీ, రామునికిఁ బ్రేమరూపియందు విశ్వాసము లేదనుటకు నొకిం తయైనను ప్రమాదకము లేకపోవుట సరిగదా పైఁగా జానకియందు రాముని కట్టి పూజ్యభావముగలదోయతని యీక్రింది వాక్యములు వెల్లడించుచున్నవి.

'త్వయా జగంతి పుణ్యాని త్వయ్యపుణ్యా జనోక్తయః, వాగ్ధవంతి స్త్వయా గోకా స్త్వమనాథా వివత్స్యనే' ఇట్టి వాక్యములతో మాత్రమే సంతృప్తిపడలేదు. సీతా పాదరజమును శిరమున ధరించి 'త త్కి మస్పర్శనీయః పాతకీ దేవేం దూమయామి' అని తన్ను నిందించుకొన్నాఁ డు రాముఁడు, ఆయంపదము వినకపూర్వము చిత్రదర్శనములో లక్ష్మణుఁడు 'అగ్ని సుధి పర్యంతము' అను మాట యన్నంతమాత్రముననే రాముఁడు

'ఉత్పత్తిపరిపూతా గాః కిమన్యః పావనాంతరైః,
తీగ్ధోదకంచ వహ్నిశ్చ నాన్యత శ్చుద్ధి మర్హతః'

'దేవి! దేవయజనసంభవే! ప్రసీద ఏష తే జీవితావధిః ప్రవాదః' అని మనస్సున నెంతయో నొచ్చు కొన్నాఁడు.

ఇంక రెండవది శంబూకవధవిషయము. రాముని మనస్సులో నిదికూడ నశరత్తుమనియే స్థిరపడినది. ఇది కూడ నవశ్యాచరణీయమే యైనది.

'తే హస్త దక్షిణ మృతస్య శిశో ర్ద్విజస్య
జీవాతవే విస్ఫుః శూద్రమునా కృపాణమ్,
రామస్య బాహు రసి దుర్భరగర్భభిన్న
సీతాదినాసనపటః కరుణా కురస్తే'

ఇట్లు, పాపము, వాపోయి యెట్లో శూద్రకుని, జంపి 'రామునికిఁ దగిన పని చేసితిని. ఆ బ్రాహ్మణ పుత్రుఁడు జీవించువా?' అని నిట్టూర్చినాడు. తనము చెడినను ఫలము దక్కలే దనునట్లు మునిని జంపిన పాప మును మాటగట్టుకొన్నను బ్రాహ్మణపుత్రుఁడు బ్రతు కుండేమో యని పాపము భీతి రామునికి జనించినది. వర్ణాశ్రమధర్మ విచ్ఛిత్తి నివారణకై రాముని కది యా వశ్యకమైనది. రాముఁడు శంబూకునిఁ జంపినవెంటనే శూద్రునికి దివ్యత్వము వచ్చినట్లు భవభూతికల్పనము జరిగినది. శంబూకుఁడు వచ్చి రామునికి స్వాగతమిచ్చి తన దివ్యత్వమున, బ్రాహ్మణపుత్ర సంజీవనమును జెప్పఁ దగినట్లు ప్ర

తగ్గించుకొన్నాఁడు. వివిధ శంబూకుని వీడ్కొలుపుచు 'భద్ర! శివాస్తే పంథానః, దేవయానం ప్రతివద్యస్వ పుణ్యేభ్యో లోకేభ్యః' అని యాశీర్వదించి సంతృప్తుఁ డయినాడు.

ద్విజేంద్రుఁడు సీతాత్యాగవిషయమునఁ ద్రోక్కిన మార్గమే వేటు. రాముఁడు దుర్ముఖుని నోటినుండి సీతాపవాదవార్త విన్నాఁడు. అంగలేకపోయినాఁడట్లె వల్లి వసిష్ఠుని యాశ్రమమున వ్రాలినాడు. వసిష్ఠుని వాక్యములు రామునికి నచ్చలేదు. 'నా కిదేమియుఁ దెలియదు. మిగిలిన ప్రకారము నడతును, అజ్ఞాపింపు' డన్నాఁడు. వసిష్ఠుఁడు సీతాత్యాగమే ప్రస్తుతి మవశ్య కర్తవ్యమని చెప్పినాడు. సరే యని యక్కడ నెట్లో యెప్పుకొని యయోధ్యకు వచ్చినాడు. మనస్సులో వేదన బయలుదేరినది. ఈవార్త అంతః పురములోఁ బోక్కినది. భరతుఁడు, శాంత యిద్దఱును వచ్చి ప్రసోధించినారు కాని వారి వాక్య ములు రామునిముందు పనికిరాలేదు. తల్లి కాసల్యవచ్చి సీతను విడిచిపెట్టినీయనని పంతుముపట్టినది. 'నీకు మాతృ వాక్యపరిపాలనము తప్ప' దన్నది. చివరకు మాతృవా క్యము రాముఁ డంగీకరింపక తప్పినదికాదు. సరే నీమాట చెల్లించు నన్నాఁడు. సంతోషించి కాసల్య వెల్లిపోయినది. వసిష్ఠుని కిచ్చినమాట గుర్తవచ్చినది. హృదయములో ద్వంద్వ యుద్ధము బయలుదేరినది. తం డ్రేయకు దశరథుని యవధి తటస్థించినది. కింకర్తవ్యతా

మూఁడు దైనాఁడు. ఇంతలోఁ బ్రేయసి జానకి ప్రత్యక్షమైనది. సీత భర్తృగుణులునాత్మయైనను వినలేనిది. భర్తృగుణులను సంగతి వినఁగానే యామెహృదయమును వేయివహనములు తగులఁజెట్టుచున్నట్లు తోచినది. 'నే నిదిగో పోవుచున్నాను. విచారింపక భర్తృముతో లేచి మార్చుండునని ప్రియునితో నన్నది. పితృవాక్యపరిపాలనము గావించి రాముఁ డడవికిఁ బోయినట్లు సీత భర్తృవాక్యపరిపాలనము గావించి వనమున కేగ సమకట్టినది. లేవలేక కూలఁబడిన రామునిని హృదయమున నద్దకొని జానకి భర్తను పిడ్చొనినది. ఇది ద్విజేంద్రుని మాతృ సృష్టి.

శూద్రుని విషయమునుగూర్చి ద్విజేంద్రుఁ డిట్లు భూమికలో వాకొనియున్నాఁడు. 'శూద్రుని విషయములో రాముని దోషమును గప్పిపుచ్చుటకుఁగాని, దాని కేదో యాధ్యాత్మికవ్యాఖ్యను గల్పించుటకుఁగాని నేను యత్నింపలేదు. ఆకాలములో శూద్రులవిషయమున బ్రాహ్మణుల వ్యవహార మట్లుండెడిదిని నాయాశయము. కాని నే నీవిషయములో మాత్రము రామునిని దోషినిగాఁ బరిగణింపక దానిని వసిష్ఠునికే గూర్చియుంటిని' అని.

భవభూతిద్విజేంద్రు లిరువురు నిట్లు ఆరెండువిషయములనుగూర్చి తమయుద్ధేశము ననుసరించి రామారులను జిత్రించిరి. మిగిలిన విషయములలో రామాయము నకును ద్విజేంద్రుని 'సీత'కును భేదము కనుపట్టుదు. భవభూతిమాత్రము ఇంకను గొన్నిచమతెగ్గరవిషయములను గూర్చినాఁడు. ఒకటి చిత్రదర్శనము. రెండు సీతారాముల పునర్దండకా ప్రవేశము. మూడు అంతర్నాటిక.

జనకమహారాజు రామపట్టాభిషేకము చూచుటకై వచ్చి పెల్లినపిడవఁ బండ్రివియోగమునకు విచారించు సీత సూరడించుటకు రాముఁ డుపాయము వెదక నాఁడు. తమ పగునాగ్ని సంవత్సరముల చరితమును జిత్రించిన చిత్రము స్ఫురణకు వచ్చినది. లక్ష్మణుఁడు దీసికొనివచ్చినాఁడు. విశ్వామిత్రుని యాగరక్షణకై అడవికిఁ బోవు ఘట్టము వచ్చినది. జృంభకౌస్త్రముల యుపదేశము చూడఁగానే గుర్తువచ్చి సీతాసంతోషము

నకై తన సంతానమున కాయస్త్రములను బ్రసాదించినాఁడు. ఆజృంభకౌస్త్రములే కుళలపులు రాముని తనయులని తెలిసికొనుటకు సాధనములైనవి. చిత్రగత భాగీరథీదర్శనమున 'సా త్వ మంబ స్మృషాయా మరుంధతీవ సీతాయాం శివానుభావవరా భవ' అను రాముని మాటలు సీత గంగలోఁ బడినపుడు గంగ సీతను రక్షించుటకుఁ గారణములైనట్లు కవియే సప్రమాంకమునఁ దెలిపినాఁడు. సీత లంకలో నున్నపుడు రాముఁ డెట్టి దుర్భరవియోగవేదన ననుభవించెనో దానిని 'జనస్థానే శూన్యే వికలకరణై రార్యచిత్రై, రసి గ్రావా గోదిత్యపి డలతి వజ్రస్య హృదయం' అని కవి సంగ్రహముగాఁ దలుపుటకు వీలైనది. చిత్రదర్శనమున కన్నిటికంటె ముఖ్యప్రయోజన మిది చిత్రదర్శనమునకుఁ బడస సీత యిట్లున్నది. 'ఆర్యపుత్ర! ఏశేన చిత్రదర్శనేన ప్రత్యుత్పన్నదోహదా హా అస్తీ మే విజ్ఞాప్యం. జానే పునరపి ప్రసన్నగంభీరాను వనరాజిషు విహరిష్యామి' అని ఇట్లు చిత్రదర్శనమువలన సీత తానే వనగమనమును గోరుకొన్నది. చిత్రదర్శనములేక సీత యిట్లు కోరకపోయినచో రాముఁ డేమిషు పెట్టి జానకిని వనమునకుఁ బంపియుండెడివాఁడో.

ఇంక రెండవది సీతారాముల దండకాప్రవేశము. మూడవయంక మంతయు దీనితోనే నింపియున్నది. శంబూపనిఁ జంపుటకై రాముఁడు పుష్పకవిమానము నధిగోహించి దండకము బ్రవేశింపవలసివచ్చినది. పూర్వము ప్రియరాతితోఁగూడ సుఖముగా విహరించిన దండకలో రాముఁ డొంటికఁ దిగి జీవనము ధరింపలేడు. రాముని నుద్ధిష్ఠింపఁజేయుటకై సీతాసాన్నిధ్య మత్యావశ్యక మైనది. ఆపుడు రాముని హృదయమునఁ దనమీఁద నెంతటి యుగాధక్రమ యున్నదో సీత కన్నులారఁ జూచి యానందించుట తలపించినది. సీత తిరస్కరణీవిద్యచే నంత్రితయైయుండుటవలన రామునికి గన్పింపలేదు. సీతను సమావేశమొందుట వనదేవతలచేఁ గూర్చిఁబడినది. దీనిలోఁ గవి యెంతటి కళాప్రావీణ్యము చూపింపనాఁడో ముందు తెలియఁజేయుదును. సీతామనముననున్న 'రాముఁడు నిష్కరణపరి

తాగి' అను హృదయశల్యమును దీసివేయుట కిది ముఖ్య కారణము. 'సహధర్మిణిగా నీతాస్వస్థత్రతిమను బూదించుచుంటి' నని రాముని వాక్యములు వీనులారా రాముని నోటినుండి వినుభాగ్యము తటస్థించుటకు దంపకారణ్య ప్రవేశమే ముఖ్యాధానమైనది. భవభూతి యీ సమావేశముకొఱకే, రాముని యగ్రాగ్రేమమును జానకికి జాపుటకొఱకే ఈనాటకమరచించెనని చెప్పవలయున్నది.

ఇంక మూడవది యంతర్నాటిక. ఇది సీతా హృదయవేదనను రామునికిని, బాధలకునుసాక్షాత్కరింపజేసి వారి మనస్సుల నాద్వీకరింపజేసి సీతాస్వీకారము నకుఁ దోడ్పడుటకు నాల్గొకచో నయోధ్యానగరమున నేర్పాటుచేయఁబడిన నాటిక. నాటికలోని సీతాచరితముఁజూచి యాగలేక రాముఁడు మూర్ఛిల్లును. జలము నుండి పుష్కళభాగీరథులు సీతను లేవఁదియుదురు. శీత త్వరగా వచ్చి రామునిని స్పృశించి మూర్ఛనుండి తేర్చును. పిదప నరుంధతి లేది యిట్లుపన్యసించును.

'ఓపారజానపదులారా, యీజానకి యిపుడు పుష్కళ భాగీరథి లచేత నిట్లు కొనియాడఁబడి యరుంధతి నను నాకు సమర్పింపఁబడినది. పూర్వముభగవంతుఁడగు నైశ్యానరుం డేమె పుణ్యచారిత్రమును నిర్ణయించినాఁడు. బ్రహ్మాది దేవతలు కొనియాడియుండిరి. ఈమె సూర్యకులవధువు. దేవయజ్ఞ సంగూత. సీతను బరిగ్రహించుట మీకు సమ్యక్మేకదా' అని. అందులకు లక్ష్మణుఁడు దేవమానవులంగీకరించినట్లు సాక్ష్య మిచ్చినాఁడు. సీతా రాముల సమాగమసిద్ధికొఱకేగదా యీయంతర్నాటిక కల్పింపఁబడినది. అది దీనివలన సిద్ధించినది.

ద్విజేంద్రుఁడు తన నాటకమునఁ బాత్రములకు మానవత్వమునే నిరూపించియున్నాఁడు. మానవానుభవములనే ప్రదర్శించుట యిదిని శభిమతమై యున్నది. భవభూతిపాత్రము మానవానుభవపాతీతములగునాఁడ బ్రదర్శించును. ద్విజేంద్రుఁడు తన నాటకమున మొదటి దృశ్యములో నలుగురు సోదరులను బ్రవేశపెట్టినాఁడు. రాముఁ డడవికిఁ బోయివచ్చినపిదపఁ బట్టాభిషేకపుఁ

దొందరలో సోదరులు కలిసి కష్టసుఖములు చెప్పకొనుటకు వీలు చిక్కినది కాదు. తొందరలు అడవిగనవి. కావునఁ గవి నలుగురుసోదరులను సమావేశపఱచినాఁడు. రామునికిఁ బ్రకృతితోభాలోకనమున నున్న యనుభవము రాజ్యకార్యావలోకనమున లేనందునఁ బరిపాలన పద్ధతులు, రాజదోషములను తెలిసికొనుటకు వఁయు గీతులు భరతుని నడిగి తెలిసికొన్నాఁడు. నలుగురు సోదరులను గష్టసుఖములు చెప్పకొననిచ్చినట్లే నలుగురు చెల్లెండ్రులు వదినెగారగు శాంతను తేర్చి కష్టసుఖము లనుగూర్చియు, వనవాసపట్టణనివాససౌఖ్యములనుగూడఁ చియుఁ జెప్పకొనునట్లు చేసినాఁడు. ఒక దృశ్యములో బదునాలుగు సంవత్సరములును విరహవ్రతమును బూని ఘోరవియోగ కేదినను అడవికొనియున్న ఊర్మిశాలక్ష్మణులను తేర్చినాఁడు. ఊర్మిశాలక్ష్మణుల సమావేశపఱచినది యీద్విజేంద్రుని కరుణావృత్తి యొక్క టియే. పాపము ఊర్మిశాలక్ష్మణులను మఱవనందులకు ద్విజేంద్రునికి ధన్యవాదములు. భవభూతి సీతారాముల కరుణరసమున మున్నుడయియుండుటచే నతనికి మఱి యొకటి గోచరింపనేలేదు.

రాముఁడు దుర్ముఖునివలె సీతాపవాదనార్తము విని యాసంగతి చెప్పినందుల కతనిపైఁ గోపపడి యిట్లు నిందించినాఁడు. 'దుర్ముఖా! ఏమంటివి? నీ కింత పొగరా దుర్మతీ! ఆమె యెట్టిదో నీ నట్టివాడనో యెఱుఁగుదువా? విశ్వాసఘాతుకుఁడా' అని యింతలో సద్దశాని నీవు చేసినది మంచిదే యని మెచ్చుకొన్నాఁడు. తిరిగి మానవసహజమును మోహములోఁ బడి 'జానకి పవిత్రురా లగుఁగాక యపవిత్రురా లగుఁగాక, యామె నాప్రాణము. ఇతరుల యిచ్చనుబట్టి సీతను ద్వజింతునా? ఎప్పుడును అట్లు చేయను. ప్రజల కిష్టము గానిచోఁ గానిమ్ము. నేను నాచేతులతో నాకళ్లు పెట్టికొందునా? ఓదుర్ముఖా! పాపీ! నాయుప్పలిన నాయుఁటివాసములు లేక పెట్టుదునా? కృతఘ్నా!' అని యిట్లు నిందించుచుఁ దిరిగి తెలివితెచ్చుకొని కర్తవ్య పాలనకై కడంగుచుండును. చివరకుఁ బ్రజారంజనము సర్వవిధముల నాచరింపు మని యాజ్ఞ

యిడిన గురువును వసిష్ఠునిగూడ నిందింపకుండ నుండ లేకపోయినది యతని మానవస్వభావము. సమస్తరాజ్యము మట్టిగోడ గలిసిపోయినను నీతను ద్యజింపనని తలచి నాడు. మరల బుద్ధి మాటివది. వసిష్ఠుని దగ్గఱకుఁబోయి యాలోచన చేసినాడు. వసిష్ఠుని యనతిప్రకారము నీతను ద్యజింపనన్నాడు. దానిని గౌసల్య మరలమార్చి వేసినది. రామునికి నిర్ణయశక్తి క్షీణించినది నీత వచ్చి తానే సెలవుతీసికొని జడలిపోయినది. వై ఘట్టములో ద్వితీంగ్రుడు రాముని మానవునిగానే నిర్మించినాడు. ఇట్లే భరతునిగూడ నిర్మించినాడు. నీతను ద్యజించిన తోడనే భరతుఁడు రాముని యమానుష కృత్యమును సహింపలేక రాముని ద్యజించి మేనమామయింటికిఁ బోయినాడు. రాముఁడు తన తండ్రియని తెలిసినప్పుడు కూడ లవుఁడు తండ్రికి ననుస్కరింప నని రామునితో నిట్లు నిర్భీతిగా నన్నాడు. 'నీవు పృథ్వీపతి వగుదువుగాక, ధర్మపరాయణుఁడ వగుదువుగాక. నీవు కాపురుషుఁడవు, పాపివి. నీపాపమున కంతము లేదు. ఈకళంకము నీమఖముపైఁ జీరకాలము నిలుచుఁ గాక. నాతల్లి నిన్ను తమిండుఁగాక. నీవు తండ్రివి. నేను గొడుగును. అయ్యో! ఇట్టి సంబంధము తెలుపునపుడు నేను సిగ్గువలనఁ దలంచుకొనవలసివచ్చుచున్నది.' అని ఇట్లే యింకను ద్వితీంగ్రుడు శూక్రకవర్షిచే రాముని నిందగావించినాడు. రాముని దివ్యునిగా నంగీకరింపకపోవుటకుఁ బైవి ప్రబలకారణములుగాఁ జూపి యున్నాఁడు కవి.

భవభూతిమాత్రము రామునిని గేవలము దివ్యునిగానే చూపలేదు. మధ్యమధ్య మానవునిగాఁ గూడఁ జూపినాడు. వాసంతి రామునితో మాట్లాడునపుడు అతనిని మానవునిగానే తలచి యిట్లు నిందించినది.

'అయి కళోర! యశఃకిల తే ప్రియం
కి మయోహో నను ఘోర మతఃసరం' అని.

లవుఁడుగూడ రాముని మనుజునిగానే తలచి 'పృథ్వాస్తే నవిచారణీయచరితా స్త్రిమంశు కిం వర్ణ్యతే' అని యాక్షేపించినాడు. జనకమహారాజు దృష్టిలోఁ గూడ రాముఁడు మానవుఁడుగానే యున్నట్లు కన్నట్లు

చున్నది. కనకనే 'అహో దుర్మర్యాదతా పారాకాం, అహో చ క్షీప్రకారితా రామస్య' అని రామునినిందించి యతనికి కాప మీయఁబోయినాడు. ఇట్లు బహు విరళముగా రాముని మానవునిగా నిరూపించియున్నను బ్రతిఫలమునందును రామునికి దివ్యత్వమే నిరూపింపఁబడినది. తన్ను వధించిన రామునిగూడ శంబూకుఁడు దివ్యునిగానే తలచియున్నాడు. పైఁగా నతనికిఁ బూజనేసి రామదర్శనమునఁ దన్నుఁ బ్రార్థించునిగాఁ దలచియున్నాడు.

ధర్మనిర్ణయ పద్ధతిలో వీరివలంబించిన మార్గములు వేరు. ధర్మార్థములను బాత్రల ముఖమున వాదించి ద్వితీంగ్రుడు నిర్ణయింపఁజేసినాడు. వాదనలో నీతని శక్తి యద్వితీయమైనది. గురువునాజ్ఞను దిరస్కరింపలేక నీతాత్యాగవిషయమునఁ గృతనిశ్చయఁడు రామునితో వాదించి గురునాజ్ఞకన్న మాత్రాజ్ఞయై తమమని కాసల్య రాముని నిరుత్తరుని జేసి తన యభీప్రాయము నంగీకరింపఁజేసినది. శంబూకుఁడు రామునితో మనుష్యధర్మమునుమార్చి వాదించును. ఆవాదములో రామునిలాశంబూకుఁడు చిచ్చుచేసివచ్చును. 'బ్రాహ్మణక్షత్రియ వైశ్యభేదము ఎవరు చేసినది? జాతి భేదమే కల్పింపఁదలంచినచో నీశ్వరుని నీతి ననుసరించి కల్పింపుఁడు. సింహ మెద్దు ఎన్నటికిని గాఁజాలదు. ఎద్దు సింహ మెన్నటికిని గాఁజాలదు. కుక్క యెంతటి బుద్ధిగలదైనను కుక్క కుక్కగానే యుండును. కాని మనుష్యుని కొకవేళఁ బిచ్చియైతినను అతనినుండి మనుష్యత్వము పోదు. శూద్రునియందుఁగూడ బ్రాహ్మణునితోఁ దుల్యముగా విద్య, బుద్ధి, వ్యాయము, ధర్మార్థ యుండుట యసంభవము కాదు. ఇట్లే బ్రాహ్మణుఁడుకూడ శూద్రునికంటెఁగూడ నధమఁడుగా నుండవచ్చును. జన్మమంతయు శూద్రుఁడు నేవకుఁడుగానే యుండవలయుననుట యేమి ధర్మము? ఈ నియమము స్వాభావికమా? ఇట్లు చేయుట విధాతకుఁ గళంకముగూర్చుట గాదా? నేనుజేసిన యపరాధ మేమి? హత్య చేయలేదు దొంగతనము చేయలేదు. నేను జేసిన యపరాధ మిది. నేను సంసారమునందలి కలుషచింతఃవలనఁ జివికి

పోయి నామనస్సును ఆపరబ్రహ్మమునై పునకుఁ ద్రిప్పితిని. శూద్రునికి మెదడు లేదా? కేవలము నేరకవృత్తికి శూద్రజన్మ మయినచో నీకృరుఁడు కాలినేతులుమాత్రమే యాయక మిగిలిన యింద్రియములుకూడ నేల యిచ్చి నాఁడు? ఈనాదనకు రాముఁ డొక్కటే సమాధాన మిచ్చినాఁడు. 'ఇది సత్యమో, యసత్యమో, లేక భ్రాంతియో నాకుఁ దెలియదు. రాజనియమము నుల్లంఘించితివి కనుక దండనార్హుఁడవు' అని. ఇట్లే సీతా స్వీకారవిషయమున వాల్మీకివసిష్ఠులకు వాదము జరిగినది. కర్తవ్యముకన్నఁ బ్రేమ యుత్తమునుని వాల్మీకి వాదము. చివరకు వసిష్ఠుఁడు తన పరాజయము నంగీకరించివాఁడు.

సీతాత్యాగమువిషయమున వసిష్ఠుని వాదము రామునికి నచ్చలేదు. రాముఁ డచటఁడై యతనివాదము నంగీకరింపఁడు. ద్విజేంద్రుఁ డిచ్చుట రామునిని జక్కఁగా జిత్రించివాఁడు. 'నిరపరాధియగు జానకిని ఏదోషమువల్లఁ బరిత్యజింతు'నని రాముఁడు ప్రశ్నించును. దానికి వసిష్ఠుఁడు "నెమక నీకు వనవాసము తటస్థించినదిగదా, నీవేమి యపరాధము చేసితి కని యది సంభవించినది? నీవు కుంభకర్ణాదుల నే యపరాధమువలన సంహరించితివి? నిర్గుణఁ డేమపరాధమువలన దారిద్ర్య గూఠన ననుభవించుచున్నాఁడు? నీ నెవఁడవు? నే నెవఁడను? ప్రతివాఁడును సంఘము చేరక్షింపఁబడెడువాఁడే. అందఱుమీఁదను సంఘమున కధికారము గలదు. ప్రతికర్మక్రికిని సంఘము పాదముల పయించిన సంపద, స్వేచ్ఛ, సుఖము ధర్మము సమర్పణము చేయువనియుండును. స్వర్గనరకములు, పాపపుణ్యములు విధాత సృష్టించినవికావు. కుటి యపరాధముసంగతియా? ఈజగములో ఎవఁడు ఎవనికి న్యాయవిచారము చేయఁగలఁడు? నరపాత్య పాపముని సంఘము చెప్పనున్నది. కాని యుద్ధములలో నేలకొలఁది నిరపాత్యులు జరుగుచున్నవి. వానిని బాపముని యెవరు చెప్పఁగలరు" అని సమాధానము చెప్పినాఁడు. అప్పుడు 'అట్లయినఁ బాపపుణ్యములు లేనేలేవా?' అని రాముని ప్రశ్న. దానికి వసిష్ఠుని సమాధాన మిది. 'అవును, లేనేలేవు. ఈప్రశ్న

కుపాను నడుగుము. అది లేవని చెప్పను. పిడుగు నడుగుము. భూకంపమును బ్రశ్నింపుము. దానానలమొసఁగు సమాధాన మాలకింపుము. డోమను చెప్ప సంగతియేమి? ముసలితన మేమి చెప్పనో తెలియవా? ఇరియన్నియు నైకకంఠ్యముగఁ బాపపుణ్యములు లేవని చెప్పనున్నది. ఏ పనులు చేసిన సమాజమున కకుభము నాటిల్లునో యవియే పాపములు. పాపపుణ్యములు సమాజము కానించు కృత్యములు. ఆ సమాజమునకుఁ బ్రతినిధి యగు పవని నధిస్థించియుంటివి. సమాజమునకు భృత్యుఁడవు.' అని. ఈ గంభీరోపన్యాసము రామునిని గించిత్తయినను గద్యులేకపోయితి వాదము నంగీకరింపలేదు. కాని 'నా కిది తెలియదు. అజ్ఞునినుము. అట్లు చేయుడు'నని యతని యజ్ఞానుసారము చేయ నిశ్చయించినాఁడు. ఇట్లు ప్రతిస్థలమునందును బాత్రలముఖముననే ధర్మాగ్రర్థములను ద్విజేంద్రుఁడు నిర్ణయింపఁజేసినాఁడు. వసిష్ఠుని వాదము సీతాత్యాగమువిషయమున విన్నవాఁడవుటచే శంబూకుని వధవిషయమునఁ దాను వాదించలేదు. తదాజ్ఞ సమాశ్రమ నిర్వర్తించినాఁడు రాముఁడు.

భవభూతిపద్ధతి వేఱు. అతఁడు ఆపాత్రలచేఁ బ్రత్యక్షముగా వాదించించి ధర్మాగ్రర్థ నిర్ణయమునకుఁ బూనుకొనఁడు. మధ్యవర్తి తీర్పు చెప్పినట్లు పరోక్షమున నితరపాత్రములచే ధర్మనిర్ణయము గావించును. యుక్తివాదము పతితలకు వదలిపెట్టును.

'ప్రీతాం తథా వాచాం సాధుశ్చే నుర్జనో జనః' అని నూత్రధారునిచే బలికించి యదియును సరి పొదని తలచి నటునిచే 'అతిదుర్జన ఇతి వక్తవ్యం' అని పలికించినాఁడు. సీతాశిలమువిషయమున 'తత్త్విమస్పర్శనీయః పాతకే దేహిం నూషయామి' అని రామునిచే సీతాసాశిల్యముగూర్చి యనిపించినాఁడు. శంబూకవధ యనుచిత మనుమాట 'కృతం రామసదృశం కర్మ' అని రామునిచే ననిపించియున్నాఁడు భవభూతి. ఇట్లు దోషములు దోషములుగా నూచించియున్నను దోషనివారణము చేయుటలో నతని కల్పన యద్భుతమై యున్నది.

ద్వితీంద్రుడు తన నాటకమును గావ్యకళా దృష్టితోఁ జూడవలయు నని భూమికయందే తెలిపి యున్నాఁడు. గేయముల ప్రసక్తి వచ్చినచే కాని తన నాటకములందు గీతికలను ద్వితీంద్రుడు రచింపలేదు. వచననాటకము లాఘునిక కవిసమ్మతములై యుండుట చేతను, అవియే తన కుచితములుగాఁ దోచుటచేతను ఈకవి యట్లే వచనరచన గావించియున్నాఁడు. ఇతఁడే విషయములను జెప్పినను ఆవేశపూరిత హృదయముతోఁ జెప్పును. రచనలో శీఘ్రమున్నది. ప్రేమవిషయము వచ్చినపుడు బొచ్చిని విషనాపక పాత్రములను బ్రకృతిముగ్ధులను గావించి తాను ముగ్ధుడై పాశకులను ముగ్ధులను గావించివైచును. వీరము ప్రదర్శింపవలసివచ్చినపుడు పాశకుల హృదయమందలి రక్తముపొంగి పారలివేడియొక్కనట్లు రచింపఁగలఁడు. ఏ పాత్రను జూపవలసివచ్చినపు డాపాత్రయే తాను వెంటనే యటఁ బ్రత్యక్షమగును. తనకు నచ్చుని విషయములను ఎరుఁదగ్గఁజేసినను 'నాకు నచ్చవు' అని నిర్ణయముగాఁ జెప్పించును. తన కులగురువు సీతాత్యాగ విషయమునఁ జెప్పిన వాక్యములనుగూర్చి 'నా కిది నచ్చలేదు. మీరు చేయు మరి యాజ్ఞాపించినచో మాత్రము చేయుదు' నని రామునిచేఁ జెప్పించినాఁడు. కర్తవ్య పాలనములో వశిష్ఠుని నతినిష్ఠునిగనే చూపినాఁడు. శంబూకుఁడు రాముఁడు మహారాజైనంతమాత్రమున నోరు మాసికొని దోసిలాగ్గలేను. నిర్భీతిగాఁ దన వాదము వినిపించినాఁడు. లవుఁడు తన్ను నిందించి నప్పుడుమాడఁ దన తప్పులను దెలిసికొని లవుని సెచ్చుకొనునట్లు రాముని పాత్రయు సుచితముగాఁ గవి పోషించినాఁడు. భరతుని పాత్రనుగూడ నిట్లే నడపినాఁడు. రామునియంద ధృతి భక్తిగల భూమిని సీతాత్యాగ విషయమునఁ దన యసమ్యక్తిని జూపి యక్కడినుండి వెడలి పోయినాఁడు. వాల్మీకివాదము నంగీకరించి వశిష్ఠుఁడు తన గౌరవభంగమునకు వెలవక యాతృపరాజయమునకు సిగ్గుపడక సత్యమునందే దృష్టియుంచి బ్రహ్మాగ్ని పదవి కాచిత్యమును బోషించియున్నాఁడు. ఈ పాత్రముల యన్నిటికంటె సీతపాత్ర కత్యధిక ప్రాముఖ్య

మిచ్చినాఁడు కవి. రాముని యధాంగియై 'మందు నూయి చెనుక గోయి' యన్నట్లు రాముఁ డెట్లునుజేయలేని స్థితిలోనున్న సమయమున నాత్మార్పణముగావించి నట్లు సీతను జూపి సీతపాత్ర కంతయును గవి యాచిత్యమును నిర్వహించియున్నాఁడు. సీతపాత్రను సీత యుదారహృదయమును జూపుటకుమాత్రమే కవి తన నాటకము వ్రాసినట్లును గన్పట్టుచున్నది. సీతావనవాస మునకు, రామప్రతిష్ఠాపాలనమునకు, బ్రహరంజనమునకు, వేయేల రాఘవసంశ్లేషతత్వము సీతయుదారహృదయమే కారణమని కవి నిరూపింపఁదలంచి సీతాపాత్రము నట్లు నిరూపించినాఁడు. అందువలననే యీనాటకమునకు 'సీత' అను నామముంచి ద్వితీంద్రుడు ధన్యుడై నాఁడు. సీతపాత్రమునకుఁ బిదప జ్ఞాపింపఁదగినది యూర్విశ్చ. లక్ష్మణుఁడు వచ్చి 'నిర్మిదినమలకుఁబిదప?' అని పలికి నాఁడు.

ఊర్విశ్చ: — నాథా! నా కిది తెలియదు. నాఘుని దర్శనము లభించినదిమొదలు గడచిన విరహ వేదన విస్మరింపఁబడినది. కొంచెమైనను దుఃఖము గలుగుటలేదు. కేటలము తృప్తితో మునిగియున్నవానను. నా కిప్పుడు జగము సుఖమయముగాఁ దోచుచున్నది. దివ్యహాసము వినిపించుచున్నది."

ఆహా యేమి యూర్విశ్చయొక్క మధురవాక్యములు! ఇర్వి నాళ్లకు భర్త వచ్చిన పిదప దర్శనమాత్రముననే విరహవేదన మణచిపోయినది. సంతృప్తి యామె యందు మూర్తిభవించినది. ఇట్లు ప్రతిపాత్రయందును బొచ్చిత్యమును మధురముగాఁ బ్రకటించినాఁడు.

కవి ప్రణయవర్ణనము చూపవలసిన సమయము లలోఁ బ్రణయమునకుఁ దోడుగాఁ బ్రకృతిసౌందర్యము నూతనొనచుండును. ఒకదృశ్యములో సీతాత్యాగమునకుఁ బూర్వము సీతారాములు పూవుదోఁబులో విహరించుచుందురు. అప్పుడు వారికి మరుతవిహారము, చంద్రికలంగ్రోలు చకోరంబుల కేరింతలు, పండుటాకుల మర్మరనినాదంబులు, చిఱునవ్వునవ్వు పువ్వుల ఫలనంబులు మొదలగునవి మిత్రంబు లయినవి,

హిర్యశాలక్ష్మణుల ప్రణయమునఁ గూడఁ గవి ప్రకృతిదృశ్యములనుజూపి యున్నాఁడు. హిర్యశక్రియు నకుఁ జూపుచున్నది. అదిగో శ్రాంజిపుట్లనిండిన పూవుఁ దోటలోఁ బూఁజెదవులనుండి కోమల ముంపహాసమర్థుర నినాదంబులు చెవులకింపుగూర్చుచున్నవి. దట్టంపుటిరంబులలోఁ బచ్చని చెట్లకొమ్మలపయిఁ బక్షులు కికిలారవము గావించుచున్నవి. హరిణి తన చిన్నికూసలతో సయ్యాటము లాడుచున్నది. పారావతమిగునంబులు రహస్యసమావేశంబున నానంద మందుచున్నవి. సదీతీరంబున గోవులు పచ్చికబయళ్లలో పేయుచున్నవి." వీనిని జూచి లక్ష్మణుఁడు ముగ్ధుడగును.

సీత త్యాగమునందలి రాముఁడు ప్రకృతిదృశ్యములను వీక్షించియే కాలయాపనము గావించుకొనను. చంద్రుని యస్తమయము, సప్తర్షిమండల సంకోచము, నీలాకాశమందలి నక్షత్రప్రకాశము ఇతనికి విసోద భూము లయినవి. విరహికాన నాకాశమందలి ఘనాఘ కారములో అసంతప్రకాశము మృశ్యవును జయించు శ్రేమమువోలెఁ గన్పించినది. సరయానదీప్రవాహము తనవలె విలపించుచున్నట్లు గోచరించినది. ఇట్టివిధముగఁ గాత్యకళయందు ద్విజేంద్రుఁడు తనప్రతిభను నిలపించి యున్నాఁడు.

భవభూతి పాత్రిముల యాచిరిని బాగుగఁ బోషించినాఁడు. గ్రంథవిస్తరభయముచే మచ్చన కొకయుదాహరణము మాత్రము చూపుదును. చిత్రదర్శనములో లక్ష్మణుఁడు మంధరనజూపి కైకా వృత్తాంతము స్మృతికిఁ దెచ్చనప్పటికి రాముఁ డిదితో సీతేసి వేటొక చిత్రమును జూపించినాఁడు. లక్ష్మణుఁడు సీతతో సప్తదు మధ్య మాంబవృత్తాంతమును దాఁటించినాఁడు రాముఁడని పలుకును. ఇంతకుఁ బూర్వము పరశరామ గర్వభంగమువిషయమునగూడ నిట్లే దాఁటించినాఁడు. భవభూతిరాముని యందు సీతవిపుడు నుతాండకమాడ చుండ ను. ధర్మకర్ణయ సమయమున సీతామూర్తి, అటవీదర్శనమున సీతామూర్తి, యుద్ధరంగముల సీతామూర్తి ప్రతిసమయమందును సీతామూర్తియే రాముని ముఖమున సాక్షాత్కరించుచుండును. పంచమమృతాంకములలోఁ దక్కుఁ బ్రతియం

కమునందును రాముని ప్రవేశము గలదు. రాముని హృదయమును సీతా నిష్కరణ పరిత్యాగశల్యము అనుక్షణమును వేధించుచునేయున్నది. ఆశల్యము నూడఁదీయుటకు భవభూతి యావచ్చక్తి నుపయోగించినాఁడు. కనుకనే యుత్తరరామచరిత మని పేరుపెట్టినాఁడు భవభూతి. సీతచేతనే యాహృదయశల్యమును దృఢీయాంకమునఁ దీయించినాఁడు, ధన్యుఁ డయినాఁడు. తృతీయాంకముఁ గల్పించుటలోని యాశయ మిదే. సీతకు భర్తృహృదయము తెలియును. ఆపైని గన్నులారా రాముని చరితమును జూచిన సీత, సవిశ్రాంతియగు సీత, రామునిని బలైస్తుమాటయైన ననలేదుపరిగదా, పైగా రామునిని మెచ్చుకొన్నది.

ప్రాచీనలక్ష్మణులకు నిర్యాతలు జరిగిపోయిన కథనుగాని, ముందు జరిగఁబోవు నిత్యవృత్తమునుగాని సంగ్రహముగా నప్రధానపాత్రల ముఖమున వివక్షంభాదులలో నూచింపవలయు నందును. భవభూతి ప్రాచీనపద్ధతినే యనుసరించెను. ద్విజేంద్రుఁడు మాత్రమట్లు నూచింపకుండ భిన్న భిన్న దృశ్యములలో నావిషయములను బ్రదర్శించినాఁడు.

మఱియుఁ బాత్ర యొకరసములో మునిగి పోయియున్నపుడు చెందవ రసములోనికి నంటునే త్రిష్వనస్వడు ఒక యపూర్వసంఘటనము కూర్చుంబడుట మహాకవిప్రహరమై యున్నది. దువ్యంశుఁడు శకుంతలా విరహమున దుఃఖిమగ్నుడై యున్నపుడు ఆతని కుశ్లేజము లిగించుటకై మాతలిని గల్పించి కిదు వదనని జంపుచున్నట్లు నటించు జేసి దవ్యంతని కుశ్లేకము గలుగునట్లు అతినిపుణముగాఁ గావించాడు సంఘటనము చేసినాఁడు. అట్లే భవభూతి రాముఁడు సీతాపవార్త విని నిశ్చేతనుడై యుండ మృత బ్రాహ్మణ శిశురక్షణమునకై రాముని కుశ్లేజమును గల్పించినాఁడు. ద్విజేంద్రుఁ డీ పద్ధతిననుసరింపక యొక దృశ్యములో రామునిని ఋష్యాదులను బ్రవేశింపి వారిచే మామూలుగనే చెప్పించినాఁడు. ఇట్లు కవు లిరువురును గాత్యకళను బోషించుటలో భిన్న భిన్న మార్గము లవలంబించియుండిరి.

రస పోషణము

రసనిర్వచనము నశీకులు అశీకరీతులఁ గావించి యున్నారు. కావ్యమున కాత్మ రసము. రసమయము కావ్యము. రసములేని కావ్యము సౌరభములేని కుసుమము; చల్లదనములేని సమీరము. కావ్యామృతరసము హృదయానంద సమ్యంద. తన్మయముఁ బొందింపనిది రస మనిపించుకొనదు. అట్టి రసనిర్వహణము చేయఁ బడని కావ్యము శీతములేని శరీరము. ద్విశేంద్రుఁడు రచించిన శీతలో రసఘట్టములు సహజముగాఁ దక్కువ. ఉన్నఘట్టములలోఁ గవి రసపోషణము యుక్తముగాఁ గావించినాఁడు. నీత త్యాగమునకుఁ బూర్వము నీతా రామలయొక్కయు, సూర్యభౌత్యజులయొక్కయుఁ బ్రణయమున రస ముచితముగా నిర్వహింపఁబడినది. నీత తన క్రియునితో మాట్లాడనపుడు 'నాథా! యొక గడియకుడ నా కన్నులకుఁ బాటుగా నీవున్నచోఁ దిరిగి నీ పాదముల సన్నిధినుండి వెలుగుదునేమో యని భయము పొడమచున్నది.' అని యిట్లు రసోచిత భావణములఁ గావ్యమునకు వన్నెగూర్చియున్నాఁడు. నీత త్యాగానంతరము రామలక్ష్మణులు పంచవటి ప్రవేశించిన ఘట్టములోఁ గవి పంచవటి రహస్యప్రదేశములను జూపుచు మేఘములు లేని యుషాసమయంబున నాకాసమనుండి దిగివచ్చిన యుషాదేవివలె నీత నిత్యమును గూర్చుండు శీతలమను జూపించినాఁడు. అక్కడనే నిలుచుండి నూర్యని వెలుంగు బంగరకిరణంబులు గనుఁగొను నీత దృశ్యమును గన్నులఁ గట్టునట్లు చేసినాఁడు. అంతటితో నక్కడ వదలి యంతఃపురమునఁ గౌసల్యా రామలను బ్రవేశపెట్టినాఁడు. కాసల్య రాముని నూరడించును. అప్పుడు రాముఁడు చెప్పిన వాక్యములు రసవదములు. 'తల్లి! నీ నిప్పటికిని కిందియేయున్నాను. ఇదియే నా కాశ్చర్యముగా నున్నది. నా దేహము పోయినపుడు నాకు బ్రతుకుగలుగును. అమ్మా! నా హృదయమున నెట్టిదేదన, యెట్టివిచారము దహించుచున్నదో నీ వెఱుంగవు. అబ్బా! ఇంక సహింపఁజాలను. హృదయము బ్రద్దఁబడి పోవుచున్నది. అసతికి నాపై నెంతసమృద్ధ మున్నది?

ఎంత ప్రేమ మున్నది? అయ్యో ఆమె కెట్టి యన్యాయము గావించితిని. నిర్వాసనసమయమున నే నెట్టి ఘాతుక కృత్యము నొనరించుచుంటినో యలోచింపలేదు. తమ్ముఁడు భరతుఁడు, అక్క కాంతి నాకాళ్లపైఁ బడి యెంత బోధించినారు. అప్పుడును నాకు దోచలేదు. తల్లివి నీవుగూడ బలిమాలి యడ్డగించి యాపకీకై భిక్ష యడిగితివి. అప్పుడను మూఁడుపైస నేను కెనిసికెట్లు నైతిని. అట్టి సందిగ్ధసమయమునఁ బ్రాణేశ్వరి జానకి చిఱునవు మోమునఁ దాండవింప నచ్చి చేయిపట్టుకొని 'నాథా! కమ్మ. నేను వనవాసమునకుఁ బోవుచున్నాను. ఈ నేపథురాలికై చింతింపకును. సఖియుగా నుండు' మని వదించునప్పుడు నాకు కెనివి రాలేదు. అమ్మా! ఇట్టిదాదాదాంత, ఇట్టి మనస్తాపము వేధించుచున్నను నాప్రాణములు పోవు. ఎవరి కాపమో తెలియదు."

ఇట్టిఘటనయే యశ్వమేధయాగమునకై సహధర్మిణిని స్వీకరింపవలసినదని వసిష్ఠుఁడు రామునతోఁ జెప్పినపుడు జరిగినది. పత్నిని స్వీకరింప నని రాముఁ డన్నాఁడు. 'అయిన యజ్ఞ మాఁగవలసినదేనా? అధీరుఁ డవు కాక క్షీరచిత్తుఁడవు గమ్మ' అని వసిష్ఠుని వాక్యము. అపుడు రాముఁ డన్నాఁడు. "అధీరుఁడని యెవని నంటి? ఈపది వత్సరములనుండి కేయింబనల్లు ఈహృదయమున నెట్టి నరకవేదన వేధించుచున్నదో తెలియునా? ఈశశిల శరీరమును నరకయాతన యెట్లు లోలోపల దగులఁజెట్టుచున్నదో చూడఁడు. నిద్ర లేదు. పిచ్చి వానివలె కేయింబనల్లు మహాబలము వెలుపల లోనఁ దిరుగుచునుండును. ఇట్లు ఎన్నిరాత్రులు తెల్లవారుచున్నవో. కాంతి దోకలేదు. నిద్ర రాదు. రాత్రులు గడచుచున్నవి. దినములు గడచుచున్నవి. ఇంకను అధీరుఁడనై యుండవలయునా? మహాత్మా! నాయీ వేదనను ఈయవధును మీరు తెలిసికొనఁగలరా? ప్రభుసమానులై యాసనమునఁగూర్చుండి భృత్యుఁడనగు నాకాజ్ఞ యిడుచుండురు. ఆ యజ్ఞాపరిపాలన మెంత కశోరమైనదో యూహింపఁగలరా? తెలిసికొనఁగలరా?" ఇట్లు చెప్పిద్వితీయ వివాహము చేసికొననని కఠినముగాఁ జెప్ప.

గా 'వసిష్ఠునిఁ దిరస్కరింతువా' యని మని మండిపడును. దానికి రాముఁడు జంకలేడు. 'ఇంకను మీమనోరథ మీజేలలేదా? నాహృదయసింహమును తీర్చివేయఁదలఁచెదరా? అయినచో జారకత్తిఁ బూనుఁడు. అట్లు చేయుఁడు. సీతను, నిరపరాధియగు సీతను నేను బలిత్యజించితిని. ఇంకను గావలయునా? అయినచో నీదేహము నుండి చ్ఛేదించుమును వేలుచేయుఁడు. రాముఁ డింక సహింపలేఁడు భస్మము చేయుఁడు. స్వర్గద్యౌరము మూసివేయించుఁడు. చెండ్లవనివాహము చేసికొనను ఎండలు మనుల వాక్యములను దిరస్కరింపవలసినవచ్చినను జానకీ పవిత్రస్మరణమునకై సిద్ధులుగా నుంటిని."

అహో యేమి రాముని ప్రణయమా! చివరకు సీతా స్వర్గప్రతిమ కంగీకారము కుదిరినది ఇట్టి సంఘటనము లలో ద్విజేంద్రుఁడు రసపుష్పి యదృశ్యముగాఁ జూపినాఁడు. ఒకమాటు రాముఁ డింటిగా నుండుట ద్విజేంద్రుఁడు చూపినాఁడు. ద్విజేంద్రుఁడు సామాన్యుఁడా? రసపుష్పిలో, దీసిపోవుటకు చా నూరూపిణియగు సీతను రాముని కందిచ్చి తా నీవలంబడి యమృత్యు అని యనుకొన్నాఁడు. మిగిలిన ఘట్టములలోని రచనమాత్రము విమర్శనయాపయై ధర్మాధర్మ నిర్ణయముఁ దగుల్కొనినది.

భవభూతి యన్నిటికన్నను రసపుష్పికే యెక్కువ ప్రాధాన్య మొసఁగియున్నాఁడు. రామాయణమును దఱదితఱచి యుత్తరరామచరిత్ర పీఠ్యాశ్రమమును బైకిఁ దీసినాఁడు. కాని యాయమృతమాధునిని మూడవయంకములో ముగ్ధచేసి నిగ్గులుదోలఁ గూర్చినాఁడు. అది చదివినచో నిజముగా

‘వికలకరితై రార్యచరిత్రై

రసి గ్రావా రోది త్యగి దళితవజ్రస్య హృదయమ్’

అని కవి చెప్పిన వాక్యము ఎంతయు సమంజసమై యున్నదని సహృదయులకుఁ దోచకమానదు. అందు రసపుష్పికై భవభూతి చూపిన కాళలము నిరుపమానము. శంబూకునిఁ జంపుటకై రాముఁడు పంచవటిలోఁ గాలు పెట్టవలసినవచ్చినది. అతనికిఁ బంచవటిదర్శనాత్మకము

కల్పించినాఁడు. అసలే రాముఁడు సీతావియోగవేదనా బాధితుఁడు. పంచవటిలోఁ గొన్నియేండ్లు ప్రియాపహ చరుడై విహరించినాఁడు. విహరించిన తావు లన్నియు నిపుడు సీతావియోగముకై చూడవలసినవచ్చినది. అతని మన స్సెట్లుండునో? అపైని సీతాదేవి స్వహస్తము లతోఁ జెంచిన గజకలభమును బ్రవేశపెట్టినాఁడు. రంగము ప్రారంభమైనది. సహృదయుల మనముల నెట్లు చట్టన నాకర్షింపవలయునో భవభూతికి బాగుగాఁ దెలియును.

‘అయ్యో ప్రమాదము ప్రమాదము’ అనుచు నాసంతి సీతాన్నీ హితురాలు ప్రవేశించినది. ‘ప్రమాద’ మనుమాట వినుటతోడనే సీతహృదయ మానైపునకుఁ బరుచెత్తికొని పోయినది. అప్పుడు తెరలో నాసంతి

‘సీతాదేవ్యాస్పకరకలితై స్సల్లక్తిపల్లవాగ్రై రగ్రే లోలః కరికలభకో యః పురా పోషితో భూత్’ అనుచుఁ గంగారుపడుచున్నది. తాను జెంచిన కరికల భమసంగతి రాఁగానే ‘దాని కేమి సంభవించినది?’ అని సీత యడుగటండ్ల నుండలేకపోయినది. దానికి తెరలో నుండియే

‘వధ్యాసార్థం పశుసి విహరన్ సోయమన్యేన దర్పా దుద్దా మేన ద్విరదపతి నా సన్నిపత్యాభియుక్తః’

అని సమాధానము వచ్చినది. ఏడుగురు గున్న తాను జెంచినది. అది ప్రియురాలితో విహరించుచున్నది. దాని కిపు డపాయము సంభవించినది. దానిని రక్షింప వలసిన సమయ మిది. తానిపు డేస్థితిలో నున్నదో మఱచిపోయినది. పూర్వపరిచితులైన యక్షరములు రాక తప్పినవికావు. ‘ఆర్యపుత్ర! రక్షింపుము. నాపుత్రుని రక్షింపుము’ అనియన్నది. ఇంతలోఁ దన స్థితి స్మృతిలో దెచ్చుకొని మార్చిల్లును. కవికి సమయము దొరకినది. జానకిని మార్చుచుండి తేర్చవలయును. ఎట్లు? రామునిని బుచ్చకవిమానముతోఁగూడఁ బంచవటి దర్శనము నకై ప్రవేశపెట్టినాఁడు. ‘విమానరాజమా! యిచటనే నిలుపుము’ అను రాముని మధురగంభీర వాక్యములు గ్రీవృత ప్రయగు మయూరికి జలదనిర్ణామములవలె

జానకి కన్యత్వసనివ్యంబు లైనది. మూర్ఖుఁ డేటినది. రాముఁడు శంబుకవధకై జనసానమునకు వచ్చెనని తమన చెప్పినపుడు కోపము పెల్లడింపకపోవుటయేకాక 'దివ్యై అపరిహీనరాజభర్యః ఖలు స రాజా' అని సీత మెచ్చుకొన్నది. రాముని యాశయముఁ దెలిసిన సీతకు రామునిపయిఁ గోప మెట్లు గలుగును? కాని ప్రజాను రంజనమునకై యెట్టి పనియైనఁ జేయునను నుద్దేశముతో 'ఆర్యపుత్ర' అనుటకు బదులు 'రాజ' అని యన్నది. పిదప గంభీరానుభావమాత్రముచేతనే రాముఁ డని తెలియఁదగిన యతని పరిశ్రామమర్చలంబులగు నంగ ములుచూచి మూర్ఖిల్లక యుండలేకపోయినది. అప్పుడు రామునియం దంతటి ప్రేమగల సీత రాముని దీనావస్థం జూచి మూర్ఖిల్లక యెట్లుండఁగలదు? సత, కవి యింక నిట్లు సహృదయులఁ జూపనీయలేదు. కగ్గుల రసాంబు ధిలో ముంచివేసినాఁడు. ఇంతలో రాముని విలాపము నకు నాంది యయినది.

“అనేన పంచవటిదర్శనేన

అంతర్లీనస్య గుఃఖాగ్నే రద్యోద్ధామం జ్వలివ్యుతః,
ఉత్పిడ ఇవ ధూమస్య మోహః ప్రాగావృణోతిమామ్

హా దేవి! దండకారణ్యవాసప్రియసఖి! విదేహ రాజపుత్రి!” అని రాముఁడు మూర్ఛిల్లినాఁడు. జానకి తమనకాల్లిపైఁ బడి రామునిని రక్షింపు మని ప్రార్థించును. నీవే జగత్పతిని రక్షింపవలయును. పెల్లి యతనిని స్పృశింపు మని తమన చెప్పినది.

రాముఁడు మూర్ఛమంపి తేజఃగానే సీత పట్ట రాసంత సంతోషముచే నుప్పొంగిపోయి యిల్లిననఁ: 'జానే పునరపి ప్రత్యగతం జీవితం త్రైలోక్య నాథస్య' అని.

∴ వడగొట్టినవానిపయి మంచిగందంపుఁ గ్రొంజి పుల్ల రసము చిలికించినట్లు, పెల్లివిరియు వెన్నెలల నుండి పిండిన రసముల మేనిపయిఁ జల్లినవగిది, సం జీవనానుభవమును గిలకరించినవడుపున రాముఁడు సీతాకోమలకరపల్లవంబులచేత స్పృశంపఁబడి యమం దానంద మనుభవించి యిట్లునుకొనును. 'నఖలు వత్స లయా సీతాదేవ్యాభ్యుపసన్నోస్మి' అని. ఆహా యేమి

యమృతమయవచనములు. కవి సీతారాములఁ బ్రవేశ పెట్టినాఁడు. ప్రళయము సంభవించినప్పుడెల్ల నమృత రసనేచనము గావించుచున్నాఁడు. ఒకమాటు సీతా రాముల యగాధప్రేమము, ఒకమాటు వారి యతిధీన మగు నవస్థ ఈరెంటిని బ్రదర్శింపుమఁ గవి తమనచేతఁ బ్రేమోపన్యాస మిప్పించుచుండును. రాముని దీనావస్థ సీతాహృదయశల్యమును దీసివేయుటయేకాక యామె జన్మము ధన్యమయినట్లుగూడ జానకియే చెప్పనట్లు కవి హర్షివాఁడు. “ఏతేఖిలు అగాధప్రేమదర్శిత స్నేహ సంభారా ఆనందనివ్యందినః శ్రుతా మయా ఆశ్రి తుత్రీ స్థాల్లాపాః. యేహం ప్రత్యయేన నిష్కరణ పరిత్యాగశల్యతోఽపి బహుమతో మే జన్మభాః” అని. ఇట్లు హర్షిన భవభూతిశ్చ యెంతటిదో చెప్ప విలగునా?

ఇంతలో 'ప్రమాదము ప్రమాదము' అనుచు వెను కటిపద్యము నఁదుకొని సీతారాములయంబు వాసంతి ప్రవేశించినది.

‘ఆతంకస్ఫురిత కకోరగర్భ గుర్దీం

క్రవ్యాద్యోఽస్థి బలిమివ నిర్ఘ్నః షీపామి’

అన్న రాముని! సీతాప్రేమముయొక్క యాశ గాని, పుత్రాశగాని లేవు. వాసంతివాక్యములు వినఁగానే కృతకపుత్రప్రేమ యొక్కమాటు పెల్లి విరిసినది. సీతను ద్వేషించినాఁడు. హృదయాధిజేత సీత లేదు. ఇంక నెవ రిని జూచి యానందింపఁగలఁడు పాపము. ప్రియ రాలు సీతాదేవి స్వయముగాఁ తెంచిన కరికలభమునకు విపస్తు సంభవించినది. ఒడలు తెలియలేదు. ‘ఎవఁడురా దురాత్ముఁడు’ అని లేచి బయలుదేరినాఁడు. వాసంతి వచ్చి రామునిని దొందరపెట్టినది. ఈకథాద్వారములు రామునికి హృదయమర్మచ్ఛిదము లైనవి. పిదపఁ గరికిల భముయొక్క విజయముఁజూచి సీతారాములు నిర్వృతిఁ బొందుదురు. ఇక్కడికిఁ గరికలభపాత్రము ముగియఁగానే పూర్వము సీత కరకిలయములతోఁ దాళము వేయుచు నాడించిన గిరిమయూరమును ప్రవేశపెట్టినాఁడు. రంగ మింతలో ముగియలేదు. వాసంతి యొక్కొక్కప్రదేశమే చూపింప మొదలుపెట్టినది. కదలికన నుద్యమనఁ ద్రియాసహితముడయి రాముఁడు కూర్చుండు శిలాశిలము

జూపించినది, అందు హరిగణములకు నీత తృణము లంది చ్చుచుండెడిది. ఆహరిగణము లాంధోకటిపై పైబడుచు వదలక యుండెడివి. ఇదిచూచి రాముడు 'ఇదంతావ దళక్యమేన ద్రష్టుం' అని విలపించినాడు. ఇట్టి దృశ్యము లను ఆట్టి రామునికిఁ గన్పటచు వాసంతిని నీత 'కతియ రాలవు నుమీ' యని నిందించినది. వాసంతి 'రాముని యవస్థను జూడకుంటివిగదా జానకీ!' అనును. అతడు తిరస్కరించే నంతర్హితయగు నీత 'మాదుచు నేయున్నాను' అన్నది. అప్పటి నీత మాపు ఏవజ్రములను గరఁగింపఁ జాలదు? హాదేవ! నన్ను విడిచి యిరఁడు, ఇతనిని ఏడి నేను ఇట్లుండవలసివచ్చునని యెవరేని యూహించినారా? కనుక నీ ముహూర్తకాలమైనను జన్మాంతరంబునం బోలె లభదర్శకుండగు వత్సలుండయిన గూర్మపుత్రునిఁ గన్నీటిజడులమధ్యఁ గనుగొందును' అను నీతవాక్యము లెంతటి తాత్పర్యమున బ్రద్దలుచేయవా? భవభూతి యింతటి రసహాసినఁ బ్రవహింపఁజేసి ధన్యుడయినాడు. రాముని దుఃఖము నెంతగా నిరూపింపవలయుకో యంతవఱకు నిరూపించి పాతకులను దుఃఖపము ద్రములో ముంచివేసినాడు. పాపము రాముని యవస్థ యెంతటిదోకదా. ఈవిశ్వమును వ్యాయముగాఁ బాలింపవలయును. స్రీయాశోకము హృదయమును విదారింపఁ జేయుచున్నది. మర్మములను భేదించుచున్నది. రాముఁ డెట్లు నిలువఁగలఁడు. రామునికిఁ బాపము నేవచ్చుగా నేడ్చుటకుఁగూడ పిలులేకపోయినది. స్వయంకృతముగు పనినిగూర్చి విలపించుట యెట్లు? ప్రజలనుగూర్చి యిట్లు పలికినాడు.

“నఖిలు భవతాం స్థానం దేవ్యా గృహే భి మతం తత స్త్రణమివ వనే కూశ్యే త్యక్తా సచాప్యనుశోచితా, చిరపరిచితా త్తే తే భావాః పరిద్రవయంతి మా విష మళరజై రద్యాప్యేకం ప్రసీదత రుద్ర్యతే.”

వాసంతి రామునిని ధైర్య మవలంబింపు మని యన్నత్రుడు 'ఇంకను ధైర్యమా?

'దేవ్యా కూశ్యస్య జగతో ద్వాదశః పరివత్సరః, నష్టం నీతేతి నామాపి సచ రామో నశీవతి'

అని రాముడు విలపించినాడు. ఈమాటలు నీత విని మోహితురాలగును. వాసంతి రాముని నంతతో వదలలేదు. ఒక మనోహర దృశ్యము చూపి రాముని హృదయ మింకను బ్రద్దలుచేసివైచినది. 'నీత గోదావరీ నైకతమలందు హంసలతోఁ గృతకాతుకయై చాల కాలము గడపినది. ప్రియురాలెప్పటికిని వచ్చుటలేదు. రాముడు శిలారలము దగ్గరి పొదరిండ్లలో నీతామర్గము నిరీక్షించుచు గూర్చున్నాడు. నీత బయలుదేరినది. రామునిని జూచినది, కొంచెము రాముని మోమునఁ గోప చిహ్నము లున్నట్లు చూచినది. ఆ ముద్దరాలికి మన స్సనఁ గాతరత్వము జనించినది. తెల్లఁడమ్మి మొగ్గవోని మృదులకరయుగళము నోయిలించినది." ఈ దృశ్యము చూచి రాముని ధైర్యము పటాపంచలైనది. దారుణురాల వని నీత వాసంతిని నిందించినది. రాముఁ డాఁగ లేకపోయినాడు. మూర్ఛ వచ్చినది. రాముడు మరల మూర్ఛకుండి లేటులకు నీతామృదుల కరకీసలయస్పర్శ యే జీవాతుజైనది. రామునిని స్పృశించిననీత తనపాణి పల్లవమును రామునినుండి తీసికొనలేకపోయినది. వజ్రలే పఘటితమైనదివలెఁ దన కరకవల మూడిరాలేదు. రాముఁ డాచేయి గ్రహించినాడు. అమృత శిశిరస్పర్శ గలిగి, మంచు వడగండ్ల స్పర్శవలె సుభగమయి, లలిత లవలీకందళ నిభముగు వివాహకాలపు నీతాకరపల్లవము రామునికి స్పృశికి వచ్చినది. ఇంతలో నీతి భయముచేఁ దనచేయి లాగుకొన్నది. రామునికి నీత కన్పింపలేదు. తిరిగి రామునిని స్వప్నభ్రాంతి యలముకొన్నది. రామునికి స్వప్న మేమి? నిద్రమొగ మెఱుంగని రామునికి స్వప్నముగూడ భాగ్యమేయైనను అది యెట్లు వచ్చును? ఇప్పటికి వాసంతి రాముని నోదార్పఁదలచినది. జటాయువు విలుగఁగొట్టిన రావణుని రథము చూపినది. రాముని కదియు దుఃఖకరమే యైనది. వెనుకటి విరహము జ్ఞప్తికి వచ్చినది. అప్పుడు శత్రువును వధించి జానకిని దీసికొనివచ్చుటకు వీలైనది. కాన శత్రు వధవఱకు నెట్లో విరహము సహించినాడు. ఇత్రుడు తాను జేతులార విడిచిన నీతను గ్రహించుటెట్లు? ఈ విరహము నిరవధిక మని యిట్లు విలపించినాడు.

'వియోగో ముగ్ధాశ్చై స్సఖిలు రిపునూతావధి రధూత్, కథం తూక్షిం సహ్యా నిరవధి రిదానీంతువిరహా' అని,

నిరవధిక మనుమాట వినఁగానే పాపము ఇంక నెప్పుడో ఒకప్పుడు కలిసికొనవచ్చు నని యాశపెట్టుకొనియున్న జానకి హతాశురాలయి బాధమని యేడ్చినది. రాముఁడు అయోధ్యకు వెళ్లనివిడఁగానే పాపము చిన్నపిల్ల యయిపోయినది. తమనతో నెట్లు 'భగవతి! తమనా! ఆర్యపుత్రుఁడు వెళ్లమన్నాడే' అని మొఱపెట్టుకొన్నది. పాపము దీమరలు నీత యేమిచేయఁగలదు. నీతతోఁదమన 'మనముకూడ మనయాశ్రమమునకు వెళ్లద మని యనఁగానే నీత 'భగవతి! అనగ్రహింపుము. దుర్లభదర్శనమైన నార్యపుత్రుని నొకక్షణ మైనను జూచినచెదను' అని సెలవు గైకొనినది. అప్పటి నీతదైన్యపుమాపు వృద్ధయవిదారకము. రాముఁడు తన కశ్యపేగమునకై సహధర్మచారిణి యొకతె యున్నదని చెప్పఁగానే యామె కాందోళనము గలిగినది. 'ఎవ రామ!' అని నీత యడుగికుండ నుండలేకపోయినది. రాముఁడు 'స్వర్ణమయి నీత' అని చెప్పనప్పటికి నీత ఇట్లనినది: 'ఇస్కా నార్యపుత్రుఁడవయితివి. ఇపు నార్యపుత్రునిచేత మత్సరిత్యాగ శల్యము తీసివేయఁబడినది.' అని. పాపము రాముఁడింక నిలువలేకపోయినాడు. అయోధ్య కరిగి యా నీతావ్రతిమయందయినను బాష్పపూరితలోచనములను నిల్పి సంకృప్తిహీనుడగు ననినాడు. నీత యావ్రతిమను ధన్యరాలినిగాఁ దలచినది. చివరకు నీత శ్రేమపరవశుడై 'సమాధిపూర్వపుణ్య జనితదిర్భవాభ్యా మార్యపుత్రచరణకమలాభ్యాం' అని నమస్కరించి మూర్ఛిల్లినది. పాపముఁగ్రియుండు పల్లిపోవుచున్నాడు. మరల నతని దర్శనము దుర్లభము. ఆచో ఏమి యెట్టి సంఘటనము. 'కియచ్చిరంవా మేఘాంతరేణ పూర్ణి మాచంద్రదృశం' అని నీత పాపము తన యవధము గూర్చి వాపోయినది. ఇట్లు భవభూతి రసపూరము నుద్వేలముగాఁ బ్రవహించుకొని ధన్యుడైనాడు. ముందు పంచవటిలో రామునిని బ్రవేశపెట్టిననేకాని కరుణమును బరిపూర్ణముగాఁ బ్రదర్శించుటకు నీలుకాదని కవి తలచినాడు. తరువాత నంతలో నతనికి సంకృప్తి యయినదా? కాలేదు. కుశలపుల ద్వాదశ వత్సరసంఖ్యా మంగళగ్రంథిబంధన మహోత్సవమునకై

పుష్కపచయవ్యాజమున నీతను దమనతోఁగూడ సరిగా నచ్చటికే కవి పంపించినాడు. ఇక్కడి కాలంబనము లన గూర్చినాడు. ఉద్భవము పంచవటి యుండనే యున్నది. ఇంతలో సరిపోలేదు. నీతాపఖురాలిని వాసంతిని బ్రవేశపెట్టి యామెచేఁ గరికలభాదిదృశ్యము లను బ్రదర్శింపఁజేసినాడు. ఆమెచే మర్మచ్యేదకరంబు లగు పలుకు లనిపించి పాత్రములచే నాటక మాడింది నాడు. ఇంతటి సామగ్రిని గూర్చి తాననుకొన్నట్లు రస పోషణము గావించి సంకృప్తఁ డయినాడు. ఇంతలో భవభూతిజన్యము ధన్య మైనది. అతని నాటకరస లహరింగ్రోలి సహృదయులగు పాఠకులు నిర్భరానందపర ము లయి ధన్య లయినారు.

ఉప సంహారము

ఇట్లు కవించంద్రు లిరువురు నిరుపమానమున శక్తిని జూపినారు. ఒక్క రసపోషణలోఁదక్క మిగిలిన వానిలో భవభూతికి ద్విజేంద్రుఁడని విధములఁ దుబ్బుఁ డని చెప్పవచ్చును. ద్విజేంద్రుఁడు రసపుష్టికై భవభూతి వలె రంగమును బూర్ణముగ నలంకరించుకొనలేదు. లేక యతఁ డిటు మాపఁడలంపకయే యుండెనో. ద్విజేంద్రుఁడు జౌచిత్యమునకే యెక్కువ ప్రాధాన్య మిచ్చినాడు. భవభూతి యొకప్రక్క నాచిత్యమును నిర్వర్తించుకొనుచు రసమునకుఁ దిగిన వస్తు సామగ్రి సంకయ నొకచోఁ గూర్చుకొని రంగమును బ్రారంభించినాడు. సహృదయులఁ దిన్మయులఁ గావించినాడు. ద్విజేంద్రుఁడు తన యవ్రతిహతములను వాదములచేతను, జౌచిత్యనిర్వహణముచేతను గవులకంటె విమర్శకులను నధికముగా వశపఱచుకొన్నాడు.

ఇట్లు కవిలోకమునకు ముదము గూర్చిన భవభూతి ద్విజేంద్రుల నామములు చిరస్మరణీయములు గదా. భాషా యోమకు సురభి కై రసభరితమృదుల సుమంబుల నర్పించిన ధన్యులకు లోక పెట్టు కృతజ్ఞత తెలుపఁగలదో. ఇట్టి కవించంద్రుల నామములు నిత్యస్మరణీయములై యాంధ్రకవిపుంగవుల ముఖకమలంబుల విహరించుఁగాక యని కొడుకు నా ధన్యవాదము లర్పించుచు నింతలో ముగించుచున్నాను.

శ్రీరాధామాధవము *

బులుసు వేంకటరమణయ్య

ఆంధ్రప్రబంధ వాఙ్మయమునకు సంస్కృతానువాదరూపమగు పారతంత్ర్యమును తొలగించి, ప్రత్యేకతను ప్రసాదించిన స్వర్ణయుగము రాయలయుగము. కర్ణాట రాజ్యాధీశ్వరుడగు కృష్ణరాయలు తెలుగు తేటదనమునకు ముగ్ధుడై 'దేశభాషలందు తెలుగు లెస్స' యని కొనియాడినాడు; వాఙ్మయయుగమున ఒక నూతనశకము నవతరింపజేసినాడు. అతనియాస్థానమందలి 'అష్టదిగ్గజములు' ను ఆమార్గమునే అనుసరించిరి. వారందరను రసికులు. వారి ప్రబంధములు సరసములు. వారు కవిత్వత్వత్వస్వరిశీలనమునకు నికషోపలలు. వారి గ్రంథములు ఆనంతర ప్రబంధవాఙ్మయమున కాద్యరములు. అవియే కాదా, ఆ కాలమున వెలువడిన గ్రంథము లన్నియు ఆచంద్రతారాంశ్శిరములు; ఆంధ్రవానికి అమూల్యమగు నలంకారములు అట్టి యుద్గ్రంథము లో 'శ్రీరాధామాధవ' మొకటి.

'రాధామాధవ' కర్తయగు చింతలపూడి యెల్లనార్యుని నివాసముంగూర్చి యభిప్రాయభేదములు కలవు. శ్రీ మాసవల్లి రామకృష్ణ కవిగారి మతమున నితడు కడపమండల

నివాసి. ఇతని గ్రంథాంతరమగు 'విష్ణుమాయానాటకము' లోని వర్ణనలంబట్టి ఎల్లనార్యుడు గోదావరీమండల ప్రాంతమువాడని చెప్పవచ్చునని శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారి అభిప్రాయము. ఈ కవి తొలుత గుంటూరుజిల్లావాడుకాని, నెల్లూరు జిల్లావాడుకాని యై యుండునని, కృష్ణదేవరాయల ప్రాపుగాంచి పిదప విజయనగరమున నివాస మేర్పఱచుకొని విజయనగర సామ్రాజ్యనినాశాంతరము తననివాసమును కృష్ణా, గోదావరీ మధ్యభాగమునకు మార్చి యుండవచ్చునని శ్రీ నడకుడుటి వీరరాజుగారు రాధామాధవము 'మునిపలుకు' లో వివరించి యున్నారు.

ఇందు శ్రీ రామకృష్ణయ్యగారిమతము యుక్తినిహము. శ్రీ వీరరాజుగారు కవినివాసమును మూడుచోట్లకు మార్పుటలో హేతువులపేక్షితములు. రేపల్లె తాలూకావాడు దూరస్థమగు విజయనగరమునకుఁ బోవుట సంభవమగుచో ఏలూరు తాలూకావాడు పోవుటయు సంభవమే. మఱియు నాంధ్రభోజుని దర్శించి యమితధనము లార్జింపఁ గోరు నరసకవి దూరాంతికములను లెక్క

* రాధామాధవవిరుదాంక చింతలపూడి యెల్లనార్య ప్రణీతము; శ్రీ కవితేశ్వరపురాధినాయక ప్రకటితము. ౧/౨ గ్రామ, ౨౪ + ౩౪౬ పుటలు. క్యాలికోరియండు. కల రు. ౧-౨-౦.

చేయఁడు. మన కవి విజయనగరము స్థిర నివాస మేర్పఱచుకొనినట్లు ఊహింప వీలు లేదు. తనపని తీరినపిదప నిజనివాసస్థానము నకు మఱలియుండఁగూడదా ?

ఇప్పటికి ఎల్లనార్యుఁడు రచించిన గ్రంథములు మూడే యుపభ్రములు. అందు మొదటిదే రాధామాధవము; రెండవది తారకబ్రహ్మరాజము; మూడవది విష్ణు మాయానాటకము. వీనిలో నాద్యంతములు రెండును శృంగార ప్రబంధములు. విష్ణు మాయానాటకము రచనమున ప్రథమేతర మయినను ప్రాశస్త్యమున అద్వితీయము; రాధామాధవము రచనమున ప్రథమమయినను ద్వితీయము. ఈ రెండిటికిని ఇట్టి తార తమ్యము కలదు. దానికిఁ గారణము రాధా మాధవము కవి ప్రథమప్రయత్న మగుట కావచ్చును. ప్రబంధాంతరములనుబట్టి మూడ రాధామాధవము ఉత్తమము. ఇది పండిత, కవిసార్వభౌముఁడగు కృష్ణరాయల పేరొలగ మున అగ్నిపరీక్షకు గురియై నిలిచి విఖ్యా తిని గడించి, కవికి ఒక అపూర్వలిఖితనామ మును సంపాదించిపెట్టినది ! ఈ యంశమును కవితో సగర్వముగ

శా. రాధామాధవ మచ్యుతాంకితముగాఁ
ప్రౌఢక్రియం జెప్పి, త
న్మాధుర్యంబునఁ గృష్ణరాయవిభుఁ గ
ర్ణాటేశు మెప్పించి, నా
నాధాత్మప్రతిమాన సత్కవులలో
నన్ భూషణశ్రేణితో

‘రాధామాధవ’ నామ మరదిన జగ
త్ప్రఖ్యాత చారిత్రికఁడన్.

[రాధా. పుట ౯.]

అని కవి చెప్పియున్నాఁడు.

‘రాధామాధవ’ మూలమును గూర్చి అభిప్రాయభేదములు కలవు. జయదేవమహా కవి ‘రాధామాధవంబు’ చెప్పినట్లు కవి చెప్పి నాఁడు. గీతగోవిందమును వ్రాసిన జయదేవ కవితో యితఁడయియుండునని శ్రీ రామ కృష్ణయ్యగారి అభిప్రాయము. శ్రీ వీరరాజు గారు “గీతగోవిందకారుని రాధ స్వీయయైనట్లు తోఁడదు. రాధామాధవములోని రాధాదేవి కేవలము వివాహితమహిళా రత్నము; లక్ష్మ్యంశసంభూతురాలు. కావున నీ జయ దేవులిద్దఱును భిన్నులై యుందురు.” అని వ్రాసియున్నారు. జయదేవకవికృత మగు రాధామాధవ మితవఱకు ఎచ్చటను దొరక లేదు. ఎల్లనార్యుఁడు పేరొనిన రాధామా ధవము ప్రత్యేకగ్రంథమో, లేక అతఁడు గీత గోవిందమున కిడిన నామాంతరమో నిశ్చయించి చెప్పవకాశము లేదు. రాధామాధ వములోని రాధ పరకీయ కాకున్నను వీరరాజుగారు చెప్పినట్లు పరిణీత కాదు. మాధవుఁడు స్వయంవరలబ్ధరాధా సహితుడై యమునాతీరమన, బృందావనమున విహరిం చుటయే యిందు వర్ణితము; వివాహము వర్ణింపఁబడనేలేదు. యమునా తటమున కు వచ్చిన దేవతలలోని ‘అర్యావల్లభుండు’ మా త్రము “మీ యిద్దఱకు నితరేతరప్రణయ

భారతి

ప్రసిద్ధుల ప్రవచనములు
భక్తికాండము.
ఈమని (నిలదూమిజ్జెల్లా.)

భారతి నిం. భద్రపదమూసము.

ముఖ

సంగమ సౌభాగ్యంబు పరిణామమహోత్సవం”
బని రాధామాధవులుగూర్చి పలికెను. దీనిం
బట్టియు వారికి వివాహము జరుగలేదనియే
చెప్పవలెను. గ్రంథముకూడ కేళీవిహారవర్ణ
నముతోడనే తుదముట్టుచున్నది. ఇట్టి సంది
గ్ధవిషయముల నాధారముచేసికొని కవినిర్ణ
యమును, గ్రంథనిర్ణయమును చేయఁబూనుట
దుష్కరము!

రాధామాధవ మైదాశ్వాసముల ప్రబం
ధము. తిక్కిన ఆంధ్రప్రబంధములందువలె
ఇందును కథాభాగ మత్యల్పము. మాధవుఁడు
సహస్రగోపుని పుత్రిక యగు రాధఁయి
మరులుకొని ఆమెం దనకుఁ గూర్చి భారతీ
దేవిని ప్రార్థించుటయు, ఆమె మధురవాణి
రూఁమున రాధంజేరి యామెకు మాధవునిపై
యనురాగము కల్గించుటయు, సహస్రగో
పుఁడు రాధను మాధవున కీయఁదలంప అతని
పుత్రుఁడు భద్రకుఁ డంగీకరింపక స్వయంవర
మును చాటింప నంగీకరించుటయు, స్వయం
వరమున రాధ మాధవుని వరించుటయు, తన
తేరి కడ్డుపడిన శత్రువులం జయించి మాధ
వుఁడు రాధను బృందావనమునకుఁ దీసికొని
పోవుటయు, రాధామాధవుల జలక్రీడాది
విహారవర్ణనము నిండిలి కథాంశము. వర్ణ
నము లధికములు. అయినను రశమివ్యంధన
మున సహృదయరంజకములు. రచన సం
స్కృతాంధ్రపదభూయస్థము. శైలి నాతికఠిన
మయ్యెను ప్రాథమ్యము. కల్పనలు క్రొత్తలు.

ధార యనర్థశము. మచ్చునకు కొన్ని పట్టులు-
రాధికావర్ణనము:

“నీ. తోరంపుఁగ్రొత్తలత్తుకదూది తేకుల
నెనయ ముత్తెఱుఁజేరు లిడ్డయట్లు,
పైకితస్థలమున శరలక్ష్మముగఁజేసి
వలరాజు పూఁదీఁగ నిలిపినట్లు,
నెలకొని బిలములో నిద్రించి ఘణిరాజు
వడి మేల్కొని వెడలివచ్చినట్లు,
పరిపక్వబింబికాఫలముపై నందంద
తుహినబిందుక్రేణి దొరఁగినట్లు,
త్రిజగతీమోహనాకారరేఖ కలిమిఁ
జారి నొప్పారు నా పూర్ణచంద్రవదన
యదుగులుంగోల్లుఁబిరుదునెన్నడుమునాళి
యారుఁగెమ్మావి లేనవ్వు నందమొందు.”

[పుట ౪౮.]

మాధవుని వర్ణన :

నీ. ‘చారుషీతాంబరచ్ఛాయలు తొలకరి
మెఱుఁగుఁదీఁగలగతిఁ దుఱుఁగలింపఁ
గమనీయ దివ్యవిగ్రహసుషమాంశులు
నెరసి నీలప్రభల్ నిగలునిగుడఁ
జూలికామండన సుభగబర్హాంశువు
లింద్రధనుష్కొటి నీనుచుండఁ
గారుణ్యరసపూర్ణకలిత నేత్రప్రభా
వితతి చూపఱసుధావృష్టి దోఁప
నకలనక్షత్ర మధ్యదేశమునఁ జంద
మామయునుబోలె లోకదృఙ్మధురలిల
రాజగణములలో దివ్యతేజమునను
జక్రధరుఁడు పురప్రవేశంబునేసె.”

[పుట ౧౭౯]

పయి వర్ణనములు ఆ యా వ్యక్తులను కన్నులకుఁ గట్టించుచున్నవి. సామ్యకల్పన మునను, సంభావనయందును ఈకవి ఆరితేరిన వాఁడు. పయి పద్యములే ఈ యంశమును తెలుపఁగలవు. ఇట్టివర్ణన లింక నెన్నియేని కలవు.

ఎల్లినాగ్యుఁడు తన 'రాధామాధవ' రచనమునకు శ్రీనాథుని రచనను మేలుబంతిగ గ్రహించినాఁడు. కథాకల్పనము, వర్ణనముల కూగుపు ఈ యభిప్రాయమును సమర్థింపఁ గలవు. కొన్నియెడల శ్రీనాథుని పద్యములే ఇం దనుకరింపఁబడినవి. మచ్చున కొక్కటి—

నీ. 'ఎకనక్కెముగ నాడు నేదైన నొకమాట
పాడు నోయ్యన పాట పాటపాట,
యలఁతియద్దపుబిల్ల యలవోక వీక్షించుఁ
గొనగోరఁ బదనిచ్చి కుకలు దీర్చు,
పయ్యెద దిగజార్చి పాలిండ్లు పచరించు
దిస్సువారఁగ నప్పుఁ దీగనప్పు,
ధనశతాశపలాశ తాటంకములు త్రిప్పు
కలికిచూపులఁ జూపు గర్వరేఖ'

గీ.

[క్రీడాభిరామము, పుట ౨౧.]

నీ. 'కన్నులార్చుచుఁ గొన్నిసన్నలుగావించుఁ
దీగనప్పులు నప్పు దిస్సునాట,

పయ్యెద దిగజార్చి పాలిండ్లు పచరించు
నటితిపేరులు చక్క నలవరించు,^౧
గాజలచప్పట్లు గలుగల్గు మనఁజేయుఁ^౨
గొనగోళ్ల నందంద కురులు దీటు,^౩
నీలరాగము నెలయించు నించుకజాడఁ^౪
దగవుమాటల జాణతనములాడు,

గీ.

[రాధామాధవము, పుట ౨౯౪, ౨౯౫.]

శ్రీ వీరరాజుగారు పింగళి సూర్యనాథ్యుఁడు రాధామాధవము ననుసరించి ప్రభావతీప్రద్యమ్ము మును రచించెనని సోదాహరణముగ వివరించి యున్నారు. కాని రాధామాధవకవి ఎవ్వరి ననుసరించినది వివరించలేదు. శ్రీనాథుని పోలిక లిం దనేకములున్నవనుట స్పష్టము. ప్రాగుదాహ్యతమగు 'కన్నులార్చుచు' అను పద్యము శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారిచే క్రీడాభిరామపుటపొద్దాతమున ఉదాహరింపఁబడినది. శ్రీ వీరరాజుగారు దానిని చూచి యుంకలేదేమో!

రాధామాధవము సుప్రసిద్ధ పండితకవుల చేతులలోఁ బడుటచే పద్యముగఁ దమారయినది! కాని కొలఁదిచోట్ల మాత్రము ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమునందలి మాతృకకును, ముద్రిత ప్రతికిని భేదము కన్పించుచున్నది.

౧. 'దీగనప్పులు నప్పు దిస్సునాట' అని ముద్రితపాఠము.

౨. 'నటులఁ బేరులు చక్క.....' అని ముద్రితపాఠము.

౩. 'గాజలచప్పట్లు ఘోరఘోర మనఁజేయు' అని మ. పా.

౪. '.....కురులు దీటు' అని మ. పా.

౫. 'నీలపాటలకల్ల నించుకించుక పాడు' అని మ. పా.

౧. ముద్రితప్రతిలో ప్రథమాశ్వాసము లోని ౬ వ పద్యముగు నీనములోని గీతమునందును, ౭ వ పద్యమునందును శైథిల్యమీ క్రిందివిధమునఁ జూపబడియున్నది—

తే. 'చంద్రకాంత.....

.....

.....పొగడంగఁ గిన్నెరమిటి పాడు
వాణి దయచేయు నాకు వాగ్వైభవములు.' =

చ. 'అలికు.....

గండయుగంబు.....

.....

.....

.....గ ముదంబున నుండు

గజాననుండు నా

తలఁపఁ జింతితార్థఫల

దాయకుడై విహరించుఁ గావు

[తక.' ౭

లిఖిత పుస్తకములో పయి పద్యము లలో ఎట్టి శైథిల్యము లేదు. అది దీ క్రింది రీతి కలదు—

తే. 'చంద్రకాంతమనోహరస్థలమునందు
ముక మెల్లప్పుడఁ గెంగేలి ముద్దుఁజిలుక
మెచ్చి పొగడంగఁ గిన్నెరమిటి పాడు
వాణి దయచేయు నాకువాగ్వైభవములు.

చ. అలికులరూప మొంది నిగ

మావళిగండయుగంబునందఁగొం

దలమునఁ జైపయిందొరుగు

దానజలంబులుగ్రోలిక్రావ్విమ్రోఁ
తలఁ జెవికింపుచూడఁగ ము

దంబుననుండు గజాననుండు నా
తలఁపుఁ జింతితార్థఫల

దాయకుడై విహరించుఁగావుతన.'

౨. ముద్రితప్రతిలో ప్రథమాశ్వాసపు ౧౮ వ పద్యము చివరిపాదము 'కంటి నా మది నొక నీలకంధరంబు' అని కలదు. వ్రాత ప్రతిలో మాత్రము 'కంటి.....నీలకంద శంబు' అని కలదు. కంధరము = మేఘము; కందశము = గుబురు. ఇచట వ్రాతప్రతి పాఠమే ఉచితము. విష్ణు, నీలమేఘముల కిచట అభేదరూపకమని తలఁచి కంధరపదము సాధు వని చెప్ప వీలులేదు. రూపకము సాశ్రయించి నివో రత్నకాంచన పీతాంబరంబుతోడ, నరి ఋత వాతాగమణికిరీటంబుతోడ... మొదలగు విశేషణములను కుదర్చుట కష్టము. కష్టించి కుదర్చినను సరసముగ నుండఁజాలదు. ౧౯ వ పద్యమునఁగూడ ముద్రితప్రతిలో 'కంధర'మనియు, మాతృకతో 'కందశ'మని యుం గలదు.

౩. ప్రథమాశ్వాసముననే ౨౦ వ పద్యమున

'అంబుదచ్ఛాయ మువ్వన్నెయై వ్రసన్న
మదనగోపాలమూర్తి సమగ్రకరణ

అని ముద్రితపుస్తకమునందు గలదు. వ్రాత ప్రతిలో 'మువ్వన్నె'కు బదులు 'మువ్వంక' అనికలదు. మువ్వంక యన 'త్రిభంగి' నం

దర్శానుసారముగ 'మువ్వంక'యే సాధు
వనుట సహృదయవిదితము.

ర. ప్రథమాశ్వాసము ౨౯ వ పద్యమున
'.....నెల్ల సత్కవిచంద్రుండ
సరసహిత చకోరసఖ్య ములర'.

అనునది ముద్రిత పాఠము. వ్రాతప్రతిలో
మాత్రము 'చకోరసఖ్యము' నకు బదులు
'చకోరసంఘ' మని యున్నది. అదియే
యూచితమగు పాఠము.

గ. ప్రథమాశ్వాసమునందే 3౪ వ
పద్యమున

'సకృపా ! తోడగుమమ్మ యియ్యెడల న
స్మత్కావ్యబంధాళికిన్'

అని ముద్రితపాఠము కలదు. మాతృకలో
ఇయ్యెడ 'సకృపం దొడగుమమ్మ యెయ్యె
డల నస్మత్కావ్య బంధాళికిన్'

అని కలదు. మాతృకాపాఠమే యుష్ట.

ఇట్టివే మఱికొన్ని యందందు పాఠభేద
ములు కలవు. 'కన్నులార్చు.....' అను
పద్యమునఁ గల పాఠభేదము లీవఱకే చూడఁ
బడినవి. ఇవి యాచితిని సహృదయపాఠకు
లెఱుంగకపోరు.

ఏతన్ముద్రణము కడు జాగరూకతతో
ఓనరింపఁబడుటచే అనివార్యములగు కొలఁ
దియే తప్ప అచ్చుతప్పు లెక్కువగా దొరల
లేదు.

గ్రంథముత త్వమును కొంచెము ఎఱుక
పఱచుటకు పయి పాఠభేదములు చూడవలసి
వచ్చినవి; కాని అవి గొప్ప లోపము లని చెప్పు
టకుఁ గాదు.

వాఙ్మయపోషకులగు శ్రీ కపిలేశ్వర
పురప్రభువులు విశేష వ్యయమున కోర్చి ఈ
గ్రంథమును ప్రకటించినారు. సుప్రసిద్ధ పండి
తులగు బ్ర. శ్రీ. శ్రీపాద లక్ష్మీపతి శాస్త్రి
గారు చాల శ్రమపడి పరిష్కరించిరి. "శ్రీ
పీఠికాపుర సంస్థానకవులగు శ్రీ ఓలేటి వేం
కటరామ శాస్త్రిగారు సరిచూచిరి".
"విమర్శకాదర్శకులగు నడకుడుటి వీరరాజ
కవిగారు" విశేషాంశములను వెల్లిడించు
విపులమగు "మునిపలుకు"ను రచించి గ్రంథ
మునకు శోభను గూర్చినారు. ఇట్టి విశిష్టుల
సాయమున వెలువడుటచే ఈ గ్రంథమునకు
వాసియు, వన్నెయు చేకూరినవి.

వాఙ్మయ సోపానమే ప్రధానలక్ష్యమగు
టచే శ్రీ జమిందారుగారు రాధామాధ
వము వెలను స్వల్పముగ నిర్ణయించినారు.
'ఇంకను నిట్టిగ్రంథములను బ్రకాశ మొనర్ప
వలయునను నాశ' శ్రీ వారికి 'ఎంతయేని
కలదు. కాని అట్టి యవకాశమును' వారికి
'లభింపఁజేయు భార మా జగన్నియంత
మీఁదను, ఆంధ్రలోకముమీఁదను గల'దు.
ఆంధ్రలోకము ఈ యమూల్యగ్రంథము
నాదరించి శ్రీ వారికి ప్రోత్సాహ మొసఁగ
వలసియున్నది.

సాంఖ్యదర్శనము

‘చ త శ్చ’

సాంఖ్యదర్శన ప్రథమాచార్యుడు కపిల మహర్షి. ఆసురి కపిలుని శిష్యుడు. పంచశిఖాచార్యుడు కపిలుని శ్రేణిలోనున్నాడు. ఈ యన సాంఖ్యశాస్త్రమును విశదీకరించు పెక్కుగ్రంథములను విరచించెను. అవన్నియు కాలప్రవాహమునం బడి విస్మృతితీరముం జేరుకొనినవి; కాలార్కభక్తితము లైపోయినవి. అదియునుగాక ప్రథమాచార్యుడు కపిలు డెప్పటివాడో, ఎవరో నిర్ణయించుటకైన దగిన సామగ్రి లేదు. శ్వేతాశ్వతరశ్రుత్వ కపిలు డొకడు, విష్ణుపుయొక్క అవతార మగు కపిలు డొకడు, అగ్నిదేవుని అవతార మగు కపిలు డొకడు; మొత్తము మీద ముగ్గురు కపిలు లగడంచున్నారు. శ్రుత్వ కపిలుడు సాంఖ్యదర్శనాచార్యుడు కాజాలడని శంకరాచార్యులవారు సాంఖ్యస్మృతిని, ఖండించు సందర్భములో తమసంశయమును వెల్లెపుచ్చియున్నారు. సాంఖ్యస్మృతి లేక దర్శనము శ్రుతివిరోధి యగుటవలన, శ్రుతిచే బ్రశంసింపబడిన కపిలుడే దర్శనరచయిత కాజాలడని ఆచార్యులవారి అభిమతము. విష్ణువతారకపిలుని ప్రసంగము శ్రీమద్భాగవతములో కానివచ్చుచున్నది. కాని తత్కాలంలో క్త తత్వమునకును ప్రచలిత సాంఖ్యతత్వమునకును విశేషప్రభేద మగుపడుచున్నది. ఇందువలన అకపిలుడే సాంఖ్యశాస్త్రప్రణేత

యని నడువ నాలుక వెనుకాడుచున్నది. మఱి, అగ్న్యవతారమగు కపిలుడు సాంఖ్య దర్శనాచార్యుడా?

ప్రస్తుతము మనకు లభించు సాంఖ్య శాస్త్రగ్రంథము లన్నింటిలో బ్రాచీనమైనది ‘తత్వసమాస’యను సూత్రగ్రంథము. అనేకు లిద్దానిని కపిలోద్దిష్టమగు మూలగ్రంథముగా పరిగణింతురు. సాంఖ్యదర్శనాభిజ్ఞుడగు విజ్ఞాన భిక్షు పిట్లనుచున్నాడు :

‘న శ్వేతమపిత్వసమాసాఖ్యనూత్తరైః సహస్యాః
షడధ్యాన్యాః పాఠక్యమితిచేత్ మైవమ్, సంక్షేప
విస్తరరూపేణ ఉభయరూపి ఆపాదయన్త్యత్.’

—సాంఖ్యప్రవచనభాష్యభూమికా.

కాని సంక్షేప్తాతీతసంక్షేప్తమగు ఈగ్రంథమును మూలదర్శన గ్రంథముగా గ్రహింప వీలులేదు. ‘తత్వసమాస’ ఒకగ్రంథ మనుట కంటే విషయసూచిక యనజేల్లును. సువిశద మగు నృత్తి యొకటి ఈ సూత్రగ్రంథముపై రచింపబడినది లభించుచున్నది. దీని కర్తృత్వము ఆసురి కంటగట్టబడినది.

కపిలోక్తముగ గ్రహింపబడు మఱియొక గ్రంథము సాంఖ్యప్రవచనసూత్రము. ఈగ్రంథమును ద్వైశించుచు విజ్ఞానభిక్షువు ‘శ్రుత్యవిరోధినీరుపపత్తిః షడధ్యాన్యాయరూపేణ వివేకశాస్త్రేణ కపిలమూర్తిర్భగవాన్ ఉచదిదేశ’ అని పల్కియున్నాడు. కాని ఇయ్యదియు కపిల

విరచితము కాజాలదని వచింప సాహసించినందులకు ప్రాచీనపండితులు మమ్ము తమింతురు గాక. ఈశ్వర కృష్ణవిరచితమగు సాంఖ్యకారికలనుండి గైకొనబడిన వాక్యములనేకములు యథాతథముగ తమ ఛందోరూపమును వీడకుండ ఈ సూత్రము నిర్మియున్నవి. శంకరుడుగాని, మాధవాచార్యులవారుగాని, వాచస్పతిమిత్రుగాని ఈ సూత్రముల నామమునైన తడవియుండలేదు. ఇది వారికాలమున నుండిన ఇట్లు నిర్లక్ష్యమునరా? కొందఱు అనునట్లు విజ్ఞానభిక్షువే ఈసూత్రముల కూర్చినాడని నిస్సందేహముగ చెప్పగల యోగశక్తి మాకు లేదు కాని, ప్రాచీనడగు కపిలు దీనిసూత్రరచయితకాడని నుడువగలము.

అనిరుద్ధనివృత్తి, విజ్ఞానభిక్షుని భావ్యము. ఈసూత్రార్థముల విశేషికరించు రచనలు.

వీటి అన్నిటికంటె ప్రామాణికమగు గ్రంథము ఈశ్వరకృష్ణుని సాంఖ్యకారికలు. ఈకారికలకు పద్దెనిమిది వ్యాఖ్యాతయగు వాచస్పతిమిత్ర తత్వకొముది యను టీకను విరచించెను. శంకరుని పరమగురులగు గౌడపాదులు భావ్యమును రచించిరి. ఈశ్వరకృష్ణుడు తన్ను కపిలునినుండి ప్రపాదించిన గురుశిష్యపరంపరకుం జెందినవానిగ చెప్పికొనినాడు. ఈకారికలు క్రీ. శ. ౬ వ శతాబ్దమున చైనాభాషలోని కనువదింపబడినవి. ఆచార్యశంకరులు,

సర్వదర్శనసంగ్రహకర్త యగు మాధవులు ఈకారికలనే సమగ్రంధముల నుదాహరించిరి

కొందఱు, ఈకారికలు షష్ఠీతంత్ర మనబడు ప్రవచనసూత్రముల ననుసరించియే వ్రాయబడినవని వచించుచు తమపక్షమున. సమర్థించుకొనుటకుగాను, కారికల శేషభాగముననున్న, ఏతద్దర్శవ్యంఃకములగు శ్లోకద్వయమును చూపింతురు కాని, గౌడపాద భావ్యప్రతియం శ్లోకములు కానరావు.

వివాదగ్రస్తమును, సందిగ్ధమును నగు ఈ గ్రంథకర్త త్వచర్చ నింతటితో ముగించి, ప్రకృత మనునరాము.

ఇతరదర్శనములవలె సాంఖ్యదర్శనము కూడ దుఃఖవాదముతో ప్రారంభ మగుచున్నది. జీవుడుమన్న రెండుమూడురోజులు దుఃఖముతో కయ్యమునకు బాల్చి దానిచే నాఘాతముల బడవలసివచ్చుచున్నది. ఆ దుఃఖము మూడుతెఱుగుల గానవచ్చుచున్నది. 'త్రివిధం దుఃఖమ్' ఆధ్యాత్మిక, ఆధిభౌతిక, ఆధిదైవికనామముల త్రివిధదుఃఖము వ్యవహరింపబడుచున్నది. ఈదుఃఖస్వరూప మెట్టిది? రోగాదిరూపక మగు శారీర క్లేశములు, కామాదిరూపములగు మానసిక కష్టములు ఆధ్యాత్మికదుఃఖము నాబడుచున్నవి. మనుష్యులు, శువులు, స్థావరములు మున్నగు వానినుండి సభవించు దుఃఖము ఆధిభౌతికము. శీతగ్రీష్మవర్షాదులవలన కలుగు దుఃఖము ఆధిదైవికము. శరీర మున్నంతవఱకు ఈ

దుఃఖము తప్పనినది. అయ్యది మనకు రుచింపదు; మన మద్దానిని గోరము. అందువలన నది హేతుము. మనము దానియొక్క అంతమును, లేక హానిని గోరుదుము. ఈశ్వరకృష్ణుడనుచున్నాడుకదా,

“తత్ర జరామరణవృతం దుఃఖం ప్రాప్నోతి చేతనః పురుషః, లింగస్యానివృత్తేః. తస్మాద్దుఃఖం స్వభావేన.” —సాం. కా. ౫౪.

గీతలలోగూడ భగవాను డీజగత్తును పునర్జన్మ దాఖాలయ మనియు, అశాశ్వతమనియు, అనిత్యమనియు వచించి దుఃఖస్వరూపమును సూచించియున్నాడు.

ప్రపంచమునందు సుఖము బొత్తిగా లేదనికాదు. ఎప్పుడో ఒకప్పుడు ఒకానొకనికి భాగ్యవశమున నొకింతసుఖము లభించును. అదియు దుఃఖమిశ్రితము అగుటజేసి దానిని కూడ దుఃఖమనియే ఎన్నునగును. కాన పైన వర్ణింపబడిన త్రివిధాత్మక దుఃఖనివృత్తియే వాంఛనీయము ఈదుఃఖనివారణోపాయమును సూచించుటకే దర్శనశాస్త్రములు జన్మించినవి. కాని, ఈ నివృత్తి తాత్కాలికమైన లాభములేదు. అత్యంతిక నివృత్తి అయిన మేలు. ఇదియే పరమ పురు

షార్థము. ‘అథ త్రివిధదుఃఖాత్యంత నివృత్తి రత్యంతపుష్కరాః’ (సా. సూ. ౧. ౧)

ఈ ఆత్యంతికనివృత్తి ఎట్లు సిద్ధించును? లాకికోపాయములవలన సిద్ధింపదను సంగతి సర్వజనవిదితము. ఔషధసేవలవలనగాని ఇష్టప్రాప్తివలనగాని అగు దుఃఖనివృత్తి తాత్కాలికమును, అవ్యభిచారియుగాదు. పిదప, వైదికోపాయము ననుసరించి స్వర్గలోకమున కరిగి దుఃఖమును తప్పించుకొంద మన్నను వీలు పడుటలేదు. ఏలయన, ఒకరిని యజ్ఞాదిక్రియల ఎచ్చుతగ్గు ననుసరించి, పొందెడి సుఖములో భేదము కల్గును. అందువలన స్వర్గవాసు నడుమ ఉత్కన్నాపకర్షణవలన దుఃఖ మనివార్యమై వాటిల్లును అదియును గాక యజ్ఞాదిక్రియలు హింసాబహుళములు. హింసవలన సంభవించు పాపమును అనుభవించవలెను. అందువలన దుఃఖము తప్పటలేదు. మఱియు, ఈలోకములు నిత్యములు కావు. పుణ్యభోగానంతరము మనుష్యలోకమున జన్మనైత్యవలెను. కనుక లాకికవైదికోపాయములు రెండును దుఃఖనివృత్తికి తోడ్పడలేవు. అగుచో, నుపాయ మేమి?

ఈ ఉపాయనిర్ధారణార్థమే సాంఖ్యదర్శనావతరణము.

౧. సమానం జరామరణాదిజం దుఃఖం—సాం.సూ. 3-౫3. ఉద్వృగతానాం బ్రహ్మాదిస్థావరాంతానాం సర్వేషాం ఏవజరామరణాదిజం దుఃఖం సాధారణం. —విజ్ఞానభిక్షువు.

౨. కుత్రాపి కోఽపి కుభీతి. సా. సూ. ౧-౬

తదపి దుఃఖకలమ్. సా. సూ. ౧-8

ఇతి దుఃఖపక్షే నిక్షిప్త నివేశనాః. సా. సూ. ౧-౮.

సాంఖ్యదర్శనానుసారము దుఃఖనివృత్తి కగు ఉపాయము జ్ఞానము. 'జ్ఞానాన్ముక్తిః' (సా. సూ. 3-౨౩) జ్ఞానమనగా నెద్దాని జ్ఞానము? ప్రకృతిపురుషుల భేదజ్ఞానము. ఈ జ్ఞానము ప్రకృతి, వికృతి, పురుషుల గుఱించి తెన్నగా తెలుసుకొనుటవలన లభించును. (ఈమూడింటిని 'అవ్యక్త, వ్యక్త, జ్ఞ' అనియు సాంఖ్యులు వ్యవహరింతురు.) వీటి తత్వమును మాటిమాటికి యోగ్యతతోచన మొనర్చిన భ్రమరహితమును, సంశయవిహీనమును, యరమపవిత్రమును అగు జ్ఞానము లభించును. ఈ జ్ఞానలాభానంతరము మనుజుడు జీవన్ముక్తుడై ప్రారబ్ధకర్మలు తీణము అగువఱకు శరీరము వాశ్రయించుకొని యుండును. ఆజీవన్ముక్తవ్యక్తి తన్ను కర్మత్వభోక్తృత్వరహితుడగు చిన్మాత్రునిగా గ్రహించుకొనును. అట్టి నిర్మమనిరహంకార పురుషుని పట్ల ధర్మాధర్మ బీజములు నిష్ఫలములు; జననమరణస్రోతమునంద్రోయజాలవు. సలిల సిక్తమగు తేత్రముననే బీజము లంకురించును. నిదాఘనూర్యకిరణముల జలము లిగిరి పోయినచో నామరుభూమియందు మొక్క మొలుచునా? జ్ఞానమునలన అవివేకము దూరీకరింపబడిన చిత్తమున కర్మబీజములు అంకురింపజాలవు. జీవన్ముక్తపురుషుని శరీ

రము నాశనమైనప్పుడు, ప్రకృతి అంతటితో నివృత్తమైపోవును. ఆపురుషుడు ఆత్మంతిక కై వల్యమును బొందును. సుఖదుఃఖము లంత స్థితము లగును.^౪

ఇట్టి తత్వజ్ఞానిని ప్రశంసించు శ్లోకము నొకదానిని గౌడపాదు లుదాహరించినారు. అది :

‘పంచవింశతితత్వజ్ఞో యత్రతత్రాశ్రమే వనేత్, జపి మండీ శిఖి వాచి ముచ్యతే నాత్ర సంశయః.’

పై శ్లోకమున నాకొనబడిన పంచవింశతి (౨౫) తత్వములు ఏవేవి?

సత్త్వరజస్తమము లను త్రిగుణముల సామ్యానన్ధయగు మూలప్రకృతియు, దాని వికారమగు మహత్తత్వమును, దాని వికారమగు అహంకారమును, దాని వికారమగు పంచతన్మాత్రలు, ఏకాదశేంద్రియములును, పంచతన్మాత్రల వికారములగు పంచమహా భూతములును, పురుషుడును గలసి పంచ వింశతి తత్వములు. వాటినే ‘తత్వసమాన, అష్టప్రకృతులు, షోడశవికారములు, పురుషుడు అని పేర్కొనుచున్నది.’^౫

సామాన్యముగా ప్రకృతియనిన మూల ప్రకృతియే. కాని బాధి, అహంకారము,

3. వివేకభ్యాతిరవి స్థానాహోనోపాయః (సాధన. పా. ౨౬ సూ) అను సూత్రమున పఠంజలి ఈవిషయము సంగీకరించినాడు. గీతలలో ౧౩-వ అధ్యాయము ౨ వ శ్లోకములో సీమతము సమర్థింపబడినది.

౪. నోభయంచ తత్కాభ్యాసే — సాం. సూ. ౧. ౧౦౭.

౫. చూడుడు. సాం. సూ. ౧-౬౧.

చూడుడు. గోకృపనివృత్తి. 3.

మీరో?

మీరుగూడ ఆరోగ్యముగాను, సౌఖ్యముగాను నున్నారా?

“నావంక చూడుడు! కొన్నివారముల క్రిందను నేను యెంతో బలహీనముగాను, బలహీకగాను నుంటిని. జ్వరమువల్ల నాసత్తుక, వాతవ్యము యావత్తు కోల్పోతిని. నుఖము యేమాత్రము లేకుండెను. సనటోజెన్ సురించి వింటిని. ఈ తెల్లనిచూర్ణములో ఆరోగ్యము యొక్క నిగూఢమైన రహస్యము యిమిడియున్నదనియు, దానిని కొన్నివారములు నేవించినచో మామూలుకన్న యెక్కువదృఢ్యము, బలము చేకూరుదనియు ఒక స్నేహితుడు చెప్పెను.

“ఇప్పుడు మావంక చూడుడు! తిరిగి నేను మామూలు బలము పొందితిని. సనటోజెన్ వలన ఆరోగ్యము గలిగియున్నాను. మా దాంపత్యము యిప్పుడు సౌఖ్యప్రదమై యున్నది.”

మీరుగూడ సనటోజెన్ యందు నూతనశక్తి, సౌఖ్యము గలవు. పేరుగాంచిన యాబువర్గకావ్యముమీకుసత్తుక నిచ్చును. ఒకసారి వాడిచూడుడు. సనటోజెన్ మందుడుకాదు లన్నిటిలోను దొరకును. దానిరుచు ప్రపంచమందలి ప్రద్యులందరు యెరిగియున్నారు.

SANATOGEN

నిజమైన బలవర్ధకాహారము

మందుల రుకాణము లన్నిటిలోను దొరకును. 2 తమరుచేయుచువుగాని, స్వాక్రింపమయములో గాని సనటోజెన్ చేతితో తాకబడదు. విజాతిమత రుచులను వసువులుగూడ దీనిలో కలుపలేదు.

జగత్కథ

అపూర్వగ్రంథము

భూమి ఉత్పత్తి మొదలు, జీవవికాసము, నరజాతి ఆరంభము, ఆయామతములు, నాగరికత ఉత్పత్తి, వాని సంబంధము, నేటివరకు యావత్తు ప్రపంచపు చరిత్రము, ఇందు గలవు. వెల్పుగారి ఆంగ్లగ్రంథపువిషయములు, అందులేని చాల విశేషసంగతులును ఉన్నవి. డా॥ రాధాకృష్ణగారి ఉపోద్ఘాతము, 22 పటములలో, సుమారు 760 పుటలు, చక్కని అచ్చు కాలికోజైండు వెల రు 3-0-0.

తాతాచరిత్రము

వెల రు 0-10-0

ఆధునిక దేశీయపరిశ్రమల స్థాపించిన జంషెడ్జితాతా, జీవితము, లోహపరిశ్రమ, నౌకావ్యాపారము, విజ్ఞానాలయము, కార్మికసమస్య, మున్నగు అనేక సంగతులు చిత్రింపబడినవి. చిత్రపటములు, రమారమి 190 పుటలు.

కొ॥ శతగోపాచార్యులు,

వకీలు (కాకినాడ) యొద్దను, ఆంధ్రపత్రికాలయమందును దొరుకును.

ROYAL

తెలుగు లిండ్ యింగ్లీషు

పోర్ట్ లెట్ లేక స్టాండ్ టైపురైటర్లు

కేవలము అసాధ్యమని తలంపబడినది పానగల్ రాజాగారి పెక్కు సంవత్సరములు కృషి ఫలితముగా ను సాధ్యమయ్యెను. ఒకే టైపురైటరుతో, తెలుగు యింగ్లీషు రెండు భాషలలోను టైపు చేయుటకు వీలుపడునట్లుగా రాజాగారు తెలుగు లిండ్ ములను తయారు చేసిరి. ఈ టైపురైటరు కీబోర్డు, బాబ్బిలిరాజాగారియొక్కయు, ఆంగ్ల, మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయములయొక్కయు అంగీకారములు బడసియుండెను.

తెలుగు, యింగ్లీషు లిండ్ ములతో అమర్చిన ఈ రాయల్ టైపురైటరు, పోర్ట్ లెట్ మాడల్ లోను, స్టాండ్ టైపు మాడల్ లోను దొరకును.

మాస్టర్స్ ధులు ప్రస్తుతము తెలుగు జిల్లాలయంప వర్తించుచున్న టైపురైటరును ప్రదర్శించుచున్నారు. కావలసినవాడు మాకు ముందుగా వ్రాసిన వో వారివద్దకు మాస్టర్స్ ధులు వెళ్లి టైపురైటరును చూచునట్లుగా యేర్పాటు గావించెదము.

శ్రీ రాజా వెంకటాద్రి ఆస్పరావు బహదూరువారినుండి, వుయ్యూరుజమీందారు.

అంగీకారము.

మీ తెలుగు-యింగ్లీషు టైపురైటరు నాయెదుట ప్రదర్శింపబడెను. నూతన ఫక్కింగ్ సెయిన్ అక్షరములను మీ మిషను నందు యేర్పాటు చేయుటలో మీరు సాధించిన ఫలితము నకు మిమ్ము ఆభినందించుచున్నాము.

ఈ టైపురైటరును దిగువచోట్లయందుగూడ చూడవచ్చును.

అ డి స క్ అండ్ కో., లిమిటెడ్, మదరాసు.

అగ్జిటేషన్ అండ్ కో., లిమిటెడ్,

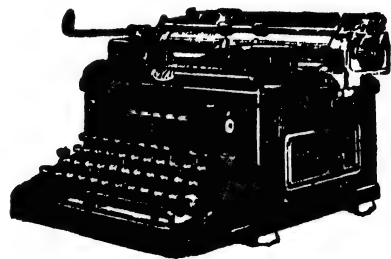
పిల్లవీధి, తెజనాపూ.

గుర్త బ్రదర్లు,

మెయిన్ గోడౌన్, రిశాబ్దురమ్మ.

బి. హదంగి అండ్ సన్,

మెయిన్ గోడౌన్, బరంపురం.

పంచతన్మాత్రలుగూడ గౌణభావమున ప్రకృతి యని పేర్కొనబడుచుండును.

పంచజ్ఞానేంద్రియములు, పంచకర్మేంద్రియములు, మనస్సు, ఔశ్యవేతేజోవాయ్వాకాశము లను పంచమహాభూతములు కలసి షోడశవికారము లనబడుచున్నవి. ఇవి కాని వాడు పురుషుడు. ఇతడు ప్రకృతియు కాదు, వికృతియుకాదు.

ప్రకృతి యన నేమి? జగత్సృష్టి కగు ఉపాదానము. 'ప్రకరోతి ఇతి ప్రకృతిః' అనఁచిన్నమును, నిర్విశేషమును అగు మూలోపాదానమే సాంఖ్యులు సూచించునది. దీని కాద్యంతములు లేవు. అతిసూక్ష్మము, లింగరహితము, నిరవయనము. దీనినికామమే ఈ విచిత్రజగత్తు. ప్రకృతియొక్క అన్యనామము అవ్యక్తము. సృష్టికి పూర్వము జగత్తు అవ్యక్తమై (Unmanifested) యుండును. దీనియొక్క వ్యక్తావస్థనే సృష్టి యందుము. 'ప్రళయాంతమున అవ్యక్తమునుండి వ్యక్తజగత్తు ఆవిర్భవించును. మరల సృష్ట్యనానమున వ్యక్తజగత్తు అవ్యక్తప్రకృతిలోలనమగును.'¹ ఈ అనులోమవిలోమములను 'తత్త్వసమాన' సూత్రకారుడు సంచారప్రతిసంచారము లని నాడు.

ప్రకృతి నాశరహిత మను సిద్ధాంతమును పాశ్చాత్యదార్శనికులు కూడ ఒప్పుకొనుచు

న్నారు.² క్షేతాత్వతరస్రతి అజ అనియు లోహితశుక్లకృష్ణవర్ణ అనియు ప్రకృతిని వర్ణించినది. లోహితశుక్లకృష్ణవర్ణ యనగా త్రిగుణమయి యని. ఈగుణత్రయముల నామములు సత్త్వరజస్తమములు.³ ప్రకాశము, ప్రవృత్తి, ఆవరణములు వీటి స్వభావములు. మానవదేహమున కఫవాతపిత్తములకు సం గ్రామము నిరంతరము జరుగుచుండునట్లు మూలప్రకృతియం దీగుణములు నదా ఒక దానినొకటి అతిక్రమించిపోవుటకు యత్నించు చుండునని సాంఖ్యులు వచింతురు. ప్రకాశగుణియగు సత్త్వము జయమందిన సుఖముశ్చన్నమగును. ప్రవృత్తిస్వభావ యగు రజస్సు విజయమందిన ప్రవృత్తి, దుఃఖము, చాంచల్యములు జన్మించును. జడరూపియగు తమోగుణము గెలుపందిన మోహముకలుగు చున్నది. ప్రళయకాలమున ఈపోరాట ముండును.

ప్రకృతియొక్క స్వభావమే పరిణామము. ఇయ్యది సాంఖ్యుల భాషలో 'ప్రసవధర్మి'. అందువలననే సృష్ట. అగుచో ప్రళయకాలమున ప్రకృతి స్థిరత్వమును దాల్చి యెట్లుండగలదు? అని ప్రశ్నించిన, 'సదృశపరిణామము' ప్రకృతియం దప్పుడు వర్తిల్లుచుండునని సాంఖ్యులు వచింతురు. అనగా, గుణములు వాటివాటి రూపముల నందుచుండును.

1. చూ. గీత. ౮-౧౮

2. చూ. Herbert Spencer's 'First Principles.'

౩. సత్త్వరజస్తమంవీతి త్రిగుణ్యమ్.

సృష్టికాలిన ప్రకృతిపరిణామమును 'విసదృశ పరిణామము' అని వ్యవహరింతురు.

సాంఖ్యులు ఈశ్వరుని అంగీకరింపక. తత్వసమాసగ్రంథమున ఈశ్వరప్రసంగమే లేదు. సాంఖ్యసూత్రమున అనేకసూత్రములు ఈశ్వరాసిద్ధికొఱకు పచ్చింపబడినవి. అందు వలననే ఈ శాస్త్రమునకు నిరీశ్వరసాంఖ్య మను పేరు రూఢమైనది. ప్రకృతి దానియంతట అదే పురుషుని భోగావర్గముల కొఱకు గాను పరిణతి సంహననియు, ఈశ్వరసాహాయ్యము నపేక్షింపదనియు సాంఖ్యుల ప్రతిపాదన. ఉప్రము పరాధమై కుంకుమమును మోయవీరి ప్రకృతియొక్క పరిణామము పురుషుని భోగావర్గముల కొఱకు. అచేతనయగు ప్రకృతియందు కృతి ఎట్లు సంభవించును అని ప్రశ్నించిన: పాలు స్వతస్సిన్ధముగనే పెరుగునట్లు, ఋతువు లొకదానిపిదప మరొకటి రివర్తనమగునట్లు, అయస్కాత సన్నిధిని లోహము చలించునట్లు, నీరు పల్లమునకు పారునట్లు, వత్సవివృద్ధినిమిత్రము క్షీరము ప్రవహించునట్లు పురుషుని భోగావర్గార్థము ప్రకృతి సహజముగానే పరిణమించుచున్నదని సాంఖ్యులు పలుకుదురు. అప్పుడు మహత్తత్వము, అహంకారతత్వము, పంచతన్మాత్రలు కలుగుచున్నవి. వాటినుండి స్థూలభూతములు, ఏకాదశేంద్రియములు జనించుచున్నవి.

అహంకార తత్వమున తమోగుణము ప్రబలమైన పంచతన్మాత్రలు, సత్వగుణము

ప్రబలమైన ఏకాదశేంద్రియములు ఉత్పన్నమగుచున్నవి. పంచ తన్మాత్రలనుండి పంచ భూతములు ఇంద్రియముల కుపభోగములగు విషయములు జనించుచున్నవి. ఈ విషయములు సుఖదాయకములు, దుఃఖకరములు, మోహాత్మకములును అగుటచేసి శాంత ఘోర మూఢ న మములం బేర్కొనంబడుచున్నవి. ఇయ్యది సాంఖ్యుల ప్రకృతి స్వరూపము.

ఇక పురుషుడు నిత్యుడు, అపరిచ్ఛిన్నుడు, నిష్క్రియుడు, స్వతంత్రుడు, లింగహీనుడు, నిరవయవి, చేతనుడు, పరిణామ రహితుడు, ద్రష్ట, కూటస్థుడు, కేవలుడు, అసంగుడు అని వర్ణింపబడినాడు. ఇతని భోగావర్గముల కొఱకే ప్రకృతి పరివ్రతవలె చరించుచున్నది. ప్రకృతి ఒక్కటియే. కాని పురుషులనేకులు. అందఱును సర్వవ్యాపులు.

సృష్టికాలమున ప్రకృతిపురుషు లిద్వరును సంయుక్తులై యుందురు. కనుకనే ఒకరి గుణము లింకొకరికి ఆరోపింపబడును. ఫలతః, అచేతనమగు ప్రకృతి చేతనముగాను, అకర్తయగు పురుషుడు కర్తగాను తోచుదురు.

సద్గురుని ఆశ్రయించి శ్రవణ మనన నిది ధ్యానసల నొనర్చి ప్రకృతినుండి పురుషుడు తన్ను వేరుగా తెలుసుకొనవలయును. (సాంఖ్యుల సాధనకు పఠంజలిసాధనకు భేద మంతగా లేదు.)

నర్తకి ప్రేక్షకులకు తన నాట్యమును
జూప అదృశ్య యగునట్లు, ప్రకృతియు పురు
షునకు తన రూపమును జూప అదృశ్య
మగును. ప్రకృతి అసూర్యంశ్య యగు
రమణివంటిది. పురుషు డొకసారి వీక్షించిన
మరల వాని కన్నులం బడదు.

ఇట్లు ప్రకృతి పురుషునకు తన రూప
మును దర్శింపజేసి, కైవల్యము నందించును.

‘అహ మేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం
బహ్వో ప్రభాః సృజ్యమావాం నమః
అహ మేకాం జవమాణాం భజంతే
జహ శ్యేవాం భక్త్యోగాం నమస్తాన్.’

—తత్వకామి.

శ త క మం జ రి (భక్తిసంపుటము)

ఆంధ్రగంధమాలలో మొదటిపుస్తకము

ప్రకాశకులు: కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుగారు

ఈపుస్తకంలో వృషాధిపతకము, సర్వేశ్వరతకము, దేవతీనందన
తకము, ఒంటిమిట్ట రఘువీరతకము, నారాయణతకము, కాళహస్తీశ్వర
తకము, దాశరథితకము, రంగశాయితకము, రామతారకతకము,
రామచంద్రతకము అనే పదితకాలు ఉన్నవి. ఒక్కొక్కతకానికి దానిని
విమర్శిస్తూ ప్రకాశకులు వ్రాసిన మంచిపీఠిక ఉంది. చాలా వ్రాతప్రతులతో
సరిచూచి వాటిల్లోనుంచి తీసిన పాకాంతరాలున్న ఎక్కింపబడినవి.
డిమ్మిపైజా ఎగ్గ పుటలు, మంచికాగితాలు, మేలుబైందు మెలరు ౧-౮-౦
అంచెకూలి కొనువారిదే. తకములు విడిగా దొరకగలవు.

మేనేజరు,

ఆంధ్రగంధమాల, 6-7, తంబుసెట్టిపేథి, బార్బిటపుర, చెన్నపురి.

వైకళవిజృంభణము

(కాశీ, మదరాసు)

వైకళవిజృంభణము

వెన్నెల నాగభూషణం

‘రా...

‘అక్క డేం చేస్తున్నావు...రావేం...
లోపలికి...’

— మాటలు అర్థమయినా, భావో
ద్వేగాన్ని సరిగా అర్థం చేసుకోలేని...
చిన్నతనపు చాపల్యాన...అమాయకత్వా
న...బాల, వినీవినపించుకోకుండా...తువ్వా
యితో గంతులువేస్తూ ... చెంగిస్తూ ... ఆ
ధ్యానంలోనే ఉండిపోయింది...

మళ్లా పిలిచింది...లోపలనుంచి...మళ్లా
...ఇంకోసారి...

ఊహలు...

రాజమ్మ...నిలువెల్లా కోపం తెప్పించు
కుని...తలుపు విసిరివేసినట్లు తెరిచి...ధూకు
డుగా, బయటికి...వచ్చింది...

—వచ్చి...ముందరికి అడుగు వేయ
బోయి ... పరవశిల్లి ... ఆలా ... ఆలా...

మోహనగాన మానితప్రేథ కురంగాంగనా
విభ్రమతో...నిలవబడిపోయింది...

వె

న్నె

ల...

...నున్నని ... ఒరపులులేని ... తెల్ల
దనం...పండి...వెల్లివిరిసిపోతున్నది.

శక్తైన కోరికలను జతచేసుకుని...
చిరుగాలిఅలలమీద ... నుడివారకుండా...
కేలిపోయే మనసును ... చక్కబట్టుకుని...
ధీరాలాకుతో...ప్రకృతాన్ని అవధరించు
కుని...

‘రా...తల్లీ ... ప్రాద్దుపోతున్నది...
పండుకుందువుగాని...’—అని లాలించింది..

‘నేను...రావే...’

ఇంకా బుజ్జగించింది...

ఊహలు...

‘చూడు... వెన్నెల ఎంతచక్కగా ఉన్నదో... నాకు నిద్రరావడంలేదు. — లక్ష్మీ కూడా... ఎలా... ఆడుకుంటుందో. దానికీ... నిద్ర...’

‘— పద, ముందు... నీవేమాలూ, నీవూను. పో... లోపలికి పోయి... పడుకో. అల్లా దిక్కులు చూస్తావేం... పో...’

— రాయి అయిపోయిన గుండెకు... కిరాతకాంత్యం - నిద్రయ... మెరపించడం... ఎంతసుఖవు? ...

బాలకు... ఈ అన్యాయము బోధపడలేదు. వెన్నెలలో... హాయిగా ఆడుకోవడం... అపరాధమా? ... అమ్మకు... వెన్నెల అంటే ఎందుకు అంతకోపం? ... మిగతా విషయాల్లో... సమయాల్లో ... ఎంతో ఆపేక్షగా ప్రేమించి... లాలించే... కన్నతల్లి... వెన్నెల మాట ఎత్తితే ... అంత ముడిపడటం... ఎందుకూ? ... అందరు పిల్లలూ ... సావాసగత్తెలు... చక్కగా కబుర్లు చెప్పుకుంటూ... చందమామతో కేరితలాడుతూ ... ఆరు బయట... వెన్నెలలో మునిగితేలుతూ... పడుకుని ... నిద్రపోతారే! ... అంతదాకా అక్కణ్ణేదు ... అడగటానికీ భయమే... కాస్తేపు... ఆడుకోకూడదూ?

— బాల... బెదురుతూ... తల్లికి దూరంగా ... తలవంచుకుని ... లోపలకు వెళ్లిపోయింది...

— వెంట ... రాజమృకూడా తిరిగిపోయింది: బాల... మంచంమీద... ఎగుడు

దిగుడుగా ... తలగడమీదకు బోర్ల పడుకుని... వెక్కివెక్కి...

పక్కను కూర్చుని... ముఖం తిప్పి... ముంగురులు సరిజేస్తూ:...

‘ఎదుకమ్మా... ఊరుకో. నే నేమన్నాననీ... ఎబ్బే... తప్ప. ఆలా... ఏడవకూడదు. సరిగా పడుకో... తప్ప... వినవూ...’

సముదాయించి... జోకొట్టినట్లు... కరలాలనతో ... స్వర్కతో ... నిద్రబుచ్చింది. తానకూడా... ప్రక్కన... నద్దుకునిపడుకుని... మసలి... చప్పుడుచేయకుండా బయటికి వచ్చి... వెన్నెలలో... కూర్చున్నది...

వె

న్నె

ల...

వె... న్నె... ల...

వలిపెపు ... తెలి ... నులిపారలు... ఎన్నివంచనలను... దాచుకున్నాయి. వెన్నెల వెలుగులో ... మనసు నిలపలేకపోయినందుచేతనేకాదూ ... తనజీవితమంతా ... ఇలా చీకటి అయిపోయింది...

మానవంతుల వంశమర్యాదను... తన మానధనాన్ని ... అంతా కబళించివేసింది... ఈ... వెన్నెల... వెన్నె లేకదూ...

ఆతడు ... ఎక్కడ ఉన్నాడో ... ఏం చేస్తున్నాడో? ఎందుకు... ఇంకా మమత? ... చేసిపోయిన ఘనకార్యం చాలదూ... ఎన్నడో మరచిపోయిపోయాడు. అభిమా-

శుభమూ ఎరుగని ... ఐనయింటిపిల్లను...
తనలందఱో మోసంజేసి...నమ్మికలిచ్చి తన
దాన్ని చేసుకుని...ఓనితీరిన వెనుక...తిరిగి
చూడకుండా...మాయమైపోయినాడు...

—అతనికేం...?

రాజన్మకు... కుమువారందరిలో...
తలవంపులై, తల్లి-తండ్రి...తనవారందరూ...
ఇంటనిలువనీయక ... తరిమివేయగా... ఫల
ఋషిపాకంకోసరం ... ఋషిపాపకోసం...అన్ని
అగచాట్లూ పడి ... బంటరిగా ... ఎవరూ
ఎరుగనిచోట ... తలదాచుకోవలసిన యో
గం పట్టింది...

ఏటివాడ్లన కూర్చుని...నగంలోతుకు
వెళ్లి...ఎన్నిసార్లు స్రవ్యత్నంచేసింది—
ఈమాయలోకం వదలిపోవాలని...కాని...

బాల...కన్నకడుపు...

వెన్నెల...మాయావాగురలో చిక్క
కుండా...ఆపిల్లను రక్షించి...విజయగౌర
వంతో...అప్పుడూ...ఉత్తరలోకాలవిషయం
...యోచనచేయడం...

* * *

మనోహరాఖ్యాయికాపాఠక కరోద్వేగ
చాలన ప్రవర్తితప్రత్యక్షిరిని...చకచకా...
సంవత్సరములు తరలిపోయినవి.

వసంతలక్ష్మీ మధుమాధవులకు...ప్రణ
య-విప్రలంభములు ... యథాక్రమాన—
ఎన్నిసార్లో...ఎన్నో...సార్లు ... వంతులు
తీరిపోయినవి...

—ఎప్పుడూ ... ఆకొంటెదనంతో...
అదే...వెన్నెల!...

* * *

గోధూళివేళ ... దాటిపోయింది...

ఇంకా...

బాల...ఇంటికి రాలేదు.

చాలాపెందలకడచే ... ప్రొద్దు ఉండ
గానే...వాడుకగా పాలుపోయడానికి-వెళ్లిం
ది. నిత్యమూ...అంతకన్న ముందే...పోనీ-
అప్పటికైనా...తిరిగివచ్చేది...

ఏమో...ఎక్కడనైనా ఆలస్యం అయి
దేమో. ఋషిపాటాలేని తీరికసంసారులు...నిల
వేసి...మాటలలో పెట్టి-కదలనీయరు. భోజ
నంవేళదాకా, ఎలాగో వారికి కాలక్షేపం
కావాలి. ఎదుటివాళ్ల తొందరతో...పనే
మిటి వాళ్లకు...

—ఇంకా రాలేదు...

ఎందుచేతనో...వెనుకా-ముందూ చూ
డదు. తగనిసరదా...

ఏమన్నా చూస్తూ...ఆలకిస్తూ...ఇంటి
మాటే మరచిపోతుంది. అయినా, ఎంత
జాగ్రత్తనా...ఈపాటికి...ఏమో? ప్రొద్దుపోతూ
న్నది.—బాల రాలేదు...

రాజమ్మమనస్సు ... నిలవడంలేదు—
ఋషిపరివిధాల పోతూన్నది...తగనిదిగులు—
భయం...పుట్టకొస్తూన్నవి. కాలు కుదరడం
లేదు...ఏం చేయడానికి...తోచడంలేదు...

—ఈలకూతలాగా ... సన్నగా మొదలుపెట్టి, గాలి హోరుగా మారిపోయింది. టప...టప...దూరంగా, దూరంగా ... పెద్ద చినుకులు రాలుతూన్నవి...సన్నజల్లు ...
...ఇంకా రాలేదు...బాల...

ఎదురుపెట్టడామని...వాన పెద్దది అవుతుందేమోనని...గొడుగు తీసుకుని బయలుదేరింది:— మనకచీకటిలో...త్రోవను పోయే ప్రతి...రీసీ ... భ్రాంతితో తారసిల్లుతూ... అడుగుడుగడి గమననేగం అధిగంచేస్తూ... పోయింది...పోయింది...

—అదే!...చూచాయగా ఆకారం.. నడకకూడా...ఆలాగే ఉన్నది. 'అమ్మయ్య' అనుకుని, తెప్పరిల్లి దగ్గరకు వెళ్లి...ఆప్యాయంగా:

‘ఏమమ్మా...’

—బా! కాదు! ఉలిక్కిపడి...వెనుకకు తగ్గింది. ఆపిల్లవాడు...ఏమనుకున్నాడో...హుంకరించి...వడివడి నడచిపోయినాడు: రాజమ్మకు...మనసు చచ్చి పోయింది...

ఊరు మాటుమలుగుతూన్నది: అప్పుడే...ఎక్కడా...సడీ చప్పుడూ లేదు...

చూడక...దోవలో అడ్డంగా పడుకుని ఉన్న కుక్కపిల్లమీద కాలువేసి...దద్దరిల్లి తప్పుకున్నది: శ్వాసకిశోరం...గగ్గలుగా...కంయి...కంయి...లాడుతూ... కులంవారి

నందరినీ...రేపెట్టి పురికొల్పి—కాలుదువ్వించింది...

ఒకటి—రెండు...దూరంగానే ఉండి... రణదుందుభులు మ్రోగించినవి. మరో అతిరథుడు...సింహనాదంతో...మీదికి లంఘించబోయి ... ఛత్రప్రహారంతో ... కుంచిత వాలంతో...ఉడాయించాడు...

—ఎక్కినగడప ఎక్కకూడా...ఎరిగి ఉన్న యిల్లన్నీ తిరిగింది. పాలుపోసి... ఆప్పటికప్పుడే వెళ్లిపోయిందని...అందరూ... ఆశ్చర్యపడుతూ సమాధానమిచ్చారు...

వీలుదొరికితే...ఎకనక్కెం చేయడానికి తయారయ్యే జాణలకు ... బదులుతీర్చలేని అలసురాలుకాద, రాజమ్మ, వస్తుతః—కాని అప్పటిస్థితిలో అవివమీ గమనించలేదు...

అడుగులు సీసపుడిమ్మ లైపోయినవి: కదల్చలేకపోతూన్నది. తూలుకుంటూ...వచ్చి, వచ్చి...కల్లుచేరుకుంటూ,...జానిన మనసును, కాలు అనుకరించడముచేత...బురదలో పడిపోయింది...

వెక్కిరించినట్లు...మబ్బులు చిమ్మేసుకుని...వెన్నెల...‘నవ్వు...నవ్వు...బంగారంవంటి పిల్లను...మ్రుంగేశావు. నవ్వు...నవ్వు...నీపొంగు ఎంతకాలమో...’

చేతులు...ఎంతఊతంగా చాచి శపించినా, — అందడుగనుక ... ధీమాతో...

చందమామ నవ్వుతూనే ఉన్నాడు, — సిగ్గు
పడకుండా... వన్నె తరగకుండా...

* * *

క్రొత్తలో... తుణు యుగదీర్చి మై...
కదలక బాధపెట్టినా... కాలం, లోకమర్యాదా
ను... క్రమాన గడచిపోతూనే ఉన్నది...

రాజమ్మకు... ఒంటరితనం... అనివాటు
అయిపోయింది. బాలను, తలచుకోవడం...
తలచుకొని... భరించలేక... మానికోసింది ..

— ఒకటి... రెండు... మూడు... ఆలా,
ఆలా... ఎనిమిది నెలలు... పరిణతపన్నదళము
లుగా... రాలిపోయినవి...

అదేనేళ...

శువులశాలలోనుంచి వచ్చి... గోడ
ఒరను ఉన్న మంచం... గొమ్మొద్దగ్గరగా వా
ల్చుకుని ... రాజమ్మ ... అప్పుడే వెన్ను
వాల్చింది...

పాలేరుకుర్రవాళ్లు ... ఒనుము వామి
వద్దకు తేరిపోతున్నాడు...

అంతలో... ఎవరు... ?

పాలుతీసి పెట్టకువచ్చాడు ...
కమతగాడు, అనుకుని... చూడకుండా
... తన భ్యాసలో ఉండిపోయింది; కా
ని, వాడు పోయి... నిచూసుకోకుండా
... ఆలాగా నివబడి ఉన్నాడేం?...

“ బాల ఏడుస్తూ కల్లి ఒడిలో కలదాచుకొని వాలిపోయింది. ”

తీరుబడిగా ... ఒత్తిగిలి ... చూసి...
చూపును నమ్మలేక ... చూసి... ఎగిరిపడి...
అమాంతం—కొగిలించుకున్నది...

‘అమ్మా... అ...మ్మా...’

‘మాతల్లి... మా... అమ్మ’...

మనీ అనుముకున్నది. తనకు... అంత
ఆదృష్టమా... లేదనినేళి ఎంతమంచిది...

కొగిలి వదలకుండా నే... తననరిసిన కు
రోచ్చెట్టుకున్నది— నిమురుతూ... పులకరించి,
మైమరచిపోయింది...

కలవరపడి... మెళకువ తెచ్చుకున్నది
... ఎందుకో, బాల... ఏడుస్తూ, తల్లిబడిలో
తలదాచుకుని... వాలిపోయింది...

లేవడీసి... నందట పొదివిట్టకుని...
ఊరడించాలని ప్రయత్నించేసింది. అంతకం
తకు మన్యనేగం... అతిశయ మైపోయింది...
ఏమీ చేయలేక, రిచ్చపడి... ఆలా
చూస్తూ... చూస్తూ... ఊరుకోక... ఏం...
చేయగలక...

‘అమ్మా... నన్ను... తుమించు...’

— బాల... గాఢదికంతో ... నేడుకో
వడం... ఆ మెచ్చర్యకవచానికి వజ్రఘాత మైన
ది:— కూతురి అనుకరించింది...

ఇద్దరినందునా సరిగి... రోదనాలాశం
... సీరసిల్లి... క్రమంగా ... ఓక్రమా
నకు అంతరించింది...

‘అమ్మా...’

‘అమ్మ...’

‘నేను... ఎంత... పాశం... చేశాను...’

‘లేదమ్మా... పిచ్చితల్లి... ఊరుకో...’

‘ఆతని... మాటలు... దొంగమాటలు :

నిజమని... నమ్మి...’

‘... ..’

‘నెన్నెలలో... భ్రమసిపోయి...’

నె...

న్నె...

ల...

నె...న్నె...ల...— ఆ మాటతో
రాజమ్మకు ఆవేశం ముమ్మరమైపోయింది.
కాని... చలించనట్టు కనబడకుండా, గొంతు
మారనీయకుండా :

‘అంతేనమ్మా... ఆజాతీలక్షణమే, అది!
మగవాడన్న ప్రతివాడూ... అంతే...’

‘నేను ... తెలుసుకోలేక ... పోయినా
నమ్మా...’

‘అవును... తల్లీ...’

‘నేను... బ్రతకను...’

‘అమ్మా... నాకోసం, ... నన్ను చూసు
కుని... నన్నేంచేసి పోదలచుకున్నావు...’

‘ఇంతమంచిదానివి... ఋషివి ... దేవ
తపు... నిన్ను ... మోసం చేశాను... నేను...
నే...ను...’

— ఈమారు ... కొగిలిలో ... బాల,
శ్రీమా— ఆశీర్వాదాన్ని ... సేకరించుకుని...
కలకలలాడిపోయింది...

మళ్లా... ఇల్లు—కలకలలాడింది...
బాల... ఓపలేనితనం... ఆతల్లి ఆనం
దాన్ని లేతపరవళ్లు కొట్టించింది...

ముచ్చటగా... మూడురోజులు...
బద్ధకం... కనబడకుండానే, ... వెళ్ళ
వెళ్ళ... స్వేచ్ఛలు, ... కేరు... కే...రు...
—పొత్తిళ్లలో బాలమీద చేయివేసు
కుని... బాల... సీరసంగా:

‘అమ్మా...’—అని పిలిచింది.
వినిపించుకుని వచ్చేలోకం... మరీ
సీరసంగా:

‘అ...మ్మా...’
తల్లి దగ్గరకు వెళ్లి... నిలుచున్నది
దగ్గరగా... వొంగమని... బాల... సైగ
చేసి...

‘ఈ... పసిగుడ్డును... ఎలా
పెంచి...’

‘ఓ... ఆలాటిమాటలు అనబోకు...
సీకువచ్చినభయమేం... లేదు, తల్లీ...’

‘ఎలా... పెంచి... పెద్దదాన్ని... చేస్తా
వో: నేను చేసినది... చాలక... నీసెడకు...
ఈ...ఈ...’

రాజమ్మ... ఆపురుమన్నది...

—‘నీ... ఋణం... తీర్చు... కోలేను.
తల్లిలేని... పక్షి... ఎలా... ఎలా. వెన్నెల

...లో, వె...న్నె...లమోసం... చేస్తుంది,
జాగ్రత... వె...న్నె...ల...’

... మధ్యమూడలోపి... ప్రథమావతరణ
మొనది... ఆ...సంసారం...

*

*

యావన... వార్ధక్యాలు—ఏక దోహ
దాన్నే... ప్రవృత్తివ్యత్యసాన— నృద్ధిచెంద
డం... నృష్టినిస్సంగిశేచం...

సుందరి... తల్లి చక్కదనాన్ని... మరపి
స్తున్నా, తల్లి తల్లికి... ఆమెకన్న తల్లిని... అను
క్షణం... జ్ఞాపకం చేస్తూన్నది. వయసువచ్చిన
కొద్దీ... మరీని...

రాజమ్మ... వెనుక... తెలియక చేసిన
...తప్పును దిద్దుకున్నది. దాచకుండా...
బాలతో... ఆమె జననవృత్తాంతానికి...
పూర్వరంగం గా భను విశదీకరించినట్లయితే...
తెలిసిగలిగి, ... ఆలా... మోసపోయి... చివ
రకు... ఆమాదిరిగా అయిపోయేదికాదకదా
... అని... ఒకొక్కప్పుడు—చాలా... సేదన
పడేది...

—అందు'ని, సుందరికి... బుద్ధితెలియ
గానే... తమముద్దరి... కథలూ... జరిగినదాని
కన్న... మరీదారుణంగా... చిట్టి భయ
పెట్టింది. మరచిపోకుండా... చూస్తూన్నది...

ఒకనిమిషం... ఎడబాయదు... ఎవరి
తోనూ... తనకు... నచ్చనివాళ్లతో... మా
టాడనీయదు. మొగపురుగువైనా... సుందరి
చాయల... వాలనీయదు...

అపిల్ల కూడా... అజన్మ సిద్ధపురుష ద్వేషిణి
భూమికను ... చక్కగా ... నిర్వహించుకొని
వస్తున్నది.

* * *

రసవిలాసంలో... కరిగి, కలిసి...
ఒక తైపోతూ... అజంట... ఈ ముడుసలి...
విధూత గమనాన్ని... గమనించే అవసరం...
ఏమున్నది...?

“ఒకరికొకరు.... చేతులు వెనవేసుకొని నడచిపోయినారు.”

—చెరువుగట్టున ... నారుమడి ముడు
రాకు కేస్తున్న దేమోనని... చూసుకుని, —
చేలోకి దిగబోతున్న మందను మళ్లేసి...
వంగతోటదగ్గర ఆగి, ఒడినింపుకుని... తిరిగి
వచ్చేస్తూ... నిర్జీవప్రతిమ అయిపోయింది...

మీటనొక్కితే... వెలుగులు విడబడి
నట్లు... వెన్నెల... వెన్నెల... ల...

నేలమీదకు వాలిపోయిన మ్రాను
మీద... ఒకరికొగిలిలో... ఒకరు...—ఇద్ద
రు వ్యక్తులు!...

—స్వప్నంగా... మాటలు ... వినబడు
తున్నవి...

‘నిన్ను... ఎడిచి... ఉండలేను...’

ఆ... వంచకుడు... కు హూ యిం చు
తున్నాడు:

‘నేనూ... వదలలేను...’—అని, తడ
బడకుండా అంటుంది... కృతఘ్నురాలు...

‘అయితే... పొదాం... పద...’

—ఒకరికొకరు... భుజాలమీదచేతులు

పెనవేసుకుని...తిరిగిఅయినా చూడకుండా
...నడచిపోయినారు...

రాజమ్మ ... కూలిపోయే మంటిగోడ
లాగా...దించుకుపోయి...వంగి సగమై ...
కర్రను ఆనుకుంటూ...నిటారై...శూన్య
దృష్టితో చూసి...ఆచూపే...పొలిమేర
నుంచి...కనుచూపుమేరలో పున్న ఇంటి
మీదికి మరల్చి...ఒక్కతరణం నిలిపి...

వంగి...నేలకు అంటుకునిపోయినట్లు అయి
...నెమ్మదిగా ... నె...మ్మ...ది...గా...
నడుచుకుంటూ — ఇంటికి దూరమైపోయే
శ్రోవను...వెన్నెలఅంచుల కదనుశ్రోక్కు
...చీకటిగుంపులో...కలిసిపోయింది...

...నర్మగర్భంగా...సప్త్యూహనే ఉన్న
ది, వె...న్నె...ల...

వతము

-నాసా-

మహారాష్ట్ర ప్రజాస్వాతంత్ర్య సమరము

మొసలికంటి సంజీవ రావు

○

మహారాష్ట్ర ప్రజ యుద్ధము హిందూజాత చరిత్ర యందొక యపూర్వపుటమై యలరారును. అజయ్యుడగు నారంగజేబుపాదుషా దక్కనునందలి బీజపురగోలకొండ రాజ్యముల నాక్రమించి, మహారాష్ట్ర నృపాలుడగు శంభాజీని దారుణముగా వధించి, దుర్నిరీక్ష్యుడై దీపించెను. మహారాష్ట్ర లట్టి యోధాగ్రేసరుని మహారాష్ట్రమునండియేకాక ఓషీణదేశమునం దెచ్చటను నిలువనీయక పాణిద్వారీ తమ స్వాతంత్ర్యమును నిలుపుకొనఁజాలిన యదృశ్యచరిత్ర నిక్కముగ స్మరణీయము.

ఔరంగజేబుపాదుషాకు సింహస్వప్నముగ నుండిన శివాజీమహారాజు 1680 లోఁ గీర్తిశేషుఁ డయ్యెను. ఇతఁ మహారాష్ట్రమునేకాక బీజపురగోలకొండ రాజ్యములనుగూడ జయించి, తన యలంగీకరింపఁజూపక ముగనట్లు భరతఖండమంతయు నేకచ్ఛత్రముగఁ బరిపాలింపఁజాలడు నని యారంగజేబుపాదుషా యుద్ధాంగము. కాని, అతఁ దానమయమన రసపుత్రయుద్ధము గ్నుఁ దైయుండెను.

రసపుత్రయుద్ధ మధర్మము; కేవల మవినేకము. రసపుత్రనృపాలురు మొగలుపాదుషాలను వీరించి తదీయసామ్రాజ్యవిస్తారకారకులై, శతాధారభూతులై, కృతజ్ఞతాపాత్రులై రాజ్యిల్లి. వినేకనిధియగు నక్కరు సారస్వభిముఁడు వారినిఁ జేరఁదీసెను. జహంగీరు షాజహానుచక్రవర్తి లన్యథా చరించినవారు కారు. కాని ఔరంగజేబుపాదుషా రాజనీతి కేవలము కిరుద్ధముగ నుండెను. హిందువుల నడంచి, హిందూస్థానమును మహమ్మదీయ

స్థాన మొనరింపవలయునని యాతఁడు కృతనిశ్చయఁ డయ్యెను. దురంతముగు మతావేళమున నారంగజేబు పాదుషా యుచితానుచితములను డలంపలేదు. ఐనను, ఉద్బంధ సాహసోద్యమం దగు యశవంతిసింహమహారాజునకు వెఱచి యాతఁడు మరణించువఱకుఁ బాదుషా సహించి యూరకుండెను. * మార్యారుదేశాధిపతియగు యశవంతిసింహుఁ డారంగజేబును సభ్యత్తికముగానేవించి, యనాలోగ్యునియమగు కాబూలునకు దరలింపఁబడి, యచట దివంగతుఁ డయ్యెను (1679). తోడనే యారంగజేబు మహావైన్యసమేతుడై బయల్పెడలి, మార్యారు రాజ్యము నాక్రమించి, తదీయదేశాంతరపవిత్ర హైందవదేవాలయంబులం బగలఁగొట్టి, నున్నహమగు 'జిజియా' సుంకము గూడ విధించెను. యశవంతిసింహున కిరువుడు పసిబాలురు గలరు. ఔరంగజేబు వారికి రాజ్యమియ్య నొల్లక, వారిని బంధించెను.

అపూర్వమహిమాన్వితుడగు దుర్గాదాసు మొగల సింహగహ్వరమునఁ జక్కిన రసపుత్ర హరిణకిశోరముల నుద్ధరించిన యద్భుతవిషయ ముఖివర్ణించుట కియ్యడవలను గాదు.

పాదుషా యొనరించిన వ్యర్థముగాంచి, మేవారు రాజ్యాధిపతియగు రాజసింహుఁడు క్రోధైకధురీణుఁ డయ్యెను. ఔరంగజేబుచర్యలను గన్పించి యాతఁడు రాజపుత్ర స్వాతంత్ర్యోద్ధరణతత్పరుడై తాను యుద్ధమునకు సంసిద్ధుడయ్యెను. రసపుత్రయుద్ధము రెండు సంవత్సరములు మీఁజియుండెను. రసపుత్రులు చూపిన ధైర్యసాహస గాంభీర్యములు నిక్కముగా నిరుపమానములు. కాని మనకథకు సంబంధించు విషయ మనుమాత్ర మరయుదము. ఔరంగజేబుపాదుషా యజ

*. Cf. "The death of Jaswant Singh emboldened the imperial bigot to reimpose the hated 'jizya' or poll-tax on non-Muslims, which Akbar had wisely abolished early in his reign." V. A. Smith, Oxford History of India p. 438.

మీరు నగరమున విడిసియుండ, శాతని కుమారులు మువ్వరును మాడురంగములందు యుద్ధనిమిత్తమై యుండిరి. పాదుషాపుత్రులలో 'సుల్తాను అక్బరు' నామధేయుండు నూడవవాఁడు. అక్బరు ఇరువదిమూడేండ్లు పాయపుఁ దరుణవయస్కుఁడగుచోఁడికిమరిపెంపు బిడ్డఁడు. చతురుపాయగురీబండను దుర్గాదాసుఁ డాతనితోడ రహస్యపుముఠిన మొనరించెను. రసపుత్రయోధుల సాహాయ్యమునం దన జనకుని బంధించి, మొగలాయీసామ్రాజ్యాధిపత్యము వహించి, తాతయగు నక్బరుపాదుషావలె హైందవప్రజానరంజకముగ, సర్వజన సమ్మతముగఁ బరిపాలింపవలయు నని యక్బరు సంకల్పించెను.

బౌరంగజేబు నిక్కిముగ నపాయకరముగు స్థితి యందుండెను. పాదుషా యత్యల్పవైస్య పరిరక్షితఁడైయుండెను. అక్బరు వృథాకాలహరణ మొనరింపక బయల్పెడలెనని, సఫలీకృత మనోరథఁ డైయుండెడివాఁడు. బౌరంగజేబు నశువుగా నందీకృతుఁడైయుండెడివాఁడు. కాని అక్బరు మాధుఁడై కాలవిలంబన మొనరించెను. బౌరంగజేబు నిశ్చలచిత్తుఁడై చక్కని మాయోపాయమున నపాయవిముక్తుఁడయ్యెను. ఆపేధావితన తనయుర కొకిజాబువ్రాసి, ఆయ్యది దుర్గాదాసున కందునట్లు చేసెను. అం దిట్లండెను. "ప్రియకుమారా! నీచెయ్యదు ప్రశంసనీయును. నేర్పుమెయి ప్తరులచెలివి సంపాదించితివి. శేపు రసపుత్ర వైస్యమును ముంజేయుచును. మన యాభయవైస్యమగ్ధమునఁబడి ప్రగ్గఁగలదు" రసపుత్రు లాయు త్తరముగాంచి, అక్బరు విశ్వాసమాతుకుండు, దోహి యని విశ్వసించి, భయభ్రాంతులై యాసిగిగ్ధమునం దిరుణము పలాయన మొనరించిరి. ఆతని మొగలు వైస్యముకూడ నట్టులే మాయమయ్యెను. ఉదయమునంతనే యుద్ధమొనరింప నాయిత్తుండైన యక్బరు మహారాష్ట్రమున మహాపద్ గ్రస్తుఁ డయ్యెను. అట్టి మహాపరాధమును బాదుషా పైరింపవలె. తొల్లి, యాతని శ్రేష్ఠకుమారుండు మహమ్మదుసుల్తాను భౌత్యసమరము

నందు మాజాకుఁడోడ్పడి, పట్టువడి, బంధితుఁడై 1677 లో రహస్యవధకుఁ బాల్పడినవిషయ మక్బరునకుఁ గరతలామలకము. కావున దారుణముగు పితృహింసాకాహుతి కానొల్లక, యాదార్యమూర్తి యగు దుర్గాదాసు సాహాయ్యమున నక్బరు మహారాష్ట్రముం జేరి, శివాజీకుమారుండగు శంభాజీనృపాలు నాశ్రయించెను.

అక్బరు శంభాజీ లేకమగుట మొగలాయీసామ్రాజ్యమున కనర్థదాయకము. అక్బరు మహారాష్ట్ర నేనా మఖింబున దండెత్తిరాఁగలఁడు. శ్రోధానలత పులైన రసపుత్రు లాతనికిఁ దప్పక తోడ్పడుదురు. ఆ తెలుగున నక్బరుకుమారుఁ డజేయుండనునని యారంగజేబు భీతిల్లెను. అక్బరు దుర్గాదాసుల యశయ మట్టులే యుండెను. కావున తన కుమారుండు భయకారణండు కాకమున్నె యక్బరుశంభాజీల నడంచుట పాదుషాకుఁ బ్రధానకర్తవ్య మయ్యెను. అతఁ డాకారణమున రాజపుత్రులతోడ సంధియొనరించుకొని (14-6-1681), సహస్రసహస్ర యోధజన వండితుండై, నిజరాష్ట్ర సమేతుడై, వైభవాభిరామండ్ల 1681 నెట్టెంబరు మాసమున బయల్పెడలెను. ఆ మహాసేన డెట్టి దుర్బుహూర్తమునఁ బ్రస్తానమొనరించెనో కాని, తిరిగి గృహభిగతుండు కాలెను.

బౌరంగజేబు జరహస్వరమునందును, బౌరంగ బాడునందును విడిసి 1683 వ సంవత్సరాంతమున కహమ్మదునగరము వచ్చెను. పాదుషాపుత్రులగు 'షా ఆలము' 'అజాముషా'లు మహానేనామఖింబున మహారాష్ట్రముఁ జొచ్చి కొన్ని విజయములు గాంచిరి. మహామహారాష్ట్రనృపాలుఁ డాసమయమున కింద్రిలతోడను, పోర్చుగీసులతోడను యుద్ధ మొనరించుచుండెను. శరణుఁ జొచ్చిన యక్బరును బురస్కరించుకొని చయ్యన మొగలాయీ రాజ్యముపై దండెత్తక, శంభాజీ యనవసర యుద్ధమునఁ గాలహరణ మొనరించుట యవివేకమనియు, వికలాశయ రహితముగు నల్పత్వమగ్గయుఁ జరిత్రకారులు కొందఱు నిరసించురు.* ఐనను, మొగలులు

* Cf. "...But vanity and anger are more active stimulants to common minds than ambition or glory; no speculation of that kind diverted Sambhajee from the more humble design of reducing Jinjeera..." History of the Mahrattas by Grant Duff: Part 1 p. 239.

సాధించిన దేమియుఁ గానరాదు. దుర్గముమహారాష్ట్ర పర్యంతర ప్రదేశముం జొచ్చిన శత్రుసైన్యము పడరానిపాట్లు పడి, తటిగి విడిగెను. ఈలోపున శంభాశీ వృపాలుఁడు మొఱపుమొసిన చందమున, మెగలు రాజధానియగు బరహస్పరిమును, తదనంతరము 'బ్రోచి' యను ప్రసిద్ధమైన రేవుపట్టణమును వోచుకొని, మొగలుల నెంతయుఁ గలంచెను.

కాని శంభాశీ శివాజీవంటి ప్రతిభాశాలి కాఁడు. మహారాష్ట్ర రాజ్యము నిర్మాణముననే తమ గాఢములు గూడ మొలరాహుగ్రస్తమునట తక్కువని బీజపుర గోలుకొండ కులూసులెరిగి మహారాష్ట్ర వృపాలనకుఁ దోడ్పడఁగలరు. శంభాశీ తదీయసంయుక్తబలంబులను గూర్చి యారంగజేబు పాదుషాను బ్రతిఘటింపవలయును. అక్కరునునికి వారికెంతయు లాభకరము కాని శంభాశీ మూఁడుఁడై యుపేక్షించెను. అమేయ ప్రజ్ఞాధురంధరుఁడగు నారంగజేబు శంభాశీవలన భయము రాకుండ మహారాష్ట్రమునం దొక మహాసైన్యమును నిలిపి, తాను స్వయముగా నాయకత్వము వహించి, మహత్తరప్రయత్నము లానరించి, 1686, 87 లో బీజపుర గోలుకొండరాజ్యములను జయించి, ఆ కులూసులను గూఢజీవము చెరియందుంచెను. పాదుషా తల్ల రాష్ట్రాధిపతియైన మహారాష్ట్రమునగూడ నట్లులే సాధించి ఢిల్లీకి బోఁబాలుదువని యాశించెను. కాని, ప్రతి మహారాష్ట్రుఁడు నొక్కొక్క మహాయోధుఁడై, తన బృహత్ప్రయత్నమును బూర్తిగ భగ్నుపఱచు ననియు, మహారాష్ట్రాధి క్రమముగ నొక మహాస్థవమై తన మహాసామ్రాజ్యమును ముంచివేయుననియు నారంగజేబు యెట్లు గ్రహించఁగలఁడు ?

ఔరంగజేబు బీజపుర గోలుకొండరాజ్యములను జయించుటవలనఁ బ్రతిఘాతగర్భిణి డయ్యెను కాని, విశేష ప్రమాణజనము లేకపోయెను. గోలుకొండదుర్గమునం

దెనిమిదికోట్ల ధనము చిక్కెను. కాని, యుద్ధవ్యయ మంతకు మించిపోయెను. సారవంతమై కువర్ణసన్నిభ మగు నుండిన గోలుకొండదేశము, నిరంతరయుద్ధానర్థమున హాళికులు పేదవడి కృషిచేయనికారణమున, పేదవడి సామ్రాజ్యమునకు లాభము చేహర్షకపోయెను. బీజపురరాజ్యాక్రమణము మఱియు నప్తకరముగాఁ బరిణమించెను. మహారాష్ట్ర నాయకులు పెక్కండు బీజపురకులూసును నేవించుచుండిరి. పాదుషా యనాదరించుటచేత వారందఱు శంభాశీ నాశ్రయించిరి. ఆచూ గవరుల సాహాయ్యమున శంభాశీవృపాలుఁడు బీజపురారాజ్యము నాక్రమించెను. అనుభవజ్ఞులగు గోలుకొండ రాజ్యావ్యవస్థలను దొలఁతఁ జేఁచిరియు, నారంగజేబు వారిని పెడలఁగొట్టెను. ఆకారణమున గోలుకొండరాజ్య భాగముగూడ మహారాష్ట్రప్రజాధీన మయ్యెను. అనంత ధనసైన్యములు వెచ్చించి జయించిన దేశ మాత్రమున శత్రుహస్తగతి మునుటఁ గాంచి యారంగజేబు దుర్భర ప్రోధావమాన ఘోరితమనస్కుడై, యున్మత్తుడై, శంభాశీదుర్ధిరాద్రిమ ప్రకము గాంచినకాని ఢిల్లీకి మగువనని ప్రతినయనరించెను.

ఔరంగజేబుశివధము గుఱువుగా నెఱవేఱెను. శంభాశీ స్వయముగాఁ దన చేటు తానే తెచ్చుకొనెను. శంభాశీ నిక్కముగా నిర్వక్రపరాక్రమశాలి యయ్యుఁ గ్రూగుడై, రాజ్యపాలనావిముఖుడై, ప్రజాకంటకుడయ్యెను. కవికులేంద్రుడు మిగ్రుఁ డాతనికి దాపురించెను. వాఁడు సర్వానర్థకారకుఁ డగుటచేత మహారాష్ట్ర లాతనికి 'కవికులేంద్ర' డని పేరెడిరి. రాజ్యాధికారము వాని యధీన మొనరించి, శంభాశీ దుర్వ్యసనమునం దవిలి, దీహాకృష్ట శలభసన్నిభముగ భయంకరమరణమునకుఁ బాల్పడెను. ఆతఁడు తన రాజ్యము మఱచి, క్షేమముమఱచి, ఆ లకనందావరణానదీ మధ్యస్థమగు శీతల నది మేళ్యరగ్రామమున నమరేంద్రధీగము

* Cf. "The mists of birth, prejudice, pride, and training prevented Aurangzeb from seeing in the Maharattas the cloud no bigger than a man's hand, though before his, it was indeed a cloud of cognisable dimensions." J. P. Rees

లనుభవించుచుండ, మేకునిజాము హైదరాబాది యను మొగలుసేనాని దుర్గమరణ్యము చేదించి, యల్పసేనాముఖమున రయమ్మనఁ దోచి, నిరోధింపఁగఁగిన మహారాష్ట్రభటులను జక్కాడి, శంభాజీకవికులేలను నిగళబద్ధుల నొసరించి, పాదుషాసన్నిధికిఁ గొంపోయెను (28-12-1688) ఔరంగజేబు అష్టాజనం దుండెను. శంభాజీ తులాపురమునందు వధింపఁబడెను.

మహారాష్ట్రకంఠీరము పట్టువడినంతనే మొగలాయీ సేనాసమద్ర మవిరళింపందతరంగఘోర్ణితమయ్యెను. పాదుషా సంతోష మనిర్వచనీయము. ఆతఁడు మేకునిజామునకు ఘనతిరమగు స్వాగత మిచ్చి, ఏబదివేల రూప్యముల కట్టు మొసగి యెంతయు సమ్మానించెను. ఆయోధున కౌతసి కుమారుడగు నిఖిల సుఖానుఁడు తోడ్పడెను. వాఁడును, తదితరులునుగూడ మన్నన గాంచిరి. తదనంతరము పాదుషా తులాపురము నకుం దరలెను.

శంభాజీ మహారాష్ట్రదుర్గము లన్నిటిని దనకప్పగించినయెడల సౌరంగజీ బాతని వధింపక వైరింపఁబోయెను. కాని, ఆమహాభీమాని అట్టి హేయకృత్య మొనరించి మొగలుబం దెయందు మనఁగోరుటకంటె మరణించుట మేలని యెంచి, యౌరంగజేబునేకాక, యాతని ప్రవక్తనగూడ దూషించెను. వాని దైర్య మసామాన్యమేకాని వివేకరహితము. ఔరంగజేబు పాదుషా క్రోధోద్దీప్తిపడె, వానిని వధింప నాజ్ఞాపించెను. వెంటనే పరిజనులు శంభాజీ కవికులేలను విదూమకులనువలె నీచముగఁ దయారుచేసి, లాట్రియలపై నపసవ్యముగఁ గూర్చుండఁజెట్టి యూరేగించిరి. తన యాగ్రహ మంతఁ జల్లార, శంభాజీ మహమ్మదీయుఁడగునేని సంపకుండునని పాదుషా యనెను. అయోధుని దైన్యమునకుఁ బాల్పడిన మహారాష్ట్రసైన్యపాలని చిత్తము తడియకఁబ్రాణాపానమున భగ్గున మండ, పాదుషాపుత్రికను దనకు భార్యగా నిచ్చినయెడల మత భ్రష్టుడ నగుదునని యాతఁడు గంభీరముగాఁ బ్రత్యక్షతరమిచ్చి, మహాదేవుని సంస్మరించి, మహమ్మదును దూషించెను. మూర్తిభవించిన క్రూర్యమాయన సౌరంగ

జేబు ప్రజ్వరిల్లెను. వెంటనే శంభాజీజీవ్య యుత్తరింపఁబడెను. కండ్లు వెకలింపఁబడెను. హృదయమును తక్కుంగల యవయవములును చేదంపఁబడి కుక్కులకు వేయఁబడెను. కవికులేశాదులుగూడఁ జిత్రవధకుఁ బాల్పడిరి. మహారాష్ట్రసైన్యపాలని యుత్తమాంగము దక్కెను దేశమునందలి ప్రధాననగరములలోఁ బ్రవర్తింపఁబడెను. (11-3-1689)

అట్టి దుర్మరణము గాంచిన శంభాజీ ప్రజాభిమానమును జూరఁగానెను. ఆతని లోపములను మహారాష్ట్రులు విస్మరించిరి. మొగలులతోడి సంతిఁ దలంపరాదనియు, శివాజీ నిర్మించిన స్వాతంత్ర్యము నిలుపుకొనవలెననియు వారు కృతనిశ్చయమైరి. శంభాజీ శివాజీ యను కుమారుఁడు కలఁడు. ఆతఁడే కొంతకాలమునకు 'సాహూ'యని ప్రసిద్ధుడయ్యెను. కాని సాహూ యేదేండ్ల బాలఁడు. మహారాష్ట్రరాజ్యము మొగలాయీ దావానలావత్పైయెన్న సమయమున బాలకుఁడు హలకుడగుట యనగదాయకము. కావున శివాజీ న్యతీయభార్యాపుత్రుడగు రాజారాము ప్రభాసమ్మతమున రాజ్యభారము వహించెను. ఆతనిప్రాయ మపుడిరువదితోమ్మది సంవత్సరములు. రాజారాము గాజత్వమువహించినంతనే దుర్గములను బాగుచేయించి సైన్యముల నాయితీపఱచెను. రాజ్యపరిపాలనార్థ మతఁడును శివాజీవలెనే నప్తప్రధానవర్గము నేర్పఱచుకొని, వారి యనుభవ వివేకములను నిజజీత స్వాతంత్ర్య రక్షణార్థము జ్ఞానునీయముగ వినియోగించెను. రాజారాముఁడెటు వెడలినను జనులెల్లరు భయభక్తినినమ్ములై, అభీమానపూరితులై, రణోత్సాహులై, తమ స్వస్వము ధారవోయుటకు సంసిద్ధు లైయుండిరి.

రాజారాముఁడు తనవారలను హెచ్చరించిన విధం బరయఁడును. "శంభాజీపై ద్వేషము గలదని దాని నీకఁ దలంపకుడ. మీరు శివాజీని స్మరించి, ఆ మహాపురుషునియెడల మీరును, మీదేవులును జూపిన భక్తి విశ్వాసముల నాతని పాత్రుడగు శివాజీయెడఁ జూపవలయు. తాను యశోబాయిగర్భమునఁ బుత్రు న్నము గాంతునని శివాజీమహారాజు వచించియుండె,

గదా. శివాజీనామము ధరించువాడు ఆనేకు కీతాచల పర్యంత మహాసామ్రాజ్యమును జిరకాలము పాలించునని భవనీదేవి పెరియలేదే? నేను మహారాష్ట్రనృపాలుని నేవగుడనుమాత్రమే. నాకు మీరు విధేయులరై ఉండ వలయు, నిక్కమే: కాని మనకెల్లరకు నేడుగడయగు శివాజీయొడ సాహాయ్యుడల మీరు రాజభక్తి పరాయణులై యుండవలయు. అయ్యలారా! మీరు అటులాన రింతురేని మనము జీకోదగ్ధులు మొనరించుటయేకాదు; భవనీదేవి వాక్కులగుడ తగ్గవుగ సిద్ధింపఁగలవు." రాజారాము డట్లు ధీరోదాత్తదిత్తంబున గంభీరముగా నుపన్యసించి శివభమొనరింప, మంత్రులందఱు సుద్రక్త మనస్కులై సావేళముగా ననుకరించిరి.

శంభాజీ మరణానంతరము మహారాష్ట్రప్రజా యుద్ధము ప్రారంభమయ్యెను. పేరునకు సాహూరాజైయుండినను, రాజారాముడు రాజత్వము వహించినను, దుర్బయుడగు నారంగజేబుపాదుషాను సుమారిరు వది సంవత్సరములు జయప్రదముగఁ బరిపాలించి, యాతఁడు భగ్నుమనోరథుడై విశిష్టహృదయుడై మరణించినయనంతరము మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యస్థాపన మొనరించినది మహారాష్ట్రప్రజయే యని యెఱుంగవలయును. మహారాష్ట్ర ప్రజానాయకు లెల్లజలఁ బొడ నూపి, యొక్కొక్కపుడు వెనుజూపుచు, నంటనే మొగలాయీ సైన్యములపైఁ గవిసి చెండాడుచు మహారాష్ట్ర దుర్గముల నాక్రమించితిమని విశిష్ట మొగలాయీ యోధులను వెంటనే చెంపగొట్టి వానిని దిరిగి స్వాధీనపఱచుకొనుచు వీలగునపుడెల్ల మొగలాయీ ధనంబును యధేచ్ఛగాఁ గొల్లగొనుచు నారంగజేబుపాదుషాను నా నావిధముల భంగపఱచి తుదకు దక్కనునుండి పారిద్రోలిన యద్భుతచరిత్ర యొక నరయోధము.

జీజపుర గోలకొండ రాజ్యములు మొగలాయీ సామ్రాజ్యంతర్భాగము లయ్యెను. మహారాష్ట్ర నృపాలుఁడు మరణించెను. ఇక దక్కను తన యధీనమయ్యె ననియే సంతసించి, తనవసరహిందూ సైనికులను పాదుషా తొలగించెను. వారందఱు మహారాష్ట్ర జీవాధీకులగు రాజారాము నాక్రమించిరి. మొగలు సైనికులు కొన్ని

మహారాష్ట్ర దుర్గముల నాక్రమించిరి. మహారాష్ట్రనృప యనుగు రాయగడదుర్గమునుగూడ సాధించి, యితర దేశాక్రమణముం దిన యుద్వ్యంకులకు విడిచి, తాను రాజధానికి మఱివలయునని యారంగజేబు యోచించెను. ఆతని ప్రధానమంత్రిపుత్రుడగు నిటికదుఖాను రాయగడదుర్గ మాక్రమింపఁబోయెను. శంభాజీనృపాలుని రాణియగు యశోబాయియును, కుమారుడు సాహూయును నందే యుండిరి.

ఇటికదుఖాను రాయగడను ముట్టపించుచుండెను. ఆ సమయమున ధనాజీబాదప్రఉను మహారాష్ట్రప్రముఖుని నాయకత్వమున నలుబదివేల సైన్యము సమూహింపఁబడినది. ఈ మహాయోధునియొక్కయు, తాదృశుడగు శాంతాజీ ధోర్నడేయొక్కయు నద్భుతచిర్యము సుఖ్యక్తములగును. శాంతాజీ యుద్ధంపాహసమొనర్చి పైరిని దిగ్భ్రమపఱచెను. మహారాష్ట్రనృపాలుని చారుణముగ వధించి, మహారాష్ట్రయును మొగలాయీరాష్ట్ర మొనరించుటకు సమకట్టిన యారంగజేబు పాదుషాను బరిహర్చుటకే శాంతాజీ సంకల్పించెను. ఆ మహాహీరుఁడు సాయంసమయమున రెండువేల సైన్యముతోడ బయలుదేరి, పగటిపూట నరణ్యమునదాఁగి, నిశీఠమునఁ బ్రయాణించి, తాము పాదుషా నాక్రమించిన నవీన సైనికుల మని యొద్దుగ న శత్రుసైన్యమునకు నిశ్చలముగాఁ జలిసి, వేరువనే తులాపురముం జేరి, నిద్రాధీనులగు పారాల నతిక్రమించి, పాదుషా శిబిరజ్ఞువులం గఁగొని, తదంతరజనానీకమును వధించెను! జోరంగజేబు పాదుషా భాగ్యవశమున నాటికయు వేఱొక గుఱారమున శయనించియుండియొడల శాంతాజీభిష్ట ధారావిదిలితుఁడు కావలసినదే. అతఁడంతటఁ దచ్చిభిరస్తంభాగ్ర విరాజిత సుకర్ణ కలశాదులను జనుచిహ్నుములుగాఁ గొనిపోయి తమ నృపాలున కర్పించెను. అంతటి ఘనకార్య మొనరించిన శాంతాజీ మహారాష్ట్ర సర్వసైన్యాగ్రణీతుడయ్యెను. రాజారాము తక్కువగల యోధులనుగూడ సమచిత్తముగ బహూకరించెను. మహారాష్ట్రుల సైన్యాధిపతులు పెంపొందెను. ధనాజీబాదప్రఉను వేఱొక శత్రుసైన్యమును ధంపించి దీపిం

చేసెను. రాజారామురాజశివ మిట్లు శుభప్రదముగా నారంభించెను.

కాని, మహారాష్ట్రుల యుత్సాహ మంతరించెను. రాయగడ మాక్రమింపవలయునని పాదుషా కృత నిశ్చయించెను. రాజారాముడు విశిషియైన పన్నాలాదుగముగూడ మొగలులు ముట్టించిరి. అతడెట్లులో తప్పించుకొని విశాలగడ జేరి, ననియును ముట్టించబడెను. మొగలాయీ వైస్ర మనంత మగుట చేత ధనాశీశాంతావీలను నిశాధించి రాజారాముని విశాలగడయందు బంధించి, రాయగడను ముట్టించుటకు జూరెను. ఆకార్యభారము వహించిన యిటికడుఖానుఁడ ప్రస్తుతమైన నిశ్చలదిత్తులై ముట్టసి సాగించెను. ఆదుర్గ మిఁక శాత్రువాధీనముగట తగ్గము. రాయగడను దినయధీన మొనరించినయెడల సాహూయశోబాయిల కపాతుము రానియనని యిటికడుఖానుఁడ ధియమిచ్చెను. మహారాష్ట్రమువారాణి, చేయునదిలేక, యట్లు లొనరించెను. రాయగడ యట్లు సుశుభ్రగా బాదుషావశ మయ్యెను (19-10-1689).

సాహూయశోబాయిలు పాదుషాశిబిరమునకుఁ దరలింపఁబడిరి. బాలుఁడు మహారాష్ట్ర నృపాలుని మహమ్మదీయమతము నొనరింపవలయునని యారంగజేబు నాంఛించెను. ఇటికడుఖానుని వాక్కులను విశ్వసించిచ్చిన సాహూ అపాయగ్రస్తుఁడు కావలసివచ్చెను. కాని 'జినతున్నీసా' యను పాదుషాపూత్రుక సాహూ పాటిటి తల్లియై వాని నుద్ధరించెను. మఱియు ప్రతాపరావుఖండోజీ యనువాఁడు సాహూకు బదులుగా మహమ్మదీయుఁడగుటచేతగూడ నారంగజేబుహృదయము దురూర్ణ మయ్యెను. సాహూ మహారాష్ట్ర రాజ్యరూఢుఁడైనపిమ్మట నాస్వామిభక్తి పరాయణునకు, ఆస్వాధత్యాగి—ఖండోజీకి నలువదిగ్రామము లిచ్చి తన కృతిజ్ఞతకు వ్యక్తపఱచెను. జైరంగజేబు శంభాజీకుమారునిపై దయనీని సాహూ యని నామ కరణ మొనరించెను. సాహూకున సాగునని భావము. శివాజీ శంభాజీలవైఁ గల శ్రోధావేశమున నారంగజేబు వారిని దొంగలు, హంతకులు అని దూషించుచుండెను.

ఆకారణమున బాలుఁడును శంభాజీకుమారుఁడు సాహూ యయ్యెను. సాహూ యను నామధేయమే చరిత్ర ప్రసిద్ధము. రాయగడలో (బాటు మహారాష్ట్ర) సింహాసనాది రాజలాంఛనములను, శివాజీఁగదితానంత ధనంబును మొగలులకుఁ జిక్కినను. ఆమహాదుర్గమును జయించిన యిటికడుఖానుఁడు జల్మికారుఖానుఁడను బిరుదము గాంచి, యచిరకాలమున 'పన్నాలా' యను దుర్గమును గూడ సాధించెను.

రాజారాముఁడు విశాలగడయందుండెను. రాయగడపన్నాలాదుర్గముల నాక్రమించిన యారంగజేబు విశాలగడనుగూడ సాధింపఁగలఁడు. తాను శంభాజీవలెఁ బట్టువడి చిత్రకథకుఁ బాల్పడకుండ విశాలగడనుండి తప్పించుకొని మహారాష్ట్రమునండి పలాయన మొనరించి కర్ణాటక దేశాంతర మహారాష్ట్రరాజధానియగు జింజీదుర్గమునకుఁ బోవలయునని రాజారాముఁడు నిశ్చయించెను. రామచంద్రబవేడ్కరు మహారాష్ట్రమునందుండి మొగలులను వారిండుటకు సంసిద్ధుడయ్యెను.

మాధుమంతయు శత్రుజన సంకీర్ణ మగుటచేత మహారాష్ట్ర ప్రముఖులు ప్రచ్ఛన్నవేషమున జట్టులుజట్టులుగా విశాలగడనుండి నిశాసమయమున వెలువడి ప్రయాణ మొనరించిరి. శాంతాజీ ధనాశీలును, ఖండీరావుదభాద ప్రహ్లాదనీరాజీ ఖండోబల్లులు చిట్టిసులును మహారాష్ట్ర నృపాలు నంటియుండిరి. వారందఱు యాత్రాపరులవలె వేషముఁ దాల్చి చాలవఱకు సహ్యద్రికొండల నంటివచ్చిరి. అనంతరము సాందాయందు నిలిచి, పిమ్మట బెహ్నూరుచేరిరి. మహారాష్ట్ర నృపాలుని సామంత రాజ్జీయగు బెహ్నూరు రాజ్యేశ్వరి వారిని సగౌరవముగా నాదరించెను. అంతలో మొగలు సైనికులు ప్రహాధితులై దిశదిశలు గాలించి, చేజిక్కిన జట్టులను మడియించిరి. రాజారాముఁడంతలో సురక్షితముగా బెంగుసూరు వచ్చి, యొక పాంథశాలయందు విశినినను. బెంగుసూరు మహారాష్ట్ర రాజ్యములోనిది. కాని, ప్రకృత మయ్యిది మొగలులవశమై యుండెను. అచటి మొగలుచారు లప్రస్తుతలై యుండిరి. మహారాష్ట్ర సేవకులు ప్రస్తుతలై తమ తేనిఁగి యథావిధమున

నుపచారములు పలుపడదొడంగిరి. ఒక నేపథ్యం దాతని పాదములు కడిగెను. మఱియొకఁడు వస్త్రముం గొని తడియొత్తెను. అట్టి పరిచర్యలు సాధారణయ్యాలిమన కనుచితమని యందున్న కన్నడమార్గములు గుసగుసలాడి నగరాధిపతికిఁ దెలియఁబడిచిరి.

అభావ నెఱంగిన రాజారాముని సహచరుఁ డా విషయమును వెంటనే తెలియఁజేసెను. మహారాష్ట్ర నృపాలుఁడు నిక్కముగ మహావీర్యవ్రుడయ్యెను. కాని, స్వామిభక్తిపరాయణుడగు ఖండోబల్లాలుఁడు సంప్రదనీయమును స్వార్థత్యాగమునకు దొరకొని మహారాష్ట్రము నుద్ధరించెను. ఆతని హిత మాలించి, రాజారాముఁడును కాంతాజీ ధనాజీ ఖండేరావులును తత్తఱ ముతావుపడిరి. ప్రహ్లాదసీరాజీ వేటొకమార్గమున మాయ మయ్యెను. మొగలుపైనికు లంత నరుదెంచి, ఖండోబల్లాలుని నిర్బంధించి నిశితముగాఁ బ్రక్షింపిరి. తాను రాక్షసత్వమునకుఁ బోవుమంటిననియు, ఎవ్వకో యట విడిసి తమదారిని వెలితిరనియు, వారిహడ తన కణుమాత్రముఁ దెలియఁచియు నిశ్చలముగాఁ బలికెను. నగరాధిపతి యింకను నాతని ననుమానించి, కొరడాలతోఁ గొట్టించి, చెఱుకుంగుంచి యెంతబాధించినను ఆ మహాత్యాగి సహించి గంభీరముగ నుండెను. నగరాధిపతి యనుమాన మంతరించెను. ఖండోజీ విముక్తిగాంచి యనతి కాలమున రాజారామునిం గలసికొనెను. జింజీయందలి రాజప్రతినిధియగు హస్తీమహాదీకుఁడు * రాజారామునిఁ గలసికొని యాతని సురక్షితముగా జింజీదుర్గమునకుఁ దోడ్కొనెను.

మహారాష్ట్రదేశమున కాపద సంభవించునపు డక్కఱకు వచ్చుననియే మహాప్రజ్ఞాధురంధరుఁడగు శివాజీమహారాజు ప్రాచ్యమహారాష్ట్ర రాజ్యమును స్థాపించెను. అయ్యది సిద్ధించిన యద్భుతచరిత్ర యరయఁ గలము.

మహారాష్ట్రనృపాలుఁడగు సాహూ మొగలాయి పాదుషావశంకరుఁ డయ్యెగదా. ఆకారణమున మహా

రాష్ట్ర మరాజకభూయిష్ట మగుననియు, దక్షిణదేశముం తయుఁ డన కింకఁ బాదాక్రాంతి మయ్యెననియు నలం గీరు సంతసించెను. యశోబాయి రాజారాములు సామాన్యమానవు లైనయెడల సౌరంగజేబు గుఱువుగా సఫలీకృతమనోరథుఁడు కావలసినదే. కాని, వారు మహారాష్ట్రమునకు దాపురించిన మహాపాయమును గుర్తించి, సవివేకముగాఁ బ్రవర్తించి యఖర్వ గర్వోద్భటుఁడగు పాదుషాకు శృంగభంగ మొనరించిరి. తన యన్నకుమారుఁడు సాహూ పట్టు వడెనని రాజారాముఁడు రాజత్వము వహింపనొల్లక, ఇంకను నాతని పేరనే రాజ్యనిర్వహణ మొనరింపఁ గోరెను. ధీమంతురాలగు యశోబాయి తదనర్థము గుర్తించెను. తమ నృపాలుఁడు బంధితుఁడయ్యెనని మహారాష్ట్రులు నిరుత్సాహు లగుదురు. కావున, రాజ్యక్షేమము నెలంచి రాజారాముఁడు తత్తఱము రాజ్యాధిపతుఁడు కావలయునని మొగలాయిశిబిరాంతరవాసియగుయశోబాయి రహస్యముగ వర్తమాన ముంపెను. అంతయైనను రాజారాముఁడు రాజ్యమునకై గూళపడక, సాహూ విముక్తుఁ డగువఱకు మాత్రము తాను రాజై యుండుట కొడఁబడి, మహారాష్ట్ర సంప్రదాయస్థితిముగా యథావిధమున రాజ్యాభిషిక్తుఁడయ్యెను. ఆమహాకష్ట సమయమునఁ గాలవారణము తగదు. కావున రాజారాముఁడు తన యప్తప్రధానవర్గమును వెంటనే కూర్చుకొని, కార్యోద్యోగుల డయ్యెను. రామచంద్రబావేడ్కరుఁడు మహారాష్ట్రమున రాజప్రతినిధి యైయుండి, యచటి కార్యముల నిర్వహణముగా నిర్వర్తింపఁబూనెను. బీజపుర గోలుకొండప్రభుత్వములు విద్వంసమగుట వలన నావికాలదేశమున దోపిడిమూఁకలు చెలరేగిరి. కాంతాజీరామచంద్రులు కొందఱు జక్కాడి, కొందఱు దమ్మనెన్లమునఁ జేర్చుకొని, కొంతవఱకు కాంతిసాధన మొనరించిరి.

ఔరంగజేబుసెలి కడువిషమముగ నుండెను. మహారాష్ట్రదుర్గముల నొక్కొక్కటి సాధింపవలయు నా? లేక, మహారాష్ట్రనృపాలుఁడు విడిసిన జింజీదుర్గ

* ఈతఁడు శివాజీ బామాత : శంభాజీ సోదరిభర్త.

మును వెంటనే ముట్టడించి యాక్రమింపవలయునా? రాజారాము మహేంద్రవరయ్యల నాతడు సారవంత మగు సమద్రప్రాంతములయందు జయించి యాధిపత్యమును, అట్లని, తా నట్లు పడలినయెడల దక్కనుదేశములయందు మహారాష్ట్రానలప్రజ్వలిత మగును. పాదుషా యొచ్చింది యొచ్చింది, తాను దక్కనుదేశమును వశపఱచుకొనుటకును, అంతవఱకు రాజారామును జిందేదుర్గమునం దరికట్టియుంచుటకును నిశ్చయించెను. కాంతాశీ, ధనాశీ, ప్రహ్లాదనీరాశీ లుద్ధింపి ధైర్యసాహసోపేతుడై, ఘోరమౌనిలజవంబును విజృంభింపనియెడల నారంగజేబు పాదుషా కృతకృత్యుల డయ్యెడివాడు.

చౌరంగజేబుపాదుషా దక్కనుదేశాక్రమణమునకుఁ దైయుండ, దవ్వనంపడిన రాజారాముఁ డపూర్వముగ విజృంభించెను. జిందేనీ ముట్టడింపబోయిన మొగలాయిసైన్యములను కాంతాశీ ధనాశీలు మద్దించి వెనుదడమిడి, అంతమాత్రమున నూహించుక, కాంతాశీ మహారాష్ట్రమునఁ జీరఁబడి, శత్రువశమైన దుర్గములను వశపఱచుకొనఁగడంగెను. మహారాష్ట్రానలపాలుఁ డొక మహాపాయ ముగోచించి, యారంగజేబును దిగ్భ్రమపఱచెను ప్రస్తుతము పాదుషాయధీనమైన మహారాష్ట్రాదేశమునందలి యివామలను, బాగీరులను సమర్థమహారాష్ట్రనాయకులకు రాజారాముఁడు దానమిచ్చెను. అందు భూఖండములను స్వాధీనపఱచుకొనుటకై యాయానాయకులు స్వీయధనముల వెచ్చించి సైన్యములను సమకూర్చుకొని యప్రతిహతధైర్యోత్సాహధుర్గులై బయల్పడెదలెరి. అట్లు ఖాండేషు, దక్షిణగుజరాత్రు, మధ్యరాష్ట్రములు, ప్రస్తుతనైజాము రాజ్యమునందునుగూడ మహారాష్ట్రానాయకులు చొరఁబడి వీలగునట్లు 'చాతు' 'సర్దేశ్ముఖి' పన్నులను రాబట్టుబూనిరి. ఈలోపున రాజప్రతినిధియగు రామచంద్రుఁడు క్రొత్తసైన్యముల నాయత్తవఱచి విశేషదేశము నాక్రమించెను. తా నొకవంక జయించుచుండఁగనే, మహారాష్ట్రాను వేటొకవంక విపరీతముగా విజృంభించు నధికారపరిణామముగాంచి యారంగజేబు నిర్విణ్ణుడయ్యెను. శివాజీవృథాలసంతతి యెవ్వఁడైనను సతీపుండ్రయందునునంతకాలము తన యాశయము

విఫలమగునని గ్రహించి, జిందేదుర్గ ముక్రమించి రాజారాముని బట్టవలయునని నిశ్చయించి, తస్మాత్కార్య నిర్వహణమునకు సమర్థుడగు జాల్మికారుఖానును బాదుషా నియోగించెను (1691).

జాల్మికారుఖాను నిక్కముగా బహుసమర్థుఁడు. ఐనను, జిందేమహాదుర్గమును జయప్రదముగా ముట్టడించుట కాతని సైన్యము చాలదు. దృఢతములగు నాప్రాకారపరంపరలను నిర్మింప మొనరించుట కాతని శతఃస్ఫుల్లములైన నిర్దళకము లయ్యెను. మహారాష్ట్రాదుర్గులు దుర్భేద్యముగ నుండుటయేకాక, ఖానున కొక యాశ జనించెను. చౌరంగజేబుపాదుషా వృద్ధుడగువా. ఆతఁడు మరణించునంత నే తా నొక స్వతంత్రరాజ్యాధిపతి కాఁగోరి, రాజారామునితోడ మంతనమొనరించెను. మొగలాయిముట్టడివలన రాజారామునకును, రాజారామునివలన మొగలాయిసైన్యమునకును బాధ కలుగకుండు కొంత కాలవారణమయ్యెను. ఈలోపున కాంతాశీ మొదలగు మహారాష్ట్రానాయకు లెట్లు విచిత్రముగ విజృంభించిరో ముందరయున్నము.

జిందేదుర్గము నాక్రమింపకుండిన జాల్మికారుఖానునిపై పాదుషా గినిసి, యాకార్యము సాధించుటకుఁ దన కుమారుడగు కాంబక్ ఖానుగూడ నియోగించెను. జాల్మికారుఖానుఁ డాతనిపై మాతృస్వయము వహించి, సైన్యమునం దాతని మాటకుఁ జెల్లుబడి లేనట్లు చేసెను పాదుషాతనయుఁ డాకారణమున ఖానునిపై శ్రోధము వహించియుండుట సహజముగదా. ఆకారణమున జిందే ముట్టడి మఱియు నుపేక్షింపఁబడెను. ఈసమయమున మొగలులకు మఱియొక యుపద్రవము సంభవించెను. చౌరంగజేబును మహారాష్ట్రమునం దరికట్టియుంచుటకై తగుసైన్యము నం దుంచి, సాహసోద్రుణుడగు కాంతాశీ యిరుదవివేల నే నాముఖంబున భయంకరవాతూలమువలె మహాజవంబున వచ్చి, జిందేదుర్గమును ముట్టడించు మొగలుసైన్యములు కలసి యెదిరించుట కవకాశమియ్యక, యొక సైన్యమును భిక్షుపఱచి తడియఁబరమును నిరాఘాటముగాఁ గొల్లగొనుటయేకాక యా సైన్యధిపతినిం బట్టి బంధించెను. ఆతని వారింపబోయిన ముఱియొక

వైద్యముగూడ నట్లులే పరాజితమై పటాపంచలయ్యెను. మహారాష్ట్రపై న్యాయస్థితి డంతమాత్రమున నూటకుం డక, పాదుషా మరణించెనని ప్రకటించి, పాదుషాపు త్రుడగు కాంబ్ ఘని విడదీసెను. షాజాదా (పాదు షాపుత్రుడు) యంతట మహారాష్ట్ర సాహాయ్యమునఁ బాదుషా కాంగోరెను. సమయ మరసి యాతఁడు మహారాష్ట్ర శిబిరము జేరుటకు సన్నాహము లొనరించుచుండెను. కాని, పాదుషా ప్రధానమంత్రియూ, జల్పికారు ఖానుని జనకుడును నగు నసదుఖానుఁ దాసమయమున నరుదెంచి, కాంబ్ ఘని గుళ్ళిరిత మరసి, వెంటనే యాతని బండికృతు నొనరించెను.

ఈలోపున మహారాష్ట్ర లెట్లు విజృంభించిపో గమనింతము. శంకరనారాయణ కృష్ణాశీలు రాయగడ పహ్లాదగర్గములను మఱల నాక్రమించిరి. మహారాష్ట్ర నాయకు లనేక శత్రువైద్యములను జెందాడి, ఆయా సేనానలను బట్టి, యప్పనములం గొనజొచ్చిరి. అందు శాంతాశీవాశీలు మిగలఁ బ్రోద్గలై, మొగలులకు సింహస్వముగా నుండిరి. వారి పేరు వినినంతనే మొగలులు భయవిహ్వలై, వారి కెదిరించుటకు వెనుదీయుచుండిరి. తమ గుఱ్ఱములు గీరు త్రావనియెడల, ధనాశీ శాంతాశీలు నీరమున గోచరించితమో యని మొగలు సోతులు దిగులుపడుచుండిరి.*

జింశీదుర్గమును మట్టడించు జల్పికారుఖానుని సాహాయ్యార్థము పాదుషా పంపిన వైద్యములు ప్రచండ మాదుతోధూత పేఘుపలములవలెఁ బటాపంచలయ్యెను. ఆకారణముననే యారంగజేబుపాదుషా యాగ్రహపరవశుడై తన కుమారుఁ నంపెను. శాంతాశీ యట్లు రణరంగములం జల్లెఁగి శత్రువులను గణిమనంగి చిచ్చరపిడుగవలె జల్పికారును దాంకెను. జింశీమట్టడి నెత్తిన యిండుటయే మహారాష్ట్రుల యాశయము. పాదుషానం

ది వెలుచేయఁబడిన ఖానుఁడు చేయునదిలేక, రాజారా మతోడ సంధి యొనరించుకొనెను. మహారాష్ట్రులు ఖానుని నిరపాయముగా స్థలాంతరమునకుఁ బోనిచ్చిరి (1696).

ఆసంధి పాదుషాకు దుస్సహమయ్యెను. చేజిక్కిన శత్రువైద్యమును హతమార్చుకుండ మహారాష్ట్ర నృపాలుఁడు పోనిచ్చుట శాంతాశీకిఁగూడ దుస్సహమయ్యెను. పాదుషా యాజ్ఞాపింప, జింశీదుర్గమును మట్టడించుటకు జల్పికారుఖాను మఱల దొరఁకొనెను. శాంతాశీ యీలోన దక్షిణదీప్తిపురాజ్యముఁ జొచ్చి, తన నెదిరించుటకు సాహసించు వైరివైద్యములను నిజ ప్రతాపనలమున భస్మిగ్నమునొనరించి, జింశీమండల జీవునఁ బ్రత్యక్షమై, ఖానుని బాండ్లద్రోలుటకుఁ బ్రయత్నించెను. కాని, ఖానుఁ డసాధ్యుఁడు. వినను, తనఁ దలఁచినయేఁ బ్రయత్నించు శాంతాశీని సరకుగానక ఖానుఁడు నిలిచియుండినను, జింశీదుర్గము నాక్రమింపఁజాలకపోయెనని యారంగజేబు పాదుషా శ్రోధాయత్తచిత్తుడై, యాతఁ డాదుర్గము సాధింపనియెడలఁ బదభ్రష్టుఁ డగునని యదలించెను. ఖానుఁ డింకను గాలపారణ మొనరించు టపాయకరము. అతఁ డాదుర్గము సాధింపనియెడల నిక్కముగ భంగపడును. ఆకారణమున రాజారాముని రహస్యముగా పాచ్చరించి, జల్పికారుఖానుఁడు జింశీని దీప్తితరముగ మట్టడించెను ఖానుఁ డిక్కఁ గృతకృత్యుఁడగుట తగ్గము. దుర్గాంతర మహారాష్ట్రపైద్యమునకు బాహ్యప్రపంచమతోడ సంబంధములేనటు లాతఁడు నిట్లును కట్టుదిట్టము లొనరించెను. రాజారాముఁ డాదుర్గము నీడుటయే యవశ్యకత వ్యయము. మహారాష్ట్రనృపాలుని బంధుజనులు కొందఱు పాదుషాసేనానులై యొకవంకఁ గావలియుండిరి. వారి

* Cf. "...So great was the fear that prevailed among them both of Santaji and of Dhanaji Jadav, that the Musulman troopers used, when their horses refused to drink, to ask them whether they saw the face of Santaji or of Dhanaji in the water." — p. 94, "A History of the Maratha People" - Kincaid and Parasis (vol. 11)

ಪುನಃ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುವ ಶಿಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲ. ಜಿಂಕೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾ

[illegible]

1698 ജനുവരി 28 ന് തിരുവനന്തപുരം

செய்தா டிசம்பர் 1997) (பிப்ரவரி, 1997).

പുറത്തു, പലപ്പോഴും ജാതാപാപം മനുഷ്യപുരുഷ

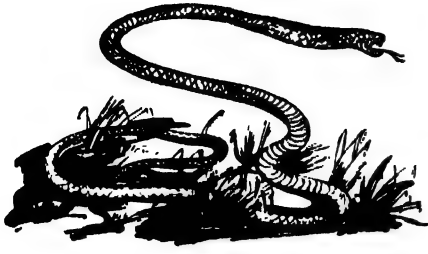
(အမှတ် ၁)

‘ସଂସାର’

နမူနာ အသုံးအနှံ့နှင့် ပြောင်းလဲမှုများကို ပြန်လည်

ತುರ್ತು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿರುವ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿರುವ

[illegible]

నల్లత్రాచు

కాటు వేసి విషము క్రిక్కే నా
యింక నా విషానికి విరుగుడు లేదు.

నల్లత్రాచువంటిదే-మానవునకు నిరుత్సాహము కలిగించు నీ
రసము. త్రాచు విషమునకు తిరుగులేకున్న లేకపోవచ్చు
గాని మానవుని నీరసమునకు—నిస్సత్తువకు అదృష్టవశాత్తు
విరుగుడువున్నది. అది అమృత సేవనము.

మానవుని ఆవరించు నిస్సత్తువను పారద్రోలి,
ఉష్ణరక్తమును జీవితోత్సాహము నిచ్చునది
“ అమృత ”

కేసరికుటీరం, మద్రాసు. ఏజంట్లు : శీతారాం జనరల్ స్టోర్సు, బెజనాడ.

దంతచూర్ణము

డబ్బీ 1-కి వెల రు 0-2-0; 12-కి రు 1-4-0.

పిరికిపోటును బాపి, నోటి దుర్గంధమును బోగొట్టి పండ్లుతోముటకు బాగుండును.

చిగుళ్లనుండి రక్తము కారకుండును

మదరాసు — అమృతాంజనం డిపో, — బాంబాయి

రాకా

ఔరమునకు తగినసబ్బు

పరిమళమైనది - నురుగు

పచ్చునది - చర్తమును

మెత్తపరచును

రోజంతయు సౌఖ్యముగనుండును

బేన్ గ్రెట్ డబ్బీలలోను, తగరపు అల్పామిషం డబ్బీలలోను
అమర్పజెయుండును, వికిగాతిరిగి అమర్పకొనుటకు
దొరకును.

BENGAL CHEMICAL :: CALCUTTA.

శ్రీ అరవింద జీవితము

వీరిజీవిత మంతవఱకు నేభావయందు నింతవివరముగా ప్రకటించబడలేదు.
ఇందు వీరిజీవితవిశేషములు, వీరియోగము, ఆశ్రమవిషయములే గాక
వీరి జాతకము, ధర్మపత్నికి గంగాలో వీరు ప్రాసిన అద్భుతలేఖలు
'స్వాతంత్ర్య నిర్వచనము', 'జాతీయత', 'ప్రాచ్యులు - పాశ్చాత్యులు'
అను శీర్షికలక్రింద వీరా కాలమున రచించిన వ్యాసముల
కనువాదములు, వీరి ఉత్తరపరోపన్యాసము,
గంగా లో వీరు ప్రకటించిన నాదేశీయుల కొకబహిరంగలేఖా సంగ్రహము
మున్నగువిషయము లెన్ని యోగలవు.
శ్రీ అరవిందుల, ఆశ్రమకట్టడముల ఫోటోలు గలవు.
ఫెదరుటైటుపేపరు - పెద్దక్షరములు - చక్కనికూర్పు - పెల ౧-౦-౦.

అరవింద దర్శనము

శ్రీ అరవిందుల అపూర్వ తత్త్వసారమంతయు నిందున్నది.
లైఫ్ డివైన్ - (Life Devine) అను తమగ్రంథమున శ్రీ అరవిందులే
సంగ్రహముగా రచించినభాగము ననుసరించి
బ్రహ్మశ్రీ వేలూరు చంద్రశేఖరంగారు వ్రాసినారు
శ్రీ

అరవిందులు స్థాపింపసెంచు దివ్యజీవనము, భాగవతజీవనము, స్వర్గరాజ్యము ఏదో
అదివ్యపరిణామ మెట్లురాగలదో ఈ గ్రంథమును పఠించినవారికి తెలియగలదు.
, తత్త్వజ్ఞానగలవారందఱు చదువవలసిన గ్రంథము.
ఫెదరుటైటుపేపరు - పెద్దక్షరములు - చక్కనికూర్పు - పెల ౧-౦-౦.

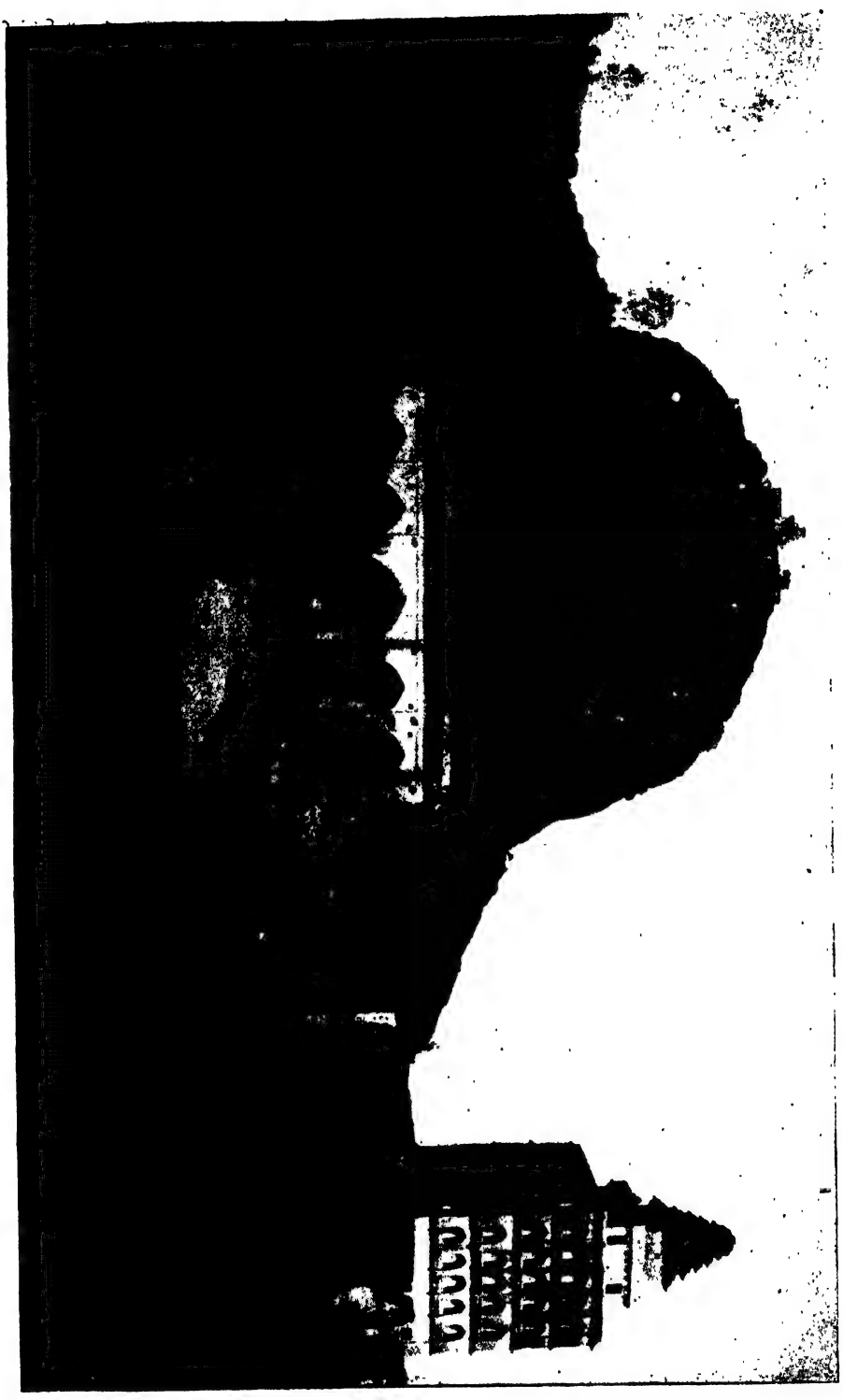
ఈ గ్రంథముల విక్రయధనము శ్రీ అరవిందులకు నమర్పింపబడును.
వలయువారు:—

ఆంధ్ర గ్రంథమాల,

తంబుసెట్టిపేట,

మదరాసు.

భూమి పం. శాస్త్రము : భూమి పం. శాస్త్రము : భూమి పం. శాస్త్రము

౨. రాజగిరి దుర్గమున
ధ్వజస్తంభము గోపురము

౩. రాజగిరి దుర్గమున 'కైదీల నూయి

ర. రాజగిరిదుర్గమున జలాశయమున్న
గుహ లోని శైవు

గ. రాజగిరి దుర్గము; జలాశయము
నకు పోవు గొండ్రివాకిలి

౬. కృష్ణగిరిదుర్గము: 'కల్పారణమహల్' గోపురముమీదినుండి కనుపడుదృశ్యము

బృందావనం

బుర్రా వెంకటసుబ్రహ్మణ్యం

రాధ తనదుఃఖం ఇంక భరించుకోలేకపోయింది.

ఆ చెట్టుగీడని కూర్చుని చూచుమీద శరీరంవాల్చి చుట్టికిల్లలా వీడవడం ప్రారంభించింది. రెండవ గంటల క్రిందట రావలసినవాడు ఇంకా రాలేదు. తప్పకుండా వస్తానని మాటకూడా ఇచ్చాడు. తనంటే ఇంతనిర్లక్ష్యంగా ఉన్నాడన్నమాట. ఈ రాదలచుకోనివాడి కోసం తను నిర్లక్ష్యం అరగంటూ, గంటూ, రెండుగంటలూ కూడా ఇలా ఆశపెట్టుకుని కాచుకునేఉంది. తనమీద అతనికిలేని ఇంతఅనురాగం అతనిమీద తనకి ఎందుకుండాలో తనకి బోధపడలేదు. కొంత పొరువంకూడా కలిగింది. ఇకమీదట అతనితో మాట్లాడనైనా మాట్లాడకూడదని నిశ్చయించుకుంది. తనజీవితంలో అతని కింక సంబంధం లేదనకుంది. తనదారి తనది.

ప్రత్యేకంగా ఈవాళ్ళ కోప్పివినయాలగురించి మాట్లాడాలనికూడా మందటిగోసన చూడావిడిగాకలుకు వున్నప్పుడు అతనికి తను బోధపరచింది. “నరే” అన్నాడు. “అవివయగాలేమింకా నాకప్పుడే తెలుసుకు” అనికూడా చెప్పేడు, నవ్వుతూ తెలుసుకున్నాడేమోకూడా ! తెలుసుకుంటే ఆ నవ్వేమిటి ?

అదికాక, గోజాలుగడుక్తుకొని అతను కాంధవివలలో మరిసులభంగా పడిపోతున్నట్టుకూడా కనిపిస్తోంది. వారంగోజాలక్రిందట సాయంత్రం సఖిం చీకట్లు క్రమేక చెలువుగట్టమీద అతను కాంధవిలో మాట్లాడుతూ పచ్చాల్లుచెయ్యడం తను కళ్ళారాచూసింది. తర్వాత అతన్ని కలకుకున్నప్పుడల్లా ఎన్నోసార్లు ఆసాయంత్రం వాల్లిద్దరూ తనకంటటబడ్డట్టు చెప్పాలని నాలుకచిగురుదాకా వచ్చేది కాని, ఏర్పిచెప్పడానికి మన సాపేదికాదు. చెప్తే అతనిమీద తను కాపలా కాస్తున్నట్టు భావిస్తూడేమోనని భయంకలిగింది. తను చెప్పినాకూడా, తీరాకాంధవిని ఆనాడు కలుకు

కోనేలేదని అతను అబద్ధం అడిగే, మళ్ళీగా అతనికి కాకుండా తనకే ఎక్కువ చిన్నతనంగా ఉంటుంది రాధకి తెలుసుకు. ఎప్పుడైనా కాంధవినిగురించి అతనంతట అతనే మాట్లాడుతాడేమోనని ఎదురుచూస్తే, లోకంలోఉన్న ప్రతివాళ్ళగురించి మాట్లాడుతాడు కాని కాంధవిపేరెత్తడు. అతనిచర్యలకి వేరే రుజువెందుకు ?

ఈ గోజానకూడా చెప్పినవేళకి అతను రాకుండా ఉండడానికి కారణం అతను కాంధవిలో కూర్చుని ఆనందంగా కాలంగడుపుతూ ఉండడమేనని రాధ నిశ్చయించుకుంది. కాంధవిని కలచుకున్నప్పుడల్లా రాధకి ఈ జీవితం భరింపరాని దనిపించింది. దానికితోడు కాంధవిమాట తను ఏ క్షణంకూడా మరచిపోవడం అంటూ లేదు. ఎలామరచిపోవడం, తనప్రాణంతో సమానమైనవాడిని కాంధవి అపహరింపదలచు వున్నప్పుడు ?

ఇంతట్లోనే తనుకూర్చున్న ప్రదేశానికి కొంచెం దూరంలో కాంధవి కనిపించింది. అవును, కాంధవే. ఒంటరిగా వస్తోంది. ట్టూఅటూ ఎంతచూసినా అతను మట్టుకు కనుమేరచూపుతో ఎక్కడా లేడు. అయితే ఇంతసేపూ కాంధవిలో లేనేలేడేమో అతను ! తన అన్యాయపు అనుమానాలేనా ఇవన్నీ ? కాంధవిలో లేనట్టయితే అనుకున్నవేళకి రాకపోవడం ఎందుకల్ల ? తీరా, కాంధవిలో ఒకతైలోనేకాకుండా మిగిలిన వాళ్ళలోకూడా ఎక్కడగా స్నేహం చేస్తున్నాడేమో ! తను కనిపెట్టడంమట్టుకే కాంధవి నొక్కతైలో కనిపెట్టడం అయిందేమో ? అతను హాస్యపుకబడ్లు చెప్తూ నిర్లక్ష్యంగా నవ్వుతున్నప్పుడు చూసి ఎటువంటివాడైతేనా లోబడిపోతారు. ఎవరితోఉన్నా అలాగే నవ్వుతాడతను. ఆనవ్వున్నీ తనకికట్టుకే అందివ్వకుండా లోకానికంటే సమర్పిస్తాడని రాధకి కోపం

మిగిలినవా లైవరున్నారనట? మల్లిక, సోదామిని, మందాకిని, — అట్లే, వీళ్లని సమంగా చూడనైనా చూడలే దరను, తనకి తెలిసినంతవరకు. తనకి తెలిసినంత వరకు!

కాంభవి రాధకూర్పున్నట్లూసే వచ్చింది. కానేపు రాధకేసి పరీక్షగా చూస్తూ నుంచుంది. రాధ కూడా మాట్లాడుకుండా ఉండేసరికి కాంభవే ముందు మాట్లాడింది.

“ఈ మారుమూలకి వచ్చి కూర్పున్నా వెందుకు రాధా?”

“ఇక్కడ కూర్పునేందుకు నాకు హక్కు లేదా?”

“నీకు హక్కు లేదనికాదు. ఒంటరిగావచ్చి కూర్పున్నావుకదా అని అడిగేను.”

“నా ఇష్టం నాదీ. నాకు ఒంటరిగా ఉండటం ఇష్టంకాదు వచ్చి ఇలా కూర్పున్నాను. నువ్వునుట్టుకు ఈ మారుమూలకి ఒంటరిగా ఎందుకురావాలి?”

“నాతో వచ్చేవాళ్లు మరెవరూ లేరుకనుక.”

“నాతో వచ్చేవాళ్లునుట్టు వున్నారా?”

“లేకమీ? పల్లెలో నీకందరూ స్నేహితులే. అందరూ నువ్వంటే అభిమానం ఉన్నవాళ్లే — చిన్న వాళ్లూ, పెద్దవాళ్లూ, అడవాళ్లూ, మొగవాళ్లూ కూడాను.”

“అలాగా? మొగవాళ్లకీ కూడా నేనంటే అభిమానమేనని ఎవరుచెప్పేరు నీకు?”

“ఒకరు చెప్పాలా? అదికాక, వినయండు సాటు కున్నాడుకా — ఈ పల్లెలో నిన్ను వింటింటిల్ల లేదనీ, ...నిన్నతను పెళ్లి చేసుకునేట్టు స్థిరపడిందనీ.”

వినయండు ఈ విధంగా అందరితోనూ చెప్తున్నాడన్న విషయం తనకి తెలిసి: దైనప్పటికీ, ఆ మాటే కాంభవి చెప్పగానే రాధ ఒక్కక్షణం తనగుండె కొట్టుకోడం మానేసిట్టుగా కంగారుపడింది. మారు మాట్లాడ లేకపోయింది. ఎంతవెదికినా మాట్లాడేందు కేమీ తనకి

మరొకవిషయం కనబడలేదు తెల్లబోయి కాంభవి ఏమిటేమిటో చెప్తుంటే వింటూ, కాంభవికేసిచూస్తూ కూర్చుంది.

ఇంతలో కాంభవిమాటలలో రాధకి వినయండి పేరుమాట్రమే కాకుండా.....అతని పేరుకూడా వినబడినట్టు తోచింది. అవును. అతనిమాటే. కాంభవి సంభాషణలోకి అతనిపేరు ఏవిధంగా తీసుకువచ్చిందో, అతనిగురించి మొదట ఏమిటిమాట్లాడిందో రాధ సరిగ్గా విననైనలేదు. కాని కాంభవి ఇప్పుడు మాట్లాడుతున్నది అతనిగురించే.

“అతన్ని మల్లి ఇప్పుడే చూసేను, రాధా. పల్లెకి దక్షిణాన్ని ఉన్న పెద్దమర్రిచెట్టుక్రింద వినయండితో అతిగూఢంగా మాట్లాడుతున్నాడు. మొదట నాకేనైనా చూడలేదు ఇద్దరూకూడా. తర్వాత నేను పలకరించినా అతను పలకలేదు. వినయండి నవ్వుతూ రెండుగంటల పట్టి ఇద్దరూ అక్కడేవుంటునని ఏమిటేమిటో మాట్లాడుకుంటున్నట్టు చెప్పేడు.”

ప్రత్యేకంగా ఈ రోజున వినయండితో అతను రెండుగంటలు మాట్లాడుకున్నాడా? ఏ విషయమై మాట్లాడుకున్నాడో? ఒకవేళ తనవిషయమేనేమో!

“అలాకొంతదూరం నడద్దాం వస్తావా రాధా?”

“వద్దు. నాకు నడవాలని లేదు. అదికాక, కానే పట్లో ఇంటికిపోవాలి.”

“రావు? సరే, నేను వస్తాను. అయితే నిజంగా వినయండిని నువ్వు పెళ్లి చేసుకుంటున్నట్టేనా రాధా?”

“నా కావిషయమై ఏమి తెలియదు కాంభవి.”

“నీకు చెప్పాలని లేకపోతే చెప్పకు.”

“అదికాదు నిజంకెప్తే ఎవరితోనూ చెప్పవుకదా?”

“ఎందుకుచెప్తాను?”

“వినయండికి నేనంటే ఇష్టంఅని మా అమ్మ గ్రహించి, నాతోచెప్పకుండా రెండువారాలక్రిందట

వివరమున వివరించి నన్ను పెళ్ళిచేసుకోమని అడిగింది. వివరమును సంతోషిస్తూ 'సరే' అన్నాడు. నిన్నప్రాధ్నము వివరమునూ, వివరమునీ తల్లివంశమునూ వచ్చి నా ఎదురుగానూ మా అమ్మతో మహారథం కిరపరచుకోవడం వివరమునూ మాట్లాడడం మొదలు పెట్టారు. నిన్నటినుంచి వాళ్ళూ తోచడంలేదు.

తన రహస్యం చెప్పేసేక 'ఇంతా శాంభవికి చెప్పేసేనే!' అని రాధ విచారింపడం మొదలుపెట్టింది.

"వివరమునీ పెళ్ళిచేసుకోవాలని లేదా నీకు?"

"అసలు పెళ్ళిచేసుకోవాలని లేదు నాకు.... నేను చెప్పినదంతా నువ్వెవరికీ తెలియపరచకూడదు."

"ఎవరికి చెప్పనులే. వివరమునీ నీకు పనికిరాదే దన్నమాట?"

"పనికిరాదేమని కాదు."

"వివరమును దొరికిలేచాలనన్నగా ర్లనేకమంది న్నారూ ఈ పల్లెలో."

రాధకి కోపం వచ్చింది.

"నేను లేరనలేదు. వివరమునీ లోటుపాట్లు చూసి నేను సందేహిస్తున్నానని కాదు. నాకు పెళ్ళం లేనే అయ్యింది."

"నేను పోతాను."

"ఎవరితోనూ చెప్పకు."

"చెప్పను."

శాంభవి వెళ్ళిపోయింది. రాధ దీర్ఘాశ్రితమున పడింది. 'అనవసరంగా అతనిమీద అపనమ్మకాలు పెట్టుకున్నా'నని దుఃఖపడింది. వివరమునీతో అతనిమీద మాట్లాడేదో తెలుసుకోవాలని చాలా మహిమ పడింది.....ఇంత అలస్యం చెయ్యడం వివరమునీతో మాట్లాడతూ ఉండడంకాదు. చెప్పినవేళకి తన దగ్గరకి రాకుండా వివరమునీతో మాట్లాడుతూ ఉండిపోయాడంటే ఏదో చాలా ముఖ్యమైన విషయమై మాట్లాడుతూ ఉండుంటే. అంత ముఖ్యమైన విషయం తనదికాక మరొకటేమిటంది?

మరొక పది పదిహేను నిమిషాలలో అతనే వచ్చాడు.

సుఖంగానవ్వుతూ తను లేచిపోయింది. తను అందిచ్చిన రెండుచేతులూ రెండుచేతులతోనూ పట్టుకున్నాడు. తర్వాత కాగలించుకుని మద్దుపెట్టుకున్నాడు.

"ఇంత అలస్యం చేసినందుకు నన్ను పడజిల్తావని భయపడతూ వచ్చాను రాధా, ఇక్కడకి."

"నీమీద ఎప్పుడూ నేను కోపంగా ఉంటున్నట్టు!"

"నామీద నీ కన్నడూ కోపంరాలేదంటావా?"

"అవును. ఎప్పుడూ నువ్వంటే నాకు కోపమే"

"చూసేవా? నువ్వే బిచ్చంకంటున్నావు.... అవునుకాని, ఈనాళ్ళ నీకందుకు కోపంరాలేదు?"

"ఈనాళ్ళ నేను కోపంగాలేనని నీ కలాలెలుసుకు?"

"కూర్చుంటాం రా. నిజం చెప్పు. అలస్యం ఎందుకయిందనీ నా అడగలేదు నువ్వు."

"ఇంతసేపూ నువ్వెక్కడున్నావో నాకు తెలుసును."

"కోపముంచేసేవు! నామీద ఎవరినైనా కాపలాపెట్టేవా?"

"రెండుగంటలబట్టి ఆ కెద్దమరిచెట్టుక్రింద నుంచుని వివరమునీతో ఏమిటేమిటో మాట్లాడుతున్నావు."

"వా, చా. నేనక్కడ లేనే లేను. వివరమునీతో నేనిప్పుడు కలుసుకోలేదే!"

"నిజంగా నువ్వెక్కడ లేవు? ఎక్కడున్నావు నువ్వంతసేపూ మరి? అక్కడలేకపోలే ఇంత అలస్యం ఎందుకచేసేవు?"

"నువ్వెక్కడకి రమ్మన్నా వన్నమాటే మరచిపోయాను రాధా. ఇప్పుడేప్పుడే జ్ఞాపకం వచ్చింది."

“అవును, మరచిపోవుమరీ, నీ వ్యాపకాలన్నిటి తోనూ?”

“అనుగో, ఏమిట ప్రారంభించకు. ”

“ఎందుకు ఏవవడం? నిజంగా నువ్వు వినయశీతో మాట్లాడడం లేదా? ... వేళాకోళానికే మరచిపోయానని అబద్ధం ఆడుతున్నావు. అవునా?... ఇప్పుడుమట్టుకు వేళాకోళం చెయ్యకు. ఇంతసేపూ వినయశీతో మాట్లాడడంలేదా నువ్వు?”

“లేదు రాధా. అబద్ధం చెప్పను. ”

మరి, ఆమాయదారిపిల్ల నాతో అలా అబద్ధం ఎందుకు చెప్పింది? ”

“ఎవరా మాయదారిపిల్ల?”

“శాంభవి, నీ ముఖ్య స్నేహితురాలు ”

“ఏమని చెప్పింది?”

“తనిప్పుశిలావస్తుంటే తోవలో నువ్వు, వినయమా మాట్లాడుకుంటున్నారనీ, రెండుగంటలబట్టి అలా మాట్లాడుకుంటూ ఉన్నామని తనతో మీరు చెప్పేరనీ చెప్పింది. ”

“ఓహో, శాంభవి నీతోవచ్చి చెప్పేసిందా? తను ఆతోవని వచ్చిందిన్న మాటే నేను మరచిపోయాను. ఇంకాదాచి మరికొంతసేపు నిన్ను బాధపెట్టి తర్వాత చెప్పడాం అనుకున్నాను. ... శాంభవి, నువ్వు కొప్పస్నేహితులన్నమాట ఆలోచించుకోలేదు.”

“నాకేమీ స్నేహితురాలు కాదు శాంభవి ... నిజంగా నువ్వు ఇంతసేపూ వినయశీతో మాట్లాడుకున్నావా?”

“అవును రాధా. ”

“నిజంగా?”

“నిజంగా. ”

“నిన్ను నమ్మేందుకులేను. ఇండాకా నిజం చెప్పేవో, ఇప్పుడు నిజం చెప్తున్నావో నాకెలా తెలుస్తుంది?”

“ఇప్పుడు చెప్తున్నమాటే నిజం. ”

“నిజంగా?”

“అవును. ”

“ఎలానమ్మించం?”

“పోనీ, నమ్మకు. నమ్మక, దుఃఖించు. ”

“అవును, దుఃఖమేమరి కానేపయాక ఇప్పుడుచెప్పినమాట అబద్ధం అంటావు. ఇండాకానే చెప్పకూడదూ నిజమైనమాట?”

“సరదాకే నిన్ను కొంచెం బాధపెట్టి తర్వాత నిజంచెప్పాలనుకున్నాను. ”

“నేను బాధపడుతుంటే నీకు సరదా కామా?”

“అవును నువ్వు కొంచెం బాధపడుతుంటే నాకు కొంచెం సంతోషం. నువ్వు చాలా బాధపడుతుంటే నాకు చాలా దుఃఖం. ”

“రెండవమాట నమ్మకు. ”

“అబద్ధంకాదు. కాని, రాధా, ఎప్పుడూ నువ్వు మనప్రేమనుగించే ఆలోచిస్తూ, ఇరవై నాలుగు గంటలూమాడూ అదే మనస్సులో పెట్టుకుంటే నీ జీవితం సంపూర్ణ సాఫల్యం లేనిదవుతుంది. ”

“ఎందుకల్ల?”

“ఎందుకేమిటి? నీ వ్యక్తిత్వం నశిస్తుంది. నువ్వు మరొకరిలో లీనమైపోతుంటే, వేరుగా ఒక వ్యక్తివై పుట్టిన లాభం ఏమిటి?”

“నాకు వ్యక్తిత్వంతో పనిలేదు. నేను స్త్రీని. పురుషుడిలాగ ఒకసారి నిర్లక్ష్యంగా ప్రేమించి ఆప్రేమ మరచిపోయి నాదారిని నేను పోలేను. ”

“నిన్నిప్పుడు నేను చెయ్యమంటున్నది అదికాదు. నీ జీవితం అంతా ఏతేలితిహాసముగ ముగియకుమీదనో ఈ నిమిషం నీకున్నప్రేమపై ఆధారపడినవ్యూహం చెప్తున్నాను. నువ్వు మరొకరిలో లీనమయింపకూడదు. నీవ్యక్తిత్వం నువ్వు నిలకెట్టుకోవాలి. ”

“నాకు నీ వేదాంతం తలకక్కడంలేదు. ...
స్త్రీతత్వానికి, పురుషతత్వానికి చాలాభేదం ఉంది.”

“ఆతత్వభేదం సామాన్యస్త్రీలకి, సామాన్య
పురుషులకి చెందుతుంది కాని.....”

“నేను సామాన్యపు స్త్రీనే.”

“నువ్వే సామాన్యపు స్త్రీనైతే, అందుకు గర్వ
పడకు. ఈ సామాన్యపు స్త్రీలన్నా, సామాన్యపు పురుషు
లన్నా నాకు పరమఅపహ్వాం. చిన్నపిల్లలైనా నయం.
చిన్నపిల్లలకున్న జ్ఞానం పెద్దలకి చాలామందికిలేదు. ...
ఒకమాట చెప్తాను. చిన్నపిల్లలు ఆకుకోడం పు
డైనా పరిక్షగా మానేవా?”

“చూడకేమి? వాళ్ళచేట్టులన్నీ నాకంతోఇష్టం.
నీకూను. నువ్వంటే పల్లెలోపిల్లలందరికీ.....”

“అవునులే. విను. వాళ్ళఅటలు చూస్తుంటే
రెండుసంగతులు ప్రత్యేకంగా తేలుబడతాయి. మొద
టిది, వాళ్ళకి బొమ్మలన్నా బొమ్మలతో ఆటలన్నా
సరదా ఎల్లకాలం ఉండకపోవడం. రెండవది,

“నాకింతా ఎందుకిప్పుడు బోధపరచడం?”

“వినుమరి...రెండవది, వాళ్ళ బొమ్మలతో ఆడు
కుంటున్నప్పుడుకూడా వాళ్ళబొమ్మల నిజమైన జీవులు
కావనీ, వాళ్ళఅటలు నిజంగా జీవితం అనే పదార్థం
కావనీ చిన్నపిల్లలకూడా గ్రహించినట్టు మనకి నిగ్రాహం
ఉండడం.

“ఏమిటి ఆనిగ్రాహం?”

“ఏమిటా? ... అనేకమాదనలు కనిపిస్తాయి.
...చిన్న చిన్న పిడతలలో మున్నుపోసి ఆమన్నే
అన్నంఅన్నట్టు పిల్లలందరూ ఆడుకుంటారు. కాని అది
నిజమైనఅన్నం కావని వాళ్ళకితెలుసును. ఎప్పుడూ
నోటిదాకా తెచ్చుకుంటారు కాని నోట్లోవేసుకోరు.
అప్పుడప్పుడు పిడతలో ఏమిలేకపోయినామాడా అం
దులో అన్నం ఉన్నట్టు నటిస్తారు. ఆ అన్నం తింటు
న్నట్టు నటిస్తారు. నిజంగా అన్నం లేదన్నమాట వాళ్ళకి
కూడా తెలుసును. ఒప్పుకుంటావా?”

“అయితే?”

“అయితే, స్త్రీలయి బొమ్మలూ,
వాళ్ళఅటలూ ఎంతోశాశ్వతం అయినట్టు, ఎంతో
ముఖ్యం అయినట్టు దీక్షగా ఆడుకుంటున్నప్పటికీ
మాడా ఈఅటలూ ఈబొమ్మలూ శాశ్వతంకావనీ,
నిజంకావనీ వాళ్ళమెడమలో ఏదో ఒకభాగం ఏర్పడంగా
గ్రహించే ఉంటుందో, అవిధంగానే.....”

“అవిధంగానే?”

“అవిధంగానే పెద్దవాళ్ళమైనమనం ఒకమూల
మన మానవగర్వాన్ని దీక్షగా ఆరంభిస్తూమాడా మన
పెద్దబొమ్మల్లోనైనా ఇంకా అటలే ఆడుకుంటున్నా
మనీ, మన సామాన్యపు జీవితాలలోనైనా నిజంగా ఆత్మ
సంతృప్తినిచ్చే పదార్థం లేదనీ గ్రహించాలి. అలా
గ్రహించినాడా మామూలుగా కీమించగలిగేకత్తిని పొంది
ఉండాలి.”

“నువ్వుమాట్లాడేవేమీ నాకు బోధపడడంలేదు.
నన్నెందుకు బాధపెట్టావు?”

“నీకు బోధపడకపోవడం పూర్తిగా నీ తప్పు
కాదు, నాదికూడాను. సరిగ్గా చెప్పలేకపోతున్నాను.
నేను మాట్లాడుతున్న విషయమై నాకున్న ఊహలన్నీ
ఇంకా మనస్సులో స్థిరమైన రూపం పొందలేదు.
ఆరూపం వాటికిచ్చేందుకు తంటాలు పడుతున్నాను...
నాలో నాకున్నంతసమృద్ధం ఎవరికీ నాలోలేదు. అం
దుకల్లలోకానికంటే ఆసాధారణమైన వేదాంతజ్ఞానం
ఏదోఅందిచ్చికాని నేను ప్రాణంవదలనని అప్పుడప్పుడు
నాకు తోస్తూ ఉంటుంది. అటువంటి సమయాలలో
దేవుడే నాలో అవతారం ఎర్రేవేయిమాడా అనుకుంటూ
ఉంటాను. అంత ఉత్సాహం కలుగుతూ ఉంటుంది
నాకు.....నే వెంతలాగినా, నీకేమీ ఉత్సాహంలేదు
కాదా?”

“ఉత్సాహంమాట నాకుతెలియదు. కాని నువ్వు
మాట్లాడుతున్నంతినేపూ నీ పెదవులూ, నీకళ్ళూ, నీవ్యక్తి
మైనముఖం చూస్తుంటే నాకు అనోక ఆనందం. నువ్వు

నిమిషమట్లాడమన్నానోకూడా సరిగ్గా వివదించలేదు. సమయమిప్పుడు నవంబరు 19వ తేదీ. అయినాకూడా నిన్ను నేనిప్పుడు ప్రేమిస్తున్నంతకంటే ఎక్కువ ప్రేమించలేను, నిన్ను నేనిప్పుడు ప్రాణిస్తున్నంతకంటే ఎక్కువ ప్రాణించలేను. నిజంగా."

“అలాంటకు, రాధా. నన్నంత లూజీ
స్తున్నానంటావుకదా, నే నొకసంగతి చెప్పును —
ఎంతవరకు భరించగలవో చూస్తాను.”

“ ఏమిటండీ ? ”

“ నే నీ సాయంత్రం ఇంక నేపటికిరకూ ఎక్కడెక్కడా నిజంగా చెప్పనా? ”

“విషయమేమో శ్రీమా?”

“లేదు.”

“ ఎవరితో ఉన్నావుమరి ? ”

“కాంభపేటో.”

“అబద్ధం ఆశుస్నాన మత్వ కన్ను మళ్ళీ బాధ పెట్టాలని.”

“ లేదు. నిజంచెప్పున్నాను. ”

“ నేను నమ్మను. ”

“పోనీ నమ్మకు.”

“కాంధివచ్చి వాగో నిన్ను, విషయువినీ
అక్కడచూసేనని ఎందుకుచెప్పింది ?”

“ కాంధవిని నేనే ఇటు ప్రక్కకి నెళ్లమని పంపించాను, ఈమీద నీకు అనుమానం ఉండకుండా చేసేందుకు, ”

“నీ పన్నాగమేనా తనరావడం? నీవలలా ఎంతకులభంగా పడ్డాను! ... ఇప్పుడైనా నిజంచెప్ప. ఇంతనీవూ కాంధియో ఉన్నావా?”

“ అవును రాధా. ”

“ నిన్ను, విషయమేనీ అక్కడచూసినట్టు కాంధ
విని నాతో చెప్పమన్నదికూడా నుజ్వేనా? ”

“ కాదు. అది తనస్వంతకల్పన. ”

“ ఇ మీదట నీతో ఆసలు మాట్లాడమ నేను.
ఇలా నన్ను చిన్న పయాలలోనూ, పెద్దవిపయాల
లోనూకూడా మోపగించి అవమానపరుస్తుంటే గూర్తు
డొరుకోనా? ”

“ చిన్నవిషయాలలోనూ, పెద్దవిషయాలలోనూ నూడనా?”

“కాదుమనీ ... అంతసేపు శాంభవితో నువ్వొం
గుతుందా? అసలు శాంభవిదగ్గరకి నువ్వొచ్చు
నట్టాలి?... శాంభవికి నీమీ ఈన్నేహం ఎన్నాళ్ళబట్టి”

“ ఏమీ ? చాలాకాలంబట్టే ఉంది. ”

“ ఎలానుదిరింది మీ ఇద్దరికీ ఈ స్నేహం ? ”

“ ఒకనోజున ఈ ప్రాంతాలలోనే ఇద్దరం తిరుగుతుంటే దృష్టితిప్పుకుండా తనకేసి నేను చూసేను. దృష్టితిప్పుకుండా నాకేసి తను చూసింది. తను నవ్వింది. నేను నవ్వేను. ఆ తర్వాత నేనే పలకరించాను. ”

“ కనులే దాపిల్దీ ! ”

“మనిద్దరికీ పరిచయం ప్రారంభించడం జ్ఞాపకం ఉందా?”

“అమాట జ్ఞాపకంచేసి నన్నిప్పుడు దెప్పిపాడవ
చక్కరలేదు. నా పంఠివేరు. నీవిషయంలో
అపిలా నేనూ ఒకటేనా?”

“ఒక పేరిని కాదులే.”

“ ఇలానన్న అవమానపరచడం న్యాయమేనా ?”

“ ఇందులో నీకు అవమానం ఏముంది? ”

“నన్ను తోసిపెట్టి మిగిలివచ్చావో నువ్వు
న్నేహించేస్తుంటే అతమావం నాకుకాక మరెవరికి ?
వాళ్లు నన్ను చూసి నవ్వుకోయా ? లోకంఅంతా ఏమను
కుంటారు ? ”

“ వాళ్లు ఏమనుకుంటే ఏమిటి రాధా ? ”

“ వారింతో జాలక్రిందకు కాంధనీ, నవ్వు కలసి
చెలువుగట్టుమీద పచా రుచేస్తుంటే చూసేను. ”

“నచ్చి నువ్వు కూడా మాతో పచార్లు చెయ్యి
లేకపోయావా?”

“ ఆలోచించి అంటున్న మాటలే అవి ? ”

“ ఈ మాత్రానికే ఆలోచించాలా ? ”

“ ఆరాత్రంతా నేను నిద్రపోలేదు. ”

“ ఈమధ్య ప్రతిసాయింత్రమూ చీకటిపడ్డాక కాంభవీ నేనూ అక్కడ కలసుకుంటూనే ఉన్నాను. ”

“ ప్రతిసాయింత్రమూనా ? ”

“ అవును. ”

“ ఎంతమూలగా సమాధానాలు చెప్తున్నావు... నేనంటే నీకంత వేరాలోగా ఉందన్నమాట. ”

“ ఏమీ ? ”

“ సరితాత్రీ ఆదుర్మార్గురాలితో కాలం గడుపుతూమా, ఇప్పుడు నాదిగ్గరూర్పుని ఇంత సావకాళంగా ఎలా మాట్లాడగలుగుతున్నావు ? ”

“ కాంభవి అంత దుర్మార్గురాలని ఎవరు నాకు. ”

“ కాంభవికాదు. నువ్వే దుర్మార్గురాలివి. ... నీతో నేనిక మాట్లాడను, ఎన్నడూ నీతోరాను, ముట్టకొనివ్వను. ”

“ నన్ను నిజంగా నువ్వు ప్రేమిస్తున్నావనే నీఉద్దేశ్యం రాదా ? ”

“ ఇన్నాళ్లూ ప్రేమించాను. ఈ నిమిషం ఆ ప్రేమ అంతా విడిచింది. ”

“ నిజమైన ప్రేమకి సళింపు అంటూ ఎన్నడైనా ఉంటుందా ? ”

“ నువ్వే సళిం చేబట్టు చేనేవు. ”

“ కేనా ? ”

“ అవును. ”

“ కాంభవితో స్నేహం చెయ్యడంకల్లానా ? ”

“ ఈ ప్రశ్నలన్నీ నన్నందుకు అడగడం ? ”

“ నీకు తెలియదేమో కానీ, కాంభవితో నాకున్న పాటిచనువు మిగిలినవారల్లా చాలామందితో ఉంది నాకు. ”

“ నీరహస్యాన్ని తెలుసుకుందామన్న కోరిక నాకులేదు. తెలుసుకున్నది చాలాను..... ఆ మిగిలిన వారల్లా చేరేమిటి ? ”

“ మరీక, మందాకిని, ముక్త, మేఘవతి, ... మరికొందరి చేర్చుకొని నాకు తెలియవు. ”

“ నిజంగా వీళ్లందరితోనూ నువ్వు చాలా చనువుగా ఉన్నావంటావా ? నిజంగా నువ్వు కాంభవితో ఈసాయింత్రం అంతా గడిపేవంటావా ? అబద్ధం అడకు. వేరాలోగానికి ఈ అబద్ధాలన్నీ అడిసన్ను లాభ పెట్టకు. ”

“ నువ్వు నమ్మకపోలే నేనేమిటి చెయ్యడం ? ”

“ నిన్ను ఎప్పుడూ మమ్మలో తెలియదు, ఎప్పుడూ నమ్మకపోలే తెలియదు. నువ్వు నిజంగా మంచివాడవో తెలియదు, చెడ్డవాడవో తెలియదు. నువ్వు మనస్ఫూర్తిగా నన్ను ప్రేమిస్తున్నావో తెలియదు, ప్రేమించడంలేదో తెలియదు. ఏమిటి నాబ్రగుకు ? ... దేవుడి వైనా తెలుసుకోవచ్చునేమో కానీ, నిన్ను తెలుసుకోడం అసాధ్యం పోనీ, ఒక్కప్రశ్న వేస్తాను. దానికైనా సరియైన జవాబు చెప్పు— నువ్వు నిజంగా ప్రేమిస్తున్నావా లేదా ? ”

“ ప్రేమించడమీ ? ”

“ అంటేకాదు. అందరికంటే, అన్నిటికంటే, నీకునేను ముఖ్యురూ కాదా ? ”

“ కాదు. ”

“ ఎంతంటేనే చెప్పేవు జవాబు ! ”

“ నిజం చెప్పమన్నావు కాదా ? ”

“ కాంభవి నీకు ఎక్కువ ముఖ్యం అన్నమాట ? ”

“ ఎప్పుటికీ కాదు. నువ్వే ముఖ్యంకానప్పుడు... ”

“ మరి ఎవరనీకు ముఖ్యం ? ”

“ ఏమిటి నీకు ముఖ్యం ? ” అని అడుగు. ”

“ పోనీ, ఏమిటి నీకు ముఖ్యం ? ”

“ నేనే చెప్పలేను రాదా. నాకు ముఖ్యమైనది ఏదైనప్పటికీ, అది ముట్టకు నాశీవిరంలా? ఇంకారా

లేదు. ఈపల్లెలో నాశీవరంతో నాకు అసంతృప్తి కోసకోజూకే హెచ్చిపోతోంది. ఒక్కొక్క సమయంలో.....కానీ, ఎందు కిలానన్ను మాట్లాడించడం, తిర్వాత ఉపన్యాసాలిస్తానని విసుక్కుడం?”

“విసుక్కుడంలేదు. చెప్పు.....ఏమిటి నీ అసంతృప్తి?”

“అంతా అసంతృప్తి. ఈపల్లెలో చెయ్యదగిన పని ఏదీకనబడదు. ఒకవేళ బుద్ధిలేక ఏదైనాకార్యం తలపెట్టే సాధించడానికి తోడ్పడేవాళ్లు ఎవరూ కనబడరు. అందరూ వేళాకోళం చేసేవాళ్లే. ఏవిషయాలలోనూ తెలివిజేటలులేవు సరిగనా, ఏ విషయాలలోనూ అభిలాషులూరా లేవు. ముసలివాళ్లు వాళ్ల అనుభవజ్ఞానం వాళ్ల నెరిసినచంద్రకలు చూచుకుంటూ వాళ్లలో వాళ్ల ఆసందించుకోవడంతో కాలంగడిచిపోతుంది. పనులు వాళ్లకి పొద్దుమిరానైతే పొడిగిస్తా, లేకపోతే అమావాస్యరానైతే అడవిబయ్యలూ ఉంటే మరేమీ అక్కరలేదు. ఆహవార్లకి పిల్లల్నికనడంతోలే, మొగవాళ్లకి పొలాలనున్నంతోలే, మొగపిల్లలకి గొడ్డని మేపడంతోలే, అడవిపిల్లకి సింగారించుకోవడంతోలే జీవించిపోతోంది.”

“కొద్దంకూ మరేఏమిటి చెయ్యాలంటావు?”

“ఈ మానవజన్మయొక్క ఆర్థంఏమిటి? పుట్టుక ఏమి? చావుఏమిటి? ఈసంబంధాలు, ఈమట్టరికాలు ఈన్నేహాలు— ఏమిన్నీటియొక్క ఫలితమూ ఏమిటి? ఎందుకు పుట్టేము? ఎందుకు దుఃఖపడతాము?..... ఇటువంటి ప్రశ్నలు ఎవరినీ బాధించవు.”

“అవి నిన్ను హట్టుకు ఎందుకు బాధించాలి?”

“ఎందుకంటే, నేను అడవిమృగాలతో సమానం కిరి కానుకనుక కడపునింపడం తడవుగా కలాసాగా పడుకోలేను కనుక.....నీకు బోధపడకపోవచ్చును, రాధా. కానీ శీవరంతయొక్క ఆర్థంఏమిటి? ఆన్న ఆలోచన శ్రాంతిమయం నన్ను బాధిస్తుంది. ఏకగం మరచిపోలేను. కాలిపోతున్న శాన్ని చూస్తున్నప్పుడూ అదే ఆలోచన; కొప్పుదురుఖంలా ఏమిస్తున్నవాళ్లని

చూసినా అదే ఆలోచన; ఆరిసంతోషంగా నవ్వుకున్నవాళ్లని చూసినా అదే ఆలోచన.....ఎందుకీలా నవ్వుతావు?”

“నీ ఉపన్యాసపు ధోరణి చూసి.”

“నే నీలా మాట్లాడడం నీకు నచ్చదుకామా?”

“నచ్చదని కాదు.....ఒక్కొక్కసారి ఆలోచిస్తే, నిన్ను ఏకోళాన్నీ నేను బోధపరచుకోలే నని విసుంది నాకు.”

“అది నిజం.”

“నువ్వు ఎల్లప్పుడూ ఇలా ఏళ్లునింకిన పండితుని పెద్దపెద్దమనాలు మాట్లాడుతూ ఉన్నా బోధపరచుకోగలను. ఎప్పుడూ నవ్వుతూ హాస్యపుకలు ర్లుచెల్తూ పల్లెలోఉన్న ఆహిల్లలనందరినీ హింసిస్తూ వాళ్ల పెంట తిరిగినా బోధపరచుకోగలను. కానీ నీకు అనేకరూపాలు. ఆరూపాలూ అనేకభేదాలు. అందులో ఏరూపం నీస్వచ్ఛమైన రూపం అని నమ్మడం?.....ఈపల్లెలో చెయ్యదగిన పనిలేక నీకోమీతోచడం లేదంటావు. నువ్వు గోజూచేసే అల్లరిచేష్టలు ఇన్నీఅన్నీ కావని నీకు తెలుసును. తెల్లవారివది మొదలు ఏవోఒక పెంకిపని చేస్తూ ఉంటేకానీ నీకుతోచదు. వైగా శీవరంతలో సంకృప్తి లేదంటావు. ఎప్పుడవస్తుంది నీ కాసంకృప్తి? పెన్నువద్దలు దొంగిలించినా రాలేదు. పరలభార్యలని దొంగిలించినా రాలేదు.”

“పరులభార్యలని దొంగిలించానని ఆహవార్ల మాటలు కానీ, మొగవాళ్ల కెవరికీ అనుమానాలు లేవు. నేనెంత మందివాడనో వాళ్లకి తెలుసును.”

“నీచమత్కారం ఏమిటంటే, ఆహవార్లని ఎంత సులభంగా మోసపుచ్చుతావో మొగవాళ్లకికూడా అంత చురుకైనా బుద్ధిలో నేనుకుంటావు.”

“నావల్ల మోసపోయిన ఆహవార్లనికో చెప్పు చూద్దాం.”

“నేను లేనా?.....ఈమాటలకేమి కానీ, ఎందుకు ఉండిఉండి శీవరంతలో నీకు సంకృప్తి లేదం

టూఉంటావు. నిన్నునమ్మేందుకు లేకు కాని, నమ్మి నప్పుడుమట్టుకు చాలాసార్లు అటువంటిసమయాలలో జాలివేస్తుంది. ఎందుకు నీకింత ఆసక్తి? నిజంగా చెప్పు."

"ఈపల్లెలో ఈ ప్రయోజనం లేని బ్రతుకు నాకు సరిపడదు రాధా."

"ఏమిటి కావాలంటావు?"

"రిపాలించేందుకు రాజ్యాలు, పన్నేందుకు కట్టలు, పోట్లాడేందుకు యుద్ధాలు, పోషించేందుకు ప్రజలువాదించేందుకు పంకిత సమాహాలు, స్థాపించేందుకు త్రొత్తవేదాంతపద్ధతులు—ఏమైనా సరే, ఈపశుప్రాయ జీవితం తిప్పు."

"మేమందరం పశుప్రాయులం కాదా?"

"మీరందరూ అని కాదు. మనం అంశరం."

"అయితే ఏమిటి చేద్దామని నీ అభిప్రాయం?"

"ఎప్పుడో ఒకనాడు మల్లికనఖిలకుండా మాయ మెసాతాను."

"నిజంగా అటువంటిపని ఏదో చేస్తావనే నా అనుమానం.....నేను ఏమాత్రము నీకు ఆక్కర లేదుకాదా?"

"నువ్వు నావంటే గస్తావు, రాధా. నాతోనే ఉంటావు.....అన్నట్టు ఈవారే నన్ను ప్రశ్నకేంద్రంగా ఎంకోరమ్మన్నావు కామా? ఎందుకు?"

"అవునునుమా. నేనుకూడా మరచిపోయాను, చూడు!.....నిన్నరమ్మని చెప్పినప్పుడు కారణం ఏమిటో తెలుసుకున్నావు కామా?"

"తెలుసుకులే. అయినా నువ్వుచెప్పు."

"నువ్వు ఏమిటనుకుంటున్నావో చెప్పు."

"వినయం పెరిగివయమేనా?"

"అంటే?"

"మీ అమ్మ వినయంలేక నిన్నిచ్చి పెళ్లి చేద్దామని కోరాడనునా?"

"నీ కలాతెలిసింది?"

"నాకు తెలియని దేమంటుంది?"

"ఎలా తెలిసింది?..... తెలిసినప్పటికీ ఇంత నిర్భయంగానూ, ఇంతనిర్విచారంగానూ ఎలా ఉండగలుగుకున్నావు?"

"భయమా విచారమూ దేనికీ?"

"దేనికా? ఏది ఎలాజరిగినా నీకు తెలిసేదే. రెండుకోజులబట్టి నేను సగిగ్గా తిండితినడంలేదు; సగిగ్గా నిద్రపోవడం లేదు. మాఅమ్మ ఈవిషయంలో చాలా పంథంకట్టింది, తెలుసునా?.....ఇదంతా ఎలా తెలిసింది? ఎవరుచెప్పారు నీకు?"

"వినయంలే చెప్పేను."

"వినయంలే? ఏమనిచెప్పేదు?"

"రెండుమూడు వారాలలో నిన్ను పెళ్లి చేసుకుంటున్నానని."

"నువ్వు ఏమన్నావు?"

"విని నవ్వి పోరుకున్నాను."

"నవ్వడం దేనికీ?"

"పెళ్లికలుగువని ఏడవమంటావా? అందులో, అడబోయే పెళ్లికొడవమందర?"

"నీకు ఎప్పుడు వేరొకోలాగా మాట్లాడాలో తెలియదు. వినయంలే చెప్పినదంతా నిజం. మా అమ్మ నన్ను సకలబాధలూ పెట్టేంది. నన్నేమిటి చెయ్యమంటావు?"

"నీకు వినయంలేని పెళ్లి చేసుకోవాలని లేదా?"

"ఇంకా అడుగుకున్నావుకాదా నన్ను?"

"అడగకపోతే నాకలా తెలుస్తుంది?.....నీ కతను నచ్చలేదన్నమాట!.....వినయంలే భర్తగాదొరికితే చాలునన్న సార్లు చాలామందున్నారు ఈపల్లెలో."

"చిత్రం! ఆపిల్లకూడా అమాటే అంది..... అమ్మ అడేమాట."

“ఏమిటి?”

“శాంభవి.”

“ఎప్పుడు?”

“ఇండాకా నాతో మాట్లాడుతూ.”

“అయితే శాంభవి సలహా మాదా పీఠకున్నావన్న మాట?”

“నాకు నీ శాంభవిని, గీంభవిని సలహా పిగే అలవాటు లేదు.”

“కాని శాంభవి చాలా తెలివైనది.”

“అరిషటం నీ మా కనిష్టమే.”

“ఏమిటి సమస్యలనున్నావు నువ్వు?”

“ఏదో ఒకటి చేస్తాను. యమునలో పడి చస్తాను.”

“అంత బాగానే ఉంది కాని ఇంత స్థానం పెళ్లి జరిగిపోయినట్లు కాదుకా?..... ఇప్పుడు వినయముడికి నిన్ను.”

“ఏమిటి?”

“అనేక కారణాలు ఉంటాయి.”

“వినయముడికి నిన్ను పెళ్లి చేసుకోవాలని లేకపోనే బాగానే ఉండును.”

“చేసుకోవాలని లేదనే చెప్పేదునాతో ఈవారం.”

“వినయముడికి?”

“వినయముడికి..... అతనిని ఆస్వాదించి నువ్వు బెంగ పెట్టుకున్నట్లు కనిపిస్తుందేమి?”

“నాకెందుకు విధ్వంసం? పోనీ, నేను కాక పోనే వినయముడికి ఇన్నాళ్లకి ఎవరు వచ్చాడు?”

“శాంభవి అంటే అతనికి చాలా బ్రష్టు అని నా అనుమానం.”

“వినయముడు నన్ను పెళ్లి చేసుకోవాలని ఆదుర్దా పడుతున్నాడుకనుకనే మా ఆమ్మ వాళ్లందరినీ పెళ్లి మాటలకి పిలిపించింది... .. నాదగ్గర ఈవారంకూడా తనకి నే నంతినచ్చనట్లు ప్రకటించలేదే వినయముడు!”

“మొగవాళ్లు మాయస్వరూపులు అది కాక ఈవారం అతను నిన్ను కలసుకోవడం నన్ను కలసుకోక ముందు.”

“అంటే?”

“నన్ను కలసుకున్నాక మనిషి తత్వం కొంచెం మారింది.”

“అంటే?”

“నాతో మాట్లాడేక నిన్ను పెళ్లి చేసుకోవాలని అంత తహతహలాడడం లేదు మనిషి.”

“ఏమిటి?”

“నీ మాట తనుకొచ్చేటప్పుడు పిలువేదని చెప్పే నేను. ఎందుకంటే మీ ఆమ్మతో తనకి నిన్ను పెళ్లి చేసుకోవాలని లేదని చెప్పమన్నాను.”

“నిజంగా?..... ఏమన్నాడు?”

“తను శాంభవిని పెళ్లి చేసుకునేందుకు, పోనీ, నాకేమైనా అభ్యంతరం ఉందా అని అడిగేడు.”

“శాంభవి విషయంలో నిన్నుండుకు అవకాశం నీకున్న హక్కుమిటి?”

“ఏదో ముందరసరి అడిగేడు. నాకేమీ అభ్యంతరం లేదన్నాను.”

“అమాత్రానికైనా నేను సంతోషించాలి..... ఎప్పుడు జరిగింది మీ ఇద్దరికీ ఈ సంభాషణంతా?”

“ఈవారం ప్రాగ్నన్న..... అంటే..... ఈవారం... ఇప్పుడే..... ఈ సాయంత్రం ఆమె రిచెట్టుకింద.”

“వల్లెవచ్చిందీ ఆపాడుమరిచెట్టు?..... అయితే శాంభవి ఒప్పుకుంటున్నా?”

“శాంభవి ఒప్పుకునేటట్లు చేసేను, ఒకవారం గోజులు ప్రయత్నించి ప్రయత్నించి.....”

“ఏమిటి చేసేవు?”

“మంచి చెడ్డలు బోధపరచాను.”

“రెండు గోజులపట్టి అనవసరంగా బెంగ పెట్టుకున్నావన్నమాట?”

“ఈమాత్రానికే?”

“నీ కలా కనిపిస్తోందిమరి. పోనీ నాతోవచ్చి ముందే చెప్పకూడదా?”

“ఏమిటి చెప్పడం? అసలు నవ్వు బెంగ పెట్టకు న్నావనీ, అది ఈకారణంవల్లననీ నాకురచ్చి నువ్వుచెప్తే కద!”

“అమాత్రం పోయిందాకొలేవు కాబోలు..... అయినా, అంతా అయిపోయిందికా. ఇప్పుడెందుకు నీలా తప్పులుపట్టడం?”

“నాలో తప్పులుపట్టడమా?.....అంతేకాని కృతజ్ఞత ఏమాత్రమూ లేదు.”

“కృతజ్ఞత దేనికి?”

“ఏనయిదు నిన్ను పెళ్లిచేసుకోకుండా నిన్ను రక్షించినందుకు.”

“అంతా నాకోసమే చేసినట్టు!”

“లేకపోలే?”

“నీకోసమే చేసుకున్నావు.....పోనీ, కృత జ్ఞత చూపిస్తే ఎలాచూపించమంటావో చెప్పు.”

“నన్ను ముద్దుపెట్టుకో.”

“నాకొద్దు.”

“అయితే, పో.”

“ఒక్కటే ఒకటి...”

“ఒక్కటే ఒకటైతే నాకక్కరలేదు.”

“నీమిగిల్చిన నీకు! అంతా నీఇష్టంవచ్చినట్టే జరగాలి కాబోలు?”

“అవును.”

“అన్నివిషయాలలోనూ నీఇష్టంవచ్చినట్టే జరగాలి.”

“అవును.”

“మిగిలినవాళ్లు ఇష్టపడేనా సరే, ఇష్టపడకపోయినా సరే?”

“అవును.”

“సరే, నీ ఇష్టం.”

જનિવા-રાત્રિવેળ

P. P. A.

నామహారాష్ట్రయాత్ర

జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తి

“

అయ్యలూ! ఏమిరు మీది?” అని మూపురనడుమ నున్న వృద్ధుడనివాడు. శబ్దము వారి నాభికమలమునుండి త్రొంచుకొని ఈవలబడిన ట్లుండెను. వాని శిరమున నలగారు ఎఱ్ఱని పాగా ఆతని శరీరకాంతిలో నెకసక్కెములుగుడుండెను. వానికి నెడమవైపున నొక సన్నని మనిషి చితికిలపడియుండెను. ఆతని కమసు నలుబడేండ్లుండదు. కుడివైపున నొక యాడుది కలదు. పాప మామెముగమున స్పృహకపురుచ్చులు దట్టమై యున్నవి. ఆమెయొడిలో తాటిపండువంటి బిడ్డ కలదు. గజాసురుడు ప్రశ్నకుముతాగనే శిశువు చేరుమని యేగువసాగను. పోరుపెట్టిన నిఘంసను తిల్లి దూరముగ గొనిపోయినది. అత్రైపున నాంధ్రమున ప్రశ్న విశవచ్చినంతన నే నెంతో యానందించితిని. చెన్నపురి యని తెలిపి, వారియుదంత మడిగి తెలిసికొంటిని. వరంగలునుండి వారుమాత్రిమరై అచటికి వచ్చిరట. ముసలివాడు నైశ్యకులమంసమడు. తక్కినవారి కవురు దంపతులు-సారీలట.

ఇంతలో మిరపపండుగాను పైకి పరుగెత్తుకొని వచ్చి “ఏతాడీ వస్తున్నారు” అని నోటేసు ఇచ్చినాడు. దైమాకారాజు నిమిషములో హాజరై “స్వామిలూ! తమహుకుం ఏమో నెలనియ్యండి తీర్థవిధి జరిపెదరా?” అని మమ్ముల నడిగినాడు. “తీర్థవిధి రేపు జరిపెను. నేడిచట దర్శింపవలయు ముఖ్యస్థానములను చూపుము” అని నే నంటిని. “ఒకప్పుడు బ్రహ్మకపాలమునకు

పోతిని. అప్పటినుండి నేను క్రాద్ధాలు మానివేసినాను. ఇప్పుడు పిండిప్రదానముతో నా కెట్టి ప్రసక్తియులేదు.” అని గజాసురుడన్నాడు. “బ్రహ్మకపాలము నెల్లిన నేమి? ఇది మాతంత్రేతము కాదా? తీర్థవిధిజరిగిన జరుపవచ్చును. నేను జరిపెదను. అయినను, దీనివిషయమై రేపుకదా యోచించు!” అని మిత్రునితో పరికిరిని. “గోదావరిపుట్టినిచో” టేది? యాత్రికులకును, చరిత్రకారులకును ప్రధానమైన ప్రశ్నయు లెచటెచట నే నేవి యున్నవి?” అని డైహనురాజు నడిగితిని. “అదె అచట అగవహున్నది బ్రహ్మగిరి. అది మిగల నెత్తయు నదికదా! దాని నెక్కట చాలకష్టము. గోదావరి ఆగి శిఖరమున పుట్టినది. కొండవర్షిగురను కుశావర్తత్రేతమున్నది. యాత్రికులందఱే తీర్థవిధులు జరుపుచుండురు. దాని సమీపముననే ఈశ్వరాలయమున్నది. మావానిని మీకు తోడియును. ఇప్పుడు కుశావర్తమున స్నానము చేసిరండు” అని తెలిపి అతడు మిరపపండును మాకప్పగించినాడు. “అయ్యలూ! మేంకూడా వచ్చేదా?” అని వరంగలువృద్ధు డడిగినాడు. “రండని” మే మా డివ్యహార్యమునుండి మెల్లగ క్రిందికి దిగితిమి. తాడిపండు ఇంకను పోరుపెట్టుచునేయుండెను. మాకు మిరపపండుగాడే మార్గదర్శకుడైనాడు. అచిరములో మేము కుశావర్తమును చేరుకొంటిమి.

1 అది యొక చిన్న చెరువు. ఇట్టిచెరువు లెన్నో నేను నైమిశారణ్యమున గలవు. + తటాకమునకు

1 నైమిశారణ్యము నేడు ‘నీమసార్’ అను నామాంతరమున బరగుచున్నది. ఇది మిశ్రకోనాత్యా హరిణములకునడుమ గలదు. వీనిప్రత్యేకప్రాముఖ్యమును మఱొకగ్రంథమున వివరింతును. సంయుక్తరాష్ట్రములందు బాలానూనుండి సీతాపూర్ పోవు రైలుమార్గమున నివి యున్నవి. హత్యాహరణమునకుమాత్రము వేటిగండ్ స్త్రీమనుషుండి కాల్పడకను పదిపైళ్లు పోలములగుండా పోవలెను. మిశ్రకోడనే దధీచి తన వెన్నెముకను రాక్షసవధకై దేవతల కిచ్చినాడట. వెన్నెముకనిచ్చుటకు మున్నాతడు భారతభూమిం గల మహాతీర్థములను

నలువలంకలందును చక్కని మెట్లున్నవి. మెట్లకు నెలవ నెత్తయిన అరుగులు గలవు. వీనిపై నలుతెట్టులందు వసారాలున్నవి. యాత్రకు లరుగులపై నిష్పవేయుచుండుదు. చెరువుకు పడెనురైన పున నొక నుయ్యి కలదు. అందు నీరులేదు. ఇది కూపగయవలె నున్నది. యాత్రకులు పిండములను దీరియందే విడుదురు. కుశావర్తమునకు వైభాగముందే ఈశ్వరాలయ మున్నది. ఇందు చిన్ని చిన్ని గుట్లున్నవి. బ్రహ్మగిరిపై బనించిన గోదావరి కొండనుండి బాలవారి ఒక్కొక్కచో కన్నులబడి, వేటొకచో నదృశ్యమై కుశావర్తప్రాదమున బడుచుండును. సరస్వతీని సరిల మవ్వరికి స్రవించుటకు దిగున నొకద్వారము కలదు. తటాకమున నీరు నిలువదుకావున నది కడుంగకు పోత్రమైయుండును. కుశావర్తమున

కవ్వల పండ్లూ, పూవులూ మొదలైన పూజాద్రవ్యములు లభించును. బహురచటి కఠిమారముందే యున్నది.

తీరమున కొంతనేత్రు నిలిచి సరోవరమును సరికించిరిని. నిర్మలహృదయమునుండి యవిరళకవితాధార వెలారి బహుళమానసములను తనుపల్లె, చెగ్గకడుపు ముంకి గోదావరీధార స్రవించి అనేకకదారములను తనుపల్లెచూడును. కుశావర్తము వట్టి నీటిగుండముని నేదలపలేదు కుశావర్త మనుడు, మానససరోవర మనుడు, హరిద్వారమున హరికిపారాలోని బ్రహ్మగుండ మనుడు, భీమగూడకడగల తటాక మనుడు, మణిహిమగిరిపై గల సూర్యగుండ మనుడు, ఖంఖకడనున్న సతీగుండ మనుడు, 3 హత్యాహరణ వైద్యనాథామహాతీత్రము

నేవించుదలచినాడట. ఆత డంగులకు గడంగినయెడల విశేషకాల మగుననయు, అంతదనుక రాక్షసబాగను సహించుట సాధ్యమకాదనియు నడిలి నేవేంద్రులు భారతావరియందలి పుణ్యతీత్రములను దధీదిత్త నైమిశారణ్యముందే తోడనే నెలకొలిపిరట. వానియందు తనమాచరించి, ఆర్థించిన ఆముదలకు వెన్నెముకనిప్పుటకై దధీచి ఆత్మార్పణము గావించుకొనెను. నేడను నైమిశారణ్యమున నీతీత్రములు కలవు. చిన్నిచిన్ని సరోవరములు కాళి, గయ, ప్రమాగ, ఆయోగ్య, మధుర, గోకుల, బృందావనము, ద్వారక మన్నగు పేర్లతో పరగుచున్నవి. కొన్ని గోమతీనదికి సమాపమందే యున్నవి. మణికొన్ని సమా రెనుబడిమైళ్ల మేరలో నందందు గలవు. సుదర్శనచక్రమునుగుజించిన ఉదంతమునకు సంబంధించిన చక్రతీర్థ ముండు గలదు. అదియు నొక కాసారమే! దానిలోను నెవ్వరకు కనుగొన బాలరైరట! అష్టదిశపురాణము లాపుణ్యభూమి యందే పుట్టినవి. వ్యాసబ్రహ్మ పరివృత్తీను కరిగ నను ఉదంత ముండు లిఖితమైయున్నది. సూతాదిమహాబ్రహ్మ లందు నివసించిరి. పాండవులు కొంతకాల మందు వసించిరి. అందు వహోన్నతమైన మారుతివిగ్రహము కలదు. అచటికి కొంతమారమున గోమతీనదిగర్భమున రుద్రావర్తమున నీశ్వరలింగము కలదు. నీటిపై వేయబడిన బిల్వ పత్రములను లోపలి గండముపలి శివలింగ మాకర్షించుకొనును. బహుకారణములచే నైమిశభూమి కడుంగడు పవిత్రమైనది. ఏడాది కొకమా అందు గొప్పమేళా (ఉస్సవము) జరుగును. “చారాశీజాత్ర”కై బహుసంఖ్యాకు లచటి కరిగి విష్ణీకవసభూమిని చుట్టినట్లరు. అందలి వృక్షములకూడఁ (వానియందు శ్రీవిష్ణువు వెలసెనని వారి నమ్మిక) పూజింపబడుచుండును. ఈ యరణ్యమున మనలిన భాగ్యము నాకు చేకూడనది. ఈయత్రము గురించిన విచిత్రోదంతమును చదువగలకు వేటొకతావున తెలుపుదును.

2. గయలో నిది విష్ణుమందిరమునకును, అక్షయ వటమునకును నడుమనున్నది. ఇది టెంకాయలతో నిండి యుండును. శాస్త్రదృష్టియందు దీని సంతోషపాత్యమున్నది. కాని దీని లోపలిభాగము మిగుల నపరిశుభ్రమై యుండును. తోచనీయముకాదా?

3. ఇది హరిద్వారమునకు దిగువ రెండుమైళ్ళ దూరముం దున్నది. డిక్షు డిందే యజ్ఞము సలిపెనని పలువురు విశ్వసింతురు.

లందరి సరస్సులనుడు, మఱి తీర్థమునుడు కేవలము జల రాశి యని నే నెన్నడు నమ్మియుండలేదు. నీ కై బహు యోజనము లరుగనేల? వ్యక్తికిగాని, వస్తువునకుగాని, భావమునకుగాని స్థలకాలముల దూరము విశేషము ల్యము నొసగును. కితాబులందును, సహస్రాబ్దాలందును మనలనుపరి అనునాతనవశమునికి గురుగంభీరపాపమును గలుపు సంప్రదాయము, సంతివిహీలు భావము నాత్మ హృది నిడికొనునది కావుననే చిరంబివియై విజ్ఞానుల జిజ్ఞాసకు నిత్యజీవన మొసగును. ఆత్మ అమరత్వముగల దందుము. ఎన్నెన్నో తీసికలపులు చేరి ఒక్క యమృత నూతియునులీల, నెన్నెన్నియో భావములు కూడి ఆత్మ యగును. మనుజులు పుట్టుదురు, గిట్టుదురు. భావమో? ఇది మిత్తిగం! కందామరలనుండి యువ్యవృక్ష లేమ శ్రమరగిరికవలె విలయకాల శిఖిశిఖలనుండి మహత్తర భావము వెడలి తరువాతి సృష్టికి కన్నతల్లి యగును. సంప్రదాయ మనినంతన కనుకొన్నజేయుఁ రెండటెంద లో కలరు. చలనరహితమై నీవరహితమైన సంప్రదాయ ముపై గోరినిలుపు టుచితము. మహితభావమాయు వుగా నదృశిదీప్తుల వెడలించుచు వెలయు సంప్రదాయము, ఎన్నడో పుట్టిన దైనకేమి, యుగముల కేగి యిట్లు నందజాలును. తీర్థయాత్రలందలి సంప్రదాయము మహత్తరమైనదని నాదృఢవిశ్వాసము. దీనిని పరికించు వికాలవిజ్ఞానదృష్టియందు బహుభాభ్యుదయపరంపరలు నిహితమైయున్నవని నాతలంపు. తీర్థయాత్రలందలి ఫలి తమునుగుఱించి మహాభారతమందును, తిక్కనగల మహా పురాణములందును విచిత్రకృతాంతముల గాంతుము. ఉన్నవాని నన్నట్లు వీరిని జేకొనకున్నను, అంతస్థ లిలలీల వీనియందు జాలువాగు అద్భుతసత్యమును మద్దు కృష్ణనట్లు నిజాంతరంగముల నైకొన టొప్పు. వెనకటి దని సత్యము ప్రాతిగిలునా? సత్యమునకు శ్రొత్తప్రాత లున్నవా? దీనిని జగదీశుని జేసి, దీనికి సత్యనారాయణు డను నామాంతర మిడి భారతమహానియు లెన్నెన్ని యద్భుతములు నెఱిపిరి కారు? సత్యగర్భితిమైన సంప్ర దాయము ఈశ్వరపీఠమందలి యఖండజ్యోతి కు యైనది. దీనికి జేతలుపాడుటకు మాటు ప్రాచీనమైనదని మొగ

ములు చిట్టించుకొంటి మేని అంధకారముం దల్లాడి, గభీ రాజ్ఞానమాపమున కూలబడుదుము. వివాశనమునకు నాదల నొగ్గ వస్తువులకు దాపరిల్లు శ్రొత్తప్రాతలను అవివశ్వర భావముల శిరములకు గట్టితి మేని ఆత్మవాశనమును “మా! మా!!” యని పిలచినవార మగుదుము; పుడమి చిటుత ప్రాయముం దున్నపుడే కంపుకాంతులట్లు తూగుపుడెస నుండి తక్కింపైన విజ్ఞానమరీచులు మనకు కొరగాని సరకు లగును. సనాతన మనినంతన చఱ్ఱమునుట పాడి యా? భావభరితసంప్రదాయము విశ్వహృదయమందే పునాదిగలదై, ఉత్తుంగకాలకుగరశిఖరమును చుంచిం చును. మహత్తరసనాతన భావము దేవదేవుని నాభి నుండి మృతాలమై వెడలి ఎట్టి యద్భుతపుష్పిని పుష్పిం పజేసినదో యెఱుగమా? వేదవిజ్ఞాన మీసృష్టిసముద్భవ దివ్య సౌరభమే కాదా? కాంతికిని సౌరభమునకును ప్రాతశ్రొత్త లండుననువా డవివేకి కాదా? వీనికిప్రాత శ్రొత్తలు లేనిచో వీనిని గనిన భావమున కుండునా? భావోపాసనము, కళోపాసనము, సౌందర్యోపాసనము, ఈశ్వరోపాసనము నొక్కటియే యని కంఠమెత్తి పలికె డను. భావము నారాధించువారే నిత్యసత్యవ్రతులు. ‘సత్యం, శివం, సుందరమ్’ లను పరమాశయము లవివా భావసంబంధముగలవని రస్కిన్, కీట్సు మున్నగు పాశ్చాత్యరచయితలు తెలపుటకు బహుయుగములకు మున్నే భారతమనీషులు పలికిరి. ఒక్కజగదీశుని గ్రియూ ద్రులని జేర్చొందుమా. ఒక్కమహత్తర భావమునే ‘సత్యం శివం సుందరమ్’లని జేర్చొందుమా. భావారాధనమున నాజేతిన తపసి పదునాలుగు భువనములను పదునాలుగు పూవుచెందులన ట్లరచేత దాల్చగలడు. భావపూజయొసగు శక్తి ఎంతయద్భుతమైనది! ఈశక్తి కతననేకదా ప్రాచీనములు సాహితీ బ్రహ్మాండము లను సృష్టించిరి! ప్రాచీనవీరులు ఘాలాక్షునిగూడ నోడింపజాలు ప్రజ్ఞనందిరి! ప్రాచీన మహిళలు శౌం దలు ముగ్ధమృగకు గూడ మేలుబంతులైరి! నేటి విద్యావిధానము బాహ్యపృథ్వీకి సంబంధించిన పరిజ్ఞాన మునే మన కొసగుచున్నది. భౌతికశాస్త్రమునకే పట్టము గట్టినది! ఋణపున కందని ఆత్మసంచలనము, ఆంత

రంగిమహాత్మ్యము, భావదాష్ట్యము, ఆశయశక్తి మన్నన సంకములు నవనాగరకులకు హృదయంగమములు కావు. 'Intellectual refuse of the west' గు వించు వ్యక్తులకు దేవదేవునివలె భారతవిజ్ఞాన మిచ్చు అమృతకలశము పనికిమాలిన కుడితిరుంపవలె గోచరించును! ఉచితానుదితములను పాటింపక, సద్విమర్శ నెఱుగక శీవశక్తిగల కొన్ని సంప్రదాయములకు వీరు బాహూరనిరి. అవిశ్వాసము, అనుదితవ్యంగ్యము వీరి సామ్యులైనవి. మాన్యమెంత భయపడెనదో, అవిశ్వాసమును అంత అపాయకరమైనదే! ఇట్టి అవిశ్వాసమును మది జేరనికుండుటకును, మనసకు భావకలలకు చేహర్చుటకును, ఆత్మికశక్తి యలఱుచుకొనుటకును, కనులువిప్పి ప్రకృతిగ్రంథమును పఠించి, మహత్తర భారతవిజ్ఞానమున మనము ముగ్ధులమగుటకును, ప్రకృతిగ్రంథమును పఠించియు మన మహాకవులును, షేక్స్ పియరాదులును విజ్ఞానగమనలై తమ విధూతిని సమ విశ్వమునకును సమర్పించిరి. విద్యాధిశీవమున దేశాటన ప్రామాణ్యమెట్టిగద్యమున ప్రాచీనులు వన్యస్థగుకులములందే తమ విశ్వకళాపరివస్త్రులకు వెలకొన్నిరి! ఆంగ్లకవులు తప్పనిసరిగ కొంతకాల మిబలీరమ్యప్రకృతి యందు వసించి వనవోశ్మేషకాలు లగుచుండువాడు. మననదులగును, సగమ్యులగును, గిరిగిఖరములగును, వనములగును, ఇతిహాసములను చరిత్రలోను ప్రాముఖ్యమందిన తావులగుచు బహుకాలమునండి పెల్లుబిడ్డ భావసలిలమును మనసాన గ్రోలి ఆనందించుటకై నేననేకమాణులు దేశభ్రమణ మొనరించితిని. "భావాంబర పీఠి విశ్రుత విహారి"ని కాబోలుదు నేమోయని ఆశపడి యే దీర్ఘకూత్రిలు సలిపితిని. కుశావర్తము నాకట్టెగుట భావబంధంకాసారమై చూపట్టినది. పలుమారు దివిజ కల్లాలినియందు గ్రుంకులికినపుడు నానునను విహంగ పతివలె దివిదన నెగసిపోయినది. భావగునియందు దీను లాగినపుడు నాయాత్మ జవోదేతముగ కాలపథమునుండి వెన్నుకు జని, ప్రాచీనుహత్వమున దీర్ఘమాడినది. అట్లంటే నేనందిన ఆనందమునకు మేరలేకుండెను. జ్ఞానద్రవమును ("గుపద") దృష్టాంతీకరించు సలిలమందు గ్రుంకులిడి

నపుడేకాదు, ప్రకృతికోభకున, ప్రాచీనదృశ్యములకును (అందును మహత్తరమనుష్యశీతనమునకును మతమునకును సంబంధించినవానికే) కను లప్పగించినపుడును నే నట్టి యానందము నందితిని. నా హనసాంజలి కుం దానందమున ధారవోసిన తరుణము లెవ్వయో చగువరులకు తెలుపు చునే యుండును. ఆత్మకు తనువు అమృతము కావున, క్షణికమైన గుఱమునకు దిగదుడుపని, తొల్లింటియునులును మునులేకారు-రాజన్యమును వలసినంత ఆనందమునందు టకై వననిర్భరతయందు, వనరమగహమున వాసము లేవ్వెనుకొనిరి. కుశావర్తమున స్నాతులమైనంతన, గుఱాపూరితకలశము లట్లు తోడి కూత్రికుల హృదయముల పరమానందముతో పొంగిపారలినవని నే నూహించితిని. వారి యవభవ మెట్టిదో యెఱుగనుగాని అదృశ్య ఈశ్వరపవిత్రబ్రతువలె ననిర్వాచ్య పరితోషభావము నిజాంతరంగమున మసలు పెలుగుదును.

ఆనంతరము మే మాదావుననున్న దేవమందిరమున కరిగితిమి. మహాన్నతమైనది కాదుగాని ఆయము ప్రాచీనమైనదికావున సాగరతరంగములెల్లు పూత భావములందు స్థావిత మగుచుండెను. గర్భాలయము లోకుగనున్నది. ధూగర్భమునుండి గంగ పొంగి అంపలి శివలింగము నభిషేకించునని త్రియంబకనాకు లనిరి. అచ్చటను జేరి ఆచిత్రమును దర్శింప ముక్కువపడితిమి. బ్రాహ్మణులకే అచటి కరుగుట కనుమతి లభించునని గజాసురుని, వరంగలు మిశ్రులను పూజారులు లోపల బ్రవేశింపనిచ్చిరికాదు. ఈ యభ్యంతరమునకు మిగుల వగడిచిని. 'అప్పృశ్యుల' ప్రవేశమును గుఱించి కొంతకాలమునుండి ఆందోలనము జరుగుచునేయున్నది. 'అప్పృశ్యులకు' గాక తక్కుంగల హిందువుల కుత్తర హింసాస్థానమున నేగూలముండు నెట్టి నిషేధమును లేదు. రామేశ్వరస్వామిని తాకుటకే యాత్రికునకు (అత డగ్రహత్యువుడైనను) సాధ్యముకాదు. కాకి విశ్వేశ్వరునకు స్వయముగ యాత్రికు డభిషేకముచేయవచ్చును. నిషేధపుట తరువు మహారాష్ట్రసీమయందలి ఈ మాఖ్యస్థానమున ముఱిత కళోరమై గోచరించుటచే మిగుల భేదపడి పూజారులతో "ఈశ్వరపూజ నేయు

టకు ప్రతిహానవునకును హక్కుకలదుకదా! నామిత్రులకు ప్రతిఘటించుట అన్యాయముకాదా?" అని పలికిరి. "నీ రీత్యరూపి గొలుచుటకు పురోభాగముందలిచావడిలో వలసిన కృతార్థమున్నది." అని వారనిరి. మిత్రులను వదలి గర్భాలయమున ప్రవేశించుటకు నామన సాప్సకుండెను. అందుండియే మహేశునకు ప్రణమిల్లినిష్కర్మించు టుదితమేమోయని యూహించితిని. పంచములకు ప్రవేశము లేదని గాంధికీ విశ్వేశ్వర సంధర్శనము జేయుట కిష్టపడలేదని యెఱుంగును. ఒరులను వీడి కైలాసమున జొచ్చుట కాదుగాని, యన్యలకై నరకమున ప్రవేశింతు"ని వివేకసందర్శమువచించు టెఱుగుదును. జిజ్ఞాసువునై, విజ్ఞానయాత్రికుడనై, చాలశ్రమకు లోనైన నేనచటి కరిగితిని. విహంగమువలె నిగిరివచ్చిన మనకున కన్న నాకాభంగము కలుగునని, ఈశ్వరసమక్షముండే అట్టి విషాదపరిస్థితులు తలనూపునని తలపనైతిని. నాకన్నలనుండి నీరు జొలజొల రాలినది. నామనకును తగిలిన యాఘాతము నామిత్రులకు దగులలేదు. ఇచ్చగించినచో గజాసురుడు తప్పక లోపల ప్రవేశింపజాలెడవాడు. మహేశుడుతక్కు త్రియంబకమం దాతనితో నిలిచి పోరజాలు కృత్తి మతెవ్వండును లేడు. "గర్భాలయమున ప్రవేశించి, తనంతవాసు గంగాభవని ఈశ్వరాభిషేకము చేయు చిత్రమేమో చూచిరం"నని గజాసురుడున, వరంగలునెచ్చెలులును నన్ను బలవంతపెట్టిరి. నామన స్తాపము నీత్యరూపిమోల వ్యక్తీకరించుటకై లోపలిగుడియందు ప్రవేశించితిని. బొమ్మల్లువలె నన్ను చొటునందు నీర మల్లన నులుకుచుండెను. మూడు మూలలనుండి సలిలము చిమురుచుండెను. మధ్యప్రదేశమున పల్లెరమట్లున్నతావున గల శివలింగముపై పవిత్రవారి జాలువారుచుండెను. స్థూలకాయుడైన మహారాక్షసినిపు డొకడు (ఇతడు గర్భాలయమున నెట్లు ప్రవేశించెనో యెఱుగను) మహేశునకు దట్టముగ

చందన మలందుచు, నాచేతికి కొంతగంధ మిచ్చినాడు. అందులకు సంతసించి స్వామికి దానిని బూసి, సాగిలపడి "తండ్రీ! ఇట్లునరించుటకు నీతనయు లండటికిని అధికారము కలదు. ఈభాగ్య మెల్లరకు చేహూర్చును. పూజారుల హృదయమందలి మాధ్యమును భేదించగల వాడవు నీవుగాని కాసనసభలు కావు" అని యంతరంగమున నని, కొంతనే పండుండి, అనంతర మవ్వలి కరిగిరి. మిరపపండుతో గలిసి అచిరములో మేము బసను చేరుకొంటిమి.

అప్పటికి అపరాహ్ణము రెండు గంటలు కడచెను, అంతదనుక నే నెట్టి యాహారమును దీసికొనలేదు. నాసికలో బిక్కుకడ గజాసురుడు టిక్కినైకొనినాడు. ఎట్టి యాత్రాస్థలముల కరిగిననూ, కొంపలు కొండలు ఉత్తర హిందుస్థానీయు లుదరములు పూరించియే స్నాన మొనరించుట నే నెఱుగుదును. హరివ్యారమున జరిగినగత కుంభమేళ మహోత్సవ సమయమున నాతో నరసింగ్, శివశంకర్, దమ్యంత్, డగ్గిరీలను మార్వాడి వ్యక్తులుండెరి. నాడు(ఏప్రిల్ ౧౩, ౧౯౨౭) అపరాహ్ణ మొంటిగంట దాటినవీధిలగాని కుంభమేళపుణ్య మహూర్త మాస న్నముకాదు. స్నానసమయ ముదియే! నాతోనున్న మిత్రులు పదిగంటలు కాకమున్నే పొట్టలను చపాటిలతో నింపి, నాముందు "పక్కీరసోయికి" సంబంధించిన పూసల దొంతరను పెట్టిరి. అత్రటి వానిని నేనొల్ల నందులకు వారు కినిసిరి. "అనవరతము మెక్కుచునే యుందుము నగరములందున్నతటి ఆత్మసంయమము నభ్యసించుటకు చక్కని తరుణములు లభింపవు. ఇంచుక మతావేశ మన్నగాని సంయమ గుణము—సంయమ గుణమే కాదు మతేగురుగుణమైన నలవడదు. ఇట్టిగుణముల నలవఱచుకొనుటకు వలసిన శిక్షణమును మానవున కొనగుటకునూ, పెక్కు ఇక్కట్లను మొక్కవోని విక్రమమున నుదాయించి ఉత్తుంగ శిఖరమున గల

* "పక్కీరసోయి", కచ్చీరసోయి" అను రెండు వంటకములు ఉత్తర హిందుస్థానీయులందు ప్రసిద్ధములు. పరొటా, పూరి, సాగ్ లు "పక్కీ"కి సంబంధించినవి. వీనిని వైకృలు చేసిననూ బ్రాహ్మణులు తిందురు. బ్రాహ్మణస్త్రీలు "కచ్చీ" పదార్థములనుగూడ భుజింతురు.

భాస్వదాశయమును జేరుట కాతని కంతో సామర్థ్య వచ్చి కడుపుకమ్మరికి దాసులమగుట తగునా?" యని మిచ్చుటకును తీర్థయాత్ర లుద్దేశింపబడినది. * పండ్లం నే వపుడు నామిత్రులను మందలించితిని, వారి హృదయ డేండ్లకువచ్చు పవిత్రముహూర్తము నాశించి, శ్రమించి చులు మాచినవి. మర్నాడు నావలె వారును, వారితో

* యాత్రలంపిలి మహత్తగోదేశమును భారతీయులు గుర్తించినట్లు మతెవ్వరును గుర్తించలేదు. వ్యక్తి గతజీవనమునకును, సంఘజీవనమునకును తీర్థయాత్రలనులగించి, హింమామతము భారతీయులకు సర్వతో ముఖాభివృద్ధిని చేపూర్చినది. ప్రాచీనభారతయాత్రికులలో నగ్రగణ్యు డాఖింషలనూనాడు. కళోరనియను పాలనార్థ మాతడు జహదాద్రియై భూప్రదక్షిణ మొనరించినాడు. నరులం దాత డుత్తముడు. సంయమింగ్రు లను మించిన మహాసంయమి. బడరికావనమున నారాయణునితో సగ్రహ మచరించిన మనికుం బరుడు. ఆత్మవిజయమందిన విజయుడు. పరమార్థమును చేజిట్టిన ధనంజయుడు. చేవదత్తమును పూరించిన మహాత్ముడు. స్వర్గలోకాసనకులందు శిరోమణియై జగదీశునకు కృత్యైర్మైన భాగ్యశాలి. విశ్వ రూప సందర్శనమందిన అద్భుతవంతుడు. ధర్మతేత్రివైన కురుతేక్రమన భగవద్గీతఁడైన పుణ్యమూర్తి. ఈశ్వరనకోక్క యాడుగుమాత్రము చెక్కునుండి తీర్థనేవలన, క్రమతపసుకతన ముక్తినంది దివ్యబృందావనమున వంశిధరునితో నాటలాడిన క్రీడి. భారతమును, భగవద్గీతను విమర్శకద్వైతతో పరికించినయెడల మన కీవిషయ ములు విశదమగును. "విజయవిలాసము"ను తెలుచినంతన పాన్థుని ఆధ్యాత్మిక విజయోదంతము కనులబడునని ఆశ పడుదుము. పూలరాశిలోని చామకూర వెంకటకవి కవితయందు నుడిలేనియలందు పూతభావధార జాలవారు నని గూఁగింతుము. కాని గ్రంథమున బ్రవేశించినంతన మన కెదురగునది దురంతమైన యాళాభంగము. "గోకర్ణ భూప్రాంచస్థార్థటిగొల్చి, పశ్చిమసముద్రప్రాంతపుణ్యస్థలలో గంధున్బోయి ప్రభాసతీర్థమున వేడ్కింగ్రీడించిన క్రీడి" నాతడు స్త్రీలోలనిచేసి వదలివాడు. "భుజమాలయ లిలుగుంబయలటలో గణగుమిటారిణాచు పెకాని" ఆతనికి మఱచేసిమీద నశేక్ష యొకించుకేయున్లేపట! తన మనసులోని సరుకును చామకూరకవి మహాసంయమితలకు గట్టివాడు. ఆత డెన్నును గుర్తించిన అద్భుతవంతుడు కాడు.

ప్రబంధకవులును, వారి పద్ధతి నిలువజుపుజేరికొనినవారును పచ్చిశృంగారమునకు శ్రీతదాసు లైరి. వాల్మీకికాలిదాసులు వెలరించిన శృంగారరసమందలి అద్భుతఆధ్యాత్మికభావములను వారు హృదయంగను మొనరించుకొనిరి కారు. సానుమంతశిఖరముమీది జలధార, ఏకొందలు మహనీయులతో దృగ్గోచరమగు జలధార వెల్లువయై, పాయపాయలై సుదురమందలి విస్తీర్ణకేదారములను తనుపులీల, ఉపనివచ్చిఖరములపై నుడయించిన భావధార, ఘనతరతాత్వికదార్ధ్యముగల మహనీయులకే మానసగోచరమగు భావధార భారతమహాకావ్యమున జొచ్చి బహుళసంఖ్యాకుల యాత్మల దనుపుచొప్పన, గురుగంభీరతత్త్వకాస్త్రమాడమున జనించిన భావధార వికాలసాహితీవిశ్వమున ప్రవించి పామరహృదయముల దనియించునని ఈకవులు గుర్తింపరైరి.

కవిత్వమునకును తత్త్వకాస్త్రమునకును, మతమునకును, ఆత్మకును అవినాభావసంబంధ మున్నదనియు, ఆధ్యాత్మికశక్తి నది యాత్మస్వాది నిమిద్దుకొనినదనియు గుర్తించినవారు మనసేలలో నెందఱో లేరు. శ్లేష, ఆశుకవనము, ఆనధానము కవిత్వమహత్త్వమును ప్రకటించునవనుభిప్రాయము చాలకాలమునుండి ఆంధ్రావనియందు విజృంభించుచున్నది. ఇది పొందితిని, మేధాశక్తిని మాత్రమే క్షృక్తపఱచునుగాని కవితాశక్తిని, సహజ శక్తిని గాదని నొక్కిచెప్పుదును. శ్లేషతోనొక రేమేనా చదివినంతన "ఆహాహా! ఓహాహా!" అని పలువురు తలలూచుట పలుమాలు చూచుచుందుము. "Mankind is a flock of Sheep" అనికదా కార్లయిలు తెలిపినాడు. నూటికి తొంబదుగురు మూర్ఖు లనినాడు జాన్ మిల్లవర్థమిల్ (Vide J. S. Mill's Utilitarianism)

నున్న ఛోటియాబాయి ఈమె శివశంకరుని మేనత్త) యను పూతచరిత్రయైన వితంతువును ఉపవాసములు చేసిరి. నేడు త్రియంబకమున గూడనున్న మిత్రులు నాపద్ధతి నవలంబింపవలెనని నా యాశయము. కాని, వారు తమచిత్తమువచ్చినచోప్పున నాచరించిరి. డైమాన్ రాజుకొంపలో చరిత్రపడిపోయిరి. ఇక నెచటికిని రాజులమనిరి.

దేశభ్రమణమున నెదుటివారిని గుర్తింపక మాడ గొనిపోవరాదు. ప్రకృతియందును, శారీరకస్థితియందును మనకు పరిపడు వ్యక్తులే తోడియాత్రీకు లైయుండ వలెను. జిజ్ఞాసయందు, విజ్ఞానపిపాసయందు మనకు దీసిపోనివారే అత్తటి మన నెచ్చెలులై యుండువలెను. కష్టనిష్ఠురముల నోర్చి, మహోత్సాహమున ముందులకు లంఘింపజాలువారే, పరిచర్యచేసి పరిచర్యచేయించు కొనగలవారే ఆరువసరమున సన్నిహితులై యుండ

విమర్శకదృష్టి ఎందటికి గలదు? భావనాశక్తికి బహుయోజనముల మారమందున్నను, పలువురు పద్యము లల్లుచుండురు. ఇవి “పంచరత్నము” లనియు, “నవరత్నము” లనియు పిలువబడుచుండును. నత్తిగుల్లలను మూటగట్టి, మంచిముత్యములని చక్కని hand bill ను దానికి కట్టి మొఱకులను మోసగించువా రెండవోకలరు. బిరుదులు, కాల్యలు, కట్టుములు, సంచులు వీరి సామ్యాలు. నిప్పచ్చురమున దిగబడిన వీరికి కొంతయుండ యేర్పడుచున్నదని సంతసింపునుగాని, ఆత్మకు తమపుకొండొక మహత్తరభావమును తమ కవితయందు చూప నంతదనుక, సభ్యజగతిచే తనవ్యయనృత్యము జేయింపజాలు ఒక్క సహజగంభీరభావమును వీరు వ్యక్తపఱుట నంతదనుక వీరిని కవులని తలచుట తప్పని ఎలుగైతి చెప్పుదును. కవిత్య మొక రాష్ట్రమునకును, ఒక జాతి కిని, ఒక సీమకును, ఒక కాలమునకునుమాత్రమే చెందినది తలపరాదు. అది విశ్వమానవ కల్యాణమునకై తోడ్పడునది. ధరిత్రిని పరిత్రవంతము చేయజాలునది. కావుననే మొన్నటి ౨౫-౭-౩౬ నాడు బ్రిటిష్ ప్రధాన మంత్రి బార్క్లీ “భౌతికశాస్త్రవేత్తల రెండవో ఉన్నారు. వీరి పరిశోధన లెన్నోరీతుల దుర్వినియో గము గావింపబడు చున్నవి. నేడు పలువురుకవు లక్కతైయున్నారు. వీరికతన జగతి బాగు పడును” అని శాస్త్రాభ్యు విద్యామహాసభయందు వాగొనినాడు. టెట్టి మహత్తరగోదేశమునకై తోడుపడు కవు లాంధ్రవసుంధరయం దెపు డుదయించుకో కదా! ఈ యుత్తమాశయమును చేరవలెననిన గవిత్యమును గుఱించి, సాహిత్యమును గుఱించి నేడు చెల్లుబియ్యగుచున్న భావములు కుస్తునియలు కావలెను. ఈ భావము లకు పఱ్యురు విద్యాధికులే దోహదమొనగుట శోచనీయము. ఈ మహనీయులు వివిధ జీవనాంగణములందు మేలుచేతులు కావచ్చును. కాని ఆదర్శసాహిత్యమును గుఱించిన పరిజ్ఞానము వీరిలో బండిగున్న యని వీరి గ్రుడ్డి ప్రాగ్ఙు చెప్పక చెప్పుచున్నది. గురుగుణమునకు సాగిలపడువాడు మహాత్ముడు. ఇతడు త్పద్రాంశమునకు నంజలిఘటించుడు. ఘటించినచో నీతిడు సుణతత్వమెఱుగని మూర్ఖుడనియో, త్పద్రాంశములనే కాంక్షించు దుర్మతియనియో గ్రహింతుము. విమర్శకుని ఆంకరంగిక గ్రహమెట్టిదో ఆతని సుమవులే తెలుపును. ప్రతిదానికి తలయాపపు విమర్శకుడు గంగిరెద్దునకు జ్యేష్ఠభ్రాత యనిపించుకొనును. సద్విమర్శనము తలనూపినపుడే కుకవులు చిక్కబడి, కుకవులు ముంగలకు వస్తరు. మనమేమో, మన ఛగోషయేమో యని కాలము గవసించి మేని మన మెల్లపుడును వెక్కనే పడియుండుము. అన్యరాష్ట్రములవారను, అన్యదేశములవారను, అన్యయుగముల వారను మన సాహితిని, మన వ్యక్తిత్వమును మెచ్చవలెననిన, సభ్యజగతియందు మన సారస్వతమునకు మహోన్నతస్థానము చేహరవలెననిన దాని సుత్తమాశయములకుసంధించి, మహత్తరకళానూత్రములను నిర్వచించి జిజ్ఞాసువులకు సద్విద్య గూపవలెను; నిక్కింపు విజ్ఞానయాత్రిమలను, సాహిత్యోపాసకులకు, కళారాధకులను, నిర్మల చారితులైన ఆనందవ్రతులను పుష్కీరంగమున నిలుపవలెను.

వలెను. ఈనియమమునకు చెఱువువచ్చెనేని, భ్రమణోద్దేశము భగ్నమైపోవుట తగ్గము. మనసునకు దురంత యాతనము కలుగుట నిక్కము.*

ఇక నచటికిని రాజాలముని చరిత్రపడిన మిశ్రులకు ముందులకుత్రోయుట కిచ్చగింపవలెనని. వారికతన నా పూనికను నేబుటుక్కున చెంచుకొన బూనుకొనలేదు. ఒంటరినై బ్రహ్మగిరి శిఖరము నెక్క నిశ్చయించి తోడినే యాదిక్కుగ సాగిపోతిని.

తెరువున బలివకాయు లిరువురు డోలీని బాజముల నిడికొని నా కడురైరి. డోలీలోనికి దయచేయు డని వినయపూర్వకముగ న న్నాహ్వానించిరి. అప

రాహ్మము. మూడుగంటలవేళ. కుక్షిలో నేమియును పడ వేయక గోదావరీ జ్వస్థానమును వీక్షింపవలెననియు, చీకటిపడకమున్ను గిరిశిఖరమునండి దిగి రావలెననియు ఉద్దేశించితిని. డోలీలో చరిత్రపడినయెడల శ్రమఉండ కనేపోయెడిది. కష్టపడవలసినచోనున, చెమ్మబులోడ్చు వలయునమయమున సుఖమును చేసినతిమేని, అది తప్పక గోతపుట్టించును. ఎండబడకున్న నీడలోని హాయి నంద గలమా? కష్టమున కనుంగుబిడ్డగాని సుఖము సుఖమే కాదు. అనవరతము కిరిబధారిత్రా మాంధాతవలె సుఖ మెదురుగుచో, తనంతదాను చులక్మనయగును.

ఇంద్రియములకు నెచ్చెలియననది సుఖము. ఆత్మ కనుంగు చెలిమికత్తె కష్ట మందును. ఆత్మదృష్టి అనవర

* ప్రతికూలప్రకృతులవారితో పయనముసాగించు దురదృష్టము నా కపునపును లభించినది. లాహోరరుదంచి, అచటికి ముప్పదిరెండుమైళ్లదూరమందున్న అమృతమహాపుటేల, జలియకొవాలాబాగ్ న చూడవలసిన దేమి, బంగారుగుడియందలి గొప్పతన మేమియనిన వ్యక్తియు న, ఆగ్రాప్రేషకప్రక్కనుండి రైలులో పోవుచునే తాడేమహారకొని చూచి సంకల్పింపడిన జిజ్ఞాసువును మున్ను శ్రేండ్లకుమున్ను లాహోరు అమృతసరములకునుడును చాజహాకానప్రవాట్టు పెంపొందించిన మెలిమార్ మహాద్యోనిమును (ఆచార్యము నుండిపోవుచునే) చూచెడిదేమి యనిన మహాశయుడును, వారణాసివచ్చి అచటి కేడుమైళ్లదూరమందలి సారి నాగమును చూచుటేల, అశోకస్తంభముగాని, జౌద్ధవిహారముగాని, పెద్దమ్యూజియుముగాని గాంచిన లభించు లబ్ధిప మేమనిన ఘనుడును, గయకు చనుదెంచి, బుద్ధగయకు పోవు నక్కఱయేమనియు, పెషావరునుండి వచ్చుచు మార్గమందలి తక్షశిలను చూడవలసిన 'జరపు' కేమనియు, ప్రాచీననాగరకళ తలసి కొనిన గడపునెందునా యనియు కించించిన కళాకీయు, హృక్షకేళముకలుకు వచ్చి అచటికి మూడుమైళ్లదూరమందున్న లక్ష్మణగురూలూను జూడబోవు టెందులకనియు, బొంబాయిచనుదెంచి, వలబార్ హిల్ నజూచు టెందులకనియు, దాని తొలికొండలు మాయూర నున్నవనిన జిజ్ఞాసువును, కాశీవిశ్వేశ్వరునకు సాగిలపడినపుడు పకపకనవ్వి, అదిమూఢాచారముని కేలిచేసిన సహృదయుడును, అయోగ్యునచ్చి పెండ్లాముబిడ్డలకై తెంగటిల్లి రోదన మొనరించి మంచముపట్టి రేయింబడళ్లు పీడించి, తనను వెన్నకు గైకొనిపోమ్మని ప్రాణములతీసిన ధైర్యకారియును, తంజావూరునకు కొంతదూరమందున్న మహిళంకొట నుండియరుదంచి గయలోతారెల్లి, (ఈకిడు తమిళుడు. వీనికి హిందీగాని, బంగాలీగాని, తెలుగుగాని, ఇంగ్లీషుగాని రాదు. అప్పట్లో తమిళమున నాపరిజ్ఞానము కుద్ర పూజ్యము. ఈలనితో నేను వేగిన విధమును పరాత్పరుడెఱుగును) కూడవత్తునని తెలిపి మధుపురవైద్య నాథములకు చనుదెంచి, జననమూహ మధికమైయున్నదిని యడలి, శివరాత్రినాడైన నీశ్వరసందర్శనము నభిలషింపక, ఆమవుగానిచోటున నన్నమున, సాంబారు, ఇడ్లీ, కూటు, రసములను సంస్కరించుచు వానికి పొగిలి నన్ను బాధకెట్టినవాడును, ఫ్రాంటియరు ఎక్స్ప్రెస్ లో మూడవతరగతిపెట్టెలు లేకున్నను, అశ్రేణిటిక్కుట్టునే కొందునని పట్టపట్టిన స్థితిప్రజ్ఞాంకుడును, అక్కఱకుమారిన వెచ్చముచేయుచు, అక్కఱలకై నాపైబడిన మహాదారుడును, టిక్కుట్టుకొనుటకుగాని, కూలివానిని పిలుచుటకుగాని, చిన్నిముటను మోయుటకుగాని కొఱగాని మహాశయుడును, అనవరత పెవ్వరితోనైన తప్పక కలహించిన యోధాగ్రేసరుడును, ద్రుతిగతి జనవలయు తటి గాఢనిద్రమందు నిమగ్నడైనకలియుగ కుంభకర్ణుడును, ఇంకను రకరకములవారు నాకు దాపురిందిరి.

తము ఉన్నతాళయములపై వ్రాలియుండును. మల్లికల నట్లు వీని నందుకొనుట కిది ఎంతేని తపించును. రవిదిన జనువ్యక్తి వెలుగున ప్రవేశించునట్లే, మహాన్నతోదేశము దెస నరుగు ప్రాణి నలుగురు నందకమానదు. కాంతి నందింకన నాత్మ యానందపూరిత యగును. తా నాహ్వనించిన కష్టమే తన కానందభీక్ష పెట్టునని అది యెఱుగును. తపసులోని మహత్త్వమును, కష్టమందలి పటుత్వమును గుర్తించునది ఆత్మగాని ఇంద్రియములు కావు ఇవి చెప్పినట్లు నడచుకొను మానవుడు కొంత గుఱుచుండును. నిజమే! కాని, గుఱించు సమయమున (క్రమగతించి తిప్పిజారితి నని వీని యాత్మ పానులును కావున) నీతిని యంతరంగము దురంత మాతనమునకు పాల్పడును. అంతరంగమున నగ్ని రవుల్పొగ్గునుచుండ నొడలిమిది మంచిగదము సిగ్గును, రుఱుమును కలిగిం పదా? చిరాభ్యుదయమును, ఉత్తమోదేశాద్ధిని, ఆత్మ నందమును వలదిన వ్యక్తిలు అక్కరైన మేట్టులని ఇక్కట్టులను చూచి మురియుదురు. జ్ఞానపిపాసువు, జ్ఞానయాత్రికుడు, చిరపథికుడు ఇట్టి సోపానముల నెడ నెడ గాంతించును. పథికుని అంతరంగిశక్తిని, జ్ఞాన పిపాసను, ఇచ్ఛాశక్తిని, నిశ్చయబలమును పరికిరింప నెందియే జగదీశుడు వీనికటైదులు పెద్దకొండను నిలు పును. బాకబరియ నను కంచరి బెడే ఘర్షణ కారాగారి మన పండ్రెండేండ్లొంటి ఈ యంశమును దృష్టాంతీక రించుటకే The Pilgrim's Progress అను తన యుద్ధాంశమును లిఖించెనని నా యుద్దేశము. కుంభశిఖరము నెక్కుటకు జంకి, అనాయాసముగ నవ్వలితట్లు జేర బ్రక్కతెరువులజనిన అభాగు లిరువురు అంకారమందును, ఆత్మనాశనమందును కూలబడ లేదా? మత్తవేదంశమును మార్కొను సింహడింభకమునలె మాడవ యాత్రికుడు (క్రిష్టి యను) కొండ నెడకొనినాడు. మార్గమగ్ని మన నపల్లవనియకతో పోరాడినాడు. పట్టు వదలక గమ్యసానము దెస సాగిపోయినాడు. తుదికాతడు సాం దర్యమాధుర్యములకునిధానమైనసురపురమున జొరలేదా? బనియక మొన్న మొన్నటివాడు ఈతడు జన్మించుటకు

బహు సహస్రాబ్దులకు మున్నే భారతీయులు యాత్ర యందలి అంతరంగికార్థమున కవగతులైరి. ఒక్కొక్క పుణ్యతీర్థము నొక్కొక్క Pilgrims Progress జేసిరి. భారతసాహితీ కేవలము పతనమునకే గాక నిత్యానుష్ఠాన మునకై కూడ ఉద్దేశింపబడినది. భారతసాహితీకేవలము విసోదముకొఱకే క అదర్శకీవన విధానమునకై కూడ సృష్టినందినది. భారతసాహితీ కాలక్షేపమునకుమాత్రమే కాక మనుష్యహృదయమును ముక్తిమందారము దాపున జేర్చుటకై కూడ తలయెత్తినది. ప్రాచీన సాహిత్యయందలి గంభీరాళయములను, గభీర భావములను గనబాలక “ఇది ఆసాధ్యములకు, మితిమీరిన విష్ణుగములకు ఆలవాల” మని పాశ్చాత్య నాగరికతా వాతూలమున బడికొట్టు కొనువా రందురు. కనుల కగపడు బ్రదుకే మానవుని సంప్రార్థ జీవనమని వీరి తలంపు. ఆర్థిక, రాజకీయ, సాంఘికజీవనమునకు నాయువు వోయునది యాధ్యాత్మిక జీవనము. ఆత్మశక్తి అద్భుతమైననాడే మనసును, ఇంద్రియములును, శరీరస్థ అంగప్రత్యంగములును తమ తమ పనులను కడుంగడు చక్కగ నెరవేర్చును. ఆధ్యాత్మికశక్తి అనునమైనపుడే ప్రత్యక్ష శీరసము - అది కృత్రిగజీవనమైనను, జాతి జీవనమైనను - మహిమోపే తిమై నవనవోన్మేషమై తనరును. కావుననే మన కవు లీశక్తివృద్ధి నుద్దేశముగా గొని తమ కృసులను రచించిరి; బాహ్యమృతమునే గాక. అంతరంగిక జన్యమును కూడ వారు చూపిరి. కురుక్షేత్ర మెచ్చటి యుద్ధము? చారిత్రిక దృష్టితో పరికించిన నది బాహ్యభండ నమే! తాత్వికదృష్టితో విలొకించిన, ఇది యాంతరంగికరణమని తెల్లమగును. ఈ యాలమండే. ఈ నిష్కామ కర్మయందే భగవద్గీత సృష్టిగాంచి నది. ఈశ్వర కటాక్షమును కవచము కావించుకొని ఘోరారిష్టముల నెదుర్కొను నరుడు విజయునును, ధనంజయుడు నగును. ధర్మక్షేత్రమున నిలువంబడి విషాదయోగము నభినయింపక, నిజయత్న మను గాండీ వమును నిజోద్దేశముదిన నెక్కుపెట్టు వ్యక్తిక కష్టపరం పరలు లొంగి, ఆతనిచేతికి జయపతాక మిచ్చి, వాని కూడిగముచేయును. తత్త్వశాస్త్రమునకును, మతమున

కును, మనుష్యాత్మకును, ప్రత్యక్షమనుషానమునకును సంబంధించిన భగవద్గీత భారతీయుల ప్రత్యేకదృష్టిని, సారస్వతసృష్టిని వసుమతికి వ్యక్తపఱచినది. ఈశ్వర శక్తి నాత్మజీవనరచనమున విజృంభింప జేయగలవాడే, సృష్టికర్త కాబాలునాతడే గ్రంథకర్తయగుట కర్తుడు. ఏమేమో నాగి పదుగురను పకపకలాశింప గలవాడు గారడవా డగునుగాని సాహిత్యోపాసకుడు కాబాలునా? సాహితీయ దు దివ్య మరీచుల నీను నాత్మ శక్తినే మన ఋషిక్రవులు ప్రతిభ యనిరని నాతలంపు. దీని నలవఱుచుకొనుటకే విజ్ఞానయాత్రికుడు తపించును. తపసన జపలు పెంచుకొని, ఎంకో ముక్కుచూసి కొని చతికిలపడుట కాదు. అది నిరంతరకృషి. గ్రంథ పాఠమువలన చేతులునది పొంపితియే! ప్రకృతివశనము వలన, పరిశీలనమువలన, భావనమువలన, ప్రత్యక్షమభవమువలన, ఆదర్శసృష్టాంతమువలన, సదుపదేశమువలన, ప్రతిభాప్రజ్వలన, మనన నిదిధ్యాసనముల నలనగాని ఈతపసు పూర్ణము కాదు. యాత్ర కతన నిండలి బహుళాంశములు మానవునకు పట్టుబడును. Pilgrim's Progress ఉద్యోగములకొఱకు, సర్వోగములకొఱకు ఉద్దేశింపబడలేదు. అది ప్రతిభాసంపాదనకు, ముక్తిార్థముకొఱకు నుద్దేశింపబడినది. ప్రపంచపశువుల చరిత్రములను విమర్శక దృష్టితో పరికించితిమేని, మన కీయంశము సృష్టమగును. విజయమును, ప్రతిభావంశుడును, గమ్యస్థానము జేరిన యాత్రికుడును, ముక్తిసందిన తపస్వియును సాహితీవసుంధరయందు వేర్వేలు వ్యక్తులు కారు. మన కొండలను, మన నదులను, మన వనములును, మన సారస్వతవిశ్వమందలి వివిధఘట్టములని, ఇవి జీవరహితములుకాక పరమాశ్రయములైన మానవయత్నమును దోకొనిపోవు శక్తులని ప్రాచీనకాలమండిలి మన సాహిత్యోపాసకులు గుర్తించిరి; తారాగ్రాంతాంశపులనుగూడ తమసంఘమందు జేర్చుకొని వానితో చుట్టికము గలుపుకొనిరి; ప్రకృతి నాశ్రయించి అం దాశ్రమములను నెలకొల్పిరి. పేక్స్పియర్ మహాకవి

“...Tongues in trees, books in the running brooks,

Sermons in stones and good in everything”

విలీకించినాడు. కాని ఆతడు పాశ్చాత్యుడగుడు అనవరతము తనదృష్టి నాధ్యాత్మికోద్దేశమునకు లగింప లేదు. కాలిదాసా? భారతీయుడుకావున నీతడు శృంగారములని తోచు తన రచనలందు బహుళాధ్యాత్మికభావములను నింపినాడు. వ్యాసనాగ్నికుల రచనల వలె నీతని గ్రంథములు ప్రకృతియందును, యాత్రాస్థలము లందును జన్మింపలేదా? వీనిని చదువు విజ్ఞాని అంతరంగికముగ వింధ్య భూధరములందును, హిమగిరిలందును, నదులందును, కనులపండు వొనరించు కేదారములందును విహరింపదా? యాత్రికుడుచేయు కర్ణమహాడ నిదియే కదా!

కళోపాసకుడనై, జ్ఞానపిపాసువునై నేను యాత్ర సలిపితినిగాని, నీట మనిగినంతన, కొండ లెక్కినంతన స్వర్గము నరచేత బట్టగలనని యాశించికాదు. తెరువున నిక్కట్టులు లేకున్న నాయాత్రకు అందమే యుండెడిది కాదని యెరుగుదును. డోలీ యాత్రోద్దేశమునకు చెరువు డెచ్చునని యెఱుగుదును. డోలీకాదుకదా, ఈశ్వరవిమాన మైనను, విహంగిపత్రియైనను కొండదిగువను నాకు ప్రత్యక్షమై తిన్నగ నుద్దేశిద్ధికడ నన్ను జేర్తునంచు తెలిసినను, వానిని దూరముగ నొలగించుట నాకర్తవ్యమని యెంచి, అట్లుసరించియుండును

ద్విగుణీకృతోత్సాహముతో ముందంజవేసితిని. డోలీవాండు నన్ను వదలలేదు “మీదారినిమీరుపొండ్ ; నేను నడచియే కొండతుద చేరద”నని వారి నుద్దేశించి పలికితిని. “అయ్యా! బ్రహ్మగిరి నెక్కుట చాలకష్టము. కొంతదూరము పోయినపిదప సంగతి మీకే బాగుగ బోధపడును. అందుచే మేమును మాడవత్తుము. తరువాత మీరు డోలీ యెక్కితీరుదురు. ఈయత్సాహ మెంతో నే పుండదు. మీరు పట్టువాసములం దుండువారు. ఇట్టి కొండల నెక్కుట కెంతో అధ్యాస ముండవలె”నని వారనిరి. వారి నుడువులు నామనసునకు చురుకుగ తట్టి నవి. “కొండకొనచేరుట అసాధ్యమైనచో, కొండ దిగువనుండియే మరలివస్తును. కాని డోలీయెక్కి యాత్ర

సాగింతునని నమ్మకుడు. మీరు ప్రబోధించితిరని నా మనసున కిష్టములేని పని నెట్లుచేతును?" అని నేనంటిని. ముఱిగొంత నేపు నాతో నడచి, యేమేమో యనుకొని వారు మరలిపోయిరి. ఒంటరినై నడువదొడగితిని.

బ్రహ్మగిరికి నలుకట్టులందును చక్కని వనమున్నది. చల్లనై, చక్కనైన ఆతావుగుండా పోవుతటి నా హృదయ మింతింతనరాని యానందము నందినది. నగరనీధులందు నడచుతటి నలుగురతో నాడుచుపాడుచు నడచుట పాడి. చెట్లయందో? నిర్జనప్రదేశముందో? శాంతియుత, సౌందర్యసందీప్తస్థానములందో? కిక్కిగుమసు తెరువరి అంచు ప్రవేశించుట కర్హుడు కాదు. నడిరేయిని నిద్రామగ్నయైయున్న కమలకాసారమున రాయిరువ్వు టెట్టి దుర్గయమో, పువ్వురొమ్మున వాడి గోళ్లు చొప్పించు టెట్టి దౌష్ట్యమో, లలితభావముపై కఠినశబ్దమును దొరలించు టెట్టి చెట్టయో, మణికాంతులీను మంచుకుంపురుపై నకునవేయు టెట్టిపాపమో, లేతమోమున చుఱపువేయు టెట్టి క్రార్యమో, తియ్యని 'హూహుహూహుల'పై పెడబొబ్బను వీడు టెట్టి దౌర్జన్యమో, క్రొన్ననలపై మండ్లురాలు పుట్టి దారాత్మ్యమో, కనుగాయమిడికి కాప్పచ్చును పురికొలుపు టెట్టి యత్యాచారమో, పేమలతపై కాతాసిని విపద టెట్టి కలువమో, నగుమోముచిన్నారికి వెక్కిరించు టెట్టి యన్యాయమో, నింధ జన్మనిగుండియపై శిలీముఖమును వేయు టెట్టి యభిమో, శాంతిమహాప్రదేశమున నుడువునీడుటయు నట్టి కాశిశ్యమే! చేతనున్న మరచెంబుతక్కిని కన్వరును అపుడు నాహృద లేకుండుట మేలే యనుకొంటిని. చెంబును చప్పుడుకానట్లు పట్టుకొని నడచుచుంటిని. ఆకుగములనుండి చెడలిన పక్షి హానితములు వనరను కావించు గుసగుసలట్లు వినిపించినవి.

నిస్తబ్ధతయందేకదా ఆత్మనిద్దురనుండి మేఘాంచును! పురిషిల్లతో నందేకదా సచ్చిదానందమునకు క్రొలును! అందేకదా మానసదిగ్విలయము ప్రణయినిహృదయముట్లు విప్పారును! ప్రాద్దుస్రంశిసంతన గూండ్లజేరు పిట్టమూకలవలె నెందో యడగియున్న భావపరంపర

లపుడేకదా రివ్వు రివ్వున చిత్తమున వ్రాలును! విశ్వేశ్వరాలయమందలి శివరాత్రివాటి గంభీర ఘంటారవము పొలుపున నా సమయముందే కదా అంతరంగమున దిగ్భ్రవాణి ప్రతిగ్భ్రవించును! ఆహా! శాంతికిని, సౌందర్యమునకును, ఆనందమునకును నెట్టి యువినాభావ సంబంధమున్నదో! దీని నెఱిగియే కాబోలు ప్రాచీన జిజ్ఞాసువులు మానులై శాంతిభావములందు కుటిరము లేర్పఱచుకొనిరి! అనంతవారాశియం దిచ్చవచ్చిన తెఱగున ముగ్ధవేయు మీనములట్లు మునిమానసము లనంత శాంతియందు స్రుంకులిపి ఎంతెంతవోయిని, ఎంతెంత భావవిధూతని అందినవో! నామన సత్రటి భావబంధుర ప్రాచీనకాలముడెస నల్లన నెగసినది.

ఇంతలో మైదానము కడచినది. కొంపమిడి కమితోత్సాహముతో కదలిపోతిని. ఉల్లమునకు చల్లందనమిచ్చిన ప్రశాంతవారాశివరణమునుండి కదలిపోయి, బంశరాళ్లపై బడితిని. దిగువభాగమున మాత్రము కొన్ని మెట్లున్నవి. వానిని దాటినంతన నడుగు చులకనగ పడలేదు. అరుగుబోలు రాళ్లు త్రోవలో తోచినవి. మోకారిపై చేయిమోపిగాని యెక్కుట సాధ్యము కాలేదు. నా సత్తువకు ఘోరమైన పరీక్ష యెదురైనది ఘనభావములకు ఘనతరపరీక్ష ప్రత్యక్షమైనది!!

కడచిన దినము సాయంకాలము బొంబాయిలో వెల్కంప్రహోటలులో తొందరతొందరగా భోజనము చేసితిని. అదైనను ఆంధ్రభోజనము కాదు. రసరహితమైన పద్యమును బోలు అరవకూటు కట్టెడుట నిలిచి, దెబ్బతో నన్ను "హతోస్మి"ని చేసి వదలినది! రాత్రి నిద్రలేకుండుట, దురంతానభవములకు గుఱియగుట, ఇంతదనుక పయనమొనరించి ఎంతో బడలికనందుట నాసత్తువకు గట్టిదెబ్బ తగులుటయకదా!

తఱచుగ నన్ను పీడించు తలనొప్పి నన్ను మార్కొని నది. ఈబాధ బాల్యమునుండి నన్నాశ్రయించియున్నది. గునపములు, గొడ్డళ్లు, ఈటెలు, బల్లెములు ఒకేమాటుగా నెత్తిపై పడిన ట్లుండును. రాత్రులందు చాలనేపు మేల్కొలుపుటయు, మిలిమిఱిన పనిని మెదడున కప్పు

శివభక్తమహాత్మిమునిచిరాతాభ్యాసమున నొకరంగము
(శ్రీకృష్ణానాథరావుగారి తంజావూరు ప్రాసాదాద్రి సం గ్రహమునుండి)

చేరుకొనిన బ్రాహ్మణుని గాఢ (ఇది కాశీపురాణములో నున్నది) వామనసున దట్టినది అంతదనుక నేను కడపిన జీవనము, వివిధరాష్ట్రములం న నేను సలిపిన పయనము లందలి సంఘటనములు చరచర చిత్రవీణియందు పర్వ దినవి ! ఈ పర్యాయముమాత్రమే హడగొనిరానందున చెన్నపురియందే యున్న కారద మూర్ఖుని మానసశ్రీ మున కెదుట దోచినది.

నిమిషము కన్నులు మూసితిరి. 'నిర్దుకపట్టు నేమా' అని యనుకొంటిని. పట్టులేదు. ఇంతలో నీక్యకటాక్షముకతనకాబోలు, నాహృదయమున మాత నోత్సాహ మదయించెను. అట్లు పడియుంట, మనకున దౌర్బల్యమునకు చోటిచ్చుట సిగ్గుచేటని గ్రహించితిని. అట్టి యిక్కట్టును వెట్టివేయుటందే గట్టిభ్రానిక సార్థ కత గాంచునని గుర్తించితిని. నాటి ఘోరవిపత్తుతో పోరినపుడే ద్విపరీక్షితమైన ఆత్మశక్తి నందగలనని ఆశ పడితిని. నాటికి మాడునార్లకుమున్ను బొంబాయి విశ్వ విద్యాలయ పుస్తకభాండాగారమున చదివిన పంక్తులు భాసమాన మయ్యాఖములమాడ్కి మానసదిగ్విలయమున తగ్గొత్తి నాకు మఱిత అంతరంగికసార్థమును గలి గించినవి. అపాయము వాటిల్లుతేటి, నంతరంగమున నూతనశక్తి యుద్ధునించుట విహ్వారము కాదని యవి విశదమొనరించినవి. రాసున్న సంఘటనము నుగించియే కాబోలు జగదీశుడు బొంబాయిలో నాపంక్తులను వాకనులెదుట విరబోసినాడు. *

“ధిక్ !” అనుకొని లేచి నిలిచితిని. చర చర కొంతనే పెక్కితిని. తన్నట్లు మార్కొనుచున్నందు

లకు కినిసికాబోలు పర్యతరాజు మఱిత భయంకర మైన రూపుదాల్చెను. అరుగులుపోలు రాళ్లు కడచినవి. తరువాతి శిలలు మత్తమాతంగములట్లు తోచినవి ! జంకక ఒక్కొక్కపుడు నడచియు, వేటొకప్పుడు ప్రాకియు ఇంకొకపుడు జేకియు, మఱొకపుడు వంగి వంగియొక్కి యుఅంగుళంగుళమును పరిశీలించుచు కొంతదూర మరిగి తిని. ఈ వింత గమనికలో చేరిననుండి మరచెంబు చివా లున రాలిపడినది ! బలిచక్రవర్తిబట్టతలపైబడి నిమగ్న ములో దానిని తున్న తున్నలుచేయునని యడలితిని. దొరలి దొరలి చెంబు గుమారు నూరుగజముల లోతు నందున్న లోయలో పడినది. దానిని వదలిపోయిన, ముందుముందు తీవ్రతరమైన దాహముతో పాగులవలసి వచ్చునని తలపోసితిని. అల్లన లోయలోనికి దిగజారితిని. తల్లిమాటవలె అదూరమున జలధార జాలువారునట్లు వినవచ్చింది. చోటును పరికించుచు నిండందు నడయాడి తిరి. కొన్ని గజములదూరములో శరవ్రతపార్శ్వమునండి సన్నని సలిధారా స్రవించుచు నా కనులబడెను. నాసం తపమునకు మేరలేదు. న న్నివసధారదాపున జేడ్చుట కొఱకే ఈశ్వరుడు నాచేత గల చెంబును జారజేసెనని గ్రహించి కన్నులనుండి జలబిందువులు జలజల రాల నాతని నుద్దేశించి అనౌ పాగిలపడితిని. ఘోరవిపత్తు లందుగాని ఈశ్వరప్రేమ ప్రత్యక్షముకాదని గ్రహించి తిని. జలధారక్రింద తలయొగ్గితిని. అది ఈశ్వరాశీస్సు కదా ! శిశోవేదనము కొంత తగ్గినది. కడుపునిండ నీరు త్రాగితిని. ఉదరగోళము కొంత చల్లబడినది. మనసు కుదుటబడినది. ఇంచుకనే పండు నిలిచి చుట్టుగల గురుగం

* “Still we went on leaning our weight against them, and as we went a kind of exaltation seized me, as it does always in moments of great danger, so that my heart grew bold and feared no more. I would match myself against these elemental strengths as I had matched myself against those of hostile people, and conquer them. Or may be it was the breath from the divine fire burning below that already had entered into me I cannot say but this I remember, that before I had reached the point of that fearful rock I was filled with a wild joy and could laugh at Philo crawling after me with hesitating steps and breathing prayers now to Isis and now to the Grecian gods that he had worshipped as a child.”

(Vide: “Wisdom’s Daughter” by H. Rider Haggard, Page 220)

భీరగహనసీమను పరికించితిని. తన నిష్కర్మపర్యంత సామ్రాజ్యమును అల్లనల్లన దివియందు చలించు పట్టయొకండు వీక్షించుచున్నది. ఆహా! పక్షి శీతన మెంతమహత్తరమైనది! క్రమంతము పోజాలని తా వేది? అది కనజాలని రమ్యదృశ్యములేవి? విశ్వమందలి వింతలుచూడవలెననిన, అనంతశాంతియందు దీదులూడవలెననిన, కడలేని భావములను మనసున ప్రోగోసరించుకొనవలెననిన, ఆనందమును తనివార గ్రోలవలెననిన, పచ్చందనమును, చక్కందనమును, చల్లందనమును ముల్లొకములుచేసికొని ప్రకృతిగూడి వానియందు మురియవలెననిన, మాధుర్యము నవిరళముగ నానందవర్షుల వీనుకోసిల్లందు బోయవలెననిన, వీడేని యొకభవమున నిక్కంపుగవియై వసుంధరపై భావధారల గురిపింపవలెననిన మానవుడు విహంగమమై జన్మింపవలెను. అచ్చెరుపాటున నాడుదుర్బలదృశ్యమును చూచుచుండ నొకదిక్కున సుహయొకటి నా కగపడినది. అందుండి మర్కట మొకటి నాపై పువకు పరుగెత్తుకొని వచ్చినది. కోరికి జడియనేల? సుహాయం దేదో చప్పుడు వివరించినది! అం దేదేని వన్యమృగ మున్నదేమో యని తొలుతి భీతు జెందితిని. హిమగిరి సహలందు అందెను యోగులను చూచియుంటిని. శీతనగమున పయన మొనరించినపుడు వారిని గలిసికొని, వారికో కొన్నిదినములు కడపి, వారి యాశీస్సులనందు భాగ్యము నా కదివఱగో చేహరినది. వన్యంబువుకాక మహాత్ముడైనదెవడైనాడు గోచరించు సుహాగో వసించుచుండెనేమో యనియు, అతని గలిసికొనిన వపూర్వాంశముల నెన్నేనియెటు గవచ్చుననియు, నాటి కందే విడిసి మర్నాడు కొండ కొనజేరుటకై పయనము కావచ్చుననియు తలపోసితిని. ఒకరుప్పచెక్క నీలిచి ఆచప్పు జేమైయుండునో యని కనిపెట్టపొగితిని. జొంకప్రక్క నొక బాబు పడియుండెను. ఆ నిర్జనప్రదేశమున కాబా బెట్లు వచ్చెనో యెటుగను. ఒరుల బాబు చూచుటనుచితమే! ఆ కమ్మకం దొక హక్కుచారుడు లేనందున దానిని తియుట తప్పకాదని యోచించి చేబూనితిని. అందున్నవి హిందీయక్షురములు. వానిని చదివినపుడు నా మనసున కంటేని పరితాపము కలిగెను. అది వాయు

వానసుడగు ఒక మహారాష్ట్ర వ్యక్తికి వ్రాయబడెను. వ్రాసినవాడు బృహదావవాసి. పత్రమును మెల్లగ జేబునం దుందితిని. కారణము లేకపోలేదు. ఇంతలో సుహాలో మరల కబ్బుయ్యెను. వెనుకటికంటె నిపు డది తీవ్రముగా నుండెను. మున్యాక్రమమున నట్టి భయదధ్వని యేల యువయించు ననుకొంటిని. సుహానుండి భారెడు పా మొకటి అపుడు చరచర ఈనగికి ప్రాకి వచ్చినది! మరల నదే ధ్వని! అందున్న నిక ముప్పు వాటిల్లు ని గ్రహించి యెట్లో చెంబున నీరు నింపుకొని చరచర అందుండి కదిలితిని. జోహను దైమానురాజింట వదిలినప్పుటచే కంఠాదున సత్తత నడువవలసివచ్చుటచే రెండు అరికాళ్లయందు ముండ్లు, పల్లెరుకాయలు నిండుగ స్రుచ్చుకొన్నవి. వానరము నామాడ రాదొడగి నది. జేబున పెనగలు లేకపోయెను. అయి నది యాత్రికుల నాశ్రయించు కోరి కాదని గ్రహించితిని. అది పండు కోరి కాదు. భయము గొలుపు కొండ్రుమచ్చు. దాని వాలకము చూడగా నది హిడపడి పీకివీయునేమో యనునట్లగపడినది. చేత గట్టులేదు. ఒకనై పువ దుష్టసంగము, ఇంకొకతిట్టిన ప్రూరవ్యాళము! అవి రెండు నొక్క మాటు మార్కొనిన, రెండుచేతులు మొగిని మృత్యుకాంత నోట నురుకవలసినదే! నిమిషమైన తిడయక ఒక తెన్నును గానక కొండపై కగ్రాకసాగితిని. వెన్ననుండి కాల సర్పము తిటుముకొనివచ్చుచున్నదేమో అని యడలితిని. పాప మాపా మెందో యృశ్యమైనది! ఎగిరెగిరి కొంత దూరము వెంటబడిన కోరి ఒకచెట్టుకొమ్మపై గుమికి నన్ను నాత్రోవను పోనిచ్చినది. దానికిని, పామునకును, సుహాయందు ధ్వనిజేసిన అదృశ్యమృగమునకును భన్యవాదము లొసగితిని. ఉపద్రవమునుండి బయటబడితిని. మరల భూభరము నతిక్రమించుటకై గట్టియత్నము చేయవలెను. అప్పటికి రమారమి యైదుంటల వేళ యైనది. అత్తటి మరల మొండిపాపాసమునకు కడంగుట అవివేకమేమో యనుకొంటిని. కాని అపుడు చేయునదేమి? క్రింది కలిగి మర్నాడు కొండకు తిరిగిరావలెనని యోచించినను, ఇంతదనుక పడిన పాట్లు కర్మమగు నేమో యనియు, మర్నాడు నామౌనికకు నెవ్వరని

యనాంతరము గలిగింపవచ్చుననియు పరత్పదముండే తలపోసితిరి. క్రింది కలిగిననా, మరల త్రోవతప్ప ననుటకు గేరంటి లేదనియు, గోదావరీ జన్మస్థానము కాదుకదా అంగకారమున నే భయంకర వన్యమృగ మైనను ప్రత్యేక్షమై నిమగ్నములూ నన్ను కుప్పిని జేర్చుకొనవచ్చుననియు యోచించితిని. అ మిడికరిగి నను ముప్పురావచ్చును. యత్నమును విరమించి, మనసు విశాదమును నింపుకొని దిగి ముప్పుదెచ్చుకొనుటకంటె యత్నమును సాగించి, మనసున ధృతిసాహసములను నింపుకొని పైకెక్కి ఆపదను కవుగిరించుకొనుట ఘనతరవిషయమని యోచించి, ముక్రిందికి చూడ్కి పాతంపక పర్యంతము నెదుర్కొంటిని.

కొండపై నెన్నేని ప్రాణు లున్నవి. ఈశ్వరుడు ముతొక్కప్రాణికి నాటి యామి నంనుచోటియై యని యూహించుకొంటిరి. అంగవస్త్రమును ననుమనకు గట్టుకొని, తొంటితీటున వంసుచు, డేకుచు, నెగ్రబాకుచు, నెట్లో ముందులకు శరీరమును నెట్టించుచు నే మహార్తమున కెట్లు సాధ్యమో అట్లు చరించుచు నెట్టకేలకు కొండకొన జేగుకొంటిని. “అమృత్యు!” అనుకొంటిని. నదీమతల్లి పుట్టిన డెందని నలతట్టులజూచితిని. నా కది కామపింసలేదు సరిగదా, భీషణాకారము దాల్చి ముతొక్కకొండ కొంతిదూరమున గానుపించినది. దానినికూడ నెక్కినగాని నాగమృత్యుసానమును చేరజాలనని గ్రహించితిని. ఆకొండ ఇంచుమించుగ గోడవలె నున్నది. దానిమీది కెగ్రబాకులకూడ అసాధ్యమని అడలితిని. చొరవచేసినను, కర్మముచాలక కాలుజారిన యెడల, తున్నతున్నలై పాతాళమున రాలుడునని యెఱుగుదును. ఇవేమిచేతును? హా! చైవహా! ఇదేటి నాదుగపరీక్ష! ఆందుండి యెటుచనినను ముప్పే! అందు నిలిచి ను ముప్పే.

చదువరులారా! నాయీ బ్రదుకున నెన్నేనికడ గండ్లకు గుట్టియైతిరి. ప్రతియొక్కట్టు ప్రాణముదీయ నడలించిననా, దానియం దేదేని జ్ఞానద్రవ ముందునేమో యని ఆశపడితిని. బ్రహ్మగిరియారోహణమున రాబంగులట్లు నాపై నెన్నోపాట్లు గ్రాలినవి. కొంతనే పది నన్ను

బాధించినను, వలచి తెచ్చుకొనినవి కావున నవి నా యాయువును దీయక పరమహార్తమున నాహృదయమునకు నూతనసంజీవి నొసగినవి. నాజీవనమున నాకు విశేషవిజ్ఞానభిక్ష దెట్టిన యనుభవములలో నాటి యనుభవ మొక్కండని వివేకభావమున విన్నవించుచున్నాను.

అత్తటి ఉన్నరుస్సరనిన, నిట్టూర్పులు వీసిన నవి యగ్నికీలలై నన్ను మాడ్చివేయునని యెఱుగుదును. కన్నులందు నీటిని జేరనిచ్చితినిగాను. అంతదనుక నన్ను గాదిన ఈశ్వరుడు నన్ను జోడుకొండలనడుము నలిపి వేయడం ఆశపడితిని. గుండెను గట్టిగ బట్టియుంచితిని.

ఆహా! మనుష్యహృదయముయొక్క సృష్టి యెట్టిదో! అది కుముసుపద్మకమనియు, వజ్రాదపి కళోర మైనదనియు గదా మహాకవి భవభూతి పలికినాడు! దడదడలాడి మానవుని నేలద్రోయునదియు, ఇంచుకైన జలింపక మహాపదలందు ముకుళ్యుని కాపాడి, దిగ్విసింహాసనమున నాతని నాసీనుజేయునదియు నదియే! అంతరంగస్థబావమును బట్టియే హృదయ మిట్టి సుగము నందునేమో! లోపల గొండొక యద్భుతక్తి కలదని విశ్వసించి, దాపై నేకాగ్రబృష్టిని నిలిపినపు డది యెదుటి యడ్డంకులను గుండగావించి, ఎదుర్కొనిన యరిష్టములను చెందాడి, మనుజుని చేతికి జయపతాకము నందించును. ఆశక్తిని గుర్తింపక, అంతరంగమున నవి శ్వాసమునకు చోటిచ్చి, భయసంశయములను దానికి తోడిచ్చి, ఆంఘ్రై, అంగకారముం డల్లాడు నాతని కది యేడుగడకాజాలదు. కావున వాని మనుగడ మరుభూమికి ప్రతిరూపమై యుండును. నాడు కొండకంటె నాగుండె ముంజిజేసిన దివ్యక్తికి జోహారంటిని

ఇక గంటలో తప్పక ప్రాద్దుగ్రంథము. నాడు మార్గశిరబహుళ చతుర్దశి మర్నాడే నాకన్నతల్లి తద్దినపు రోజు. నూర్యాస్తమయము కాకమున్నే కొండ కొన జేరకున్న భయదమైన ఆ తెరువున భీషణాంధకారమున నాకు ఘోర దుర్మరణము తప్పదని యెఱుగుదును. నాడు నూర్యభగవానుడు వేయికన్నులతో నన్ను పరికించుచున్నట్లు గుర్తింపగలిగితిని. కారుచీకట్లు నాపై

దాడి విడలకుండుటకై దిగ్వలయుమునుండి తానుకదలక
తన ఘోషము లేడింటి నాతడు పగములతో పట్టి
యుండునోపు! స్రుక్కడునీరు త్రాగి, త్రొత్తపత్తువ
దచ్చుకొని, నెడుమున కంగవస్త్రమును బింగించికట్టి
చెంబును జారనీక కడువడిగ వైకగబ్రాకసాగితిని.
తోడనే సత్తువ సన్నగిలినను, గోచున్నను, భుగు
ల్లుగుల్లును పొగవలె క్వాస విడలుచున్నను, పేగులు
తగుచున్నను, గుండెలు దడవలూడుచున్నను, ఒడలం
తయు వడకుచున్నను, గోదానదీధారలవలె శరీరము
నుండి చెమటలు కారుచున్నను, మరల శిరోవేదనము
ప్రారబ్ధ కర్మమువలె సమ్మెటపోటులు వేయుచున్నను,
ఒకమాటు కనులుమూసి, వేరొకమారు తెరిచి నన్ను
నే నెఱుగక, కార్యేతులు కదిలుచున్నచో లేదో యని
యైన గుర్తింపక, గిరికాయము నంటియుండి గోదావరీ జన
యిత్రి జన్మస్థానమును స్మరించుచుంటిని. ఇక నపుడేమి
జరిగినదో నేను తెలుపజాలను. పాతకులే యూహించు

కొందురుగాక! మఱికొంతనేపు కడచిపోయినది. కడు
కష్టమున కనురెప్పలెత్తి పశ్చిముదిశ జూచితిని. బంగారు
చిరునగవులు నడుచు, దిశేళుకు కనులపండు వొనరించి
నాడు! తన వేయిచేతులతో నాశిరమును స్పృశించి,
బహుభాషీస్థుల నాపై తగ్గొల్పించి దాపుననుండి
(అది పశ్చిమవనరమేకదా!) అల్లనల్లన జని, సప్త
కాంతుల నివాళులతో నదృశ్యుడై నాడు. నేతేరిన
తావునుండి దళదళలను పరికించితిని. బ్రహ్మగిరిశిఖరమున
నాసీనుడైన యుంట గుర్తించితిని. పరమహంసవలె
నాయాత్మ హృదయబృందావనమున నృత్యమొనరించి
నది. అమారమున మధురమంజుల నిస్వనము వినవచ్చి
నది. అది జలధారయాలూపించు అనంతదివ్యగీతిక యని
యెఱిగితిని. నాకు మిగులగూర్పు నదీమతిల్లి అందే జనిం
చినదని గ్రహించితిని. ఎన్నటికో తిల్లిని గనిన బాల
కునివలె, పరమపరితోషమున నాడిక్కునకు పర్విడి
పోతిని.

భారతీయ చిత్రకళ

గ్రంథకర్త: తల్లిశెట్టి రామారావుగారు, బి. ఏ., సి. యల్.,

ప్రాచీనకాలమునుండి భారతదేశమున చిత్రకళ పొందుచువచ్చిన మార్పులు, అభివృద్ధి మొదల
యిన విషయములు, హైందవ చిత్రలేఖనోదయము, బౌద్ధకాలమునాటి చిత్రకళ, అజంతావిధా
నము, బౌద్ధవిహారములందలి చిత్రకళ, మొగలు చిత్రకళావిధానము, రాజపుత్ర చిత్రములవైఖరి,
నేటిచిత్రములు మొదలయినవానిని గూర్చిన సామ్రాజ్యముల వివరముగా నీ గ్రంథమున చర్చింపబడినవి.
ఆగూకాలపు చిత్రవిధానమును దెలుపునట్టి త్రివర్ణ-ఏకవర్ణచిత్రములు నలువది ఇందు గలవు. చిత్ర
కారులు, చిత్రకళాజిజ్ఞాసువులు, చిత్ర కళాభిమానులు వగు వాంఛులెల్లగు తప్పక చదువవలసిన
గ్రంథము.

చె. రు. ౧-౧-౦.

మేనేజరు, ఆంధ్ర గ్రంథ మాల, నెం. 2, తంబుచెట్టివీధి, మదరాసు.

నూతన భారత రాజ్యాంగ ప్రణాళిక

రాజకీయాధిక ఫలితములు

గో. వెం. కృష్ణారావు

నూతన భారత రాజ్యాంగ ప్రణాళిక వచ్చే

దేశీయ మానవమండితములలో పెట్టబడును. ఆచటచట కొన్నిలోపములున్నను తుది ప్రణాళికవలన భారతదేశముకు చాలలాభము కల్గుననియు, రాష్ట్రీయ స్వాతంత్ర్యము ప్రసాదించబడెననియు, సమాహార ప్రతిపాపనవలన భారతీయులలో జాతీయతాభావము ఇంకెక్కుడగు పెంపొందుటకు అవకాశము కల్గుననియు ప్రణాళిక సంగీకరించువారు ప్రచారము చేయుచున్నారు.

క్రొత్త ఆట్టప్రకారము మనకు సంఘటికల్గించు సంస్కరణములు లభింపకపోయినను, నూతన రాజ్యాంగ విధానము సంగీకరించి సాధ్యమైనంతవరకు దాని మూలమున లాభములు పొందుట భాగ్యమనియు, దాని వలన కీడు కల్గుటందజేయుటకు ఎన్నికలలో పాల్గొని కాపనసభలలో ఆధికసంఖ్యాకబలము సంపాదించుట అవసరమనియు మితవాద నాయకులు వాపోవుచున్నారు. క్రొత్తరాజ్యాంగముచే మన బానిసశృంఖలములు మరింత దృఢపడుననియు, కుడిచేతితో నొసంగిన అధికారమును యెడమచేతితో అపహరించినయు, స్వయంనిర్ణయ సూత్రాధికారము మన కొసంగబడలేదనియు కాంగ్రెసువాదులును, తదితర రాజకీయ ప్రముఖులును స్పష్టికరించిరి.

క్రొత్తఆట్టపు రాజ్యాంగతంత్ర (Constitution) మని ఆంగ్ల ప్రభుత్వమువారు నిర్వచించిరి. రాజ్యాంగ తంత్రమనిన ఒకసంఘముయొక్క గాని, ఒకజాతియొక్క గాని జాతీయతను వ్యక్తపరచునట్టి విధానమని అరిస్టోటిల్ తెల్పినాడు. క్రొత్తఆట్టచే ప్రసాదించబడిన రాజ

కీయసంస్కరణములు మనజాత్యభివృద్ధికి తోడ్పడునా? క్రొత్తఆట్ట మనజాతీయతను వ్యక్తపరచుచున్నదా?

నూతన రాజ్యాంగపు మూలనూత్రముల క్రోడీకరించుచు వీరైన ఉవాహాతి మొకటి క్రొత్తఆట్టలో లేక పోవుట మొదటిలోపమని చెప్పవలయును. ౧౯౧౯ వ సం॥ ఆట్టలోగల ఉవాహాతమందు “బాధ్యతగల స్వపరిపాలనమును కాలక్రమేణ భారతీయులు పొందుటయే” ఆంగ్లదేశపు మఖ్యోద్దేశమని స్పష్టపరచిరి. కాని క్రొత్త ఆట్టలో యెట్టియూవాహాతము లేకపోవుటచే ఇంగ్లండు ఆభిప్రాయము వ్యక్తమగుటలేదు. అదిగాక ౧౯౧౯ వ సం॥ ఆట్టలోనుదాహరించిన ఆదిర్శసంపాదనకు నూతనఆట్ట తోడ్పడునా, లేదా యని ప్రశ్నింపవలసివచ్చుచున్నది.

ఏదేశములోనైన ఆర్థికాభివృద్ధిచైననే రాజకీయాభివృద్ధి ఆధారపడియున్నది నవీనయుగమందన్ని దేశములలో రానురాను ప్రభుత్వ మొక ఆర్థికసంస్థగ మారుచున్నది. కాన క్రొత్తఆట్టలో ప్రసాదించిన రాజకీయసంస్కరణలు మన ఆర్థికాభివృద్ధి కెంతవరకు తోడ్పడునో విచారితము.

క్రొత్తఆట్టలో ౨ వ సెక్షనునందు ఆంగ్లపార్లమెంటువారే భారతదేశమందు సంపూర్ణాధికారము కల్గియున్నటుల ప్రకటింపబడెను. ఆంగ్ల ప్రజల ప్రతినిధులుగల ఆంగ్ల పార్లమెంటువారు ఆంగ్లేయుల ఆర్థిక శ్రేయస్సు కొరకు కృషి సల్పెదననియు, అందుకై భారతప్రభుత్వము నొక పనిముట్టుగ నుపయోగించెదననియు వ్యక్తపడుచున్నది.

౩ వ సెక్షనుప్రకారము కార్యనిర్వాహకాధికారమంతయు గవర్నరుజనరలు కివ్వబడెను. ఈ ఆధి

కారమంతను గవర్నరు జనరలు తన "ఆభిమతము" (discretion) ప్రకారము చలాయించును. అట్టలా "ఆభిమతము" "స్వాభిప్రాయము" (individual judgement) అనుపదములు అనేకమారులు వాడబడెను. గవర్నరుకాని, గవర్నరుజనరలుకాని చలాయించు అధికారమంతయు వారి ఆభిమతమునో, లేక వారి స్వాభిప్రాయమునో యనుసరించుచుండును. అదేకాకుండా యెదైన అధికారమును ఏయధికారియైన చలాయించుట సవ్యమా, అసవ్యమా అనుప్రశ్ని నిర్ధారించేయుట కూడా గవర్నరు, గవర్నరుజనరలు ఆభిమతముపైననే ఆధారపడియున్నది. ఈ సందర్భములో కావించిన కట్టుదిట్టములకు మనము సర్ సామ్యూల్ హోరు గారి సభినందింపవలసినదే!

భారతజాతీయతకు ఊపిరిసల్పకుండ పకడబంధుగా అన్నిచైపులను బానిసత్వంబులను బాగుగఁగించి నారు. రాజీ సర్వాధికారము భావము ౧౭-వ శతాబ్దముందు ప్రచారములో నుండెడిది. సవనాగరికతయు, ప్రజాస్వామ్యమును కల్గినిరియున్న ౨౦-వ శతాబ్దములో యీభావము అంతిమమందెనని సంతకపైపడు వారికి సర్ సామ్యూల్ హోరుగారు దీని కొక నూతన ఆకారము చేపూర్చి ప్రదర్శించినారు. గవర్నరు జనరలుకు శ్రాత్రాత్మకముగా యిచ్చిన కాసనబద్ధమును అధికారములు అతనినొక నిరంకుశాధికారిగ నొనర్చుచున్నవి. గవర్నరు జనరలు కిచ్చిన అధికారములను ౧౭వ శతాబ్దముందు పాశ్చాత్యరాజుల కిచ్చియున్నయెడల వారు చాల అదృష్టవంతుల మని యుద్ఘోషియుండెడివారు. పూర్వము రుష్యాలో జార్-చక్రవర్తి యెట్టి నిరంకుశాధికారియో, యీ గవర్నరుజనరలు అటువంటి వాడని చెప్పటలో యేమాత్రము అతిశయోక్తియులేదు.

౧౭వ శతాబ్ద ప్రకారము సమాహార వ్యవహారము లన్నియు మంత్రులసభవారి సలహా ననుసరించి గవర్నరు జనరలు పరిపాలించుననియు, ఆయన ఆభిమతమునకు విడిచి

ట్టిన విషయములలో మంత్రులు తోకకము చేసికొన కూడననియు చెప్పబడెను. మంత్రులసభ కార్యకర్త

హక్ సంఘమువంటిది గాదు. గవర్నరుజనరలుకు సలహాల నిచ్చుటయే దాని విధ్యుక్త ధర్మము.

౧౮వ శతాబ్దము ననుసరించి దేశసంరక్షణ, మత సంబంధమును విషయములు, విదేశకార్యవహారములను గవర్నరుజనరలు తన ఆభిమతము ననుసరించి వీరించునేగాని మంత్రులసభసలహాలను పాటించడు. ౧౮వ శతాబ్దములో గవర్నరుజనరలు ప్రత్యేక బాధ్యతలు వివరింపబడెను. ప్రత్యేక బాధ్యతలను సేరతో సర్వవిషయములను సేర్కొని, వానిని గవర్నరు జనరలు తన ఆభిమతము ప్రకారము పాలించునని స్పష్టపరచిరి. వానిపరిపాలనలో మంత్రులసభ తోకకముచేసికొనకూడదు.

కాలి సంరక్షణము, వ్యాయపరిపాలనము, ప్రభుత్వపు ఆర్థిక సంపత్తి వృద్ధిచేయుటకు పన్నులు విధించుట, ఏదైన సందర్భములో శిక్షించేయుట, కావలసిననో ప్రభుత్వమువారు ఎచ్చటనైన ఎప్పుడైన అప్పజేయుట, అల్పసంఖ్యాకుల హక్కుల సంరక్షించుట, అంగ్లదేశపు, బర్మాదేశపు వస్తువులపై యెట్టి సుంకముల విధింపకూడదు, యే భారత సంస్థానాధీశుని హక్కులనుగాని సంరక్షించుట యివన్నియు గవర్నరు జనరలు ప్రత్యేక బాధ్యతలు! ఈవ్యవహారములన్నిటిని సక్రమముగ నిర్వహించుటకు గవర్నరు జనరలు మగ్గురు సలహాదారులను నియమించును. వారి జీతములు, వారి నియమములను అంగ్ల ప్రభుత్వము వారు నిర్ణయించెదరు (౧౮వ శతాబ్దము). ఆర్థికవిషయములలో సలహానొసగుటకు గవర్నరు జనరలు నియమించు సలహాదారుడు సమాహార కాసనసభల అడుపు ఆజ్ఞలలో ఉండడు (౧౮వ శతాబ్దము).

కావున గవర్నరు జనరలు నియమించు మంత్రుల సభవారు పరిపాలనావిషయములలో ఎట్టి బాధ్యతను వహింపరని స్పష్టపడుచున్నది. వారు గవర్నరు జనరలు యొక్కయో, ఆయన సలహాదారుల యొక్కయో, యిష్టానుష్ఠితలనుసరించి ప్రవర్తించవలసినదే! ఇక గవర్నరుజనరలు, ఆయనసలహాదారులను సెక్రిటరీ ఆఫ్ స్టేటు అధికారముక్రింద నుండెదరు (శతాబ్ద ౧౮).

మంత్రుల నియామకములో గవర్నరు జనరలుకు అధికారముండుటచే దేశమందు వివిధపక్షముల మధ్య వైమమ్యములు పెంచుటకు అవకాశము కల్పింపబడెను. ౧౦వ సెక్షను ౫వ సబుసెక్షను ప్రకారము—

“మంత్రుల నియమించుటగాని, వారిని తీసి వేయుటగాని, వారిశీతముల నిర్ణయించుటగాని గవర్నరుజనరలు అధికారమునకు విడిచిపెట్టబడెననియు, ఆ అధికారమును ఆయన తన ఆభిమతిము ననుసరించి చలాయించు”

నని స్పష్టపరచిరి. ఇక ఈమంత్రులసభ ఉండి యేమిప్రయోజనము? దేశదార్శిన్యము నిర్వహించుటకు వీరి కధికారములేదు. ప్రస్తుతపరిస్థితుల నవలోకించిన గవర్నరుజనరలుకిచ్చిన అధికారమును ఆంగ్లధనాధ్యుల యొక్కయు, ఆంగ్ల సర్దుకులయొక్కయు, ఆంగ్లాధికారులయొక్కయు స్వాధీనాధిపత్యములకు యుపయోగింపబడునని తేటతెల్లముగును. ఈ నూత్యము ౧౪ వ సెక్షనులో కృతపరచిరి. అందులో “స్వాధీనప్రాయముననుసరించి ప్రవర్తించు విషయములందు గవర్నరుజనరలు సెక్రిటరీ ఆఫ్ స్టేటు అధికారమునకు లోబడియుండుననియు, సెక్రిటరీ యిచ్చుకొత్తరువులను ఆమలులో పెట్టవనియు” చెప్పబడెను.

కాన స్వల్పవిషయములందుమాడ సెక్రిటరీ ఆఫ్ స్టేటు అధికారము చలాయించును. గవర్నరుజనరలుకును ఒకకృత్రిమముగా ఆంగ్లప్రభుత్వమే భారతదేశపరిపాలన కొనసాగించును. గవర్నరుజనరలుకిచ్చు విధులపత్రము (Instrument of Instructions) సెక్రిటరీ ఆఫ్ స్టేటు అధికారమును చాలవరకు తగ్గించునని క్రొత్తతత్వ ఆమోదించువారు చెప్పవచ్చునుగాని మనకు పూర్వముభవమువలన ఆవాదము అర్థరహితమైనదని చెప్పవలయును. ద్వంద్వప్రభుత్వముకొంద మంత్రులసభియొట్టండైనో అంతకన్న అధ్యాన్నముగ సమాహారరాజ్యాంగమందు గవర్నరుజనరలుకొంద మంత్రులసభియొట్టండనని నిస్సందేహముగ చెప్పవలెను.

ఇక సమాహారకాసనసభలో యెట్టి అధికారములేని నీవరహితమును సంస్థలుగ తియ్యవలెను. ౩౨ వ సెక్షను ప్రకారము సమాహారకాసనసభలు ఆమోదించు ఏదీన్నియు గాని గ్రోసివేయుటకు గవర్నరు జనరలు కధికారమివ్వబడెను భారతదేశాధిపతి చక్కపరచుటకు సమాహారకాసనసభలేమైన నిర్ణయములగావించినచో వానిని గవర్నరుజనరలు గ్రోసిరాజనుటకు అధికారమున్నది.

ఈకాసనసభకు అధికముగ నామకః స్వల్ప అధికారము గలదు. ౩౩వ సెక్షను ప్రకారము సాంపత్తి రిక ఆదాయాధ్యక్షుడు పట్టికను రెండు భాగములుగ విభజించిరి. గవర్నరు జనరలు, ఆయన సలహాదారుల, మంత్రులయొక్క శీతములు; అడ్వకేటు జనరలు శీతము; షిఫ్ట్ మిషనరీ శీతములు; అధిక సలహాదారుని, ఆయనకార్యాలయ నాకర్ల శీతములు; సమాహార రాజ్యాంగ న్యాయమూర్తులశీతములు; అప్పలపై కేడ్జీలు; సంగ్రహపై, మత సంబంధముల విషయములపై, రాజకీయ కాఖపై, ప్రశ్నోత్తరములపై ప్రదేశములపై చేయుఖర్చులు—ఇన్నిటిపైనను కాసనసభల అనుమతి లేకున్నను గవర్నరు జనరలు ధనము వెచ్చింపవచ్చును. ప్రస్తుతమున్న కేంద్రప్రభుత్వపు ఖర్చులో నూటికి ౭౫ భాగములు పైన నుదాహరించినవానిపై ఖర్చులే యగును. ౩౪వ సెక్షను ప్రకారము కేంద్రకాసనసభలలో పైపేర్కొనిన విషయములగురించి చేయుఖర్చును వోటుకు పెట్టవలెననియు చెప్పవలెను.

అంతయును మనకు ప్రసాదించు కేంద్రప్రభుత్వ బాధ్యత యిట్టిది. గవర్నరు జనరలుయొక్క, పట్టికాధ్యక్షుల శీతములను ఆయన సలహాదారుల యొక్క శీతములను కాసనసభలవోటుకు పెట్టవలెననియు. కాని కాసనసభలలో అధిక సంఖ్యాకలు అండగా నుంచుకొనవలెనను మంత్రులశీతములను మాడ వోటుకు పెట్టవలెననియు విచిత్రము. గవర్నరుజనరలు యిష్టాయుష్టతలపై అధికారము చలాయించు మంత్రుల శీతములను వోటుకు పెట్టుట భాగ్యముకాదని సర్ సామ్యూల్ హోరు గారు తలచియుండవచ్చు. అయితే మంత్రులకు కాసన

సభలలో అధికసంఖ్యాకబల మెందులకు? ఏబాధ్యత లేని మంత్రులు భారతదేశాధికారి కాభివృద్ధికి యెట్లు తోడ్పడెదరు? గవర్నరు జనరలును సంతోషపెట్టుటయే వారిపరమావధి. అంగ్ల దేశ ధనాధ్యుల స్వాధీనాభివృద్ధికి కృషిసల్పుట గవర్నరు జనరలువిధి. గవర్నరు జనరలువై ఆధారపడియుండు మంత్రులు దేశానర్థకమున పనులుచేయుటకు సమాకారు లగుదురేగాని దేశాభివృద్ధి కెంతమాత్రమును తోడ్పడరు.

ఏదైనవ్యవహారమందు చేయవలసిన ఖర్చును కాసనసభలో వోటుకు పెట్టవలయునా, లేదా యనునిర్ణయము గావించుటకు గవర్నరుజనరలు కధికార మివ్వబడెను (33 వ సెక్షను ౪ వ సబసెక్షను). ఈ అధికారమును గవర్నరుజనరలు దుర్వినియోగము చేయుననుభవము కలదు. ఏలనన వోటుకు పెట్టు ఖర్చులపట్టి నిర్ణయించు అధికారముకూడ ఆయన కివ్వబడెను. అదేకాక కాసనసభలు త్రోసివేసినఖర్చును పునరుద్ధరణ గావించుటకును, తన ప్రత్యేకబాధ్యతల నిర్వహించుట కనుఖర్చులను కాసనసభ లొప్పుకొనకపోయినను ఖర్చుపెట్టుటకు గవర్నరుజనరలు కధికారముగలదు. ఇక గవర్నరుజనరలు ప్రత్యేకబాధ్యతలను ఇండియా రబ్బరువలె సాగదీయవచ్చు.

32 వ సెక్షను ప్రకారము గవర్నరుజనరలు అను మతి ముందుగా పొందనిది సమాహారకాసనసభలు తమ కివ్వబడిన స్వల్పమును ఆధికాధికారముకూడ చలాయించుటకు వీలులేదు. పన్నులవిధించుట, పరిపాలనకు ఖర్చులు ఆమోదించుట, అప్పజేయుట, ముందుగాచేసిన ఖర్చులను పరిశీలించి మంజూరుచేయుట—వీనన్నిటిలో కాసనసభలు గవర్నరుజనరలు అనుమతి ముందుగా పొందినతెను నిర్ణయింపబడెను. ఆర్థికముగ చలాయించు అధికారమువైసే సమాహార ప్రభుత్వ బాధ్యత ఆధారపడియున్నది. ఆట్టి బాధ్యత నోసంగనపుడు స్వపరిపాలన మెట్లు చేసారును?

క్రాంతిఆత్మలో నాల్గవ అధ్యాయమునందు గవర్నరుజనరలుకున్న శాసనాధికారముల పేర్కొనిరి. ౪౨వ సెక్షనుననుసరించి గవర్నరుజనరలు ఆర్డినన్సులు సృష్టి

పవచ్చును; ౪౩వ సెక్షను ప్రకారము వానిని పొడిగింపవచ్చును; ౪౪వ సెక్షను సహాయముతో ఆట్టులను ప్రయోగింపవచ్చును; 45వ సెక్షను మూలమున నూతనముగ నెల కొల్పబడిన రాజ్యాంగమునంతను నొక మూలకు త్రోసి, సమస్తాధికారములను తానే స్వీకరించి, నిరంకుశాధికారిగా ప్రవర్తించవచ్చును.

నూతనరాజ్యాంగముయొక్క రాజకీయ ఫలితములనేనిచ్చుట చర్చించుటలేదు. కాని ౧౯౧౯ వ సం॥ గవర్న మెంటు ఆఫ్ యిండియా ఆక్టులో కూడ నుదాహరింపబడని యిట్టినిరంకుశాధికారమును పరిశీలించునపుడు నూతన రాజ్యాంగమువలన లాభముకల్గునని వాదించువారికి మతి భ్రమణ కల్గినదా యను సందియము కల్గుచున్నది. రాజకీయరంగములో ఆర్డినన్సులవలన కల్గు ఫలితముల మన మిదివరకే చవిచూచియున్నాము. ఆ ఆర్డినన్సులనింక ఆర్థిక విషయములలో కూడ ప్రయోగించిన దేశమున కెట్టి ప్రయోజనము కల్గునో చెప్పు నక్కరలేదు. ౧౯౩౧ వ సం॥ ముందు గవర్నరుజనరలు తనకున్న ఆర్డినన్సు అధికారమును పురస్కరించుకొని ౧౯౨౭ వ సం॥ పు కరెన్సీ ఆక్టును సవరణగావించెను. నిరంకుశముగ చేసిన సవరణమూలముననే భారత దేశమునుండి అనేక కొట్లరూపాయల విలువగల బంగారము ఎగుమతి అగుటకు అవకాశ మేర్పడెను. నున రూపాయ నాణెమును అంగ్ల దేశపు పాండు నాణెముకు మడి పెట్టి అంగ్ల ద్రవనికీ భారత దేశ ప్రభుత్వమువారు గొప్ప మహోపకారముచేసిరి. ఇట్టి అసర్థములే నూతనరాజ్యాంగముక్రింది ఇంకను ఎక్కుడుగ సంప్రాప్తించును.

కేంద్ర ప్రభుత్వమిందిట్లు నిరంకుశవిధానము కాసన బద్ధము గావించబడెను. సర్ సామ్యూల్ హోగారు దూరప్రేక్షితో అంగ్ల సామ్రాజ్య తత్వమును సమాహార ప్రభుత్వమందు చిక్కగా ప్రదర్శించిరి. భారతదేశ మందు అంగ్లేయులపాలన యెల్ల కాలము నిరాటంకముగా జరుగుటకు నూతనరాజ్యాంగములో కట్టుదిట్టములజేసిరి. ఆర్థికముగ అంగ్లేయులు భారతదేశమును కొల్లగొట్టుటకు తగిన అవకాశములు కల్పింపబడెను. రాజకీయ అధికారమును భారతీయులు ప్రయోగించి అంగ్ల దేశాధికారి కాభివృద్ధికి ఆటంకము కల్పింపవలెనుండుటకు ౧౯౧౯ వ సం॥ ఆక్టులో

నుదాహరింపని అధికారములనుకూడ క్రొత్తఆప్టక్రింద గవర్నరుజనరలు కివ్వబడెను. ఇట్టికేంద్రప్రభుత్వవిధానము చూచియేనా మనసంస్కరణాభిలాషులు మరియు చున్నారు?

క్రొత్త రాజ్యాంగము క్రింద రాష్ట్రీయస్వాతంత్ర్య మివ్వబడెనని జప్తిను పక్షియులు, సంస్కరణాభిలాషులు కొందిరు వాదించుచున్నారు. ఇదెంతనిజమో విచారింతుము.

కడచిన ౧౫ సంవత్సరములనుండి రాష్ట్రీయస్వాతంత్ర్యమును పదము అనేక రూపాంతరముల పొందుచున్నది. ఎవరెన్ని నిర్వచనములు చేసినను తదకు సర్ సామ్యార్ హోరుగారి నిర్ణయమే కుదిరినట్లయ్యెను. హోరుగారి దృష్టిలో రాష్ట్రీయస్వాతంత్ర్యమున్న గవర్నరుయొక్క స్వాతంత్ర్యమున్నమాట.

౧౯ వ శతాబ్దము ప్రకారము రాష్ట్రీయములలో గవర్నరు కార్యనిర్వాహకాధికారి. ౫౦ వ శతాబ్దము ననుసరించి గవర్నరుకు సలహాల నొసంగుటకు మంత్రుల సభయొకటి యుండును. గవర్నరు అభిమతముపై నిర్ణయింపబడు విషయములలో మంత్రులసభ జోక్యము కల్గజేసికొనుటకు హక్కు లేదు. ౫౧ వ శతాబ్దములో గవర్నరు మంత్రులను నియమించుటకు, తొలగించుటకు అధికారమివ్వబడెను. ౫౨ వ శతాబ్దములో న్యాయపరిపాలనను, శాంతి సంరక్షణము, అన్యసంఖ్యాకుల హక్కుల సంరక్షించుట, అధికారులయొక్క, సంస్థానాధీశ్వరులయొక్క హక్కులను సంరక్షించుట, ప్రశ్నోపపత్తి ప్రవేశముల పాలన; రాష్ట్రీయములకు సంస్థానములకు సమాహారమునకు ఎట్టి సంఘర్షణము రాకుండ చేయుచు గవర్నరు జనరలు ఇచ్చు ఉత్తరువులను అనుమతి పెట్టుట మన్నగు విషయములు గవర్నరు ప్రత్యేక బాధ్యతలని చేర్చుకొనబడెను.

౫౩ వ శతాబ్దము ప్రకారము విధుల పత్రమును (Instrument of Instructions) గవర్నరుకు కూడ యిచ్చెదరనియ్య, కాని విధులపత్రము ననుసరించి గవర్నరు నడచుకొనుటలేదను నేర రోపణ న్యాయస్థానములలో చేయుటకు విలులేని సుప్తపరచిరి. ఇక యీ విధులపత్ర మెందుకో?

౫౪ వ శతాబ్దముక్రింద గవర్నరు జనరలు అభిమతము ననుసరించి పరిపాలింపబడు విషయములలో ఆయనఅధికారమునకు గవర్నరు లోబడియుండును. దీనివలన సర్ ఫ్రెడరిక్ వైటుగారు నూచించిన స్వల్ప ఆర్థికస్వాతంత్ర్యము కూడ మృగ్యమగుచున్నది.

౫౦ వ శతాబ్దము ప్రకారము చెన్నరాజధాని, బొంబాయి, మంగలేశము, సంయుక్త రాష్ట్రీయములు, బీహారు, అస్సాము రాష్ట్రీయములకు రెండుశాసనసభలుండును. ఇదివరకే అనుమతమున్న రాజ్యాంగమువలన అనవసరపుఖర్చు పాచ్చయి, ఆర్థికముగ భారతదేశము తీరించుచున్నది. ఇంక రెండవ శాసనసభను రాష్ట్రీయములలో నిర్మించి ఆందుమాలమున దుబారాఖర్చు పాచ్చుచేయుటయే గాని వేరలభము కల్గను. రాజకీయముగ రెండుశాసనసభలున్న పరిపాలనా సౌష్ఠవమునకు తోడ్పడనని రాజకీయ నిపుణులు చెప్పుదురు. కాని క్రొత్తఆప్టలో నిరంకుశాధికారము నలుగడల బుద్ధి బస్తు గావింపజేయు పరిపాలనాసౌష్ఠవమని, స్వపరిపాలనమని రాజకీయప్రముఖులు వాపోవుట ఆవ్యక్తము.

౫౫ వ శతాబ్దములో శాసనసభలు గావించు నిర్ణయములను త్రోసివేయుటకు గవర్నరుకు అధికారమిచ్చిరి. ఇదే రాష్ట్రీయస్వాతంత్ర్యమా?

౫౬ వ శతాబ్దములో కొన్ని విషయములలో ఖర్చును శాసనసభలు వోటు చేయనక్కరలేని నిర్ణయించిరి. గవర్నరుజీతము; మంత్రులజీతము; అడ్వకేటు జనరలుజీతము; న్యాయమూర్తుల జీతములు; అప్పలపై వడ్డీలు; ప్రశ్నోపపత్తి ప్రవేశముల పాలన ఖర్చులు మున్నగు విషయములలో శాసనసభల అనుమతి లేకుండానే ధనము వెచ్చింపబడును. “రాష్ట్రీయములు స్వతంత్రములై యుండును” గాని మంత్రులజీతములు శాసనసభలు నిర్ణయింపనక్కరలేదు. ౫౦ వ శతాబ్దము ప్రకారము శాసనసభలు త్రోసివేసినఖర్చులను గవర్నరు తన ప్రత్యేక బాధ్యతల సక్రమముగ నిర్వహించుటకు పునరధ్యక్ష చేయవచ్చును. ౫౨ వ శతాబ్దములో గవర్నరు అనుమతి ముందుగా పొందనిదియే ఆర్థికవిషయమందు గాని శాసనసభలు ఎట్టినిర్ణయముచేయుట కధికారము లేదని తెల్పుబడెను.

భారతి

[ధాత నం॥

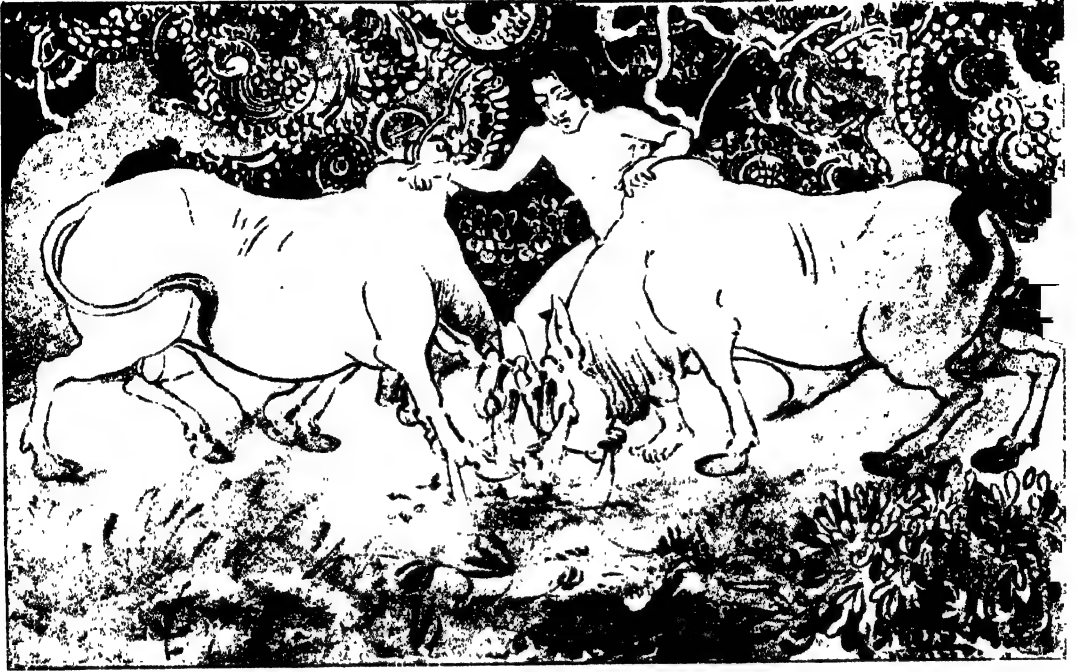
౧౮ వ శతాబ్దము ననుసరించి గవర్నరు ఆర్డినాన్సుల ప్రకటింపవచ్చు. ౧౯ వ శతాబ్దము ప్రకారము వానిని పొడిగింపవచ్చు. ౨౦ వ శతాబ్దము సహాయముతో గవర్నరు ఆర్డినాన్సు చేయవచ్చు; ౨౧ వ శతాబ్దము యే సమాహార రాజ్యాంగము యొక్కగాని, రాష్ట్ర రాజ్యాంగము యొక్కగాని కాపనమునకు లోనుగాకుండ ప్రత్యేకింపబడిన ప్రదేశములను గవర్నరు పాలింపవచ్చునని యేర్పాటుచేసిరి.

౨౩ వ శతాబ్దము ప్రకారము రాష్ట్రీయరాజ్యాంగమును ప్రోత్సహించి అన్ని అధికారములను గవర్నరు చేలాయంపవచ్చును. ఇట్టి సంపూర్ణాధికారమును ౧౯౧౯ వ ఆక్టోబరు గవర్నరు కిచ్చియుండలేదు. ఇట్టి నూతన రాజ్యాంగముక్రింద రాష్ట్రములలో మంత్రిపదవుల నధిష్ఠించిన మను తి వాదము ఎంత సిపూర్ణమైనదో గుప్పట్టుమనుచున్నది.

యం. యస్. శర్మ

రాజకుటుంబము

త బి సి వ స్తా దు

జి. జా ము వ

అవి మహాయోగి వేమన కవివరుండు- జీవయాత్రను వెళ్లబుచ్చిన దినాలు
అవి యతని గోరువెచ్చని యమృతవాణి- తెనుఁగుపొలమున స్వారిచేసిన ఘడియలు.

వెడకంటి రెడ్ల వెంపుడు- కొద్దుకై నివసించు నొక్క గోరా జావుం
బడతుకల వలపులయనం- గుడునయి, రేనాట నొక్క కుగ్రామమునఁ.

పిడితెడు కొమ్ముతో, నడుగు వేసినఁ గుల్కెడు కండపుష్పితోఁ,
బుడమిని జీటువారు జిగిముద్దులకుచ్చుల గంగడోలుతో
నెడమబుజాన నించుక శయించిన పట్టెడుచెండుతోఁ గడుం
గడుబెడ గైన్నదె, శివుని నందినిఁ గొండలపాలుచేసెడిఁ.

దానివెడదవెన్నవె నాల్గుతూములు- ముత్తియముల నారబోయవచ్చు
దాని కాటుకకనుదమ్ముల నిడువాలు- మాపు, గరువమునకుఁ గాపురంబు.

దానిఱంకెవిన్న ధేనుసంఘంబులు- మేఁతమాని బెదరి మిన్నసూచు
జీవికేశ్వరుండు శీలమ్ములనుసంశ- యించుననుచు సంశయించుకరణి.

చూడతారు దాని సుందరాకృతిఁజూచి- దినదినంబు మురిసికొనుటకతన,
 ఆదనుదప్పకుండ నుదయించు నా యెద్దు- నీడలయిన కోడెదూడగములు.
 కను లఱమొద్ది, వీధిశృంగాటకమున- నెమరువేయుచు నానంది నిలిచియుండ,
 దాని మోహనమూర్తి నద్దమునఁబోలి- చెక్కుమందురు జాలవై శిల్పివరులు.
 పసిపిల్లవలెఁ బురంబున- మసలుచుఁ బసిపిల్ల లడ్డుమసలినఁగొమ్ముల్
 విసరక, బుసకొట్టక, య- బృసవన సాధించెఁ బ్రజల వాత్సల్యంబు.
 కాలునేలరాచి గదిమి అంకెలువెట్టి- మోరయెత్తి వాలము న్నిగిద్ది,
 దానిమీఁద వైరమూని కొండొకనంది- యుక్కుమిగిలి తాకె నొక్కనాఁడు.
 త్రాగినవాని కన్నులవిధంబున నేత్రము లెఱ్ఱవాఱ, భూ
 భాగము దద్దరిల్ల వృషభంబు గణిల్లున అంకెవెట్టి, తూ
 నీగవిధానఁ బోయివదియెం బ్రతిపీరునిమీఁద నంతలో
 మూగిరి పౌరు లాసమరముం గను వేడుక జిల్లికొట్టుచు.
 పుచ్చెలవై నిసుమంతలు- వెచ్చలెగయ గుండియలు గుభిల్లురుమనఁగా
 యెచ్చిది లొచ్చిది యని వా-క్రొచ్చ నలవిగాక కుమ్మకొనుచుఁ బెనంగె.
 తలలు పగిలి రక్తధారలు మృత్యువు- చాఱలగుచుఁ బుడమి జాలువాఱ,
 ఆలపోతుజంట యంతకంతకు రోష- మతిశయింపఁబోరె నలపులేక.
 ఆదలించికొట్టి యింతయు- బెదరక, పిఱుతివక బెనగు వృషభవలకు త
 వ్పదు మరణమనుచు నాసలు- వదలిరి పురజనులు దిగులుపది కనుగొనుచు.
 వంగపండువంటి పచ్చనిమెఱ్ఱాయ- యుంగరాలుదిరిగియున్నకురులు,
 బూదిపూతలేని పుట్టగోచులలేత- యోగియొకఁడు వేగ నుఱికివచ్చి.
 ఉఱుమురిమినట్లుదేయని- యఱచి, సమీపించి, చఱచె నఱచేతులతోఁ
 జిరివ్రక్క లదర నెద్దులు- బఱచెం బెన్నరుగు నోటఁ బడ దిక్కులకు.
 అతఁడువేమన, భువనమాయాతమస్సు- జించిచెందిన బలశాలి సిద్ధమూర్తి,
 సకలసామ్రాజ్యభోగ పితావములను- గోచిపాతకు బలియిచ్చికొన్న ఘనుఁడు.

“ఆరోగ్య శాస్త్రము”

[అంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తువారిచే గ్రంథరచన పోటీలో 750 రూప్యములు బహుమతి గాంచిన గ్రంథము]

సృష్టిప్రారంభములో భగవంతుడు మొదటిలోను భూమి, రెండవ, మూడవ, నాల్గవ, అయిదవది నాలలో నీటిని, ఆకాశాన్ని, చెట్లను, చేమలను, పశుపక్ష్యదులను సృష్టించి ఆరవనాడు మగమనిషిరూపాన్ని తయారుచేసి అందులోనుంచి తిరిగి స్త్రీరూపాన్ని ప్రవేశపెట్టి “ఇది నోమావంతి, యీ సృష్టి అంతా మీ ఔమం, మీ ఆనందం కోసమే! చక్కగ తృప్తికరంగా ఆనంభవించండి. ఆదం పలు, ఆ చెట్లకాయలు తినండి. ఆ ఆకులు కుట్టి మీమానాన్ని కాపాడుకోండి. మీకు అమర్చబడ్డ ఆవయవాల యొక్క విశేషం యెట్టిదో, వాటి ఉపయోగము యేమిటో నేను చెప్పేరియమాలను అతిక్రమిస్తే మీలో నెట్టి మార్పులు, ఎట్టి బాధలు బయలుపడలతాయో జాగ్రత్తగ విని అట్లా చరించండి” అని ఒక మహోపన్యాసాన్నిచ్చి మనదేహంలో యేర్పరుపబడ్డ ప్రత్యంగముయొక్క ఉపయోగాన్ని, వాడుకక్రమాన్ని విశమర్చి చెప్పి ఆనాటి నుంచి యీనాటివరకు నడునింటుబడకుండ అంతర్ధానమై నాడు. ఆనాటి ఆమహోపన్యాసమే ఆరోగ్యశాస్త్ర సారము.

సృష్టియం దోకరేణుమాత్రాంశముగ పరిగణింప బడదగిన మానవుడు ఆరోగ్యశాస్త్రాన్నిగూర్చి గ్రంథం వ్రాసుకలవశితే సృష్టిగర్తయొక్క మహోజ్వలమైన రీలలను యితరమానవకోటికి కరతలామలక మొనర్చి నిర్వచన మొనర్చుడిమన్నమాట. నవనాగరకత బలిసి, నెత్తివూద వెండ్రుకల ప్రయోజనమేమి, మూతికి ముక్కుకు నడుమ వెండ్రుకలతో నేమిపని, పాదమునకు చివర చీల్చబడినట్లు అయిదువ్రేళ్లందుకు, చీమచూ

రినే తీసికొనటానికి వీలులేనిపద్ధతిని చెవికి సారంగ మేమిటి, నోటిలో దంతాలెందుకు అనివర్కించి సృష్టినియమల కెదురుతిరిగే యీనాటి మానవజాతికి భగవానునియొక్క అనిర్వచనీయమైన అసంతవైచిత్ర్యమును ఒకచిన్నగ్రంథంలో నిర్వచనంచేయటం సాధ్య పడుతుందా! అట్టినిర్వచనం సమగ్రమైతే సాహసమే అనాలి; అట్టినిర్వచనకర్తను మహోద్దంతువనే ప్రశంసించాలి.

ప్రపంచ మీనాడు బహుతేలివివారివుంది. అన్నిజాతులలో, అన్నిమతములలో స్వాతంత్ర్యతృప్తి ప్రబలివెనుక ఒకటిచెప్పితే ప్రాణాలు తెగే పదిప్రశ్నలు వేస్తారు. ప్రాచీనమైనవిషయాలయందే దేవులాడుచు వాటిని అధునికపద్ధతుల ననుసరించి ఆకర్షణీయముగ నిర్వచించి ప్రబోధ మొనర్చలేనిమతిగురువులకు, శాస్త్రకారులకు ఈ నాటిప్రపంచమున నిలుచుటకు తావులేదు. సనాతనాధునాతనతీర్థుల నవగాహనమొనర్చుకొనగలిగినచో ఎట్టికఠినశాస్త్రమునైన చాకచక్యముగ ప్రపంచమునకు నిరూపించి దానియందు ఆసక్తి పెంచవచ్చును. మనసనాతనుల కదిచేతకాకనే కాబోలు అట్టి శాస్త్రములను వారు మనకు బోధింపలేకున్నారు. ఈ సనాతనాధునాతన సంఘర్షణలో వారు వాటిని ఆచరించుటకుపూడ సాధ్యపడక యిప్పుడిప్పుడు వదిలివేయుచున్నారు. అసాధ్యమున అట్టిశాస్త్రానేకములలో ఆరోగ్యశాస్త్రమొకటి. శ్రీయుతి గుళ్ళపల్లి నారాయణ మూర్తి ఎల్. ఎం. ఎస్. గారు “ఆరోగ్యశాస్త్రము” అను ఈ గ్రంథమును తెలుగున రచించేటిలో ప్రము

వల ప్రతి ౧-కి రు. ౨-౦-౦౦; గ్రంథకర్త: కు అనకాపల్లికి వ్రాసిన బడయగలరు.

రించి మనకంతర కుపయోగకారిగ నొనర్చిలో పరిశీలిం
తము.

ఈ “ఆరోగ్యశాస్త్రము” ఆచారము, జంత్వాచారములు, పానీయములు, గాలి, నీరు, కర్మధర్మములు తొలగించుట, మరీకి నీటి నేమిచేయవలెనో, శవసంస్కారము, నేల, వీధిస్థానములు, గృహములు, ఇతరనిర్మాణములు, శరీరారోగ్యము, మాతృత్వము, శిశుత్వము, అంటువ్యాధులు, వివిధజ్వరములు, రక్తగ్రహణి, క్షయ, గ్రామసారీశుద్ధ్యము, తీర్థములు, పుష్కరములు, ఆరోగ్యసంబంధములగు రాజ్యాంగకాసనములు మొదలగు వివిధాంశములతో 3౯ ప్రకరణములు కలిగియున్నది. ఈ గ్రంథమునకు త్రియత తాడేపల్లి శంకరశాస్త్రి గారు (లెఫ్టినెంటు కల్లులు ఐ. ఎం. ఎస్.) తొలిపలుకు పలుకుచు “ఈ గ్రంథము మనదేశముందు జాత్యంతర-ఆరోగ్యవర్ధకప్రచారములకు ప్రామాణిక గ్రంథమని నాయభిప్రాయము. పాఠశాలలోను, గ్రంథాలయములలోను, గ్రామములలో పురాణ శ్రవణములను ఉపయోగింపదగినది” అని ఉదాహరించినారు.

గ్రంథకర్తయగు నారాయణమూర్తిగారు గాని, తొలిపలుకువ్రాసిన శంకరశాస్త్రిగారు గాని ఈ గ్రంథమెవ్వరికి ప్రయోజనకారి యగునట్లు రచింపబడెనో స్పష్టముగ నుదాహరింపరైరి. ప్రతిప్రముఖప్రకరణాంతి మునను స్వల్పముగను, హెచ్చుగ 3౯-వ ప్రకరణమునందు గ్రంథకర్తగారి క్రిందివిధముగ వ్రాసి ప్రభుత్వము వారికి హెచ్చరిక నిచ్చిరి. “స్వయంకృతాపరాధములవలననేమి, పరకృతాపరాధములవలననేమి ప్రజల అనారోగ్యకరములగు పక్షల నొనరింపకుండ చేయుటకు రాజ్యాంగకాసనము లావశ్యకము. నేవచ్చాప్రియులకు కాసనములు రుచింపవు. ఆజ్ఞానులకు కాసనములకు లోబడియుండుట కష్టముగ నుండును. అయినను వ్యక్తి పరముగ నొక్కొక్కడును ప్రయత్నించి ఆరోగ్యరక్షణసాధనముల నాచరణలో పెట్టుట యసాధ్యము. కావున గ్రామముమొత్తమున నారోగ్యరక్షణ సఫలముగుటకు కాసనము సహాయపడును. కాసనములసహాయము లేనిచో మూఢాభిప్రాయములు చేల్లుదన్నిన మనదేశము

నందు మాతన పరిశోధనల నమలులో పెట్టుట కష్టము” దీనినిబట్టి యీ గ్రంథము ప్రభుత్వమును హెచ్చరించు నుద్దేశ్యమున రచింపబడినట్లు హింపవలసియున్నది.

గ్రంథసవితమునకు దిగకముందు ప్రాపంచిక స్వాస్థ్యకృత్యమున గూర్చి యిందుక చెప్పవలసియున్నది. భారతస్వాస్థ్యకృత్యము సామాజిక (Social Hygiene) సంబంధమైనది. ఇతర పాశ్చాత్య స్వాస్థ్యకృత్యము వైద్య (Medical Hygiene) సంబంధమైనది. మనస్వాస్థ్యకృత్యము మనకేర్పడిన సభ్యత ననుసరించి, సామాజికధర్మము, నీతి ననుసరించి యేర్పడినది. పాశ్చాత్య స్వాస్థ్యకృత్యమో అట్లుగాక ప్రతివిషయమును వారి వైద్యశాస్త్ర ప్రమాణము ననుసరించి, వారిసభ్యత ననుకూలించి యేర్పడినది. నారాయణమూర్తిగారి “ఆరోగ్య శాస్త్రము” పాశ్చాత్యస్వాస్థ్య కృత్యము నాధారముగ నొని రచింపబడినట్లు స్ఫురించుచున్నది. భారతీయీకావలసినది సామాజిక స్వాస్థ్య కృత్యము (Social Hygiene).

భారతీయున కుపకరించు సామాజిక స్వాస్థ్య కృత్యమునందు పిసీలికాది బ్రహ్మపర్యంతము ప్రతిపివి యొక్క మనోవాక్కాయములను తిక్కరణములు, భూతభవిష్య ద్వర్తమానములను కాలత్రయమును, బాల్య యౌవన కాయరవార్ధక్యదశ లను వయోవర్ణము, బ్రహ్మచర్య గార్హస్థ్య వానప్రస్థ సన్న్యాసాశ్రమములు, భోజన, ఉదకపాన, నిద్రా, మైథున చతుర్విధేచ్ఛలు, పృథివ్యక్షేజోవాయ్వాకాశములను పంచభూతములు, త్వక్చక్షు శ్రోత్ర జిహ్వఘ్రాణేంద్రియములు, వాక్పాణిపాదపాయూపస్థలు, ఉదకక్షీర దిధిఘృత మధుపంచామృతములు, ఉష్ణ, పులుగు, కారము, తీపి, చేదు, వగరు లనబడువైద్యములు మున్నగు సమస్త ప్రాపంచిక విషయము లిమిడియున్నవే గాని సమగ్రకృత్యము కావాలదు. నారాయణమూర్తిగారు వారి “ఆరోగ్య శాస్త్రము”నందు వైద్యముల నన్నిటినిగూర్చి చర్చించిరిగాని అట్లెల్ల సామాన్యమానవున కగ్రాహ్యముగ నొనర్చిరి.

యంత్రమునకు బొగ్గు ఎట్లరసరమో మానవదేహమున కాహార మంత అరసరమని యెంచి ఆహారము, జంత్వాహారములు, పానీయములు మన్నును వాటిగ్రంథాదిని ప్రముఖస్థాన మొసంగి విపులముగ చర్చించిరి. మానవునకు దీనిమను నాహార మేదియో, అనుచితముగు నాహార మేదియో, యేపదార్థమునం దెన్ని విటమినులు గలవో, టీ, కాఫీ, నీరు మన్నునుపానీయముల మంచి చెడుగులు విస్తరింపబడినవి. ఆహారవిషయైక ప్రకరణములం దొకచో “మననిత్యజీవనమం దీరితిని లెక్కచేసి భుజించుట జరుగలేదు. కాని జైల్లు మొదలగు సంస్థలం దాహారపరిమితిని నిర్ణయించుట కీ లెక్క లవసరము” అని ఉదాహరించిరి. గ్రంథస్థవిషయములు మన కసాగ్ర్యములని వారే తలచివచ్చుచున్నారు. జైల్లు మొదలగు సంస్థలెంతవరకు పాటించుచున్నావో సత్యాగ్రహోద్యమమున శ్రీకృష్ణజన్మస్థాన ములంకరించినవారి కనుభవైక వేద్యము.

చివరకులన పదార్థములు రుచ్యముగనూ, రసనియముగనూ నుండునని వ్రాసిరి. వంకాయ, పొల్లకాయ, బెండకాయ మొదలైనవి వండబడిన పిమ్మట పూర్వరీతిని దిగ్భాసీయములగ నుండునా?

చింతింపఁడు, మిరెపకాయలు సుగంధద్రవ్యములగ నుదాహరించిరి. ఇవి అహంకారమును పెంచును. ఘనీభరించిన వీర్యమును ప్రవీణులకే మొనర్చును. చింతపండుకంటె నిమ్మపండుకన్న, మిరెపకాయలకు బడులు మిరియములు వయ్యిరెట్లు శ్రేష్టమైనవి.

పాలను కూర్చివ్రాయుచు ఆవుపాలనుగూర్చి మాత్రమే చర్చించిరి. పేకపాలమందు ఆవుపాలు బాహూరము గాంధిగారి మాటలయందలి సత్యమును ప్రకటించి యుండవలసినది.

గారి, నీరు, వర్షధరపదార్థములు తొలగించుట, మరికినీటి నేమిచేయవలెను అనుప్రకరణములలోని విషయములు సామాన్యమానవునకు ప్రయోజనపడక పురపాలకసంఘములకు, పబ్లికువర్క్స్ డిపార్టుమెంటు, వాణిజ్యసంస్థలకు తగినంతసామగ్రిగను, హితబోధగరపు వదిగను నున్నవి.

గృహములు, ఇతరనిర్మాణములు, శరీరాశోగ్యము, మాతృత్వము, శిశురక్షణము, అంటువ్యాధులు, జ్వరాదులు, విఘాది, మహామారి, తుయ, మహాదికము, సుఖవ్యాధులు, కోరింతదగ్గు, కుష్టము మన్నుగు ప్రకరణములందు సామాన్యమానవుడు గ్రహించి, శ్రద్ధతో ఆచరింపదగినవిషయము లెన్నీని గలవు.

“శరీరాశోగ్యము” అను ప్రకరణమునందు “యింటినేలను గోమయముతో నరికినగాని శుద్ధిభించ వున్నది” అని ఆశ్చర్యించుచువ్రాసిరి. గోమయము, గోమూత్రముభారతీయునకు ప్రకృతిసిద్ధమైన (Disinfectants) క్రిమిసంహారకములు. ఇంటియందు లేళ్లగపడుచుండిన గోవుపంచితమును చిలుకుదురు. కొన్ని జాడ్యములందు దానిని లోనికిగూడ నేవింపజేతురు. పొచిపనికి, యిండ్లలుకుటకు గోమయమును మనవారు విరివిగ వాడెదరు. గోమయపునీటిని చిలుకుట, మండిగములకు పశువుకుంకుమపెట్టుట క్రిమిసంహారక వస్తువులనియే మనవారు చేయుదురు.

భోజనవిషయమున కొందరు నోజుకు రెండు సార్లు మంచినీయును, మరికొందరు మూడుసార్లు ఆవశ్యకమనియు వివిధాభిప్రాయములు ప్రజలలో ప్రబలియున్నట్లు వ్రాసిరి. ఇం దేది ఉచితమో గ్రంథకర్త నిర్ణయించక వదలు టుచితము కాదు.

పాగాకు అభ్యాసమునుగూర్చి విపులీకరించిరి. తాంబూలచర్మణము మనలో చాలమంది కలవాటుకదా! దీనినిగూర్చినప్రశంస లేకుండుట విచారకరము.

నిద్ర-ఇత్యది మానవునకు బహుఅవసరము. పడకయెట్లుండవలె, ఎన్నిగంటలు సహజముగ ప్రతి మానవుడు వినియోగించవలె మున్నగువిషయము లింకను విపులముగ నుండుటావశ్యకము.

శరీరకుశ్రుత - దీనినిగూర్చి వ్రాయుచు సబ్బుపరిశ్రమనుగూడ లేటవరచిరి. నేటికాలపు విద్యార్థులు, నాగరికశిఖామణుల మహానువారు స్పాంజినో, సురమునతోమెడు ఇనుపసాధనమువలె నుండెడు రబ్బరు సాధనమునో ఉపయోగించుచున్నారు. ఇట్టి సాధ

నముల మంచిచెడుగులను చర్చించి యుండవలసినది. సమస్తసాధనములకంటె హస్తమును మించినసాధనము మరొక్కటి లేదు. ఇతరసాధనము లెవ్వియు ప్రవేశింప జాలని ప్రదేశములకు సహితము హస్తము, హస్తాంగుళులు పోయి పరిశుభ్రపరచును.

స్నాన విధానము - చన్నీరు, వేడినీరునుగూర్చి మాత్రమే వ్రాసిరి. నూర్కొదయాత్సూర్య, నూర్కొదయానంతర స్నానములలో నేదిమంచిదో ఉదాహరించి యుండవలసినది. ప్రవహించుచున్న నీటియందు నూర్కొదయాత్సూర్యము స్నానమాచరించుట శ్రేష్ఠమని సమస్తదేశముల శాస్త్రములు అంగీకరించుచుండ ఈ గ్రంథము ఆవిషయమునే తరచులేగు.

నోరు, దంతములు, న్నములగూర్చి చర్చించబడినది. కాని వెండ్రుకలు, నానిప్రయోజనమును గూర్చి యెందును ఉదాహరింపబడలేదు. విషములు తొలగించుట యిప్పుడు ఆచారముగను, నాగకముగను పరిమించినది. తలకట్టుపోయి కత్తిరింపులు మొదలైనవి. వాటి యొక్కఉచితానుచితములను సృష్టికరించవలసినది. న్నములచివరచేరే మాలిన్యము ఏమియుగ మరణమునకు సహితము ప్రోవకల్పించునో, దంతవ్యాధు లిట్టివలనేకారణమున బలమవెంచినవో Personal Hygiene నుగురించి వ్రాయునప్పుడు వ్రాయుటెంచెని అవశ్యము. భగవంతునిసృష్టిలో ఆప్రయోజనమైన దేదియులేదు.

అట్టిప్రయోజనమును మాన మెరుగకుండకంతుల మనది పొరబాటు. మూతిపగ్గర విషము, కనుబొమల మీది వెండ్రుకలు, కనురెప్పవెండ్రుకలు, చంకలందలి వెండ్రుకలు, నూర్కొదయావలంబుగలవెండ్రుకలు మొదలగునన్నిటికి తగినంతప్రయోజన మేర్పడియే సృష్టింపబడినవి.

జోళ్లు - భారతవర్షమువంటి ఉష్ణప్రదేశమునకు సాంఘ్య అను ఆకుచెప్పలు మాత్రమే తగినవి. బూట్లు పనికిరావు. ప్రకృత్యాధారములు బూట్లులు తొడగరు. బూట్లు ధరించుటచేత నేళ్లు ఒత్తుకుని ఉడుకెత్తి నేళ్లసందున పాచిపట్టి పుండ్లుపడవచ్చును. పాదములనేళ్లలో బొటనవ్రేలియందు కొన్ని ప్రధాననరములు

గలవు. అనరములకు మెదడుకు సంబంధమున్నది. బూట్లుయొక్కచివర సన్నముగనుండి నేళ్లన్నియు ఒత్తుకొనుటవల్ల త్వరలో మెదడుక్షీణించి జ్ఞాపకశక్తి అంతరించును. మనలో ప్రబలిత జోళ్లుతోడిగడు నాగకాచారమును ఖండించి యుండవలసినది.

ఉష్ణము—మెదడునకు అత్యంత అతిశీతలము చేరకుండ వెండ్రుక లడ్డమర్చబడినవి. వాటిని టోపివగై రాలచే మాయలు వెండ్రుకలకును, మెదడునకును హాని. క్రతుకు తెలుపుకొరకు ధరింపవలసినదొక నను మరుక్కామి దానిని పరిహరించు టుచితమని సలహానిచ్చియుండవలసినది.

పరిశ్రమ—మనుష్యునకు వ్యాయామము అత్యంత సరమనుచు గుర్రపుస్వారి, పడవనడుపుట, ఈతకొట్టుట మంచివిధానములని వ్రాసిరి. ఇవి పాశ్చాత్యుల వ్యాయామములు. మనభారతీయునకు నడికవంటి ఉత్తమవ్యాయామసాధనము మరొక్కటి లేదు దండెములు, పరుగు, పాలముపని, శ్రవ్యుట మొదలగునవిగూడ ఉచితములే.

శిశువులకు కృత్రిమక్షీరములు— డబ్బాపాలు, గ్లాస్సుమున్నగునవి యుదాహరింపబడినవి. ఈ గ్లాస్సువగైరా ఆహారములు మనదేశమునకు దిగుమతి కాకొచ్చినప్పటినుండియే శిశువులలో స్త్రీహాసంబంధ జాడ్యములు పాచ్చి మరణసంఖ్య పెరిగినది. గ్రంథకర్త వీనియొక్క ఉచితానుచితముల చర్చించియుండవలసినది.

బిడ్డలకు పాలిచ్చుట— బిడ్డలకు పాలిచ్చుటకు తల్లులు ఏపద్ధతి (Posture) నవలంబించు టుచితము?

ఆరోగ్యవారములు— “పురపాలక సంఘములును, ప్రభుత్వమును ధనసహాయముచ్చి ఆరోగ్యవారములను శ్రద్ధతో సాగించుచున్నారని ఒకచోటను, సంవత్సరమున కొకసారి ప్రభుత్వమును సమాధానపరచుటకు ఇప్పుడనేకస్థలములలో జరుగు నారోగ్యవారములకంటె ప్రతిపట్టణమందును ఆరోగ్యసంఘము లేర్పడి తరుచుగ నారోగ్యప్రచారము చేయుట మంచిది అని మరొకచోటను వ్రాసిరి. ఇట్లుదాహరించుటచేత ప్రభు

త్యబాధ్యత యెంతవరకో, ప్రజలబాధ్యత యెంత వరకో స్పష్టపడకున్నది. గవర్నమెంటువారు ఇప్పుడు భారతదేశ ఆరోగ్యమునకు చెచ్చించుచున్న మొత్తము సరియైన ప్రచారమునకు సరిపడునా? ఇంతవరకు చెచ్చింపబడుచున్న మొత్తము గూడ పట్నవాసులకే ఉపయోగపడుచున్నది గాని భారతదేశమునకు చెన్నైముకతైన గ్రామమునకు, అందు నివసించుచున్న కర్షకునకు ఏమాత్రము ఉపయోగపడకున్నది భారత ప్రభుత్వమువారు మదరాసురాష్ట్రమునందలి గ్రామోజ్జీవనమౌర్యకు పదునాల్గు లక్షల రూప్యముల నొసగింట్లు తెలియుచున్నది. ఈ మొత్తమునందు పెద్దయుద్యోగుల శీతములకింద పోవున దెంత, ఇతరనిర్మాణములకు ఇంగ్లండు వగైరాదేశములందలి కంట్రాక్టుదారులకు పోవున దెంత, యిట్టి వన్నియు పోగా గ్రామజనోద్ధరణమునకు యథార్థముగ మిగులున దెంతయుండునో వెనుకటి లెక్కల పరిశీలించిన యథార్థము బోధపడగలదు. గ్రంథకర్త శలవిచ్చిన విధానముకంటె పేరునకే ప్రబోధము సల్పుట ఉచితము కాదా!

అంటువ్యాధులు, పరిపుష్టములు, కీటకములు, యీగలకు సంబంధించి నాలుగుప్రకరణములు వ్రాసి అంటువ్యాధులకు క్రిమిలే కారణమని స్థిరపరచిరి. ఆరోగ్యశాస్త్రము రచించుపట్ల సామాన్యమానవునకు కావలసినది అంటువ్యాధులు చేరకుండ జూచుకొను నుపాయము. దానిని వివరించు టుచితముననేకాని క్రిమిలయొక్కపాడవు, లావు, ఎత్తు, వాటికాళ్లు, నుడుమున్న సువిషయ విస్తీర్ణముయొక్క ఆవశ్యకత యేమో తెలియకున్నది.

బోదకాలు (Elephantiasis). దీనికి కారణము మూత్రుశీవి గాదని అరక పేజీలోను, బోదకాలు పురుగు వల్ల బోదకాలు, బోదచేతులు, బోదనీజములు, బోద పాలిండ్లు కలుగునని ౨౫౭-వ పేజీలోను, క్యూరెక్టు జాలిదోమలవలన వ్యాపించుబోదకాలు జ్వరమువచ్చునని ౩౧౦ పేజీలోను వ్రాసిరి. అమాయకప్రజ దేనినెన్నుకలెను?

సుఖవ్యాధులు:—వ్యభిచారమును అంతరింపజేయుట కష్టసాధ్యమునియు, దీని నెంతనిరోధింపజూచిన ప్రజలలో నిది యంత ప్రబలతర మగుచున్నదనియు గ్రంథకర్తగారు నూచించి పేరునకు కొన్నినివారణోపాయముల నిచ్చిరి. వ్యభిచారము అంతరింపకుండ చిరస్థాయిగ నుండువలెననియే గ్రంథకర్తగారి అభిప్రాయము కాబోలు! అటులైన వారుచెప్పిన నివారణోపాయములకు తోడు నేను ప్రబలముగ ప్రచారమునందున్న రబ్బరు గొట్టములగూర్చి యిందుక వ్రాసి ఉచితముచితముల చర్చించియుండవలసినది.

వివిధజ్వరాదులు, మహామారి, కలరా, పిచ్చి, కుక్కకాటు, కుష్ఠము, సుఖవ్యాధులు, కీళ్లజ్వరము మొదలగు విషయములగూర్చి ప్రత్యేకప్రత్యేక ప్రకరణములుగ వ్రాసిరి. ఈ జాడ్యములు ప్రబలటకు కీటకములే కారణమనిరి. సరే కుట్టివవి. సామాన్యున కందు బాటులోనుండు కొన్ని చిన్న చిన్న చిలుకాచిక్కిలగుగాడ నిచ్చియుండునె నెంతో ప్రయోజనకారిగ నుండెడిది. ప్రతి ప్రకరణమునందును కీటకముల సంహారమునకు మాత్రమే సహానిచ్చిరి. ఈసంహార కార్యమునకు ఏవేవోయంత్రములను నూచించిరి. వారి సలహాలు సులభముగ చేయతగినవికావు. నూచనలు సులభమైనవికను, ఆచరణయోగ్యములుగను నుండువలెనుగాని కష్టసాధ్యములైననెట్లు?

ఆరోగ్యసంబంధులగు రాజ్యాంగ శాసనములు— ఈ ప్రకరణముతో గ్రంథమునకు సంపూర్తి చెప్పిరి. ప్రభుత్వము Sanitary Law ను పెంచి మనుజులను శాసించుటచే మానవుని ఆరోగ్యభాగ్యము పెచ్చునని గ్రంథకర్తగారి అభిప్రాయముగ స్పష్టపడుచున్నది. దీనికి మన మంగీకరించినను గవర్నమెంటువారు ఏకాసనముచేత ప్రకృతిని, అందలి క్రిమికీటకాదులను శాసించగలరో తెలియకున్నది.

తరువాత:—కోస్తా, భాస్వరము, విటమినులు, ద్రవమాపకము మొదలగుఫదములకు నిర్వచన మరసరము.

జ్వరమును కొలిచేటట్లు “ఛర్మామిటలు” ద్రవమా పకముసాధనముయొక్క చిత్రములు ఇయ్యబడలేదు. సామాన్యజీవికి నిత్యోపయోగకరములైనవాటిని విడచి పాకీడబ్బాలు, పాకీబండ్లు, మురికిజుడారులు, చెత్తను తగులబెట్టయేగ్నాటు మొదలగువాటికి ప్రాధ్యాపమిచ్చి పారిశుద్ధ్యసంఘమువారి, చిత్రములతోచూపుట యీ గ్రంథముయొక్క ప్రయోజన మెవ్వరికో సంకల్పయావృద్ధముగనున్నది.

ఈగ్రంథమునందలిశైలి సులభముగనున్నది. విషయముమాత్రము ఆమాయకుడైన మానవునకుకంటె విద్యాధికులకును, పారిశుద్ధ్య సంఘమువారికిని ఉపయోగపడునట్లు రచింపబడినదని ఊహింపవలసియున్నది.

ఈగ్రంథరచనకు ఆంగ్రవిశ్వకళా పరిషత్తువారు రూ. 250 లు బహుమతి నొసగిరి. ఆరోగ్యశాస్త్రమునకు సంబంధించి పోటీచేయుచువచ్చిన అనేక నాత ప్రగులలో నారాయణమూర్తిగారి రచననే విశ్వకళా పరిషత్తువారు ఉత్తమమైనదిగ నెంచి బహూకరించిరి. ఇతర రచన లింతకంటె రసాభాసుగ నుండియుండవలెనని స్పష్టపడుచున్నది. ఏదిఎటులున్నను ఆంగ్రవిశ్వకళాపరిషత్తువారు శాస్త్రగ్రంథములు తెలుగున రచింపించి బహూకరించి ప్రోత్సహించుచుండుట ప్రశంసింపదగినది. ఆయితే ఆట్టిగ్రంథములు ఆంగ్రులకుపయోగపడునట్లుండవలెనని మాత్రము పరిషత్తువారు జ్ఞప్తియందుంచుకొనవలెను. ప్రజ్ఞై పెనగు

లాడి అప్రతిష్ఠ పాలగుటకంటె ఆంగ్రప్రతిభ సర్వతోముఖముగ ప్రవరించుటకు పరిషత్తువారు హెచ్చుగ్రహనగుటచేత దీనిని విశ్వాసము.

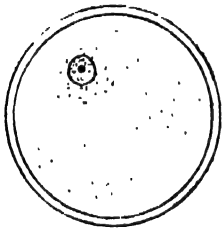
ఒక్కమాట— మానవునకు ఆయురారోగ్యములకు మించినసంపద లేదు. ధనధాన్యసంపత్తి, పాడిపంట రెండవపక్షము. బ్యాంకులో డబ్బు మూల్గుచుండును. అన్నము లింటే ఆరగక కేలపిండి తినును. అనుభవించలేనిరోగికి డబ్బు కూడబెట్టవలెనను వాళ యేల? ఆరోగ్యము గవర్నమెంటువారు సంపాదించిపెట్టినదికాదు. మానవుడు ఆరోగ్యసంపద నైతికశీలనము, ధర్మనిరతి, విశ్వప్రేమవలన సాధించవలసినది. ఆరోగ్యవిషయమున ఎవ్వరికివాతే శ్రద్ధమాపుకొనవలెను. ప్రభుత్వమువారిని శాసనములొనర్చి దంపించువని సలహా యిచ్చుటకంటె మానవున కుద్బోధనపల్పుటచితము. ఇట్టి యుద్బోధన శక్తి యీగ్రంథమున కుండవలసినంత యుండకపోయినది. దీనికి కారణము గ్రంథకర్తకు భారతీయస్వాస్థ్య వృత్తసంప్రదాయము తెలియమియే యనవలెను. ఇట్టి గ్రంథములు న్రాయువారు ప్రాచ్యపాశ్చాత్య సంప్రదాయములను రెంటిని పరిశీలించి నేటి మనవారికి వలసినతీరున వానియందలి విషయములను కూర్చవలెను. అంతియేకాని కేవలము పాశ్చాత్యసంప్రదాయము ననుసరించి రచించిన యెడల చాలదు. దాని తాలూకు కొంచెము ఉపయోగముకూడ అపాధ్యమయిపోవును.

వడ్లమన్నాటి కుటుంబరావు.

మెండలీయము - ర క్తస్పర్శ

యం. యం. వేణు.

మెండెలు నూత్రములను రూఢిపఱచుటకు సాధన కారులగు 'గీసీల' (గుణవాహకులు) ను గూర్చి కొంత తెలిసికొందము. చిన్నచిన్న యిటుకలు చేర్చి పెద్దమేడకట్టినట్లు, సన్నని నూలుపోగులతో పగ్గము పేనినట్లు సమస్త జంతువులను, వృక్షములును, సజీవ మగు ప్రతిదీయు ఆణుకొశము (Cells) లనబడు నూత్నమైన జీవపదార్థముతో నిర్మింపబడినవి. ఈ ఆణు కొశములయందే సమస్తప్రాణుల మూలపదార్థము (Protoplasm) నిండియుండును. ప్రతిప్రాణియు తల్లి పండ్రులిరువురిచేత నేర్పడిన స్థూలనూత్మ బీజాశయ మానవుని

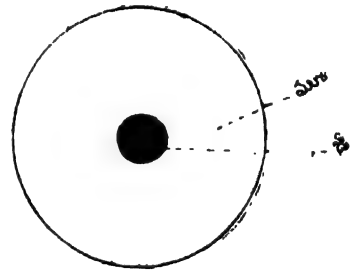

నూత్మబీజము.
అం. పాడవు.

చిత్రము ౧౫
స్థూలబీజాశయము అం. అడ్డకొలత.
పురుష చిహ్నము.
స్త్రీ చిహ్నము.

ముల (మాడుము ౧౫ చిత్రము) పశ్చేళన ఫలితముగ నేర్పడు ఏకజీవకణ కొశమునుండి ఏర్పడినవా రగు దురు. నానాట ఇది ద్వీగుణీకరింపబడి తల్లిపండ్రులను బోలిన యాకృతిని దాల్చును. ఈ ఆణుకొశములలో నశీకరకము లున్నవి. అవి చేయవలసిన పని ననుసరించి వాని రూపము మారియుండును. చర్యములోని ఆణు కొశములు జీవంతర్యాగములను గాపాడుటకు తగి యుండును; అస్తులలోనివిగట్టదనముగలిగి ప్రాణికి నాకార ముచేపూర్చును; సరములలోనివి నూలుపోగులవలె నుండి

'టెర్రిగ్రాఫ్ తీగలవలె' వార్తావాహకములుగా నుండును; కండరములలో నివి ప్రాణికి చలనశక్తిని చేపూర్చును. ఇట్లే కండ్లు, నాలుక, ముక్కు మొదలైన అవయవ ములలోగల జీవాణుకొశములు ఆయాఅవయవములు చేయవలసిన పనుల ననుసరించి మార్పుచెందియుండును. నూత్నదర్శినియంత్ర సహాయమున నీ జీవాణుకొశమును పరీక్షించినచో దాని నిర్మాణము తెలిసికొనగలము. చక్కని పరివాలనకు ప్రతిగృహమున కొక ప్రధానోపా ధ్యాయుడుండునట్లు, ప్రతిగ్రామమున కొక మునస బుండునట్లు, ప్రతిజాతిమన కొక ప్రభుత్వ ముండునట్లు ప్రతిజీవాణుకొశమున కొక జీవస్థాన (లేక బీజము- (Nucleus) ముండును. జీవాణుకొశముయొక్క చలనము, పెరగడము, ద్వీగుణీకృతముకావడము, ఇవన్నియు నా జీవస్థానముమీద నాధారపడియుండును. కొద్దిగ్రుడులలో తెల్ల జనమగ్గముండు చందిమామవలె, జీవాణుకొశమును నిండియుండు మూలపదార్థములవగ్గ ఈ జీవస్థానము, లేక బీజ మున్నది. (మాడుముచిత్రము. ౧౬) జీవాణు

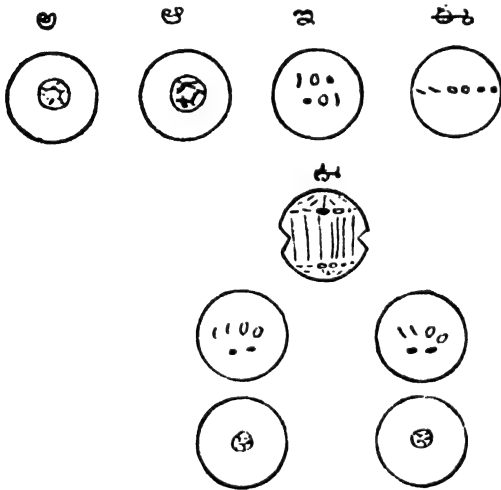
చిత్రము ౧౬
జీవాణుకొశము

మా. మూలపదార్థము.
జీ. జీవస్థానము.

కొశము ద్వీగుణీకృతముగునప్పుడు నూత్నదర్శినియంత్ర సహాయమున బరిశీలించినచో అసామాన్యమైన కొన్ని ఘంకలు దానియందు జరుగుచుండుటను మనము కను గొనవచ్చును. బాగుగా కనబడుచుండిన జీవస్థాన

మాయణకోశమునందు మటుమాయమైపోయి చిన్న చిన్న కణ్ణీలవంటి ఒకవిధమైన పదార్థ మాస్థానము నాక్రమించును. ఇవి అతిసులభముగా రంగును దీసికొనుటచేత వీనిని 'క్రోమోసోమ్స్' (Chromosomes), లేక 'వర్ణగ్రాహకములు', అందురు. ఈవర్ణగ్రాహకములు అణుకోశముమధ్య వరుసగా బారుదీరి నిలిచి ప్రతిది నిడి వికి రె దుగా చీలుటకు ప్రారంభించును. ఈవిధముగా అవి చీలినతర్వాత అవి వేరుచేయబడి ఒకసగ మొక ప్రక్కకు, మఱియొకసగ మింకొకప్రక్కకు లాగినేయబడి అవన్నియు ఆయాస్థలములలో ఏకమై మునుపటి జీవస్థానరూపము దాల్చును.

మంచి దొక్కటిగా నుండిన జీవస్థాన మిప్పుడు రెండైన దన్నమాట. అటుతర్వాత అణుకోశముమధ్య కతు కేర్పడి నానాట సన్నగిరి రెండుగా వేరుచేయబడును (చూడుము చిత్రము ౧౩). ఈవిధముగా ఒక్కజీ

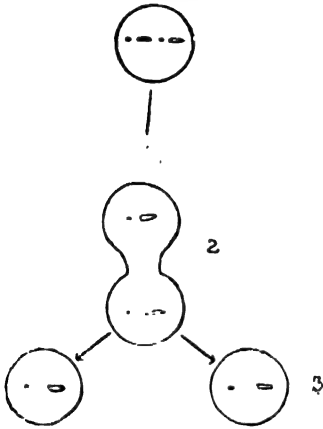
చిత్రము ౧౩ (చూ. పు. ౪౦౨)

వాణుకోశము రెండును. ఈరెండు పైవిధముగానే నాలుగై, నాలుగు ఎనిమిది, ఎనిమిది పదహారై అంతములేక పెరుగుచునే యుండును. ఈ అణుకోశము రెంతభాగింపబడినను వర్ణగ్రాహకముల సంఖ్య మారనే మార్దు. ఇట్టి అణుకోశవిభాగము (cell division) కంటికి కనబడని చిన్న జంతువులయందును, పర్యతాకారముగల ఏనుగునందును, పనికిరాని గడ్డియందును, మహాసముద్రములమధ్య పెరుగుచుండు పాచియందును

జరుగుచునేయుండును. మన ఆధ్యాత్మికకులు "భగవంతుని సృష్టియందు సమస్తప్రాణులు సమానములే" యన్నప్పుడు అంత సత్యమున్నదో! అన్నిప్రాణులయందలి జీవాణుకోశములలోనుండు వర్ణగ్రాహకముల సంఖ్య ఒకటేవిధముగ నుండును. ప్రతిజీవియొక్క ఆకారస్వభావాదుల ననుసరించి, దానిలోని వర్ణగ్రాహకముల సంఖ్య మారుచుండును. ఒకపురుగునందు రెండుండరుచ్చును. నీ బుపందికొక్కటూ, ఉల్లిపాయలు వీనిలో ముప్పదిరెండుండును. మంచులు, నీరువంకాయలు వీనియందు నలువదిఎనిమిదియు, కొన్ని వానరములయందేబది నాలుగును, మఱికొన్ని వృక్షజాతులలో రెండు వందలుగూడ నుండును. మనుష్యులయందు దివి నలువది యెనిమిదిమాత్రమే యున్నవి. ఈవర్ణగ్రాహకముల సంఖ్య అన్నియు సరిసంఖ్యలుగా నుండుట గమనింపఁబడిన యంశము. ఇందులకు గల కారణము- ప్రతిసజీవమున పదార్థమునకు అనిమవస్తువును, స్థూలనూత్న దీజాశయముల వికృత్యధితియును అగు ఏకజీవాణుకోశమునందు తల్లిదండ్రుల జీవోత్పాదక బీజకణములు రెండింటిలో నుండిన వర్ణగ్రాహకములు కలిసి యున్నవి గనుక, కుడిచేత నైదు చింతిపిచ్చులను, ఎడమ చేత నైదు పిచ్చులను దీసికొని రెండింటిని గలిపినచో గలుగు పది సరిసంఖ్యగానే యుండును. ఇదేవిధముగ కోతిలోనుండు ఏబది నాలుగు వర్ణగ్రాహకములు, దాని తల్లినుండి ఇరువదియేడును, తండ్రినుండి యిరువదియేడును దీసికొన్నదానివలన ఏర్పడినవే యగును. తక్కినవానిలోని వర్ణగ్రాహక

ములు సహితము తల్లినుండి సగము, తండ్రినుండి సగము గ్రహించినవే. ఈజీవాణుకోశముల విచిత్ర ప్రకర్షన యిట్లే జరుగుచుబోయినచో కొంతకాలమునసరికి ప్రపంచములోని జంతుజాలముల యణుకోశములోని వర్ణగ్రాహకముల సంఖ్య మితిమీరి పోవును. ఆకాశమునందలి నక్షత్రములకంటె నిది ఎక్కుడు అసంఖ్యాకములై సంతరినుండి సంతరి భట్టు పిల్లలకు ఎట్టిసంబంధమును లేక (వర్ణగ్రాహక

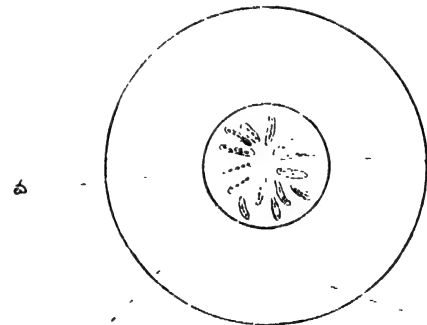
మల సంఖ్య తల్లిపిల్లలపోలికకు కారణభూతముగావున) ఎట్టి దురంతములు సంఘటిల్లునో యూహింప నశక్యము. కాని సృష్టియల దీదురంతము నివారించుటకు గోసాయిదిటిక యొకటి యున్నది. సిండ్రోత్పత్తికి మూలకారణముగ జీవోత్పాదక బీజకణకోశములోని వర్ణ గ్రాహకముల సంఖ్య, తక్కిన శరీరావయవ తీవ్రత కణకోశములలోని వానిలో చెడినగముమాత్రమే యుండును (చూడుము చిత్రము ౧౫). జీవోత్పాదక బీజకణ నిర్మాణమునకు పూర్వము ఆణు కోశములలో

చిత్రము ౧౫. (చూ. పు. ౪౦౨)

క్షీణవిభాగము (Reduction division) జరుగుటను ౧౫వ చిత్రము సూచించును. స్థూలనూత్మ బీజాశయములలో జరుగు ఈక్షీణవిభాగము, జీవజంతువులలోని వర్ణ గ్రాహకముల సంఖ్య నెక్కుడుగానీక, తక్కువగానీక యాపుచు, తలిదండ్రులకు బిడ్డలకు పోలికను గూర్చుచు, ప్రకృతియందు విపరీతములు చొరవీయుక గాపాడుచున్నది. ఏమి యీసృష్టి వైచిత్ర్యము! నూత్మోత్పాదకమును జీవోత్పాదకమున నెక్కుడో జరుగుచుండు ఈక్షీణ విభాగనియమము బాహ్య ప్రపంచమున నిత్యము ప్రయోగింపబడుచుండుట మనము చూచుచునేయున్నాము. లోకమున పాపము పెరిగినది; భూభారము హెచ్చినది. విపరీతములు గలిగి యుపద్రవములు రాకమునుపే క్షీణవిభాగతుల్యముగ నెంచడు యుద్ధములు, ప్రళయములు, భూకంపములు, ఘోమములు మొదలగు అనర్థములు ప్రపంచమున కలిగి జనబాహుళ్యమును గొంతవలకు తుడిచి వేయుచుండును.

క్షీణవిభాగానంతరము జరుగు స్థూలనూత్మ బీజముల సమైక్యతన ఫలితముగ సిండ్రోత్పత్తి గలుగునని మనము తెలిసికొంటిమి. జీవోత్పాదక బీజకణములు, తక్కినములలోని వర్ణ గ్రాహకములు, ఎట్లు మిళితమై, తలిదండ్రుల చాలుననుసరించు పిల్లల నెట్లు సమకూర్చునో అదియు జరింగితిమి. ఇక 'గీనీలకు' (గుణనాహకములు) స్థలమేటి గీనీలు లేకపోయినచో మెండెలు సూక్ష్మము లనువర్తించు విధాయక మెక్కినవి? మానవుని బిడ్డకు గాని, కాకి పిల్లకుగాని, యుండు స్వభావముల యిచ్చ 'గీనీలు' తప్పక యీవర్ణ గ్రాహకములతో నుండి తీరవలయును. ఇరువదియవ శతాబ్దములో శాస్త్రులొకమున గనిపెట్టబడిన సముస్తవయములలోనెల్ల ఈ 'గీనీల' విషయము చాల ముఖ్యమైనది. పలువిధములగు పర్యవృక్షజాతుల బీజకణ కోశములలో వర్ణ గ్రాహకములు పరిశోధింపబడి 'గీనీల' యునికి కనిపెట్టబడినది. ఇవి కట్టలవంటి వర్ణ గ్రాహకములయందు నిశివికి గుళిసెపూసలవేరువని నిమిషియున్నవి. వినారముగ పోగుచేయబడిన యిసుక సముద్రతీరమున కెట్లు కారణభూతమో, అసంఖ్యాకములగు నీటిబిందు సముదాయము మహాసముద్రముల కెట్లు మూలాధారమో, అట్లే గీనీల యునికియే వర్ణ గ్రాహకముల కాధారమని చెప్పవచ్చును. గీనీలు లేకున్నచో వర్ణ గ్రాహకములు లేవన్నమాట. అనగా నీరెంటికిని ఒకదాని కొకదాని కంత సన్నిహిత సంబంధమున్నదని గ్రహించునది. ఈ

చిత్రము ౧౬. (చూ. పు. ౪౦౨)

గీనీలు బీజాణుకోశమున సేసానము నాక్రమించునో (౧౬) వ చిత్రము తెలుపును. ఈక్రింది వృక్షమును అదే విషయమును వివరింపబడును.

మూలపదార్థమునిండిన
జీవాణుకొకము

జీవసానము

వర్ణగ్రాహకములు

గుణవాహకాలు
(గీ నీ లు)

ఒక్కొక్క వర్ణగ్రాహకములోను లెక్కలేని గీనీలుండవచ్చును. వీని సంఖ్యయు వర్ణగ్రాహకముల సంఖ్యవలె జంతుజంతువునకు భేదించును. గీనీలు నూత్యతములైనవి కాని పరమాణువుల (Atoms) కంటె పెద్దవి. వందలకొలది పరమాణువులు చేరి ఒక గీనీ కావచ్చును. జె. వి. యన్. హేల్డేగారి యూహాప్రకారము ఒక కోడిగుడ్డును మన ధూగోళమంతటిగా

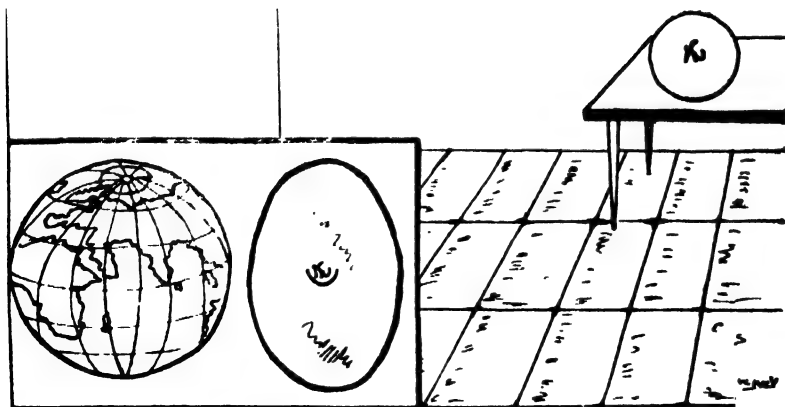
జేయుటకు ఎన్ని రెట్లు పెద్దదిజేయవలయునో అన్ని యేసార్లు ఒకగీనీని పెంచినచో అప్పటికిని దాని నొక గదిజుండు చిన్నబల్లుపై నుంచదగినంతమాత్రమే యగునట! (చూడుము చిత్రము ౨౦) ఇంత చిన్నగీనీలు, మన జీవితసారము నిమిషపుకొని యుండును. మనశక్తి సామర్థ్యముల కాధారములైనవి తాతసామ్రాజ్యము తయు బొంతలో గూర్చియున్నట్లు మన సర్వస్వమును యీగుణవాహకములు చేనితో

నిర్మింపబడ్డని? వానికి చ్యుతియనునది లేదా? అవియు సజీవములేనా? ఇవన్నియు ఉన్నవనుకొన్నను ప్రాణి కొటిలోని గుణవిశేషములగు నీలికండ్లు, చుట్టచెండుకలు, ముక్కోపము, శతాయువు మొదలైనవిగా నీగీనీలెట్లు వృద్ధిపండును? ఈప్రశ్నల కన్నిటికి సమాధానము చెప్పటకు సమయ మింకను రాలేదు. జీవరసాయనశాస్త్రము (Bio-chemistry) ఇంకను అంత

మారము సాగిపోలేదు ఈ

శాస్త్రము నిన్న లేక మొన్న అంకురించినది. ఇంకను సరిగా ముప్పదియేండ్లుగూడ నిండలేదు. జీవాణుకొకములును, జీవసానమును, వర్ణగ్రాహకములును సజీవములని రూఢి పరచబడినది, తమంతటతాము ఏలా రసాయనాదిభేదముల నండకయే ఊరకున్నంత మాత్రమున తాడికల్లునకు మట్టుకలుగజేయు గుణము నిచ్చు “ఈక్టు” వలె, మనలో జీర్ణశక్తిని చేకూర్చు జాతరరసములోని కొన్ని “ఎన్జైమ్స్” వలె

ప్రాణులకు కొన్ని స్వభావముల నిచ్చుటకు ఈవర్ణగ్రాహకములలోని యునికమాత్రము చాలునేమో! ఏలనందురా, అవి పెరుగుటలేదు; తరుగుటలేదు. అవి లేకున్న మాత్రమున ప్రాణి యందు

చిత్రము ౨౦. (మా. భు. ౧౦౨)

వానికి చెందిన కొన్ని గుణములు గన్పడనే గన్పడవు. కావున నొకానొక తల్లిదండ్రులలోని కొన్ని దుర్గుణములను వారి పిల్లలకు చెందనీక చేయవలయునన్నచో తద్గుణకారకములగు గీనీలనుమాత్రము జీవోత్పాదకబీజకోశముల వర్ణగ్రాహకములనుండి తీసివేసినచో, ఆగుణములు తప్పక పిల్లలయందు కన్పడక పోవును. ఇది దుస్సాధ్యమైన పనియని తలచవచ్చును. వర్ణగ్రాహకములను పూర్తిగా జీవోత్పాదకబీజకణములనుండి తీసివేసి పిల్లలను పుట్టించుటకు ప్రయత్నములు జరిగినవి. కాని తృప్తి కరమగు ఫలితము కలగలేదు. అట్లుచేసినచో పిండోత్పత్తికి ఆధారభూతమైనదియు, ప్రాణి పెరుగుటకు ముఖ్యసాధనమైనదియు, దాని జీవమునకు కారణమైనదియు నగు వందలకొలది గీనీలను మనము తీసివేసినవార మగుదుము. తత్ఫలితముగ పిల్లల యుత్పత్తి యగిరిపోవచ్చును. ఒకవేళ కలిగినను వికారస్వరూపము గలిగియుండువచ్చును. అట్లుండినను చాలకాలము జీవించియుండక నశించిపోవచ్చును. గోరుమట్టు లేదని దని చేరిన, జలుబుచేసిన దని ముక్కును తీసివేయుటకుమారు తద్రోగకారణమును తొలగింపజేయుటయు త్రమము. కావున తండ్రిలోని కోపస్వభావమును, తల్లిలోని గయ్యాల్గితనమును వారి పిల్లలకు లేకుండ చేయవలయునన్నచో తద్గుణగ్రాహకములగు గీనీలను మాత్రము వారి సూక్ష్మస్థూల బీజాణుకోశముల వర్ణగ్రాహకములనుండి సాధ్యమున్న బొత్తుగా తీసివేయుటయో, లేక వాని నందుంచియే యేయావధ ప్రయోగమువలననో, X Ray సహాయముననో, 'అబ్రిన్ వైరల్' కిరణప్రసారములవలననో వాని శక్తిని లాగివేయుట మంచిది. కొంతకాలముక్రితము అమెరికాదేశమున మల్లర్ గారు (Muller) ఈవిధానము ననుసరించి X Ray ప్రయోగమున కొన్ని క్రొత్తయోగలను సృష్టించెను. ఎప్పుడో ఒకప్పుడు ఇదేవిధముగు ప్రయోగములు మనుష్యులయందును చేయబడి, వలసినచో కాలిదాగువంటి మహాకవులను, లక్ష్మీబాయియంతటి ధీమంతురాండ్రను, బుద్ధునివంటి పరమయోగులను మనము బడయగలము. జౌషధాది బాహ్య ప్రేరణావశ్యకత లేకయే

కొన్నినియములను పాటించుచు చేయు మిథునముల సంతానమునందిట్టి మాద్యులను తప్పక చేయవచ్చును. ఇట్టి వింతలు మెండెలు బతానిచెట్లలో చేసెను. కేంబ్రిడ్జిలోని బెఫ్ఫెన్ (Belfon), రషియాలోని వావిలోవ (Vavilov) ఇట్టి ప్రయోగఫలితముగ క్రొత్త గోధుమలు సృష్టించిరి. అమెరికా దేశమున మార్గె గారు (Morgan) “డ్రోసోఫెలా” ఈగలలో నొక నూతనజాతిని పుట్టించిరి. మనుష్యులయందును ఇట్టి ప్రయోగములు గావించగల దినములు తప్పక రానున్నవి. అప్పటి ప్రభుత్వము ఏతీరున నుండునో తలంచుకొన్నంతమాత్రమున ఒడలు పొంగిపోవును. ఇప్పటి పరిపాలనయందుండు వ్యవసాయశాఖ, ప్రజారోగ్యశాఖ, స్థానికస్వపరిపాలనశాఖ, విద్యాశాఖవలె ‘వివాహశాఖ’ యొకటి ఏర్పడవలయును. దేశములోని జనాభా లెక్కలను దీసి, ఆడువారి సంఖ్య ఎక్కువగా నుండుచో మగవారిసంఖ్యను వృద్ధిచేయుట, మగవారెక్కువగా నుండుచో నాడువారిని వృద్ధిచేయుట, వంశపరంపరగా వ్యాధిగ్రస్తులుగా నుండు కుటుంబములలో వివాహసంబంధములనునిషేధించుచు కానించుట, జాతివర్ణ భేదములను, దేశాంతర విభాగములను నశింపజేసి దేశక్షేమమునకు అంతర్యర్థ, అంతర్జాతీయ, అంతర్దేశీయ వివాహములను ప్రోత్సహించుచు చట్టములు కల్పించుట, ఇత్యాదికృత్యములు వివాహశాఖ నిర్వహించవలసియుండును. ఇటీవల మనము వినిన మనదేశపు భావికాలపు ప్రభుత్వ విధానమునుగూర్చి విచారణ సలిపిన “జాయింటు సెలెక్షన్ మిషన్” వలె, అప్పుడు దేశమునం దుండవలసిన స్త్రీపురుషసంఖ్యలను గూర్చి విచారించుటకు ‘సెలెక్షన్ మిషన్’ లు నిర్మింపబడవలయును. వర్తమానకాలమున స్వీడన్ దేశమున వంశీయజీవ శాస్త్ర పరిశోధనాలయము (Institute of Race Biology) ఒకటియున్నది. అట్టి ఆలయము లీకముందు ప్రతి దేశములోను వర్ధిల్లవలయును. అట్టి గుడినములు త్వరలో సంప్రాప్తించునుగాక! ఆధునిక శాస్త్ర విషయము లాంగ్రలోకమున ప్రబలునుగాక!! ప్రకృతి శాస్త్రము నకు జయముగుగాక!!!

౧౭, ౧౮, ౧౯, ౨౦ చిత్రముల వివరణము

చిత్రము. ౧౭

జీవాణుకోశము—ద్విగుణీకృతము

ఆ: జీవాణు కోశము.

ఆ: మూల పదార్థమునందు వర్ణగ్రాహకము లేర్పడుట.

ఇ: వర్ణగ్రాహకులు—శీతస్థాన మద్యశ్యమైనది.

ఈ: వర్ణగ్రాహకులు—బాగు దీరినది.

ఉ: వర్ణగ్రాహకులు—నిడివికి రెండుగా చీలినవి.

ఊ: విభజింపబడిన వర్ణగ్రాహకులు ఉత్తర, దక్షిణ ద్రువములకు లాగి చేయబడినవి—అణుకోశముమధ్య కలు కేర్పడినది.

ఋ: అణుకోశము—రెండైనది. వర్ణగ్రాహకులు కేంద్రము నాక్రమించినవి.

బూ: వర్ణగ్రాహకులు శీతస్థానమైనది.

చిత్రము. ౧౮

౧. శరీరాణుకోశము—వర్ణగ్రాహకుల సంఖ్య-౪

౨. దీబకకోశ నిర్మాణమునకు పూర్వము జరుగు ఊణ విభాగము.

౩. ఊణవిభాగానంతరము ఏర్పడిన రెండు దీబాణుకోశములు.

చిత్రము. ౧౯

ఒక జీవాణుకోశము

మూ: మూలపదార్థము.

శీ: శీతస్థానము.

ఈ: వర్ణగ్రాహ కములు.

గు: గుణనాహకములు.

చిత్రము. ౨౦

గ్రు: కోడిగుడ్డు—భూగోళమంత పెద్దదిగా చేయబడినది.

గి: అన్నియేరెట్లు పెద్దది జేయబడిన 'గిని' లేక గుణనాహకము.

౫. కల్యాణమహల్, గోపురముమీదనుండి కనుఁడు దృశ్యము. చెంజిదుర్గమున రాజగిరికి తూర్పునగల ప్రాతము దుర్గమునందల్లి ప్రాకారములు, ద్వారములు, మూర్తములు మొదలయినవి యిందు కాననగును. ఎడమచైత్రున 'కల్యాణమహల్, గోపురము' యు కనుఁడుచున్నది.

2 చాంద్రాయనదుర్గము: రాజగిరి దుర్గముమీది పిరంగిమంటపమునుండి కనుచు దృశ్యము. మూడు 'శైట్టికొళము.'
దానికి ఎడమవైపున, మెట్లయొక్క ఈవలిచివర దేశింగురాణి సహగమనముచేసిన స్థలమున దిన్నె.

చెన్న రాజధానియందు 1934-వ సంవత్సరము అక్టోబర్ ప్రారంభము మొదలు
డిసెంబర్ తుదివరకు గల మూడు నెలల కాలమున ముద్రితములయి ప్రకటితములయిన

ఆంధ్ర గ్రంథముల పట్టిక*

కథలు—ఐతిహాసికములు, పౌరాణికములు
పంచకావ్యకథానిధి—పి. సుబ్రహ్మణ్యకాస్త్రి
పండ్లెండురాజుల కథలు—యస్. రామానుజరావు
భీముడు—యం. సీతారామరావు
మాంధాతృచరిత్రము—పి. వెంకటాచార్యులు
రాయబారము, భా. ౧—డి. వెంకటకృష్ణరావు

కల్పము

పూజాకల్పము—యం. నరసింహ యతీంద్రులు

కావ్యములు

ఆంధ్రకాదంబరి, భా. ౧—(ప్ర) వి. పూర్ణప్రజ్ఞా
చాగ్గులు
ఆంధ్ర హంససందేశము—వేదాంత దీక్షితర్
ఉత్తరహరివంశము (వచనము)—పి. నారాయణకాస్త్రి
చిత్రభారతము—పి. ధర్మన్న
శ్రీ కోదండ రామాయణము—బి. రామయ్య.
శ్రీ సీతాకల్యాణము—జి. అచ్యుతనార్యనారాయణ
శర్మ.

గణితశాస్త్రము

ఆంధ్రగణితశాస్త్రము, భా. ౧—వై. యల్. నారా
యణకాస్త్రి.
ఆంధ్రరేఖా గణితము—డి. యగ్గన్న.
లఘుగణితము బుక్ 3—యస్. బాలకృష్ణఅయ్యర్.
లెఖల ప్రశ్నోత్తరములు—యస్. వి. రామావధానులు.

గేయములు

కనకదుర్గాంబ చరిత్రము—పి. నారాయణదాస్.
కనకవల్లిపాట—(ప్ర) గృహసరస్వతి బుక్ డిప్, కడప

కిన్నెరసాని పాటలు, కోకిలమ్మపెల్లి—వి. సత్య
నారాయణ.

కిరపాండురంగంబనేయ భజనకీర్తనలు—బి. వీరా
స్వామిదాస్.

కృష్ణలీల నాటకమునందలి కీర్తనలు—పి. లక్ష్మీకాంత
కవి.

కాసల్యా పరిణయము—రాఘవకవి.

మంగళ హారతులు—(ప్ర) కె. వెంకటరమణ శర్మ,
రాజమహేంద్ర వరము.

మహిళా మనోహరము—కె. సీతారామయ్య.

మానసపూజ—(ప్ర) వెంకటరమణ శర్మ.

రామకీర్తనలు—కె. సత్యనారాయణదాస్

విమలీల నాటకమునందలి కీర్తనలు—పి. లక్ష్మీకాంత
కవి.

శ్రీమదుమహారమురలి (భా. ౧, ౨)—యస్. సింగర
నూరి.

శ్రీకృష్ణలీలా శృంగారపద జావలీనిధి—ఇ. సూర్యం.

శ్రీపాండురంగ బృందావన సంకీర్తనలు—పి. నారా
యణదాస్

(శ్రీ) పాండురంగ హరినామసంకీర్తనలు—(ప్ర) పి.
అప్పలస్వామి. బెజవాడ

శ్రీసద్గురు విలాసము—టి. నారాయణస్వామి

శ్రీసీతారామనేత—పి. శుబ్బారావు.

చరిత్ర

ఆంగ్ల దేశ చరిత్ర, భా. ౨—పి. నరసింహరావు.

ఆంగ్ల హిందూదేశముల చరిత్రము—యం. పేరిదీక్షితులు.
టి. నూర్యప్రకాశరావు.

* ఈపట్టికయందుగల సంకేతపదముల వివరణము : ఆ.—అధ్యాయము. అను.—అనువాదము, అనువాదకులు,
పద్యము. ప—ప్రకాశకులు. భా.—భాగము. వ.—వచనము. సం. సంపాదకులు, సటి.—సటికము.

ఇంగ్లాండు, బ్రిటిషు ఇండియాచరిత్రము—సి. సీతా
రామకృష్ణి.
నవీనహిందూదేశచరిత్రము—డి. ఆప్పారావు.

చట్టము

గ్రామాయోగముల నిబంధనలు—(ప్ర) క్షీ
కాంతం, గుంటూరు.

చంద్రాస్త్రము

అప్పకవీయము—కె. అప్పకవి.

జీవితములు

వీరమాటలు—కె. లక్ష్మయ్య.
శ్రీకృష్ణుడు—జే. వెంకటజగన్నాథరావు.
శ్రీనృసింహభారతీవ్యాములవారి దివ్యచరిత్రము—(ప్ర)
యస్. శ్రీకంఠకృష్ణి, శృంగేరి.

జ్యోతిషశాస్త్రము

ముహూర్తనారసింహము—కె. నరసింహశర్మ.
సిద్ధాంతగణితానందబోధిని—(ప్ర) సి. నరసింహకృష్ణి,
మచిలీపట్టణము.
సిద్ధాంతినరకంశీరము—సి. వెంకటనారాయణసిద్ధాంతి.

దండకము

అంజనేయదండకము—(ప్ర) గృహసరస్వతీబుక్ డిపో,
కడప.

నవలలు

తాజ్ మహల్—యస్. వెంకటగుబ్బరావు.
తూలిక—యం. విశ్వనాథం.
దానీకన్య—రమేశచంద్రచౌ
పడకపాము, భా. ౧, ౨ బి. కోటీశ్వరరావు
మండ్రగబ్బ, భా. ౧, ౨—యస్. రామానుజరావు
మాలి—యస్. వెంకటగుబ్బరావు
యమమాత—యస్. రామానుజరావు
రాధాదేవి—సి. రామకృష్ణచౌదరి
సంధ్య—యం. విశ్వనాథం

నాటకములు

అనార్కలీ—యస్. మధుకృష్ణ
కాలకేతనము—యస్. రామానుజరావు
కాపురుష గర్వభంగము—జి. బాక్.
గండికోట పతనము—కే. జయరామరావు.
తెనాలి రామకృష్ణచరిత్రము—సి. సోమసుందర
జ్యోతిషము.
భక్తవిజయము—జి. జోసఫ్.
శ్రీ దుక్కిణీకల్యాణము—డి. రామమూర్తికృష్ణి.

నిఘంటువులు

ఆంధ్రవాచస్పత్యము, భా. ౨—కె. శ్యామలకామ
కృష్ణి.
శబ్దరత్నావళి—ఏ. వ్యాసకృష్ణి.
నీతి

నీతికథలు—డి. యక్. శర్మ.
నీతిపద్య రత్నావళి—యం. వెంకట నరసింహరావు.

పరిశిష ము

ఆంధ్రరాష్ట్ర కాంగ్రెస్ సాంఘికవాదుల సంఘము—
(ప్ర) జి. రంగనాయకులు, నిడుబ్రోలు.
ఆంధ్రోపాధ్యాయ గ్రంథమాల చతుర్థ పుష్పము—
(ప్ర) సెక్రిటరీ, ఉపాధ్యాయ సంఘము, ఒంగోలు.
అధునిక మానసిక చికిత్స—సి. నేతుమాధవరావు.
అదర్శము—పి. కృష్ణమూర్తి నాయుడు.
ఆర్యవాచకము, తరగతులు ౩, ౪—సి. భీమశంకరం,
యం. వెంకటరత్నం.
ఆహారశాస్త్రము, భా. ౧—టి. రాజగోపాలరావు.
కవిరాయలు—కె. వీరభద్రదయ్య చౌదరి.
జమఖర్బులలెక్క జాబితా—ఏ. నారాయణదాసు.
జమిందారీ గ్రామకరణముల పరిశోధన—బి. ల
నరసింహం.
నిరంజనాంజనము—కె. సంగమేశ్వర కవి.
నాల్గవవాచక పుస్తకము—కె. వీరేశలింగం.
పట్టుకానీ జాతీయసంఘ నిబంధనలు—(ప్ర) సెక్రిటరీ,
బొంబేలకోడూరు.

పద్యములు—నరసింహదాసు.

పక్షిరాజునకు బాదరత్న ప్రయోగము—డి. టా
కృష్ణమూర్తి.

బహిరంగశ్రీముఖపత్రిక—కల్యాణానందస్వామి.

బొమ్మలకథావాచకము, బుక్ ౧—కె. సుబ్బరావు.
మణిమంజరి, భా ౧—(ప్ర) కె. వి.నరసింహాచార్యులు,
కొల్లూరు.

మహర్షివనిపద్యములు—(ప్ర) యస్. సుబ్బరావు,
పాలకొండ.

మాతృసత్కృతి—కె. సీతాపతిరావు.

మేఘకలఃపులు—(ప్ర) కె. వెంకటరమణశర్మ.

రత్నమాల—బి. హనుమంతరావు, డి. సూర్యనారా
యణరావు.

రామమోహనదు—కీర్తిచంద్ర చక్రవర్తి.

లక్ష్మీవిమోగము—జీ. సీతారామస్వామి.

లోకజ్ఞానబోధిని—కె. వెంకటరావు, యం. సీతా
పతిరావు.

విజ్ఞానలహరి—యస్. గోపాలం.

విశ్వకర్మబ్రాహ్మణ వంశాశ్రమము—(ప్ర) వి. నిరంజన
శాస్త్రి, దుగ్గిరాల.

శంభుతో నొకనాటి సవానాసము—కె.యస్. వెంకట
రమణి.

శ్రీపాంచరాత్రాగమ దివ్యశాస్త్రనివయ ప్రదర్శిని
అమ తాంబూలమర్వాసి ఖంఠనము—యస్.
సుచర్మనాచార్యులు.

శ్రీ మహానందీశ్వరమా, వన్యమృగరక్షణ—జి. హరి
సర్వోత్తమరావు.

శ్రీ రామజయంతి మహోత్సవహోదయపత్రిక — ఎ.
నారాయణదాస్.

శ్రీ రామవిజయము—కె. సుబ్బయ్యశాస్త్రి.

శ్రీ హరనాథస్మృతి, భా. ౧—(ప్ర) భనుమహర్షి
నాథతత్వ ప్రచారిణిసభ, రాజమహేంద్రవరము.

సాక్షి—పి. లక్ష్మీనరసింహరావు.

స్వరశాస్త్రము—యస్. కృష్ణారెడ్డి.

పారిశ్రామికము

నేతపరిశ్రమ. —పి. వెంకటాచార్యులు.

ప్రకృతిశాస్త్రము

ప్రకృతిశాస్త్ర పాఠములు, భా. ౧—జి. వెంకట
రామయ్య.

ప్రకృతిశాస్త్రపాఠములు, భా. ౨—: వెంకటా
చార్యులు.

మారుతిశాస్త్రవాచకము, ఫారం ౨, ౩ సుబ్ర
హ్మణ్యం, పి. శ్రీరామయ్య.

విజ్ఞానశాస్త్రము, ఫారం ౩, ౪—కె. వీరభద్రయ్య.

సాధారణముగా నేర్చుకొనవలసిన ప్రకృతిశాస్త్రవిషయ
ములు—జి. వెంకటరామయ్య.

సామాన్యశాస్త్రనివయములు, ౨. డి. సూర్యనారా
యణశర్మ.

భూగోళశాస్త్రము

కర్నూలుతాలూకా భూగోళము — వి. వెంకటాద్రి
రావు.

సంద్యాలతాలూకా భూగోళము—టి. వరసింగరావు.
నిజాంరాజ్యభూగోళము—మల్లుం ముహియుద్దీన్.

బళ్లారిజిల్లా భూగోళము—(ప్ర) సి. శ్రీనివాసరావు,
అద్దోని.

భూగోళశాస్త్రము, ఫారం ౪—ఆర్. శేషగిరిరావు.
మానవభూగోళశాస్త్రము—యం. సీతారామరావు.
సత్తెనపల్లితాలూకా భూగోళము—బి. సత్యనారాయణ.

మాహాత్మ్యములు

పాంచురంగ మాహాత్మ్యము—ఎ. సూర్యనారాయణ.
మల్లేశ్వర మాహాత్మ్యము—జె. రామశాస్త్రి.

శ్రీశైలమహిమము—రామకృష్ణ సీతారామ సోదర
కవులు.

హోళిసంతుక మాహాత్మ్యము—మ్యాబో రామకృష్ణ
ప్రసాద్.

మతము - హిందు

భక్తివాదు మహిమ—యం. శేంకట లక్ష్మీనరసింహ
రావు.

భక్తియోగము—విశేషానందస్వామి.

భక్తియోగోపన్యాసములు—విశేషానందస్వామి.

స్వల్పకృష్ణస్వల్ప వివేకము—కె. వెంకటకృష్ణశర్మ పాకయాజి.

—ఇతరములు

అర్చ్యచిన్న తేరే సమ్యగారి చరిత్రము—యం. రెవ్. ఇగ్నాటిస్.

అర్చ్యశిష్ట అతాసియన్ గొంబాగ అనువారి చరిత్రము—యం. రెవ్. ఇగ్నాటిస్.

అర్చ్యస్థనిస్ లాస్ కోషక అనువారి చరిత్రము—యం. రెవ్. ఇగ్నాటిస్.

కుటుంబములయందు జేసునాధస్వామి పరిశుద్ధ హృదయ స్థాపనమును గురించిన ఆరు సంభాషణములు—(ఫా) మాతో.

పాపములన్నిటిలో గొప్పదేది—చ. ఇ. ఆశం.

బంగారు విగ్రహము—చ. ఇ. ఆశం.

మతోద్ధారణ క్లుప్తచరిత్రము—(ప్ర) యు. యల్. సి. యం. చర్చ. కాన్సిల్, తెనాలి.

మోక్షసాధనములు—బి. మాత్యూస్.

రక్షణగానము—బి. మాత్యూస్.

రక్షణమార్గగీతి—బి. మాత్యూస్.

రక్షణసువార్త—చ. ఇ. ఆశం.

రాజస్థానము—యం. రెవ్. ఇగ్నాటిస్.

సంహమబోధనాబోధనాబోధన ప్రధానమంత్రము—చ. ఇ. ఆశం.

యక్షగానము

శ్రీ అనూయనాటకము, యక్షగానము—యం. కృష్ణకవి.

వేదాంతము

అంద్రశతశ్లోక—(అను) పి. నారాయణశాస్త్రి.

త్రిమతవేదాంత కాస్తూభము—కె. వెంకటరత్నశాస్త్రి.

నిర్వచనశివసుజ్ఞానదీపము అను గురుగీతలు—కె. గోపాల కృష్ణమూర్తి.

భగవద్గీత—నారాయణానందసరస్వతీస్వామి.

భగవద్గీతామృతసారము—యం. తిమ్మయ్య పెట్టి.

మహాసీతము—ఎ. సీతారామశాస్త్రి.

వాసుదేవమననము—వాసుదేవయతీంద్రులు.

శ్రీభగవద్గీతాహృదయము—డి. వెంకటరామరెడ్డి.

వైద్యశాస్త్రము

అనుపానమంజరి—(ప్ర) పి. లక్ష్మణస్వామి, కోరింగ.

అయోధ్యదౌషధరత్నాకరము—యన్. కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి.

ప్రకృతిఆరోగ్యము—ఎ. దొండానాపాబ్.

శతకములు

అంజనేయశతకము—పి. నరసింహాచార్యులు.

ఆదివారాయణ శతకము—ఎ. శేషచలమూర్తిమణి.

భద్రాద్రిగామశతకము—యన్. సుబ్బారావ్.

శ్రీకీరపంపరినాథశతకము—టి. వేంకట అప్పలదాస్.

శ్రీహరి శతకము—కె. నానుమత్కవి.

శిల్పశాస్త్రము

శిల్పశాస్త్రము—(ప్ర)పి. త్యాగరాయపెట్టి, మదరాస్.

సారస్వతము

కావ్యప్రకాశ వివరణము, భా. ౧—నరసింహాచార్యులు.

గ్రామ్య భాషాప్రయోగ నిబంధనము—వి. వెంకటరాయశాస్త్రి.

సోత్రము

విశ్వేశ్వర సంప్రార్థనము—కె. వెంకటేశ్వరులు.

హరికథలు

కంపవధ—యం. మహానందిరెడ్డి.

దయాకర విజయము—బి. బాలాజీదాస్.

శశికలా సుదర్శనీయము—కె. గోపాల కృష్ణమూర్తి.

శ్రీ ములీచనచరిత్ర హరికథ—టి. వెంకట అప్పలదాసు.

నూరదాసు చరిత్రము—బి. బాలాజీదాస్.

నక్షత్రమండలము

(ధాత్య సంవత్సర లధికభాద్రపద, నిజభాద్రపదమాసము)

గొబ్బారు వేంకటానందరాఘవరావు

ఉ తరము

12

దక్షిణము

భగోళవేషచేయువారు ఈపటమును తలమీదుగా ఆయాదిక్కులు నవ్వనట్లు పట్టుకొని చూడవలెను. ఇందు గొట్టు గ్రహనక్షత్రాలు (కుక్రుడుమాత్రము. సూర్యాస్తమయమైనపిమ్మట అక్షోభరు మాసారంభమున కనబడునట్లు పటములో చూపబడినది)

సెప్టెంబరు 15 లేదీని రాత్రి గం. 8-25

,, 80 ,, ,, ,, 7-26

సెప్టెంబరు 8 లేదీని రాత్రి గం. 8-52

,, 22 ,, ,, ,, 7-57

అక్టోబరు 7 ,, ,, ,, 6-58 కనబడును.

“My eye was fixed upon the glowing sky”
(Wordsworth.)

“It is sweet to see the evening star appear
'Tis sweet to hear

At midnight on the blue and moonlit deep
The song of”... (Byron)

“Divine melodious Truth,
Philosophic numbers smooth,
Tales and golden histories
Of Heavens and its mysteries.” (Keats)

“నక్షత్రకోటులతో అస్పృశముగా మెలియు
చున్న ఆకాశరంగమును తనివితీరక తడేకదృష్టితో పరి
కించిచూచుచుంటిని. పడమట చుక్క (శుక్రడు) మం
చికాంతి కలిగి ప్రకాశించుట చూడజూడ మనస్సున
కాహ్లాదము కలుగుచున్నది. వినీలమైన, చంద్రబోధిత్వాన్ని
ధవళమై, బహు మనోజ్ఞమైన నభోరంగమునుండి, నడి
రేయి వినవచ్చు మధురగీతములు సుశ్రావ్యములును,
సుస్మిగ్ధములును, పరతత్త్వప్రబోధకములును సైదేవ
తాచరిత్రాతీతములైన స్వాస్థిక మర్మముల సత్యమును
సువ్యక్తముకావించు స్వర్ణకథాశాలప్రదర్శకములై
విప్పచున్నవి.”

ఈ సంవత్సర ఆధిక భాద్రపద బహుళ అష్టమి.
(౧-౯-౩౬) మొదలు నిజభాద్రపద బహుళ అష్టమి.
(౯-౧౦-౩౬) వఱకును నగు మాసములో తొలిజామన
రాత్రి కాననగు ఖగోళ విశేషములను పరిశీలింతుము.

పాలవెల్లి (The Milky way)

ఈ మాసములో పాలవెల్లి ఈకాశమున భృగు
పరశు మండలమునుండి, నైరృతిదిశను మూడిగువరకు
కును ఆకాశమునకడ్డుగా కట్టిన ధట్టికలై వ్యాపించి నభో
రంగమును ఇంచుమించుగా సమములై తోచు రెండు
ఖండములుగావిభజించుచున్నది. అండలికాకృతిమీదులుపట
ములో క్యా ౧, క్యా ౨ గా చూపబడినవి. అవి ఇంచుమిం
చుగా యామ్యోత్తరరేఖపై నున్నవి. అటునుండి ఛాయా
పథము నైరృతిదిక్కునకు వ్యాపించియున్నది. ఈకాశ్య

మునుండి నైరృతికి వరుసగా గర్భగుపరశు (Perseus),
అప్పరస (Cassiopea) రాజహంస (Cygnus), గరుడ
(Aquila), ధనువు (Sagittarius) అను నామములు
గల చుక్కలగుంపు లండలో కనబడుచున్నవి.

First Magnitude Stars

మిక్కిలి లేజోవంతములయిన నక్షత్రములు ఇరువ
దింటిలో ఈమాసమున మనకు బిరుమాత్రమే కనబడు
చున్నవి. అవేవియనగా:—

౧. భూ లేజమండలములో స్వాతి (Arcturus
in Bootes)

౨. వృశ్చికరాశిలో జ్యేష్ఠ (Antares in Scorpio)

౩. క్షిణమండలములో బ్రహ్మ (Vega in
Lyra.)

౪. గరుడమండలములో శ్రవణము (Altair in
Aquila)

౫. ఇంద్రదుగ్ధముడు Fomalhaut in Pisces
Australis.)

ఇట్టిచుక్క లింతిరక్కువగా నున్నందుకు నభో
రమణోభ తక్కువగా నుండవలసినది కాని గ్రహ
ములయొక్క లేజస్థలన నీలోపము తీరుచున్నది.

పడమట సూర్యాస్తమానము కాగానే శుక్రడు
మంచిలేజస్థుతో ప్రకాశించుచు, ఈమాసములో కన్యా
తులారాసులలో సంచారము చేయుచున్నాడు. అట్లే
బరు మాసారంభమునుండి స్వాతిలో నుండుటను పట
ములో చూపినాడను. గురుడు జ్యేష్ఠలో ఋజుగతిని
సంచరించుచున్నాడు. శని పూర్వాభాద్రలో వక్రగతు
డై యున్నాడు. కాబట్టి ఈమాసములో సూర్యాస్త
మానమైనప్పటినుండి పడమటినుండి తూర్పునకు వరుసగా
(౧) శుక్రడు, (౨) జ్యేష్ఠ, (౩) గురుడు, (౪) శని
ఈగ్రహనక్షత్రములు క్రాంతివృత్తముపై జ్యోతిషోర
ణమువలె ప్రకాశించుచుండ, ఉత్తరాకాశమున స్వాతి,
బ్రహ్మ, శ్రవణ నక్షత్రములును, దక్షిణమున ఇంద్రదుగ్ధ
ముడును ఆశోభను వృద్ధిచేయుచున్నారు.

బుధుడు (Planet Mercury.)

ఈ గ్రహము ఒక పెక్కుకాలములో సుమారు ౨౯ మైళ్లు పోవుచుండును. బుధుడు దేవతల వారాహ రుద్రుని, వేగపురక్కలుగలవాడని, (Swift winged messenger of the Gods) అని పాశ్చాత్యగాథలు తక్కిన గ్రహములవలె ఇతడు ప్రైర్యముతో కనబడడు కనుక కొంద రీగ్రహము కొరవిదయ్యుచుంటి (Willow-the-wisp of a planet) దనిరి. ఇతడు నూర్యోదయమునకు ముందు రెండుగంటలలో ఉదయించినపుడును, సూర్యాస్తమయమైన రెండుగంటలలో ఉదయించినపుడునుతప్ప మరెప్పుడును కనబడడు. ఒకప్పుడు అగ్రగణ్యమైన నక్షత్రమంతికంటె ఎక్కువలేజయుతో వెలుగుచు కనబడును (Sometimes he appears brighter than a star of the first magnitude) అప్పుడు ఆగ్రహముయొక్క దృశ్యము మిక్కిలి మనోజ్ఞముగానుండును. (He is a noble object to the naked eye.) సంధ్యాకాలములంటే కనబడువాడైనను ఆరుగంటితో, నక్షత్రములవలె మిలుకుమిలుకున మెరియుచుండును. సాయంకాలమున సూర్యాస్తమానమైనపిమ్మట పడమట చంద్రవంకయు (crescent moon) శుక్రగ్రహము (Venus) ను కలప్పుడు బుధుని లుల మత్యంతమనోజ్ఞము. అది యీమాసమున లభింపగలదు కావునను అది యీపటమున చూపవలనుకాదు కావునను, ఈమాసములో పడమట బుధుడస్తమించుకొనును, సూర్యాస్తమానముకాగానే పశ్చిమాకాశము గమనింప చదువరులను ప్రార్థించుచున్నాను. (The most delightful picture Mercury makes is, when he sparkles in the evening glow, with a crescent Moon for neighbour and Venus in attendance) ఇట్లు ఆగెప్టెంబరు ౨౪ వఱకు చూడవచ్చును.

ఉత్తరాశాశమున

ధ్రువక్షిలో చిన్నఎలుగు (Ursa Minor) తోకచివర ధ్రువును మెరియుచున్నాడు. తోకలో

ప్రకాశతయు, మహేంద్రుడును, తోకములను అగ్నియు కాననగుచున్నాడు. అగ్నికెగువ మిత్రనక్షత్రమును, ఈ రెండింటికిని ఎదురుగా పడమటకు ధార, విధార చుక్కలును చూడవగును. వాయవ్యమున, బృహదృక్షములో పులహ, పులస్త్యములును అస్తమించినారు. ఆచతురస్రములో క్రతువు, అత్రి మాత్రము వాయవ్యక్షితిజసమీపమున నగపడుచున్నాడు. ధ్రువక్షితిలో ధార విధార చుక్కల కెదురుగా, వాయవ్యమున ఆంగీరస, వసిష్ఠములు కనబడుచున్నాడు. వసిష్ఠుని ప్రక్క ఆతని ధర్మపత్ని ఆరుంధతీదేవి మిలుకుమును చున్నది. ఆ దిగువను మరీచియున్ కలదు. ధ్రువక్షితికిని, సప్తర్షులకును మధ్య నరకుడు ఘోరసర్పాకారముతో మెలికలుతిరుగుచు కానవచ్చుచున్నాడు. ధ్రువునిచుట్టి, కొంతవఱకు ధ్రువక్షితిలోను, కొంత ఆయెగునను, ఊరువున వసించునదియగు ఊర్వశి, తన ప్రియుడగు పురూరవకుతో పాలవెల్లిలోనికి, సరిగా ఎగువకు వ్యాపించియున్నది. పురూరవకునకు ఎగువ, పాలవెల్లిలో అప్పరసలును, ఆవల ఈశాన్యక్షితిజమున భృగు పరశుమండలములోని కొన్నిచుక్కలును కనపడుచున్నవి.

వడమట

చిత్ర అస్తమించినది. తోరణస్తంభములవంటి జతయని శ్రీనాథునిచే వర్ణింపబడిన ఈచుక్కలజతలో చిత్ర కనబడకపోవుటచేత పశ్చిమాకాశము చిన్నవోయి యుండవలసినదే. కాని శుక్ర డాలోపము తీర్చుచున్నాడు. లోటు తీర్చుటకాదు, పడమటి కెక్కువ శోభ కూర్చున్నాడని చెప్పవచ్చును. స్వాతికిని పాలవెల్లికిని మధ్య, శేషపాన్పువై పవ్యించిన శ్రీమహావిష్ణువు పడమటకు చాలవారి పరివర్తన మహాత్మ్యమునకు సంసిద్ధుడగుచున్నాడు. పెప్టెంబరు ౨౪-న తేదీని పరివర్తనమహాత్మ్యము. అనగా విష్ణుమూర్తి పడమట అస్తమించి, బోధనైకాదశి (కార్తికశుద్ధ ఏకాదశి)కి తూర్పున నుదయించి నిద్రలేచుటకు ముందు ఒత్తిలుచున్నాడు. ఈ ఒత్తిలుంటయే భాద్రపదశుద్ధ ఏకాదశి నాటి పరివర్తనోత్సవమునకు కారణము.

దక్షిణమున

పశ్చిమసమీప వైర్వదిశను కుక్రుడు గొప్పలేజ ముతో కొంతవడి మెరిసి అస్తమించినాడు. ఆపశ్చిమ క్షితిజమునకును పాలవెల్లికిని మధ్య, ఇంద్రాగ్నిదైవ త్యమై, కులాలచక్రమువంటి ఆకారముగల విశాఖచక్ర లున్నవి. విశాఖకు తూర్పుగా పాలవెల్లిలోనికి వ్యాపించి వృశ్చికరాశి రమ్యముగా కనబడుచున్నది. అనూరాధ చక్రాలు డెక్కలుగానూ, శ్రేష్ఠచక్రాలు శరీరమధ్య భాగముగాను, మూలచక్రాలు తేలుతోక, కొండెలు గాను స్పష్టముగా నగపడుచున్నవి. ఈ తేలురూపము దక్షిణాకాశమున విశేష భాగ మిపు డావరించి చక్కగా కనబడుచున్నది. ఈపాలవెల్లి కావల దక్షిణమున మయూరచిహ్నముపై బాణాసురు డున్నాడు. ఈ చక్రాలకావల, ఆశ్లేయమున, ఇంద్రద్యుమ్నమునా రాజా 'విష్ణురూపుడగుచు' దిక్పాలకముతో మెరియుచున్నాడు. అతనిపేరు భూమిమీద స్థిరముగా నుండునట్లు దేవతలకు ఋషులవచ్చిన యుగంధరకమకమును, ఆకమకము జాడ తెలిపిన ప్రావారకర్ణపూకము (Phoenix) ను, ఈఘాకము నెరింగించిన నాభికజంఘ మను బకమును బాగుగా ఉదయించినవి.

మధ్యమున

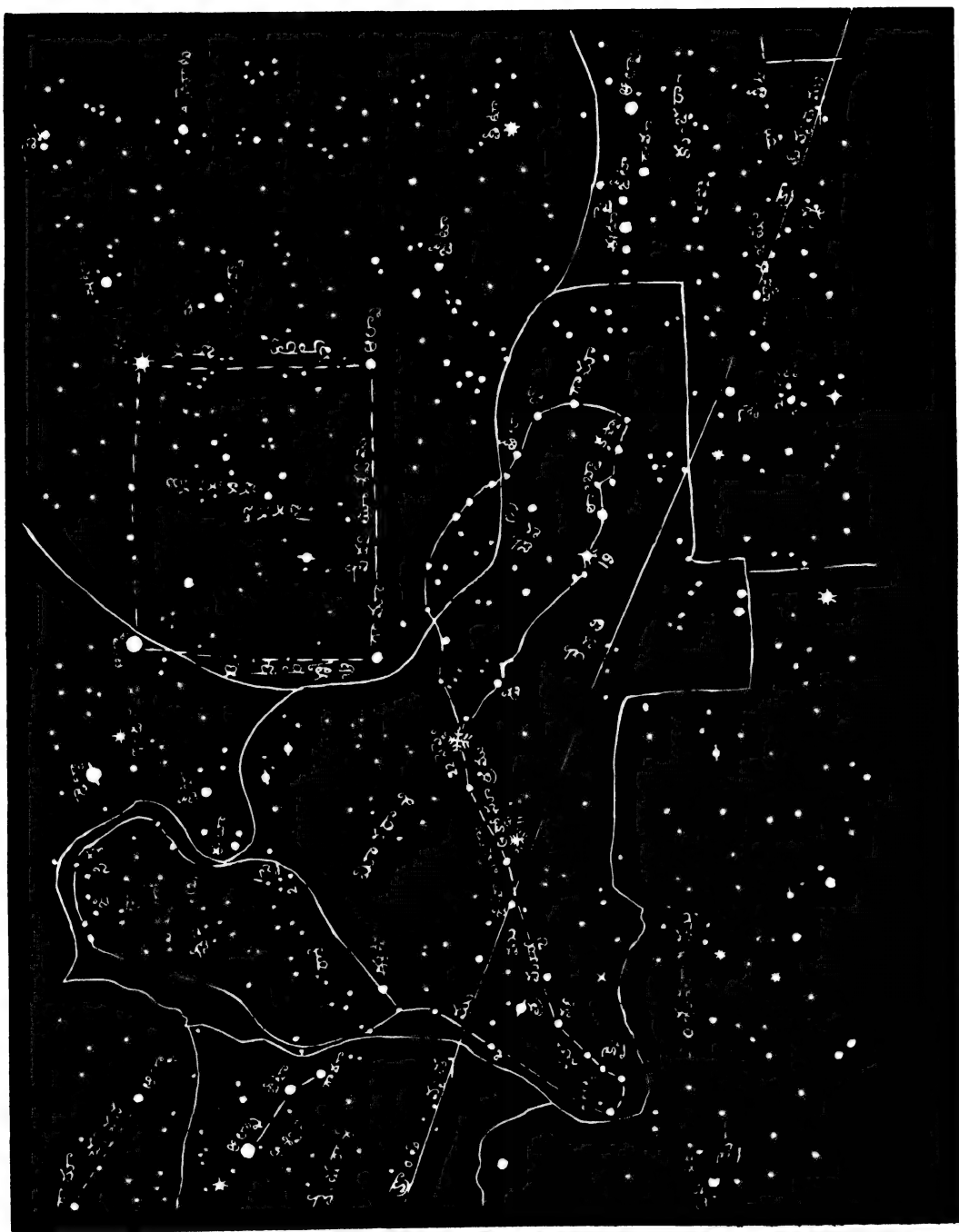
గురుడు శ్రేష్ఠచక్రాలకమరుగా పాలవెల్లిలో ఛాయాపథసమీపమున మెరియుచున్నాడు. ఉత్తరాషాఢా, పూర్వాషాఢానక్షత్రములు రెండు రెండువంకర మంచపుకొల్లవలె మెరియుచున్నవి. ధన్విమనమృగజీవని మన మీనముకు తెలిసికొంటిమి. ఆకిడే కృష్ణానారమున ప్రద్యుమ్నుడయ్యెను. ప్రద్యుమ్నుని కుమారుడు అని రుద్రుడు బాణాసురునిపుత్రికయగు ఉషాకన్యకు ప్రియుడయ్యెను. ఉషాపరిణయకథ ఈచక్రాలను చూచినపుడు జ్ఞప్తికి రాగలదు. ఉషాకన్యకండ్రమును బాణాసురు డాదినవనీ కలదు. శ్రేష్ఠనక్షత్రమున కధిదేవత ఇంద్రుడు. ఇంద్రుడును, విష్ణువును సోదరులగుటయును, విష్ణువునకు నాభీకమలసంజాతుడు బ్రహ్మయొక్కడును,

పుష్పబాణుడు ధన్వియొక్కడును పుత్రులగుట కూడ చక్కగా స్ఫురించుచున్నది.

మనమృగము మకరధ్వజుడు కదా? ఉత్తరాషాఢా కెరవ మకరమియంశమును స్థిరపఱచుచున్నది. శ్రవణము గరుడుడై విష్ణువునకు వాహనము, ధ్వజముపై యొప్పుచున్నది. వీణాపాణియైన సరస్వతిని ముఖమందు ధరించిన బ్రహ్మకు వాహనమైన రాజహంస పాలసంద్రము లోనే ఉన్నది. మకరమున కెరవ కుంభమున్నది. కుంభము జలస్థానము. దాని కధిపతి వరుణుడు. వరుణు నకు వాహనము మకరము.

తూర్పున

అశ్వినిచక్రాలు ఇప్పుడే ఉదయించినవి. అశ్వినులు రథమెక్కినపుడు వారిరథమున కొక ప్రక్కగాహరముగా పూన్చబడినట్లు ఋశ్వదములో వర్ణింపబడిన శింశు మారము కొంత ఉదయించినది. ఈకాన్యమున స్రుష్టమింకరించుకొనుచు పులోమరకమును ఇప్పుడే ఉదయించినాడు. పులోమ బాధితయైన గర్భవతి భృగువత్నికి గర్భచ్యుతిచే కలిగిన చ్యవనుకు సుకన్యాఖ్యానము జ్ఞప్తికి తెచ్చుచు అశ్వినులప్రక్క నున్నాడు. చ్యవనుడు ఇంద్రుడుహస్త. అతని మాలకు హ్రస్వనామము ఇంద్రమద. వీరికెనువ, పేద్యపూశ్వములో (పెగపన చతురస్రమదే) పూర్వాభాద్ర, ఉత్తరాభాద్ర నక్షత్రములున్నవి. పేద్యపూశ్వమున కెరవను, అశ్విని కీవలను మీనరాశి కలదు మీనరాశిలో రెండుచేపలున్నవి. "మకస్సృష్టయంచేతి" మీనరాశి పరిసరమున గల గుంపులను, మీనరాశిలోగల చక్రాలను వివరముగా చూపు నక్షత్రపట మొకటి ఈ ప్రక్కను వ్రాసుబడినది (చూ. చిత్రము ౨) ఈచిత్రములో మధ్యనున్నది మీనరాశి. ఇందు కుడితీర్పు (౧) చేపయును, ఎడమతీర్పుమీదుగా చేప (౨) యును కలవు. ౧వ చేపలో Pisces అనురాశిలో డి, ౧౯ లాంబ్డా, కప్పా, గామా, బి, తీటా మొదలగు గుర్తులు గల చక్రాలు చేరియున్నవి. పటములో ఇది పేద్య పూశ్వముక్రింద నున్నది. ౨ వ చేపలో ఆరాశిలోని

పై ౧-౨-౩, సిగ్మా, టీటా, ఎప్సిలాన్, ఈటా, సుర్దులుగలచుక్కలున్నవి. ఈ రెండుచేపలను కలుపు భారము (Ribbon) లేకనూత్రము అనువట్లు కొన్ని చుక్కలు చక్కగా కలబడుచున్నవి. మీదిచేప (౨)లో ఈటాసుర్దుల చుక్క దిగువనుండి ఈనూత్రముపై-బి, ఆల్ఫా, కై, న్యూ, మ్యూ, టీటా, ఎప్సిలాన్ చుక్కలమీదుగా మొదటిచేపను పెట్టెం ౨౨ అనుసర్దు గలచోట తగులుచున్నది. ఈ నూత్రములో ఎడమచేతి ప్రక్క దిగువమూలనున్న ఆల్ఫాచుక్క మధ్యముగా గమనింపవలయును. ఈ రెండుచేపల నూత్రములను ఈమూలచుక్కకడ ముడివేసినట్లు తోచగలరు. కావున ఈ చుక్కను అరబ్బులు ఆలోకా మడి (Al Risha-Knot) అని చెప్పెదరు. ఈయంశములే అరబ్బులకు పూర్వము బహుకాలముక్రింద, ఇప్పటికి సుమారు రెండువేల సంవత్సరములక్రిందనుండిన ఆరేబస్ (Aratus) అను గ్రీకు సిద్ధాంతిచే ఈ క్రింది పంక్తులతో చక్కగా వర్ణించియున్నాడు.

"West ward and South ward in the South Winds' path the fishes float; one ever uppermost.

First hears the boisterous coming of the North;

Both are tide by a band;

Round their tails which point to an angle.

Filled by a single goodly star.

Called the conjoiner of the fishes tails."

దక్షిణదిశనుండి వీచు గాలియొక్క మార్గమునకు పడమటను, దక్షిణమునను మీనరాశిలోని చేపలు రెండును తేలియాడుచుండును. అందొకటి మీదికి (అనగా ఉత్తరమునకు) తేలియుండి, ఉత్తరదిశనుండి వచ్చు వాయుస్వములను ముందు వినగలదు. రెండుచేపలకు సంపర్కము కలుపు దారపువట్టి ఒకటి ఉన్నది. ఒకొక్క చేపయొక్కతోక చివరను కట్టబడిన యీ దారపువట్టి,

మూలనున్న ఒకమంచిచుక్కకడ, ముడిపడినట్లు తోచుటచేత ఈమూలచుక్క అనుమానివలన ఆచేపలతోకలకు కట్టబడిన దారపువట్టిలకు సంబంధము కలుగుచున్నది. దీనినే ముడిచుక్క అందురు.

ఈచేపలనుగూర్చిన గ్రీకు గాథ

టైఫన్ (Typhon) అకనోక ప్రూరరాక్షసుడుండెను. ఆరాక్షసునికివెలది వీనస్ (Venus) అను సౌందర్యదేవతయు, ఆమెకుమారుడు (Cupid) క్యూపిడ్ - అను ప్రేమకారకుడైనదేవతయును చేపలై యుండిరి. అందుచేతనే ఈ చుక్కలకు వీనస్-క్యూపిడ్ చుక్కలని పేరుండెను.

ఇట్టిదే భాగవతములో కథ

ఈశ్వరుని కంటి మంటలలోపడి దగ్గుడైన మక్క గుడు దేహలబ్ధిగాలకు పరమేశ్వరుని వరము పొంది, దుక్కినికి కుమారుడై జన్మించెను. ఆశివు మూర్తికాగ్ని హనున నుండగా శంబరుడయ్యెకొనుచు తనకు వాని వలన చావు రానున్నదని తెలిసికొని ఆ శివువును ఎత్తుకొని పోయి సముద్రములో పడవై చెను. ఒకచేప ఆశివును మ్రొంగెను. బాలరు లాచేపను పట్టి శంబరునికి కానుక ఇచ్చిరి. ఆచేపను కోసి చూడగా కడుపులో నీలరక్తము దుండెను. ఆసంగతి తెలిసి మన్మథునిభార్య రతిదేవి మాయావతియును పేరుతో శంబరునికడ కరిగి, ఆశివును పెంచెద నిమ్మని వేడెను. శంబరు దామె కోరినట్లు చేసెను. బాలకుడు పెరిగి పెద్దవాడయ్యెను. మన్మథుని ఆవతార మగుటచే ఆబాలుడు "చక్కని వారల చక్కదన మిట్టిదని ఉపమింప తగిన" సౌందర్య రూపముతో పెరుగుచుండెను. మాయావతి అతనివలన మిగుల గర్వము నభిలషించెను. కుమారుడు కోపించి (భాగ-దశ-ఉత్తర ౧౨)

"నాతనూభవు డీతడంచు నానయించుక లేక యోమాత నీ విదియేమి నేటిటు మాతృభావము మానినం ప్రీతి కామినిభంగి చేసెను పెక్కు విభ్రమముతో..... ధర్మముకాదు...మోహము నేయభూమి గడ్డించెను. అత్రు దామె పూర్వజన్మమున మన్మథుడైన అతనికి కాను

భార్యనని తెలిపి శంఖదని దౌర్జన్య మెరిగించి వానిం జలపునునెను. అత డారాక్షుని సంహరించి రతీసహితుడై ద్వారక కరిగి రుక్మిణీకృష్ణుల మద్దుకుమారుడై యుండెను.

పాశ్చాత్యుల Cupid దేవతకున, మన మర్య ధునికిని వ్యాపార మొక్కటే- మగలను మగువలను మరలుకొల్పుటే! నిజమునకో, లోకనటనకో, కొంత కాలము వార బుధయులును తల్లికొడుకుల ట్లుండుటయు రెండు కథలకును సామాన్యముగా నగపడుచున్నది. ఈ సామాన్యవిషయము లాశ్చర్యకరముగా నున్నవి.

విశేష విషయములు

పెగసన్ చతురస్రములో నాలుగుచుక్కలున్నవి. అగు: ఆల్ఫా పెగసన్-బీటా పెగసన్ అను గుర్తులుగల రెండు చుక్కలును పుర్వాభాద్ర నక్షత్రములు. ఇవి రెండును మనపటములో మన కుడికిట్లు ఉన్నవి. గామా పెగసన్ ఆల్ఫా (Andromeda) ఇంద్రమదచుక్కలు రెండును చేరి మన ఉత్తరాభాద్రనక్షత్రములు. ఉత్తరాభాద్రనక్షత్రములను కలిపి దిగుట గీసిన సరళ రేఖ సరిగా క్రాంతిరేఖయు, విషువద్రేఖయు కలియు చొటనే వాటిని కలిసి దిగువకుపోవును. ఈమూడురేఖలు కలియుచొటనే విషువద్బిందువున్నది. సూర్యు డేబిందువు కడ నున్నట్లు కనబడిన నోజాననే వసంత్కుటువున విషువత్సూర్యకాలము (Spring Equinox) అగును. దీని పిమ్మట అగ్నిసంవత్సరమునకు Autumnal Equinox అందురు. మనదేశకాలమునెట్టి దానిని వర్షములేక శరత్కాలపు విషువత్సూర్యకాలము అనవచ్చును. అదియు సెప్టెంబరు నెల ౨౨ లేదీని సంభవించును.

శతభిష నక్షత్రము

మంధరాశిలో (Aquarius) లాంబోర్డు గుర్తుగల చుక్క మన శతభిషమను నక్షత్రము.

జీటాపిస్కం

క్రాంతివృత్తముపైనివీనరాశిలో 'జీటాపిస్కం' అనుచిన్న చుక్క ఒకటి చూడవచ్చును. ఇది రెండుచేపల మధ్యసూత్రమును క్రాంతివృత్తమును కలియు చొటనే ఉన్నది. ఇది చూచుటకు చాలచిన్నిచుక్క అయినను కొంతకాలముక్రిందట విషువద్బిందువు ఇక్కడనే ఉండెడిది. కాలక్రమమున నీబిందువు వెనుకకు బరిగి ఇపు డుత్తరాభాద్రలోనికి వచ్చినది. విషువద్బిందువు విట్లు చలించి వెనుకకు పోవుటకు ఇంగ్లీషులో Precession, of Equinox అందురు.

సెప్టెంబరు ౨౨- * గుర్తుగలచొటనుండి ఈనెల ౨౨ లేదీని ఉల్కాపాతము కనబడును.

అక్టోబరు ౧౧ లేదీని * ఈగుర్తుగల చొటనుండి ఉల్కాపాత మగవడును.

రెండవ పటములో * గుర్తుగల చుక్కలన్నియు క్రాంతిసంపద మారుచుండు స్వభావము కలిగియుండును. అనగా నెల్లప్పుడును ఒక్క మోస్తరు లేజన్సుతో కాన రాక కాంతియందు భృద్ధిక్షయములతో కానవచ్చును. ఇట్టి చుక్కలకు (Variable Stars) కాంతి మారుచుండు చుక్కలని పేరు కలదు. ఇట్లు మారుచుండు కాంతిగలచుక్క లన్నిటిలో నగ్రగణ్యమైనది (Mira Ceti) మైరాసెటి అందురు. ఒమిక్రన్ గుర్తుతో ఈచుక్క శింశుమారము (Cetus) రాశిలో చూడవచ్చును.

మెరి మ్యూయి. పదమూడేళ్లు వ స్తు. అంతర జాతీయకాస్తి నీటిలో ముని.
 బంగారుపతకము డింగ్ కాస్ట్

చెంబిదుర్గము

[దుర్గముయొక్క ప్రథమ ప్రాకారమునందలి ప్రధానద్వారప్రాంతము: ఎడమవైపున ప్రాకారముయొక్క గోడ: కుడివైపున రాతిగోడ కావలకందకవంన్నది. ఎడమవైపుగోడలకు వెనుక మందుగుండు సామానులకొట్టు.]

చెంబిదుర్గము ఆతి పురాతనమయిన పర్వతదుర్గము.

దీని పుట్టుకపూర్వోత్తరములు సరిగా తెలియరావు. ఇది త్రిభుజాకారమున నున్నది. ఇందు మాడుమూలను మాడు కొండ లున్నవి. తూర్పున కృష్ణగిరి, దక్షిణమున చాంద్రాయన దుర్గము, పడమర రాజగిరి. అన్నింటను రాజగిరి మిక్కిలి ఎత్తయినది; గులుపుగా ఎక్కువకు ఓలుకానిది. ఈకొండల యుపరిప్రదేశమునకొలులు కట్టబడినవి. ఈదుర్గము చిలువలనుండు దృఢమయిన రాతిగోడ ౬౦ అడుగుల మందముగలది. ఆగోడ నాను కొని దానిమట్టును ౮౦ అడుగుల వెడల్పుగల కందకమున్నది. ఇట్టిదుర్గము మాడుమైళ్ళమేర వ్యాపించి యున్నది. మాడుకొండలమట్టును మీది కెగత్రాకు బల

మైన రాతిగోడ లున్నవి. వానియం దెడనెడ బరుజులు, వానిలో శక్రపులమీద శ్రేణుటకయి ఫిరంగులను, తుపాకులను ఉంచుట కనువయిన కన్నములు నున్నవి. ఈగోడల పొడ విందుమించు ౧౨ వేల గజము లుండునని యంచనా వేయబడెను. ఈదుర్గమున శేటికిని నిలిచియున్న పెద్దపెద్ద ధాన్యపుకొట్టలు, నూనె, నేయి మొదలగువానిని నిలువచేయుటకు కుండులు, ఎన్నడును నీరు వట్టిపోవని జలాశయములు, ఎడతెగక యూబల నెగజిమ్ము నీటిబుగ్గులు మొదలయిన నిర్మాణసౌకర్యములు నీదుర్గము వెనుకటికాలమున సకలసంపత్సమృద్ధముగను, స్వయంపరిపూర్ణముగను, శక్రజనదుర్భేద్యముగను ఉండెననుటను ప్రకటించు

చున్నది. ప్రాచీనుల దుర్గనిర్మాణకళలను కది సాటి లేని నిదర్శనము.

ఈ దుర్గముయొక్క నిర్మాణమును గూర్చినగాథ యొకటి పురాణములం దిట్లు కలదు: శూరశర్మ యను కాశీరాజొకడు సంతానములేమిని రాజ్యమును పరిత్యజించి చెంజికి వచ్చి యచట తపముచేయగా నతనికి సం తతి కలిగినట్లు. అంత వాతడు చెంజియందు రాజధానిని నెలకొలిపి దేవాలయమును, కోటను కట్టించినాడట. పదునెనిమిదవశతాబ్ది ప్రారంభమున చెంజిని పాలించి స్వాతంత్ర్యముకొరకు పోరాడి ప్రాణములను విడిచిన వీరభిఖానుణి దేశింగరాజు ఈ శూరశర్మరంజమున నిరు వది మూడవతరము వాడట.

౧౬౬౪-వ సంవత్సరమున కించింపబడిన చరిత్ర ఈ దుర్గమువిషయము కట్టు చేర్చుచున్నది. శివాజీ పూర్వపురు మహారాష్ట్రరాజుల కిది రాజధానిగా నుండెను. వీరిరాజ్యము చెంజినుండి తంజావూరువరకు వ్యాపించియుండినది. కాని దుర్గనిర్మాణకాలముమాత్ర ము తెలియరాదు. ఈ దుర్గమును విజయనగరరాజులు పదునాల్గవ శతాబ్దివిరగ స్వాధీనముచేసికొనిరని యేర్ప డుటవలన దీనినిర్మాణ మంతకుపూర్వమే జరిగియుండ వలెనని స్పష్టమగుచున్నది. అంతేకాదు; దుర్గమునందలి ప్రధానములయిన కట్టడములన్నియు విజయనగరరాజుల చేతనే కట్టబడినవి. హంపియందలి నిర్మాణముల నవి సరిగా పోలియుండుటయేకాక అట్టి గొప్పనిర్మాణ ములను నెలయించుటకు తగినంతదీర్ఘకాలము అది వారి చేతిక్రిందనే యుండినది. వారి తరువాత మహారాష్ట్ర రాజులు, ముసల్మానులు, పరాక్రము క్రమముగా నీదుర్గమును పాలించిరి. వారును దుర్గముగోడలు మొదలగు వానిని కొన్నింటిని కట్టించి కోటలను బలపరిచిరి. ఈ చెంజికోట శిథిలవశేషములను వర్ణించుటకు పూర్వము దీని కింక ప్రసిద్ధిని సమకూర్చిన చారిత్రకవిశేషముల నిటు సంగ్రహముగ చేర్చుటకు బ్రస్తుతము కాదు.

విజయనగరరాజుల కాలమున మధుర, తంజా వూరు రాష్ట్రములవలె చెంజియువారి యధీనమున నుం

డెను. వారి ప్రతినిధియొక్క శివ దుర్గముననుండి రాష్ట్ర పాలనకార్యములను నిర్వహించుచుండెను. తరికోట యొద్దముతో విజయనగరరాజ్య మంతరింపగా ఆతరిని నిధి స్వాతంత్ర్యమును ప్రకటించెను. తరువాత నొక శతాబ్దికాలము అతని సంతతివారే దీనిని పాలించిరి. ఆరవ ౧౬౪౪-వ సంవత్సరమున గోలకొండవారు దీనిని స్వాధీనపరుచుకొనెను. ౧౬౬౩-వ సంవత్సరమున వాతని యధీనముననుండి దీనిని శివాజీ వశపరుచుకొనెను. అతడు తన యధీనమున నిదియున్నకాలమున చెంజి చుట్టును ప్రాకారములను, కంఠములను, బురుజులను విశేషముగ పెంచి దుర్గమును దృఢతరము చేసెను. శివాజీ మరణించిన తరువాత అతని కుమారుడు రాజారాము, ఔరంగజేబు చెంజిని తరుముకొనిరాగా చెంజికోటలో తలదాచుకొనెను. అది మొదలు విరిగిన మహారాష్ట్ర సేనలన్నియు నిండే తలదాచుకొనుచుండెడివి. వివిధముననయు ఔరంగజేబు చెంజిని లోబరుచు కొనవలెనని పట్టుపట్టెను. దీనితో మహారాష్ట్ర రాజు యడుగంటిపోవుటయేకాక, తన సామ్రాజ్యము దక్షిణ ప్రాంతముల, తనయేలుబడి దృఢముగ నెలకొని ప్రకాంఠముగ నెలయగలదని యతడు తలచెను. ఈ కలంపుతో మట్టి ప్రారంభమయినది. కాని మొగలు సేనాపతి జలాలాక్షిక్ ఖాను దక్షిణప్రాంతమున తా నొక స్వతంత్ర రాజ్యమును నెలకొల్ప నెంచి లోలోపల కుతంత్రములను పన్నుచు మట్టిని ఏడేండ్ల- ౧౬౬౧ మొదలు ౧౬౬౮ వఱకు-కాలము జరిగెను. చివరకు రాజారాము సకుటుంబముగ చెంజినివదిలి అప్పటికి తన స్వాధీనమున నుండిన ఔరంగజేబు పారిపోయెను. అంతట చెంజి మొగలులచేజిక్కిపోయినది. ఆ ప్రదేశము రోగభూయిష్టముగుటచే రాజధాని కది తగదనితెలిసికొని మొగలులు ఆర్కాడును రాజధానిని చేసికొని సయాపసింగు అనురాజపుత్ర రాజకుమారుని చెంజి కధిపతిగ నియమించిరి. అతని యనంతరము “దేశింగ” అని ఖ్యాతిగలిన అతనికుమారుడు తేజసింగు అధిపత్యమువహించెను. కాని ఆర్కాడు నవాబునకు లొంగియుండుట కిష్టపడితే అతడు తిరుగబడెను. అప్పటినువాలు సాదరగల్గి ఖాను కుమారుడై

దేశింపుమిది కెత్తిరచ్చెను. చెంజి కొలదిమైళ్ల దూరమున దేశింపునకును ఆకనికిని యుద్ధము జరిగినది. ఆ యుద్ధమున దేశింపు హాకుడయ్యెను. మరల చెంజి ముసల్మానుల వశమయినది. ఈ యుద్ధము వృత్తాంతము తెలుగునను, తిమిళమునను వీరకరుణరసములు నిండా రిన గేయకావ్యముగా రచియింపబడి నేటికిని గ్రామములయందు, నగరములందు జంగములు మొదలగువారిచే పాడబడుచున్నది. ఉత్తరాంగ్రమున గేయరూపమున వెలసిన బొబ్బిలివీరుల యుద్ధగాథకలె నిది దక్షిణాంగ్రమున ప్రసిద్ధిగనినది. ఇందు దేశింపు క్రొత్త పెండ్లి కూతురగు తనభార్యయొద్ద యుద్ధమున కనుమరిసి పొందుపట్టుకరుణరసమును జాలువార జేయుచుండును. “దేశింపు” కు పెండ్లి అయినది, కాని కులగురువు భార్యమొగమును అదిమొదలుకొని మూడురెలలవరకు జూడవలదని ఆతనిని నిషేధించెను. ఇంతలో యుద్ధము సంప్రాప్తమయినది. యుద్ధమునకు బోవుటకయి భార్యఅనుమతిని గొనుటకు దేశింపు ఆంజిపురమునకు పోయెను. భార్యకును దనకును నడుమ తెర నుంచుకొని యామెఅనుమతిని కోరెను. ఆమెయొద్దనుండి ఆచుజ్జాతాంబూలమును గ్రహించుటకు తనచేతిని దేశింపు తెరలోనికి పొనిచ్చెను. అతిసుందరముగనున్న తన మగనిచేతిని గని “చేయియింత సుందరముగనున్నది. మొగము ఇంక వెంత సుందరముగ నుండునోకదా! చూచిఅయిన ఆనందింప నోచుకొననయితేనే” అని ఆమె కడుంగడు దుఃఖించెను. ఆదుఃఖాశ్రువు లొకటిరెండు ఆతని చేతిపయి బడెను. తాంబూలమును గ్రహించి దేశింపు చేతినీలకు దీసికొని దుఃఖాశ్రువులచే తడిసిన దానినిగాంచెను. అంత ఆతనికిని మనకుకరగి పట్టరానిదుఃఖము వచ్చెను ఎల్లయినను చివరకు ఆమె రాజపుత్రురముణి కావున రాజపుత్ర వీరులకుచిత్తమగు విధమున శ్రవర్తింపవలెనని మగనిని వీడ్పొల్పినది. ఆమె రణనిహాకుడయిన మగనిశరమును చెంజికి చెప్పించి దానితో తాను సహగమనము చేసినది. నబాబు సాదకుల్లాఖాను ఆమె ధైర్యసైన్యములకు మిక్కిలి అచ్చురువుపడి, ఆమెపేరు కాళ్ళతముగ నుంచగోరి స్మృతిచిన్నముగ నాచేరు నొక నగరమును నిర్మించెను.

చెను. ఆనగరమే ‘రాణిపేట’ అనుపేరున నేటికిని పిలువబడుచుండునది.

ఆనంతరము ౧౭౫౦-వ సంవత్సరమున దూష్సే ఫ్రెంచిగవర్నరు-ఫ్రెంచిసేనలతో ధైర్యశాలియగుబునీని చెంజిదుర్గమును మాట్టడింప బంపెను. ఫ్రెంచిసేనలు ఎకాయెకిని ఒక్కరాత్రితెల్ల వారులోపల దుర్గమును స్వాధీనపరుచుకొనగలిగిరి. ఆయాద్యారములయొద్దనున్నరక్షక సేనలను సద్దుచిప్పకులేకుండుక త్రివార తెట్టుచు ఏకాలముననే మూడుకొండలను ఎగబాకి కొలలను పట్టుకొనిరి. ఇటు ఫ్రెంచిసేనలచూపిన ధైర్యసాహసములు, తంత్రము అత్యద్భుతములని చరిత్ర ఘోషించుచున్నది. “పగటివేళయైనచో దుర్గమునందలి సేనలు ఫ్రెంచిమాట్టడిని శుదకుట్టించియుండెడిది. రాత్రివేళయగుటచే భయభ్రాంతులచేత నేమియుదోచనివారయి లోనిపైనికులు ఫ్రెంచివారి యాక్రమణమును నివారింప జాలకపోయిరి.” అని యాచరిత్రయే చెప్పుచున్నది. దక్షిణదేశమున చెంజి అసాధ్యమయిన దుర్గముగ పేరుగన్నది. కావున దీని నాక్రమించుటవలన ఫ్రెంచివారి కార్యపరాక్రమములు మరింత ప్రసిద్ధిగనినవి.

౧౭౫౨ వ సంవత్సరమున ఇంగ్లీషువారు చెంజిని ఆక్రమించుకొనప్రయత్నించిరి. కాని వారిప్రయత్నము విఫలమయినది. మరల కొన్నేండ్లకుతరువాత ప్రయత్నముచేసిరి. అది విఘ్నకూటు పునుచేరి ముట్టడించి యున్నదనుచును, చెంజినుండి అహరపదార్థములు పునుచ్చేరికి రాకుండనడుటకయి స్మిత్తుదొర చెంజిని ముట్టడించియుండెను. పునుచ్చేరి ఇంగ్లీషువారికి చిక్కిపోయినది. చెంజిపే స్మిత్తు తనకు లొంగిపోవలసినదని చెంజిరక్షకులకు వార్త పంపెను. ఫ్రెంచిసేనాని అందు కంగీకరింపక ‘లెత్తు సైన్యమున్నను మీకు ఈ దుర్గమునాక్రమించుటకు మూడేండ్లకాలముపట్టును’ అని జవాబుపంపెను. ఇక స్మిత్తు కొలనాక్రమించుకొనుటకు అనేకవిధములయిన యుపాయములను పన్నెను. అతని యుపాయములన్నియు విఫలములుబోయెను. ఎటు చూచినను దుర్గములోనికి ప్రవేశమయినను దొరకుట

సాగ్యముకాకుండెను. చివరకు సగమురాత్రివేళ ఎక్స్‌ తొలిద్వారములోనికి ప్రవేశించి తెల్లవారుదనుక వేచియుండెను. ఆపాడంతయు కొండమీదినుండి ఫీరంగులుకురియు నగ్నివర్షమునకు ఇంగ్లీషుసేనలు గురియయియుండిరి. ప్రొద్దుగూటి నీకటిపడినతర్వాత జమేదార్‌కొడు చంద్రాయనదుర్గముమీదికొటకు రహస్య ద్వారమున ఇంగ్లీషుసేనలను కొనిపోయెను. అక్కడ నున్న ఫ్రెంచిసేనలను తరిమివైచి ఇంగ్లీషువారు దాని నాక్రమించుకొనిరి. కాని తక్కిన రెండుకొండలకొటలనులోబరచుకొను నుపాయము కానక వానిని ముట్టడించియుండిరి. ఈముట్టడి రెండునెలలు పాగినతర్వాత ఫ్రెంచి సేనాని తనకును, తన సేనలకును ఎట్టి అపాయమును గలిగింపక విడిచివుచ్చునెడల వానిని స్వాధీనపరచెననెను. అట్లే ౧౮౬౧-వ సం॥ము ఏప్రిల్‌ నెల ౫-వ తేదీపాయంకాలమున ఫ్రెంచిసేనలు కొటలను వదిలిపెట్టిపోయినవి.

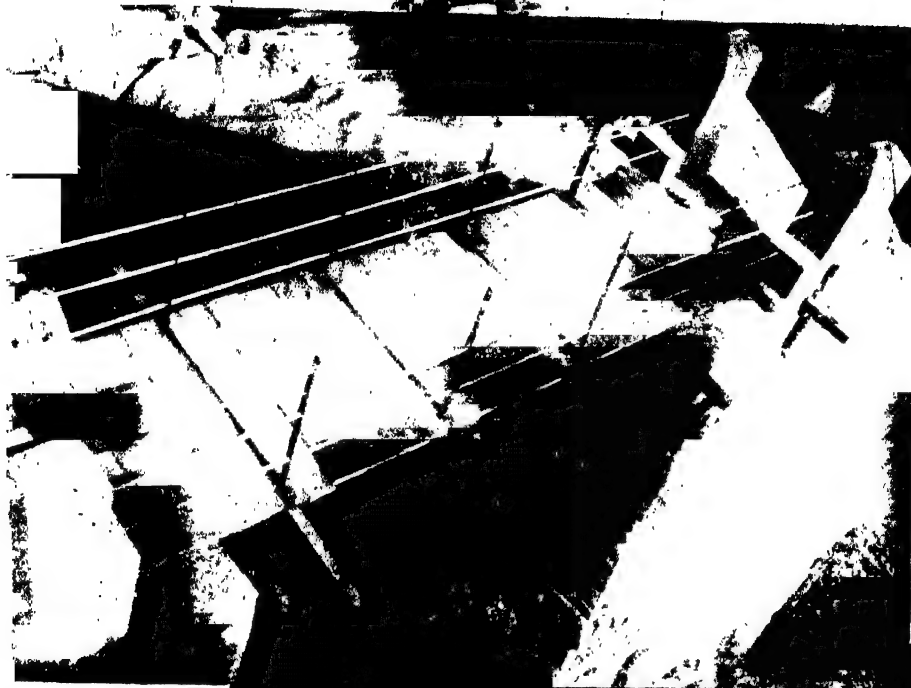
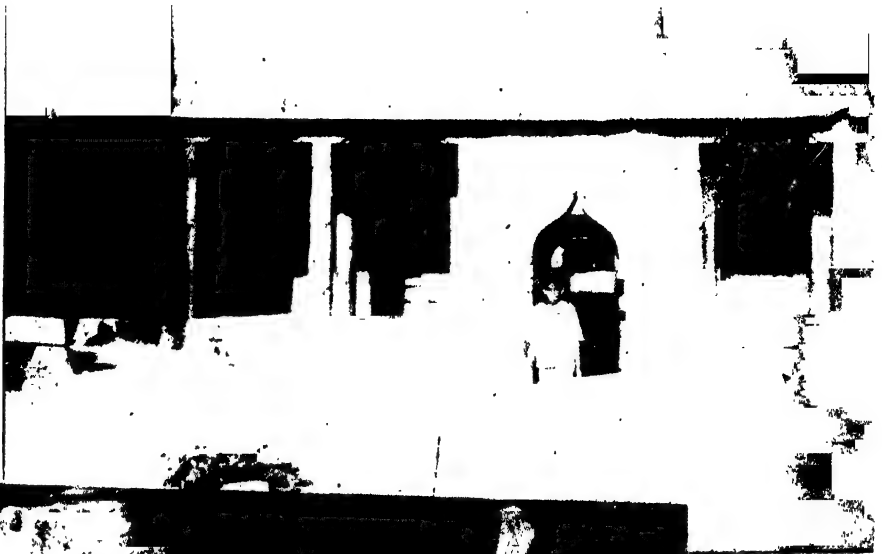
తరువాత హైదరు, దక్షిణ దండయాత్రలలో, ఇంగ్లీషువారిని వెడలగొట్టి, తా నాదుర్గము నాక్రమించుకొనెను. అప్పు డక్కడనుండి ఇంగ్లీషుసేనాని బందీ చేయబడి ఫీరంగపట్టణమునకు పంపబడెనట. చివరకు అతడు కట్టబట్టయైన లేకుండ అక్కడనుండి తరిమివేయబడెనట. టిప్పూ పరాజయము తర్వాత నది మరల ఇంగ్లీషువారి యధీనమయి అదిమొదలకొని వారిక్రిందనే యున్నది. అంతటిట్టయినదుర్గము ఫ్రెంచివారిదగు పుదుచ్చేరి సమీపమున నుండుట అపాయకరమని తలచి దానిని పూర్తిగా ధ్వంసముచేసివేయవలసినదని జిల్లా కలెక్టరు ౧౮౮౩-వ సంవత్సరమున సలహాయించెను. కాని అది కార్యరూపమున పొందినదికాదు.

చెండిదుర్గము లిండివనము (S. I. R.) రైలు స్టేషనుకు ౧౫ మైళ్ళ దూరమున దక్షిణార్కాడుజిల్లాలో నున్నది. అక్కడకు లిండివనముననుండి తిరువణ్ణామలకు పోవుకోడ్డున మోటారుబస్సులో పోవలెను. ఈకోడ్డుదుర్గముచెలుపలిప్రాకారములనుభేదించుకొనిరా జగిరికృష్ణగిరులనడుమున పోవుచున్నది. దీనిని చూడజోవువారు సామాన్యముగ దక్షిణద్వారమున చెలుపలి ప్రాకారములోనికి ప్రవేశించి రాజగిరికి పోవు రెండవద్వారము

నెదుటికిపోయిచేరుదురు దుర్గముయొక్క అతిమాత్రప్రమాణమును, శత్రువులు దానిని ముట్టడించునపు డెదుర్కొనవలసిన యపాయములను చక్కగా తెలిసికొనవలెననిన దుర్గమునకు దక్షిణమున నొకమైలుదూరమున నున్న చెంజి గ్రామమునొద్ద నుండి, నడిచిపోవుట మంచిది. చెంజినుండి కాలిత్రోవ దుర్గముయొక్క చెలుపలి ప్రాకారము ప్రక్కనున్న మింగుగుండుసామానుల కొట్టు (Royal Battery) దగ్గరకు పోవును. దానికి పడుముట కొన్ని గజములదూరమున నవీననిర్మాణము (ఫ్రెంచివారివి కావచ్చును) లనదగిన రెండుద్వారములగుండు పోగా పువరాజవాను లుండుటకు ఇరుకతోకట్టినగుడినయొకటి కనుపించును. అక్కడనుండి ఒకవైపున కొలగోడ, ఇంకొకవైపున లోతయిన కందకము గలకోడ్డుమారు గజములదూరము పడుముటికిపాగి దక్షిణమునకు తిరుగును. అక్కడ కరఫల్లాంగుదూరముననే మొదటిద్వారములోనికి ప్రవేశము. దీనిని పుదుచ్చేరిద్వార మందురు. దార్ధ్యమును, నిర్మాణనిధానమును బట్టి ఇది ప్రాచీనమని తోచును.

ద్వారముకడ ప్రాకారమునంటి కమానువంపుగోడకలదు. ఆగోడ ఉత్తరపుదిగరున ప్రాకారముతో కలియుచోట ఒకఇరుకయినత్రోవ కలదు. అది తిన్నగా లోపల ఆర్థవర్తులాకారముననున్న ఆ చరణలోనికి పోవును. దానిలోనుండి మొదటిదానికి సమకొగప్రదేశమున నింకొకత్రోవ ప్రహరిగోడగుండా కొటలోనికి పోవును. ఈత్రోవ ముప్పదిఅడుగులపొడవుగలది. అనగా కొటలోనికి మొదటిద్వారమున ప్రవేశించి, ఆవరణలోనికిపోయి అక్కడనుండి రెండవద్వారముగుండు కొటలోనికి ప్రవేశించవలయుననుట. ఈ రెండుమార్గములును చాలయిరుకుగా నుండును. దానివెడలుపు ౫ అడుగులు. ఎత్తు ౮ అడుగులు. అం దెకకాలమున నొకరిద్దరు మాత్రము కాలినడకను పోవచ్చును. మొదటిత్రోవలో, నేల మట్టమున కొలింతి మీదుగ నాలుగు మగాలు తీర్చినద్వారములు రెండు రెండువైపుల ప్రక్కకొక్కటివంతున నున్నవి. గోడలకావలి (లోపల) వైపుననుండియు వీనిలోనికి మార్గముకలదు. వీనియం దొక

చెంజిదుర్గము :
పుమచ్చేరి ద్వారము లోవైపు రైతుల రహస్య ద్వారము లున్నవి.

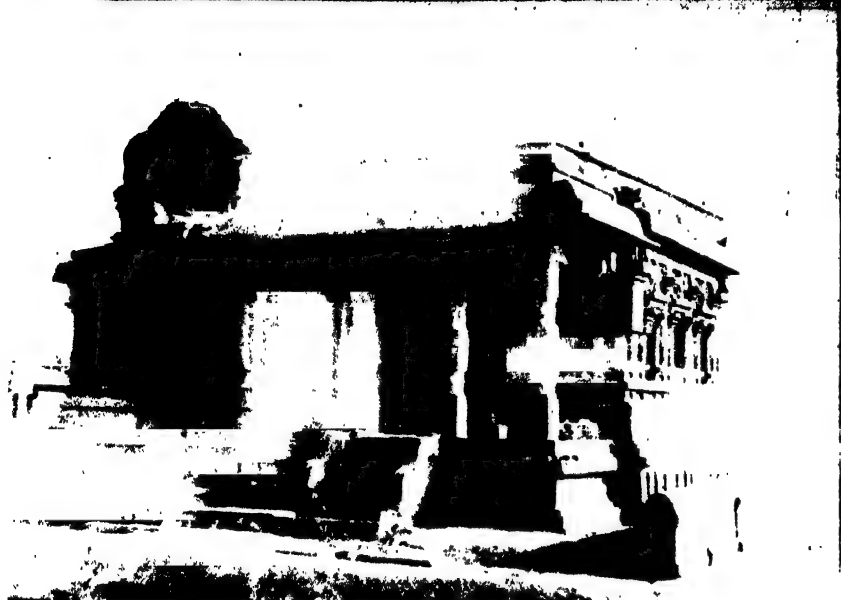
రాజగిరి దుర్గము
మీద కట్టవంలె

రాజగిరి దుర్గము
మీద పెద్ద ఫిరంగి.

రాజగిరి దుర్గము
భాస్కరుకొట్టె

రాజగిరి దుర్గము
రంగనాథ మూర్తి

రాజగిరి దుర్గము
మీద ఫలానా
కొట్టె

మరిషి పొంచియుండి శత్రువులులోనికి ప్రవేశించునపుడు వారిని కత్తితో నరికి చంపివేయుటగాని యీ ద్వారము లుంచుడియు డును. ఈ ద్వారమున ముందున్నవాడు పడిపోయినయెడల వెనుకనుండి యింకొకడు ముందుకు వచ్చి శత్రుసంహారము చేయవచ్చును అందుగుల పొడవుగల రెండవమార్గమునను అట్టివే చిన్నవి ౧౪ అ. వెడల ౨౪ అ. పొడవుగల ద్వారములున్నవి. ప్రహరి గోడలోనున్న గదులలో నుండి వీనిలోనికి రావలెను. ఈ గదులలోనికి కోటలోపలనుండి ప్రవేశించవలెను. ఈ చిన్న ద్వారములు నేలమట్టమునకు ౫ అడుగుల ఎత్తున నున్నవి. గదులలోపల వీనియొద్ద నిలుచుండి కత్తి చివరి లోనికి పోవు శత్రువులను నరికివేయవచ్చును. అర్ధవర్తు లాకారమున నున్న గోడలో రహస్యమార్గముకట్టి గోడ పొడగునను గలదు. అందు చిన్న చిన్న రంధ్రము లున్నవి. వానిలో తుపాకులనుంచి మొదటిమార్గమును గడచి ఆరణ్యలోనికి వచ్చిన శత్రువులను రెండవమార్గము ప్రవేశింపక పూర్వమే కాల్చి చంపివేయవచ్చును. ఇట్లుం డటవలన శత్రువు మొదటిమార్గమున నడుముక్రింది భాగ మున దగులు కత్తివేటులను తరువాతిదగు, ఆరణ్యలో మీదినుండి వచ్చి నెత్తిపయినిపడు తుపాకిగుండ్లను, రెండ వ ద్వారమున కుక్తుక నుత్తిరించు కత్తిదెబ్బలను తప్పించు కొనగాని కోటలోనికి ప్రవేశించుటకు వీలులేదు.

మొదటి ద్వారమును దాటి తిన్నగా పడమటికి పోయిన రెండవ ద్వారము వచ్చును. దానిని దాటిన నీక కోటలోపల ప్రవేశించినట్లే. ఈ ద్వారమునకు 'జైలు' అని పేరు గలదు. అదియొక పెద్ద దీర్ఘచతురస్రము ఆకార ముననున్నది; దానిలో ననేక ద్వారములున్నవి. అవి యొకటికొకటి తిన్నగా ఎదుటనుండవు. త్రోవ మెలి కలు డిరిగియుండును. గులుపుగా ఫిరంగులతో బ్రద్దలు చేయరాకుండుటకయి యీ ద్వార మిట్లు నిర్మింపబడి యుండవచ్చును. దీనిని దాటిన తర్వాత త్రోవ ఆవల నున్న యింకొక సామాన్య ద్వారముకడకు పోవును. అత్రోవ చివరకు 'రాజగిరి' కొండక్రిందికి చేరును.

దుర్గమును ఈ దుర్గమున 'రాజగిరి' అత్యంతము దుర్గముమయిన భాగము. దీనియొత్తు రమారమి ౮౦౦

అడుగులు. ఇది ఉత్తరమున తిన్నగా నిట్టనిలువున నుండును. దక్షిణమున కొండకొమ్మకట్టి ముందునకు మింపుగ వచ్చియుండును. దీనిఉపరితలమున కోట కట్ట బడియున్నది. ఈ 'రాజగిరి' నెక్కటకు నిట్రమయిన, ఇరుకయిన త్రోవ యొకటి పెనుబండలమీద మెట్లతో నేర్పరుపబడియున్నది. ఈ త్రోవ దక్షిణమునకు మించి యున్న కొండకొమ్మ క్రిందిచదును ప్రదేశమునకు చేరును. ఇచ్చట దృశ్యము రమణీయముగ నుండును. ఆ ప్రదేశము పడుమటి అంచున కొంచెము నిట్రముగా మీది కొకచరియయున్నది. దాని నెగ్రాణిపోవు లుతికట్టము. తక్కినవైపులనుండి వైకిపోవుటకు వీలు గాదు. ఈవైపునయిన లగ్గులుపట్టించిననుకూడ ఎక్కటకు సాగ్యముకాదు! ఈచరియకడ్డగ ము దుచోట్లమూడు గోడలు ఒకటితరువాతనొకటిగా పెద్దలుండలతో కట్టబడి యున్నవి. ఒక్కొక్కదానియందును ఒక్కొక్కచిన్న ద్వార ము కలదు. ఆ ద్వారములగుండచరియనంటిచాయగానున్న త్రోవను మీదికి పోవలెను. ఈ గోడలలోను రంధ్రము లున్నవి. వానిగుండ తుపాకులను, ఫిరంగులను పేల్చి శత్రువుల యాక్రమణము నెదుర్కొనవచ్చును. చరియ పయి నీతీరున గోడలను కట్టిన శిల్పిసామర్థ్యము మెచ్చు కొనదగినది. ఈ గోడలను దాటి చివరకు మీద నున్న కోట కుత్తరమునగుల యొక నల్లరాతికొమ్మకడ కీత్రోవ పోవును. ఆ కొమ్మవరకును కోటకును నడుమ అగాధ మగు నిడుపాటిగోయి గలదు. దాని వెడలుపు ౨౪ అడు గులు. కొమ్మపయిని కోటయందు ప్రదేశమునకు సమాక ముగా రాళ్లతోడిమ్యై ఏర్పరుపబడిదానిమీదినుండిగోయి కడ్డముగ కట్టవలెన కట్టబడియున్నది. కోటను ప్రవేశిం చుట కిది యొకటియే మార్గము. కోటనైపున ఈ వంతెన కెదుట రాతితో నొక ద్వారము నిర్మింపబడినది. దాని కిరువైపుల టోవంతుగల రాతిగోడలు కొంత మీర కున్నవి. వానియందున్న రంధ్రములగుండా శత్రువుల మీదికి ఫిరంగులను, తుపాకులను పేల్చవచ్చును. ఈ చోటనుండి పదిమంది పదివేలమందిని నిరపాయముగ నెదు రొక్కవచ్చును. ఆ ద్వారమును దాటగానే కోటయన్న సమప్రదేశము. అక్కడికి చేరినతర్వాత ఇక మనసుకు

ఎక్కడలేని విక్రాంతి కలిగినట్లు తోచును. మౌక్తాల్లు విరుగునట్లుతమేర యెక్కినవాధ పూర్తిగా అంత రించిపోవును.

‘రాజగిరి’ మీదికోటలో ఖజానాకొట్టు, ధాన్యపు కొట్టు, పానయోగ్య జలాశయములు, దేవాలయము, కొలువుకూటము, ఒక మంటపము, దానిలో నొక గొప్ప ఫిరంగి, మందుకొట్టు మొదలయినవి-కోటను చిరకాలము శత్రువుల దాడినుండి కాపాడుకొనుటకు కావలసిన సౌకర్యములన్నియు-అందు కలవు. అందుచేత దుర్గము అడుగు భాగముంతయు శత్రువులచే నాక్రమింపబడినను చిరకాలము మీదిభాగమును సంతరించుకొన వచ్చును.

ఖజానాకొట్టు దీర్ఘ చతురస్రాకారముకలది. లోపల సేలమాలిగ యున్నది. కాని యిపుడది పాదుపడి చెత్తచెదరముతో నిండిపోయినది. దీనికి తూర్పుగా ధాన్యపుకొట్టున్నది. ఈ రెండిటికి నుత్తరమున మీది భాగమున పెద్దజలాశయ మున్నది. అక్కడ కొండయునికి వింతగా నుండును. పెనుబండల సందున రెండడుగులనాత్రము అవకాశముగల ద్వారమునగుండా ఒదిగి యిరుకుగను, చీకటిగను ఉన్న గొంధిలో నిగి పోయినయెడల నొకగుహ కానవచ్చును. మీదనుండు పెనుబండలసందుల నెక్కడనుండియో యొకింత వెలుగు ఆగుహలోనికి ప్రవేశించును. నడుమ ఎగుగా నుండు ప్రదేశమును, ఉత్తరమున అగాధమయిన నిర్మల జలాశయమును గలవు. మందువేసవిని సయిత మందలిసీర వట్టిపోకుండును.

ఈజలాశయమున్నగుహను వెలువడి కొంతదూరము తూర్పునకు సాగిపోయినయెడల కొలువుకూటము కానవచ్చును. అక్కడికట్టెములలో నిదిమిక్కిలి పెద్దది. ఇదియు దీర్ఘచతురస్రాకారమున నుండును. దీనికికప్పునకు మొనదేలిన కమాను లున్నవి. ఇందు మిక్కిలముగా ప్రతిధ్వని ఘట్టును. దీనికితూర్పున సమతలము యొక్క అంచునరాతితో కట్టబడినద్వజస్తంభముకలదు. దీనినాచుట్టుపట్టులవారు ఘంటా స్తంభమందురు. ఈశాన్య భాగమున రంగనాథస్వామిఆలయ మున్నది. ఇది చిన్న

దయనను సుందరముగ నున్నది. రంగనాథస్వామి దేశింగుకులదైవము. దేశింగు ఈరంగనాథస్వామిని పూజించి యుద్ధమునకు వెళిలెనట. తూర్పునైపున కొంచెము క్రిందుగ ఒకచిన్నమంటప మున్నది. అందు ౧౧ అడుగులపొడవు, మొదట ౩ అడుగుల చుట్టు కొలత గల పెద్దఫిరంగి యున్నది. దానిమీద గ్రంథాక్షరములతోను, ఇంగ్లీషునను ఏమియో చెక్కబడియున్నది. ఆకాలమున నింత బరువుగల ఈ ఫిరంగి ఇట్టి దుర్గమహద్దమున నింత యెత్తున కేతీరున కొనిరాబడినదో ఊహించుటకయిన నలవికాకున్నది. ఈ ఫిరంగి కొండక్రిందనుండి వచ్చుమాగ్గమునగల ద్వారముల కన్నింటిని అభిముఖమయియున్నది.

‘రాజగిరి’ నానుకొని తూర్పున శిథిలస్థమున్న వేణుగోపాలస్వామి దేవాలయము కలదు. అందు కొన్ని సుందరశిల్పముతో నొప్పుపట్టు లున్నవి. ఇంక కొంత తూర్పున ‘కల్యాణమహాలు’ కలదు. దుర్గమునందలి నిర్మాణములన్నింటిలో నది కొన్ని విధముల నతి విచిత్రముగ నిర్మింపబడిన దనవలెను. అందునడుమ పెద్దకూటము, చుట్టును గదులు నున్నవి. ఆ గదులు రాణివాసమునకు నివాసములుగ నుండినవట. ఆ కల్యాణమహాలు మీది ఉత్తరపునైపు నట్టనడుమ చతురస్రముగ నున్న గోపురమున్నది. దానియెత్తు రమారమి ౮౪ అడుగులుండును. అది రాతితో కట్టబడి మీద గచ్చు చేయబడియున్నది. దానికి ౮ అంతస్తులు కలవు. చివర కది కూచిగా మొనదేలియున్నది. ఒక్కొక్క అంతస్తునను ౮ అడుగుల చదరమున నొక్కగదియు, దానిచుట్టు కమానులమీద కట్టిన సన్నని వసారాయను కలదు, క్రిందిఅంతస్తుకంటె మీదిది చిన్నదిగానుండును. దీని వసారాలగుండ క్రిందికి మీదికి ఇరుకయిన మెట్లవరుసలు రెండున్నవి. అత్యంతము శిథిలప్రాయముగనుండిన ఈ మహాలును ప్రభుత్వమువారు చక్కగా మరమ్మత్తుచేయించినారు. ఇప్పుడు ఆరవ అంతస్తువరకు ఎక్కవచ్చును. ఆరవఅంతస్తునుండి చూచినయెడల దూరమున ‘కృష్ణగిరి’ దుర్గములోనికి పెక్కద్వారములగుండ వచ్చుమాగ్గము, తూర్పునగల దుర్గశిథిలములు చక్కగా కానుపించును.

ఈమహాబద్ధర సైనికులుండు నిండ్లవరుసలవి కాబోలు శిథిలములున్నవి.

త్రోవ కావలివైపున పెద్దధాన్యపు కొట్టున్నది. దాని ప్రక్కనే నూనె- నేతికుండు లున్నవి. ఇవి యిటుకలతో కట్టబడి గచ్చు చేయబడినవి. మీద చిన్న ద్వారమున్నది. పూర్వము వీనియందు నూనె, నేయి నిలువచేసి యుంచుకొనెడువారట. రాజగిరి ప్రాంతమున, ఇంకను దక్షిణమునకుపోగా నొక పెద్దచెరువు కనుపించును. దీనికి 'చక్రకుళము' అని పేరు. దుర్గములోపల నున్న పొలమున కిందలి నీరు పానము దీనికి తూర్పున, కొంచెము క్రిందుగ నింకొక చెరువున్నది. దీనికి 'శైలికుళము' అని పేరు. దీని ఈశాన్యభాగమున రాతితోకట్టిన దిన్నెయున్నది. దేశింగునిరాణి సహగమనముచేసింది యీ దిన్నెయుండు చోటనే యని ప్రసిద్ధి.

రాజగిరి దక్షిణపుటంచున నొక బ్రహ్మాండమయిన కొండ కొమ్మొకటి మందుకు వచ్చియున్నది. దీనిలో నొక లోతయిన గోయి యున్నది. దానిచుట్టు ఇటుక గోడకలదు. ఈగోయికి 'కై నీ నూయి' అని పేరు. మరణదండి దండితులు నిచ్చెనద్వారా గోడమీది కెక్కింపబడి ఈ గోతిలో త్రోయబడెనువారట. ఇక వారందుమ్రగ్గి మరణించవలసినదే.

చాంద్రాయన దుర్గము నానుకొని వెలుపలి ప్రాకారమున పొలములనడుమ పెంకటరమణస్వామి దేవా

లయ మున్నది. అది చాల శిథిలము. దాని గోపుర ద్వారము చుట్టను మనోహరశిల్పముతో నలరారు శిలా ఫలకములు అమర్చబడియున్నవి. సుందర శిల్పసమంచిత శిలాస్తంభములిందలివి కొన్ని పుడుచేరిలోనున్న దూష్ట శిలావిగ్రహముచుట్టు పాతిపెట్టబడియున్నవి. ఈ చాంద్రాయన దుర్గమున నొక మంటపము మాత్ర మున్నది. ఏవో దుర్గరక్షణకని నిర్మింపబడినవి తప్ప అంతగాచెప్పదగిన నిర్మాణము లేవియు నీ దుర్గమున లేవు.

కృష్ణగిరిదుర్గమున కెక్కుమార్గమును ఈ వెలుపలి ప్రాకారమునుండియే. తిన్నగా నొక మెట్లవరుస మీదికి పోవును. ఇక్కడ ఇంచుమించుగా రాజగిరియందున్నట్టు లేకట్టపడులన్నియు-రంగ నాథాలయము, కొలువుపూటము, ధాన్యపుకొట్టు మొదలయినవి కలవు. ఆకాలమున రాజులు ఒకదుర్గమున కృష్ణపక్షుడినములలో, ఇంకొకదుర్గమున పక్షపక్షుడినములలో నివసించుచుండెడివారట. అందువలన వారికి రెండుదుర్గములలోను ఇట్లు సమానసౌకర్యము లాగ నొకము లయినవి.

ప్రాచీనకాలమున నిట్టిదుర్గముములయిన దుర్గము లెన్నియో భారతదేశమున వెలసినవి. వానిలో ననేకములు నామావశేషములు. కొన్ని మాత్రము శిథిలప్రాయములుగ నున్నవి. ఆశిథిలావశేషములే ప్రాచీనభారతీయులదుర్గనిర్మాణకౌశలమును, శౌర్యపరాక్రమములను, ధైర్యసాహసములను మిక్కిల కట్టులుచాచి యున్నో పించుచున్నో యనునటులు చూపరకు తోచును.

అప్పాచెల్లెళ్లు

A A.

క య్య - కా లు వ

‘కరుణకుమార’

(తరువాతి)

౧

కుప్ప లింకా ఇప్పుడప్పుడే నూర్చును. ఉగాడికిగాని కల్లాలు చేయడానికి కయ్య లారపు. అందువల్ల కుప్పలన్నీ పొలాల్లోనే ఉన్నవి.

లక్ష్మమ్మ రాత్రిపూటకుప్పలవద్ద మను స్వల్పి కావాలాపెట్టుతూనే వుంది. రోజూ రేపటివేళనో, మాపటివేళనో ఏదో ఒక పొయ్యిల్లో ఆమె ఒకసారి కుప్పలచాయ బోయి తనసొమ్ము భద్రంగా ఉన్నదో లేదో అని చూచుకొంటూనే వుంది. తగని అనుమానం మనిషి! ఎవరినీ నమ్మదు. తనమనస్సే తను నమ్మలేదు. పొలంలోసొమ్ము ఇంట్లోకి వచ్చేవరకూ ఆమెకు ఒకటే ఆలోచనగా వుంది.

ఇట్లా వుండగా ఒకరోజు ఉదయాన్నే ఆమె పొలంచాయ బోయి, కొండడికయ్యకు సమీపంలోవున్న తనకుప్పలను తనిఖీచూచు కొంటూ వుండగా, అందులో ఒక కుప్పకు నెత్తిన నడిభాగంలో ఒకమోపు పన పెరికి బయటికి తీసినట్లుగా ఆమెకళ్లకు కనిపించింది. మరి, ఎవరైనా కావాలని రాత్రిపూట చోరీగా వచ్చి ఆకుప్పలో ఒక మోపెడుపన తీసి ఎత్తుకొనేపొయ్యారో, లేక అంతకు ముం

దటిరోజు సాయంత్రాన్ని కొట్టిన సుడిగాలికి, కుప్ప కప్పడంలో నసిలేక, వైభాగంలో ఒక సందెడుగడ్డి గాలికి ఎగిరేపోయిందో, లేక ఆమెఅనుమానపుకళ్ల కే ఆవిధంగా కనుపించిందో మనం చెప్పలేం కాని మొత్తానికి ఎవరో తనను అన్యాయంచెయ్యాలని, రాత్రి పూట చోరీగా తనకుప్పలో పన పెుక్కొని పోయారని లక్ష్మమ్మకు ఘట్టినమ్మకం వట్టింది. ఇక బ్రహ్మరూద్రాదులు దిగివచ్చినా ఆమె నమ్మకాన్ని తిప్పలేదు.

ఇక నెండకు, తన రెండులక్షల రూపాయల సంసారమూ నట్టేట కలిసిపోయినట్లు రెండుచేతులతోనూ గుండెలు గుద్దకొంటూ ఆమె నోటికివచ్చినతిట్లు తిట్టకొంటూ, వీధిన బడి గొల్లున గోలపెడుతూ పరుగుపరుగున ఇంటికివచ్చిరావడంతోనే తొందరగా రమ్మని రామిరెడ్డికి కబురుచేసింది. ఏదోకొంపమునిగిం దనుకొంటూ రామిరెడ్డి, రామిరెడ్డితల్లి, రామి రెడ్డిచెల్లెలూ ఇంటిల్లిపాదీ పరుగెత్తుకొనివచ్చే వరకు, లక్ష్మమ్మ తల విరబోసుకొని, దక్షిణపుతట్టువసారాలో వట్టినేలను, ఈమూల నుండి ఆమూలకు దొర్లుతూ, రోజుతూ, రొప్పుతూ “అయ్యో నాకొడుకా! అయ్యో రామిరెడ్డి! కొంప గుండం వేసుకొని పోయిందిరా, నాయనా! నాసంసారానికి నేటి

కంటికి నేలకి ఏకధారగా,
పెద్ద పెట్టున ఏడిచింది.

కిన్ని కడగండ్లు వచ్చాయిరా తండ్రీ! అయ్య య్యా! మేరుకర్వతంబంటి కుప్ప, అస్తులూ, చర్మమూ, మాంసమూ అరిగిపోయ్యేటట్లు కష్టంచేసి పండించుకొన్న కుప్ప, నా తండ్రీ! నారామన్నా! నా మెలగులుకు కుప్ప, బంగారంబంటికుప్ప - నట్టేట కలిసిపోయి దిరా బాబూ! నేను గొంతుక్కిప్తురోసు కొని చావవలసినరోజు వచ్చిందిరా కొడకా" అని చూడవచ్చినవాళ్లకు తుదామొదలూ ఏమీ అర్థంగా కుండాబక్కటేగుక్కపెట్టుతూ, కంటికి నేలకి ఏకధారగా, పెద్దపెట్టున ఏడి చింది. రామిరెడ్డి అప్పుడే గ్రహించుకొ

న్నాడు. 'ఇదంతా ఆఘాయిత్యంతప్ప మరొక్కటి కాదని రామిరెడ్డికి తెలుసును. అయితే మట్టుకు ఆమె నోదార్పకుండా ఊరుకొంటే తాను ఆశపెట్టుకొన్న రెండుమంటలు రూపాయల ఆస్తీ తన కామె పెటిల్ మొంటు వ్రాసి ఇవ్వడేమో నని లోనగా భయం అతనికి. అందువల్ల ఆమెనంతా నటన అని తెలిసినప్పటికీ అదంతా నిజమేనని తానుగూడా విశ్వసిస్తున్నట్టు నటించకపోతే చిక్కువచ్చి పడుతుందనుకొన్నాడు :

“ఎందమ్మా? అసలుసంగతేమిటో చెప్పవమ్మా! ఏంజరిగిందేమిటి? నన్ను పగటివేళ పొలుచాయపోయి చూచివచ్చాను. మనకున్నోన్నీ భద్రంగానే ఉన్నవే! ఇప్పుడేం వచ్చిందీ?” అని రామిరెడ్డి అడిగేవరకు,

“దానికి కాలం వచ్చేటప్పటికి ఎంతలో పోవాలెరా నాయనా! నిన్నరాత్రి తెల్లవాస్తూ ఎంతమందిజనం మోసినారోగాని సగం కుప్ప ఎగిరిపోయిందిరా బాబూ! వీళ్లు నాశనంగానూ; వీళ్లకడుపులు మండిపోనూ; వీళ్ల వంశం నిర్వంశంగానూ! నా యెంగిలికూటి కాళపడ్డారురా కొడకా!” అని లక్ష్మమ్మ మల్లా అందుకొంది.

“అయితే ఎవరెత్తుకొనిపోయినారంటావు?” అన్నాడు రామిరెడ్డి.

“ఎవరని నన్నడుగుతా వెండుకయ్యా?”

అయ్యయ్యా! ఈమాలమాదిగ కొడుకు నా వెళ్లింది. కళ్లు తుడుచుకొని అట్టవైపు మొగం ఇంటికి కనిగ్రహం పెట్టినట్లు పెట్టినాడురా కడుక్కొంది.

బాబూ! కలకంద కొరివిలా నాకయ్యకింద వాడు ఊరికేనే చేరినా ఉనుకొన్నావా! వాడితో నాకు బతికేస్తే లేదురా బాబూ! మున్న నేను వాడికి కాల వివ్వలేదని వాడు నన్నప్పడే బెదిరించి నామీద శాస్త్రీలుతీసి వెల్లాడురాబాబూ! నాకొండు గుండంపేసింది. ఆమాలమాదిగపెధవ కొండడుతప్ప మరొకరి పని గాదురా ఇదీ” అని లక్ష్మమ్మమరీ ఏడిచింది.

“అట్లాగయితే నేను నిచారిస్తా గని, ను పూరికే రచ్చచేయబోకు! మాలవాడెక్కడకు పోతాడు? నిముమాలమీద నీ సాత్తంతా నీయింట్లో చేరుతుంది, ఏడవబోకులే. లేచి పళ్లుతోముకొని, ఇన్ని చద్ది నీళ్లు తాగు. అయ్యయ్యా! అరచి అరచి గొంతుకు రాచుకుపోయె; ఆమాసమూ, శోషాకూడా వచ్చిందిగదమ్మా పల్లీ! లే! ఎండ పెడింది. లే!” అని రామిరెడ్డి ధైర్యంచెప్పాడు.

లక్ష్మమ్మకు విడిపోయిన జుట్టు రామిరెడ్డి తల్లి ముడివేసింది. సంకటపట్టి లక్ష్మమ్మను రామిరెడ్డి పైకి లేపడీసి చీడిమీద కూర్చోపెట్టాడు. లక్ష్మమ్మ చెదిరిపోయినపైట సర్దుకొని, జీర్ణనదీది ఎవంచేత్తో వినరి నేలనేసి కొట్టింది. వొంటి నంటుకొన్న దుమ్ము, ఘాళీ రామిరెడ్డి తుడిచాడు. రామిరెడ్డి చెల్లెలు పళ్లుతోముకో నీళ్లు పిన్నమ్మపక్కన

౬

రామిరెడ్డి దూరాలోచనగల మనిషి; కానైతే జబ్బురకంమనిషి కాదు. పినతల్లి చేసినచేష్టలన్నీ ఆమూలాగ్రంగా తనలో తాను విమర్శించుకొన్నాడు. అతని కనలు పినతల్లి తత్వం మొదటినుంచీ తెలవనే తెలుసు. ఆమెఆఘాయిత్యంలోని అర్థం ఇతరులెవ్వరూ అతనికి చెప్పనవసరమే లేదు. ఈ యెత్తంతా కొండణ్ణి తనకయ్యలదగ్గరనుండి లేవగొట్టి వాడికయ్య తాను తీసుకోవడానికై వేసిన యెత్తని రామిరెడ్డి బాగా మనస్సుకు తెచ్చుకొన్నాడు. అసలు కుప్పలో చోరీపోయిన సంగతే అబద్ధమని అతనికి నమ్మకం. అందులో కొండడు అట్లాంటి నీచపుడనికి పోడని కూడా అతనికి బాగా తెలుసు. అయితే మట్టుకు ఏం చేయగలడు? లక్షమృకు తాను ఇన్నియేళ్లుగా చేస్తూవున్న సేవంతా ఒక యెత్తూ, ఇప్పుడీ కయ్యతకరారులో చేయవలసిన సేవంతా ఇంకో యెత్తూను. అబద్ధమో, సుబద్ధమో ఏదైనప్పటికీ ఇందులో మాత్రం తాను నడుంకట్టి తగినంతవని చెయ్యకపోతే, ఇక లక్షన్ను జన్మజన్మాలకూ తన్ను గుమ్మం తొక్కనీయదు సరికదా, ఆఖరుకు తనముఖం కూడా చూడదు. ఇక రెండులక్షల రూపాయల ఆస్తికీ తాను నీళ్లు వదులుకోవలసిందే !

ఇంటికి పోయి పైన గుడ్డ వేసుకొని, చెప్పలు తొడుగుకొని, కర్ర చేతపుచ్చుకొని రామిరెడ్డి తిన్నగా కరణం రామగుండం బసవయ్యగారి యింటికి వెళ్లాడు.

బసవయ్యగారు నిఖారుసైన నియోగి బిడ్డ. తండ్రిపేరూ తాతపేరూ మాత్రమే కాకుండా, అసలు ఆర్యేలవా రందరి పేరు ప్రతిష్ఠలూకూడా ఏకటాకీని నిలబెట్టుతున్నాడాయన. అనాదిగా వారిది పెద్దకరణాల కుటుంబం అని పేరుపడింది. దానికితోడు ఆయన స్వతహాగా తెలివితేటలుగల ఘటం. అందువల్ల గ్రామంలో బసవయ్యగారి బావుటా బాగా ఎగురుతోంది. ఆపూరుమునసబు కమ్మ నాయుడు. సంతకంమాత్రం ఎట్లాగో నేర్చుకొన్నాడు. బసవయ్య గారు నుంచోమంటే నుంచోవాలె, కూర్చోమంటే కూర్చోవాలె అతను. అందువల్ల ఆ గ్రామపుసివిల్, క్రిమినల్, రెవిన్యూవగైరా యానస్తు అధికారాలూ బసవయ్యగారే చలాయిస్తూ రెండుచేతులూ గ్రామంలో నోల్లుకొని తింటున్నాడు. కాని ఎంత సంపాదించినా-ఆయనకుటుంబం పెద్దది. అందువల్ల కూతుళ్ల పెళ్లిళ్లకీ, కార్యాలకూ, కొడుకుల పెళ్లిళ్లకూ, వాటికీ వీటికీ చాలక, కొంత వరకు లోకులకు ఋణపడ్డాడు. అచ్చం రామిరెడ్డికీ ఆయన ఆరువేలు ఆచ్చవలసుంది. ఆమొగమాటంకొద్దీ తనకు గ్రామంలో ఎంత పలుకుబడి ఉన్నా, అప్పుడప్పుడు బసవయ్య గారు రామిరెడ్డికిమాత్రం రవంత పక్కలు వంచుతూవుండవలసివచ్చింది.

రామిరెడ్డి రావడంతోనే బసవయ్య గారు అతణ్ణి ఆహ్వానించి చావడిలో ఉత్తరపు తట్టు అరుగుమీద చిరిచాపవేసి “ఏం ఇట్లా వచ్చావు, కథ” అని ప్రశ్నించాడు. “మీ

తోనే పని ఉండి వచ్చా: నిన్నరాత్రి మా పిన్నమ్మ దక్షిణపునట్టులోని కుప్పలో ఎవరో దొంగతనంగా పదిమోపులు పన కట్టుకొని పోయారట. దానికోసరం ఆమె గోలపెడు తోం” దన్నాడు రామిరెడ్డి.

“పదిమోపులే?”

“అ! పదంటే పది కా దనుకో. అంతకు తక్కువే కావచ్చు. ఎంతయినప్పటికీ మొత్తానికి దొంగతనం దొంగతనమే.”

“అయ్యో! కాదుమరీ. పాపం ఆమె సొమ్ముకు కక్కుర్తిపడ్డ గాడిదకొడు కెవడయ్యా?”

“నీతో నిజం చెప్పాద్దా: ఎత్తుకొని పోతూవుండగా ఎవరూ కల్లారా చూడలేదు. మాపిన్నమ్మకేమో మాలకొండడి మీద అనుమానం.”

“అబ్బే! వా డట్లాంటిపనికి పోయేవాడు కాదయ్యా పాపం. ఎందుకు మనం మాత్రం ఒకరిమీద పాపంమాటలు అనుకోవాలె?”

“అవునుమరి. వాడినంగతి నాకూ తెలుసు. అయితే ఆమెమాత్రం వాడే చేశాడు ఈని అని ఘంటాపథంగా చెప్పుతోంది. ఆమెమతం మార్చడానికి బ్రహ్మదేవుడి తరంగాడు.”

“అయితే ఇప్పుడేం చేద్దామని నీ ఆలోచన?”

“చేయడాని కేముంది? కొండణి పిలిపించి ఆమె కుప్పలోపోయిన కట్టలు ఆమె కిప్పించివెయ్యి.”

“అంతటితో ఆమె తృప్తిపడుతుందా?”

“అవీ నందేహమేలే. తీరా పదికట్టలు వాడిచేత ఇప్పించినా, చోరీచేసినందుకు వాడికి జుల్లానా విధించి అదికూడా తనకే ఇప్పించవలసిందని ప్రాణాలు తీస్తుంది. ఆమెతో నక్కచావు వచ్చిపడిం దయ్యా నాకు. ప్రాణాలు కొరికేస్తుంది పాడుముండ.”

“ఎట్లాగా నీరొట్టెవిరిగినేతిలో పడిందిలే. అసలామెనంసారాని కెక్కుపెట్టి వున్నావు. మొత్తానికి నీది ధనజాతకమే.”

“ఏమో; ఆముండ అంతరించే దెప్పటికో, మనపాడిక పారే దెప్పటికో. మరిముందు దీనివిషయం పరిష్కారంచేయాలె. ఈపని నీచేతిలో వుంది.”

“మరీ ఇంత అన్యాయంలోకి దిగుతున్నావేమిటయ్యా, రామిరెడ్డి! పోనీ, ఎత్తుకొనిపోతూవుండగా ప్రత్యక్షంగా చూచినట్టు సాక్ష్యమేనా వుంటే ఏదోవిధంగా యేడవ్వచ్చు. ఎవడో వీధిన పొయ్యేవాణ్ణి పిలిచి, నువ్వు లక్ష్మమ్మకుప్పలో చోరీచేశావని ఎట్లాగ నిరూపించడం? నువ్వే చెప్పు.”

“నరేలే! ఈధర్మపన్నా లన్నీ ఏకరపు పెట్టడాని కిప్పు డేమీ నందులేదు. నాకు తెలుసు. అసలు చోరీ జరిగిందో లేదోకూడా

నాకూ అపనమ్మకమే. ఇంటికి వచ్చి మా పిన్నమ్మని చూడకపోతివి. పొద్దుటినుంచి ఆమె చేస్తే ఆఘాయిత్యం చూస్తే నువ్వేమనుకొందువో! ఈ విషయంలో మట్టుకు నువ్వు పూర్తిగా నామాట దక్కించాలి. నీకు తప్పదనుకో. నామెడకు గండగి తైర చుట్టుకొంటే, నీకు చుట్టుకొన్నట్టుకాదు, బసవయ్యగారూ?”

“అయితే భోజనంచేసుకొని మధ్యాహ్నం వాణ్ని పిలిపించి విచారించి ఏదో రకంగా తీర్మానం చేద్దాంలే. పెద్దమనిషివి, నువ్వే స్వయంగా ఇంత నోక్కి చెప్పతుంటే ఇక తప్పుతుందా?”

“నరే” అంటూ రామిరెడ్డి లేచి ఇంటికి వెళ్లాడు. ఒకకొండుగంట అయ్యేసరికి బసవయ్యపంతులు గూడా స్నానం చేసి, ఆహ్లాదం పూర్తిచేసుకొని భోజనంచేసి, మధ్యాహ్నం మూడుగంటలకు కొండడికోసం ఇంటికి కలుగుచేశాడు. బ్రరెగొడ్డకటి మేతానీళ్లు మెయిక, పొద్దుగూకులూ అరుస్తూ పశువులమీదికి ఎగబడుతూ వుంటే, దున్నపోతును దాటించడానికి దాన్ని కొండడు పక్కపూరికి తోలుకుపోయాడని ఇంటికాడ చెప్పేసరికి పోయినమనిషి తిరిగి వచ్చి ఆసంగతులే పంతులుతో చెప్పాడు. తాను చెప్పినపని ఏమి చేశాడో కనుక్కురమ్మని రామిరెడ్డి అప్పుడే కలుగుచేశాడు. ఇక ఆలస్యం చేయడానికి వీలుండేటట్టు లేదని రామిరెడ్డిని పిలిపించుకొని, అరేన్నీ, ఇద్దరు వెట్టి

వాళ్లనూ కూడాతీసుకొని బసవయ్యపంతులు ఎకాయెకీని మాలవాడలో కొండడి ఇంటికి పోయినాడు. విచారిస్తే కొండడు లేడని తెలిసింది.

కొండడిది ఒకదూలం చుప్పరం. మామూలు చుట్టుగుడిసెకంటే రవంత పెద్దది. లోపల కొండడి తల్లితప్ప ఇతరు లెవ్వరూ లేరు. కొండడిభార్య కూలికిపోయి ఇంటికి రాలే దింకా. దానిచంటిబిడ్డ-పది నెల్లకూన-గుడిసెలో కింద గోతంపట్టామీద పండుకొని దొర్లుతూవుంది. ఈ ఒదిరోజులుగా తిరిగితిరిగి ఏమకొనితెచ్చుకొన్న పరిగలన్నీ కలిసి ఒకటి రెండు చిన్నకట్ట అయ్యేవరకు, కొండడితల్లి ఆరెంటిని గుడిసెలో ఒకతట్టుగా వేసి, ఆరాతి కూటికి గింజలు లేనందున, సందెడుకర్రలు ఆకట్టల్లోవి తీసి గుడిసెవాకిట ఎండబెట్టి, ఎంసినకర్రలు కొద్దికొద్దిగా తీసి కింద ఈతాకుచాపమీద వరివెన్నులు కుడికాలికొడవేసుకొని నలుపుతోంది. గింజలన్నీ రాలినతర్వాత గడ్డిని మాత్రం ఒకపక్కగా పెట్టుతోంది.

బసవయ్యపంతులూ, రామిరెడ్డి, సిబ్బంది వచ్చేవరికు వెంకికి గాభర పుట్టింది. “ఇదేం దబ్బా! ఎన్నడూరాని అయ్యవారు కూడా మాలవాండ్ల గుడిసెకాడికి ఎడలో పడి వచ్చాడే” అని దానికి ఏమీ అర్థం కాకుండా వుంది.

“వెంకి! ఆఖరుకు రానురాను నీకొడుక్కి ఇట్లాంటి దొంగబుద్ధులుకూడా పట్టు పడ్డాయీలే?” అన్నాడు బసవయ్య.

“ఏంది మారాజా! ఏంచేశా డయ్యా నాకొడుకు?”

“ఏంచేశాడా? నిన్నరాత్రి లక్ష్మమ్మ కయ్యకుప్పలో పనపెరికి వోరిగా తెచ్చి ఇంట్లో వేసుకొన్నాడటగా? ఇదిగో! రామి రెడ్డికూడా వచ్చాడు.”

“ఏలక్ష్మమ్మ సామీ! — రామరామ! మే మట్లాంటి పాపాలకు పొయ్యేవాండ్లము కాదుసామీ! నాకొడుకు ధర్మరాజు సామీ.”

“ఫీ! నోరుముయ్యి, మాలముండా! ఊళ్లో వాళ్లసామ్ము దోపిడిచేసి ఇంట్లో వేసు కొని కమ్మంగా తిండా మనుకొన్నావా? నీ సంగతి నే నెరగనూ? అసలు నువ్వే చెప్పి పంపించిఉంటావు కొండణ్ణి దోపిడిచేయ మని. జైలుకు పంపిస్తా చూడు.”

“ఏందయ్యా సామీ! ఈగొడవ ఈ రోజు? నాకొడుకు నిన్న ఒకతేళసంగా బ్రరెను తోలుకొనిపోయాడు నాయనా! రాత్రి వా డింటికిరాలేదు. ఆపాపం మాకు తెలియదు సామీ! ఉంటే తింటాం, లేకుంటే పస్తుపండుకొంటాకాని, దొంగకూళ్లు మాకు పనిలే దయ్యా! నీకు దణ్ణంపెట్టి చెప్పతా సామీ!” అని వెంకి అనేవరకు వెట్టివాళ్ల నిద్దరినీ పిలిచి వాళ్లతో “ఒరే లోపలికి పోయి సోదావేసి చూడండిరా; ఇంట్లో పన కట్ట టుంటే బయటవేయండి” అని బస వయ్య చెప్పాడు వెట్టివాళ్లిద్దరూ మాల వాళ్లే. బ స వ య్య ఈ మాట అనే

వరకు, ఇద్దరిలో ఒకడు కాలుముడుచుకొను పోయినట్టుగా పోయి మొఖం తప్పించాడు. రెండోవాడు సందేహిస్తూ సందేహిస్తూ, ముఖం కిందకి వంచుకొని, చేతిలోకర్ర కింద టక్కుటక్కున కొట్టుతూ, అడుగులో అడుగు వేచుకొంటూ తలబరుక్కొంటూ ముందరికి పోతున్నాడు. అది చూచి బసవయ్యపంతు :

“ఏందిరా, నీ కేమైనా సాయ్యమా ఏందిరా? గుడిసెలో సోదావేయమంటే వెల్లినడకలు నడుస్తా నేందిరా? మెడలు విరగదన్నతా, గాడిదకొడకా! పో! తొండ రగా వెళ్లు” అని వెట్టివాణ్ణి అదిలించాడు.

వెట్టివాడు గుడిసెలో దూరాడు.

“ఇదేంది పంతులూ! ఈలన్యాయం? పిల్లోడా, పిల్లకూడా ఇంటికాడ లేకుండా చూచి నాగుడిసెకు నిప్పు పెట్టుతుండా వేమయ్యా” అని వెంకి గొల్లుమన్నది.

మాలవాడలోని మాలలందరూ కూలి పనులకు పోయినందున, ఎవరో అక్కడక్కడ ముసీలీ ముత కా పిల్లా, జెల్లా తప్ప ఇతరు లెవ్వరూ పెద్దతలకాయలు కనుపడడం లేదు. వెంకిగుడిసెకాడ జరిగేగలభాకు ఆ వున్నవాళ్లే పిల్లా, పీచూ—పదిమందీ పోగ యారు. వెట్టివాడితోకూడా వెంకి గుడిసె లోకి దూరింది; వాడి కాళ్లావేళ్లా చుట్టుకొంది. అయిదునిముపాలవరకు లోపలికి పోయిన వెట్టివాడు బయటికి రాలేదు. వెంకి గోల పెట్టుతోంది. దానిలవస్థ చూచేవరకు వాడికి

కళ్ళవెంబడి నీళ్లు గిరున తిరిగినవి. పోదా వేయడానికి కళ్ళచూపు ఆనలేదు వాడికి. “మమ్మ ల్నిట్లా ఎందుకు పుట్టించావయ్యా భగవంతుడా” అని పెట్టివాడు తనలో అనుకొని నిట్టార్పు విడిచాడు.

“ఏమిరా! లోపల దూరి ఎంతసేపటికీ బయటికిరా వెండువల్లరా? ఈరోజు నీకే మైనా ముసిందిదా ఏమిటి? లేక ఈ దొంగ సొత్తులో నీకేదైనా భాగం ఉందా? ఒయటికి రానేమి?” అని బసవయ్యపంతులు బయటనుండి అడస్తాడు. కాని పెట్టివాడు బయటికి రాలేదు. బసవయ్యకు ఒళ్లు భగ్గుమనింది. పెట్టివాడు సమయానికి మొగమాటంవల్లనో, కులాభిమానంవల్లనో జంకుతున్నాడని, తానిక చెయ్యిచేసుకొంటేనే గాని వీల్లే దనుకొని, బసవయ్య దుడుంగున పడినాలోకి దూరాడు. వెంకి పరిగపరి తెచ్చి పోగుపెట్టిన రెండుకట్టలూ చూశాడు.

“ఈకట్ట రెక్కడివే వెంకి?” అని అడిగాడు బసవయ్య.

“పరికొయ్యకాల్లో పరిగపరి తెచ్చుకొన్నవి, సామీ! ముసీలిముండని. నడుము పడిపోయ్యేటట్టు ఒక్కొక్కకరే యేరి తెచ్చుకొన్నా : ఇది దొంగసొత్తు కాదు మా రాజా! నీకు దణ్ణంపెట్టతా” అన్నది.

“ఛీ! నోరుముయ్యి, పట్లరాలగొట్టుతాలంజా! తప్పుడుమాటలు కూస్తావు” అంటూ ఆయనే రెండుకట్టల్ని బరబర బయటికి

లాక్కొనివచ్చాడు. వెంకి నోరూ, నెత్తి లబలబ కొట్టుకొంటూ బసవయ్యకు అడ్డుతగిలేవరకు, మాలముండ తనను తాకుతుండేమో, ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవాలనేని భయంతో, బసవయ్య తనచేతికర రెండు చేతులతోనూ ఆచివగా, ఈచివరా పట్టుకొని వెంకిమెడమీద బెట్టి ఒక్కనెట్టు నెట్టాడు. “చచ్చాను దేవుడా” అంటూ వెంకి నాలుగు గజాలదూరంలో పడిపోయింది. ఈయధరంగంలో రామిరెడ్డి ఏమీ జోక్యం కలుగజేసుకోకుండా, చూస్తూ కొయ్యబొమ్మలాగ నిలబడివుండడమే ఆశ్చర్యకరమైన విషయం! ఆశ్చర్యంమాత్రం ఏముంటుందీ? బసవయ్య పాపాలకల్లా ఖైరవుడు. రామిరెడ్డి అప్పుపెట్టి ఆయన్ని కొన్నాడు. ఇప్పుడు ఆయనచేత తన యావత్తు పనులూ, కూలివాడి చేత చేయించుకొన్నట్టు చేయించుకొంటున్నాడు. తనకృతజ్ఞత చూపి ఋణదాతను మెప్పించాలన్న కోరిక తప్ప, బసవయ్యపంతులుకు మరో తలంపు లేదిప్పుడు. అందువల్ల ఆఆవేశంలో ఆయన తనస్వంతపనుల్లోకంటే ఎక్కువ సాహసమూ, ఎక్కువ పట్టుదలూ, ఉత్సాహమూ చూపుతున్నాడు.

బయటికి లాక్కొనివచ్చిన రెండుకట్టలూ బసవయ్యచేతనే తన ఇంటికి మోయించేవాడు రామిరెడ్డి. కాని ఎందుకు బ్రాహ్మణ్ణి కష్టపెట్టగూడ దనుకొని, తన జీతగాళ్లలో ఒకణ్ణి పిలిపించి రెండుకట్టలూ లక్ష్మమ్మయింటికి చేర్పించాడు.

కిందపడిన వెంకి కిందనే పొద్దుతూ వుండగా, తలపెట్టినకార్యం జయప్రదంగా కొనసాగినందుకు తనలో తనే సంతోషపడుతూ, బసవయ్య జారిపోయినజట్టు తిరిగి ముడివేసుకొని, కర్రచేతబుచ్చుకొని, జయభేరిమోగిస్తూ, చేతులు ఊగిసలాడించుకొంటూ, రామిరెడ్డితోగూడా ఇంటికి పోయినాడు. వెళ్లి బావిదగ్గర ముఖాన్న ఉండిన గంధంపట్టెలూ, అక్షతల బొట్టూ వగైరాలన్నీ పొయ్యేటట్టు పదిబిందెలు నెత్తికి తోడిపోసుకొని స్నానం చేసి, చేతికర్రకూడా కడిగేసి, ఇంట్లోకి పోయి పట్టుగుడ్డ కట్టుకొని, విభూతి ధరించి మైలబడ్డ జందెం తీసివేసి, కొత్తజందెం వేసుకొని నూట ఎనిమిదిసార్లు గాయత్రి జపించాడు; తరువాత లేచి, చలవమడతలు కట్టుకొని, మంచి తీర్థం తీసుకొని వీధిలోకి పోయాడు. ఇంతలోనే లక్ష్మమ్మ పిలిపించేవరకు ఆమెయింటికి పోయి వీధి అరుగుమీద కూర్చొని రామిరెడ్డి, అతనూ, లక్ష్మమ్మూ ఈముచ్చటే ఏమిటో మాట్లాడుకొంటున్నారు. రెండు వరికట్టలూ ఇంటికి చేరినప్పటికీ, పోయినసాత్తు పూర్తిగా రాలేదని లక్ష్మమ్మ నలుగురూనే వుంది, చెవులో పోటులాగ. “ఒయటకు పోయిన మొగాడు, కొండడు ఇంటికి వచ్చినతర్వాత కొరవగూడా ఏదోవిధంగా భర్తీపెట్టుతాం లేవమ్మా. నీసాత్తు గడ్డిపరకంతకూడా ఎక్కడికీ పోదు” అని బసవయ్య ధైర్యంచెప్పి లక్ష్మమ్మను ఓదారుస్తూన్నాడు. “ఏమో నాయనా! నాప్రాణం హారీ అనేవరకూ ఏకడ

గండ్లూ లేకుండా నాతను విట్లా తెల్లవారి పోతే, నా కంటేచాలు. లోకులసాము నాకు ఆవగించంతకూడా అక్కరలేదు. ధర్మాత్మురాలు లక్ష్మమ్మ అని లోకం అంతా మోగి పోతున్న రోజుల్లో, ఈనాటి కీమాలముండా కొడుకు నన్ను బయటికి నలుగురిలోకీ ఈ ద్వాడు, వీణ్ని పోలేరమ్మ బుగ్గిచేసుకుపోనూ” అంటూ సింహద్వారానికి పొదుగింట ఆనుకొని నిలబడి కంట తడిపెప్పొకొని మైటకొంగుతో తుడుచుకొంది లక్ష్మమ్మ.

2

కొండడు పడమట బారెడుపొద్దుం దనంగా, అసురుసురై బరెరు తోలుకొంటూ, పొద్దుతినుండి కూడులేక ఇంటి కొచ్చేవరకు, ఇల్లంతా బీభత్సంగా వుంది. వెంకి ఇంటిముంగిట దుమ్ములో పొర్లాడుతూ వుంది. కొండడిభార్య ఇంకా ఇంటికి రాలేదు. జరిగిన విషయం అంతా కొండడు తెలుసుకొన్నాడు. వాడిమనస్సు చీకాకయింది. కథ పెరుగుతున్నందుకు వగచాడు: అధైర్యపడ్డాడుకాని యింతలో సాబాళించుకొని వెధవపరిగకరలు నాలుగూ తీసుకొనిపోతేపోయారు. ఇంతమాత్రానికే చెడేదిలేదులే అని వాటివిషయమై దిగులుపడలేదుకాని, తాను దొంగతనం చేసినట్టు నలుగురిలోనూ అషకీర్తిపాలుకావలసివచ్చిందే అనిమాత్రం దుఃఖించాడు. ధైర్యం తెచ్చుకొన్నాడుమళ్లా; తల్లికి ధైర్యం చెప్పి, లేవదీసి ఓదార్చాడు. మరికొంతసేపటికి భార్య వచ్చింది: ముగ్గురూ కాస్తేపు

కళ్లనీళ్లు పెట్టుకొన్నారు. “ఇక ఊరుకోండి. ఇంతటితో మనం అదృష్టవంతులమే” అని కొండడు వాళ్లను ఊరడించి, లేచి నీళ్లు పోసుకొందామని, కడవదగ్గరికి పోయ్యేవరకు — కరణమూ, రామిరెడ్డి పిలుచుకొని రమ్మన్నారని కొండడితావుకు ఒకమనిషి వచ్చి పిలిచాడు. నీళ్లుపోసుకొని కొండడు లక్ష్మమ్మ ఇంటికి పోయాడు, మళ్లా ఏం తెచ్చిపెట్టబోతున్నారో అని భయపడుతూ. బసవయ్యా, రామిరెడ్డి, లక్ష్మమ్మా ముగ్గురూ కలిసి కొండెడ్ల పదిబూతులు తిట్టి, పోలీసుకు రిపోర్టుచేస్తామని బెదిరించి, కొరతపడ్డ వరి కట్టల ఖరీదుకిందా, దొంగతనం చేసినందుకు అపరాధంకిందా వాడికి పదిహేను రూపాయలు జుల్మానా విధించి, ఆ మైకం అప్పుడే రొక్కురూపంగా కట్టినానరే, లేకుంటే లక్ష్మమ్మపేర రూపాయికి నెలకు అణాపడ్డి వంతున అప్పుపత్రం వ్రాసియిచ్చినానరే, ఏదోఒకవిధంగా తీర్మానంచేయాలని కస్తీ చేశారు. వారు చేసినపంచాయితీకి కొండడికి కడుపు దహించుకొనిపోతోంది.

“నన్ను అడ్డంగా పండబెట్టి ముక్కలు ముక్కలుగా సరికినానరే నే ను మాత్రం ఒక్కదమ్మిడిగూడా అచ్చుకోలేను” అని వాడు అనేవరకు

“నీమదం అణుస్తా నుండరా, పొగరు బోతుగాడిదకొడకా! ఊళ్లోవాళ్లసాత్తు దొంగతనంచేసి, తేరగా ఇంట్లోవేసుకొని తినడమనుకొన్నావా” అని బసవయ్య గ్రుడ్లు

పురిమి, లక్ష్మమ్మసేద్యగాళ్లలో ఒకగవండ్ల వాణ్ణి, ఒకగొల్లవాణ్ణి పిలిచి “ఒరే, మీరు పోయి కొండడి ఇంటికాడ బ్రెగొడ్డును కొట్టకొనిరాండి. పీడేమో ఒళ్లు తెలియకుండా మాట్లాడుతున్నాడు” అని ఉత్తర్వు చేసేవరకు, ఇద్దరు సేద్యగాళ్లూ ఆకుణంలోనే పోయి బ్రెను, కొండడు లక్ష్మమ్మఇంటికాడ వుండంగనే తోలుకొనివచ్చి, లక్ష్మమ్మ పశువులదొడ్లో కట్టివేశారు.

“ఏంచేసినా చెల్లుబడి అవుతుందిగదా అని మారందరూ కలిసి చేస్తున్నారు ఈపనులన్నీ. ఇంతకంటే మీరు నన్ను చెడగొట్టేదేముందీ? అన్ని పాపుపుణ్యాల్నూ ఆభగవంతుడే కనిపెట్టాడు లెండి” అని లోపల కుతకుతలాడే హృదయాన్ని తననిస్సహాయ స్థితివల్ల జనించిన వేదాంతంతో తృప్తిపెట్టుకొంటూకొండడు ఇంటికి పోయాడు. ఇంటిదగ్గర తల్లీ, భార్య గోలుగోలు మని ఏడుస్తున్నారు. పొద్దుగుంకి ఇంటికిచేరిన మాల అమ్మలక్కలు కూడా పోగయి దవడలు నొక్కుకొంటూ నిలబడ్డారు. కొండడు తల్లి నీ, భార్యనూ కూకలేసి ఏడుపుమానిపించి ఆరాత్రి గంజితాగి పండుకొన్నాడు.

తెల్లవారింది. కొండడు రెండుకట్టల వరి కర్రలూ పోయినందుకు దుఃఖపడలేదు గాని, ఎట్లాలేదన్నా కనీసం ముప్పయ్యిరూపాయలు కిమ్మతుచేసే నిక్షేపంవంటి బ్రె పోయినందుకుమాత్రం కొంత విలపించాడు. తెల్లవారి లేచి చూచేవరకు వాకిట బ్రెలేక ఇల్లంతా

బారుమన్నది. ఎట్లాగైనా కొంత ప్రయత్నం చేసి పై వారికి తెలుపుకొని, పోయిన బర్రెను మాత్రం తిరిగి తెచ్చుకొందామని మహాదొడ్లాడినాడు. కాని భత్యఖర్చుకై నా చేతిలో దమ్మిడి లేకపోయే! ఇక వ్యవహారం ఎట్లా జరపగలడు! అదిగాక బసవయ్య రాక్షస ముండాకొడుకు : రామిరెడ్డి, లక్ష్మమ్మా బల వంతులు. తానుపోయి బర్రెను తీసుకుపోయా రని ఏపోలీసువారితోనైనా చెప్పకొంటే, బసవయ్య, రామిరెడ్డి కలిసి, అసలు తన మీదికి తెచ్చిపెట్టిన దొంగతనం నేరాన్ని ఏత్స్వసాత్యమో నృప్తించి, పెంచి పెద్దది చేసి తుదకు తన్ను ఏజైలులోనైనా నెట్టి స్తూరేమోనని భయపడ్డాడు కొండడు, ఎప్పు డూ ఇట్లాంటి లట్టాలుపడ్డవాడు కాదు కాబట్టి. వాడికి ముందువ్యవహారం జరప డానికే ధైర్యం చాలలేదు. తాను దొంగ తనం చేసినట్టు వచ్చిన అసనిందకే సగం చచ్చి తిరుగుతున్నాడు. “దానితాడు తెగిరి, పోతేపోయింది బర్రె: నే నీతంటాలు పడలే” నని నిశ్చయించుకొని ఊరుకొన్నాడు కొండడు.

ఇంతలోనే తనగ్రామజమాబందీ, తా లూకాకచ్చేరికాడ డిప్టీకలెక్టరుగారు - ఇక నాలుగురోజుల్లో - జరుపుతారని తెలిసింది. రైతులు తమతమ కష్టసుఖాలన్నీ డిప్టీకలె క్టరు దొరతో చెప్పకోవడానికి తలాఒక అర్జీ వ్రాసుకొని జమాబందీరోజున దొర దగ్గరకు పోతున్నారు. కొండడు తనకయ్యకి

కాలవకోనరం పెట్టుకొన్న అర్జీలమీద ఇంకా ఉత్తరపు లేమిన్నీ రాలేదు. పోనీ జమా బందీలో దొరగారితో కాలవసంగతి మొర పెట్టుకొని చెప్పకొందామని, కొండడుకూడా ఒకఅర్జీ వ్రాయించుకొని జమాబందీనాడు తాలూకాకచ్చేరికి పోయినాడు. అర్జీదా ర్లను పిలిచినవెంటనే తనఅర్జీకూడా ఇచ్చా డు. దొరగారికి దణ్ణంపెట్టి తనకు కాలవ యిప్పించవలసిందని కోరగా, డిప్టీకలెక్టరు పక్కకూర్చున్న తహశీల్దారువైపు చూ శాడు. “గ్రామాల్లో పార్టీలు పెంచుకొని, తగవులాడుకొని, ప్రతివాళ్లూ కాలవలు కావాలని కోరుతున్నారు సార్! ఈ అర్జీ దారుకు అ రెకరాభూమికంటే జాస్తి లేదు. వీడిమట్టుకు వీడికికూడా ఒకకాలవ కావలె నంటే ఎట్లా వస్తుంది? ఒకరికిగనుక ఇచ్చినా మంటే, ఇక ప్రతీరైతూ తనప్రతికయ్యకూ ఒకకాలవ యిప్పించమంటాడు. ఇది సాధ్యం అయ్యే పనిగాదు సార్!” అని తహశీలు దారు జవాబుచెప్పాడు.

“ అవునవును మీరు చెప్పింది నిజమే ” నంటూ డిప్టీకలెక్టరు కొండడివైపు తిరిగి “నీకు ప్రత్యేకంగా కాలవ యివ్వడానికి వీలేదు. నీ అర్జీ తోసివేశాం” అని ఉత్తరపు చేశాడు.

“ అయ్యా! నేను బీదవాణ్ణాండి, నా కయ్యకు నీళ్లుపారించుకొనే ఆధారంలేదండి ” అన్నాడు కొండడు.

“గ్రామంలో వెయ్యి, రెండువేల ఎకరాలకు నీళ్లుపారుదల అవుతూ వుంటే నీ అరెకరాకయ్యకూ నీళ్లు రావడంలేదంటే ఎవరైనా ముమ్మా—?” అన్నాడు డిప్టీ కలెక్టరు.

“లేదు సామీ! లక్ష్మమ్మగారూ, కరణం బసవయ్యగారూ కలిసి నన్ను అన్యాయం చేస్తున్నారు సామీ! నామీద చోరీనేరం పెట్టి నాబ్రెగొడ్డును తోలుకొనిపోయారు సామీ! తమరు కటాక్షించకుంటే నాకయ్యను బీడ్జెట్టుకుని పోవలసిందే సామీ!” అని కొండడు గోలచేశాడు.

“ఒరే, ఇది కచ్చేరీగాని, మీమాలవాడ కాదు, తెలుసునా? నీనడవడిక మంచిదయితే గ్రామంలో ఆసాములు నీరురానియ్యకుండా ఎందుకు చేస్తారు? అరెకరాకయ్యగలవాడివి. నువ్వు లక్షాధికార్లతో తగవు పెట్టుకోవచ్చురా?” అన్నాడు డిప్టీ కలెక్టరు.

“వీడు గజదొంగ సార్! వీడి కె. డి. రిజిస్టరులో చేర్చడానికి పోలీసు సబిన్స్పెక్టరు గారు రాసుకొనిపోయారు సార్!” అని అక్కడనే నిలబడివున్న కరణం బసవయ్యగారు ఆ కొరవ పూరించాడు.

“గొప్పవాళ్లతో ఎన్నడూ తగవు పెట్టుకోకూడదురా : పో! పో! ఆలక్ష్మమ్మ కాళ్లా, కడుపూపట్టుకొని నలుగురితోపాటు నువ్వుకూడా నీళ్లుపారించుకో. పో, ఆమెతో తగవులు పెట్టుకోకు” అన్నాడు డిప్టీ కలెక్టరు దూర.

“అయ్యో! నామీద అబద్ధపుకేసు పెట్టి ఈకరణం బసవయ్యగారు అన్యాయంచేస్తున్నాడండి” అన్నాడు కొండడు.

“పోరా! జమాబందీలో అవన్నీ విచారించడానికి మాకు వీలేదు. నీ కేడైనా అన్యాయం జరిగితే సాక్ష్యం తెచ్చుకొని మేజిస్ట్రేటులోనో, సివిల్ లోనో దావాపెట్టుకో. మే మేమీ చెయ్యడానికి వీల్లేదని దొర ఇంకోలర్జీదారును పిలిచాడు. నెత్తిన గుడ్డనేసుకొని దిగులుతో కొండడు ఇంటికి పోయాడు.

జమాబందీ అయినమర్నాడే తాలూకాలో జరిగినసంగతంతా లక్ష్మమ్మకు తెలిసింది. మాలవాడికి బాగాజరిగిందని చంకలు తట్టుకొంది. వ్యవహారం తమకు అనుకూలమై కొండడికి కాలవ ఇవ్వడానికి వీల్లేదని దొర తీర్మానంచేశాడుకాబట్టి, అనుకొన్న ప్రకారం ఫయిసలుచేయించవలసిందని రెవిన్యూ ఇన్స్పెక్టరు లక్ష్మమ్మకాడికి కబరు చేశాడు. ఇప్పుడు చేతిలో దమ్మిడిలంటే దమ్మిడి లేదని జవాబు చెప్పతూ, కొండడికి పట్టా కిచ్చినకయ్య పట్టామార్పించి తన పేర పట్టాకు తెప్పించినట్లయితే దానికి, దీనికి కూడా కలిపి అనుకొన్నది ఇస్తానుగాని ఇప్పుడేమీ ఇవ్వడానికి వీలులేదని జవాబుతో చెప్పి పంపింది లక్ష్మమ్మ. ఇన్స్పెక్టరు నిట్టూర్పుపుచ్చి తలవంచుకొని ఊరుకొన్నాడు.

ಶ್ರೀ ವಿಠಲರು

K. M. R.

ಪರಿಷತ್

దు. ఇంతలోనే కొండడు వచ్చి ఇన్ స్పెక్టరుకు దణ్ణాపెట్టి —

“సామీ! నాకు కాలువ తెప్పిస్తానంటిరి. ఆఖరుకు డిప్టీకలెక్టరుదొర ఒప్పుకోకపోయె : నాలుదురూపాయలూ నాకు పారెయ్యండి” అని అడిగాడు.

“ఇదేమీ వంకాయలబేరం కాదు : కొరవ అయిదురూపాయలూ నీవు అప్పుడే ఇచ్చిఉంటే, నీ కీపాటికి కాలవ వచ్చేఉండును. స్వల్పంలో అజ్ఞాయించినందుకు వ్యవహారం ఇట్లా అయింది. చేతికివచ్చిన పైకాన్ని వాషనుయిచ్చే ఆచారం మనదగ్గరలేదు. పో” అన్నాడు ఇన్ స్పెక్టరుపంతులు. ఉనూరు మంటూ కొండడు వెళ్లిపోయాడు.

కొండడికి చెడ్డరోజులు వచ్చినవి. బంగారు పట్టితే మట్టయిపోతోంది. లక్ష్మమ్మకు తనమీద ఇంతపగ ఎందుకో వాడికి అర్థం కాలేదు. ఆమెసాతు తనేమీ ఆశించలేదు. ఆమెకుతోడు ఇప్పుడు బసవయ్యగారుకూడా వాడికి పగవాడయినాడు. కాలంకర్మంకూడా ఒనగూడినట్లయింది వాడికి : ఎవరితోపోయి చెప్పుకోవడానికీ వాడికి దిక్కు తోచలేదు. కయ్యకోసం తెచ్చిన అప్పు పెరిగిపోతోంది. లక్ష్మమ్మతో వ్యవహారం ముదిరిపోయింది. బసవయ్యపగ తాచుకే; ఎప్పుడేంకేస్తావో అని దిగులు. వెనుకటి గుండెనిబ్బరం చెడింది. ధైర్యం పలకబడుతోంది కొండడికి.

ఇంట్లో కూటికి గింజలులేక, ఆమగు నాడు చీకటితోనే తనకుప్ప తొక్కించాలని ఆరోజు తనూ తనభార్య ఇద్దరూ పొలం పోయి కళ్లం బాగుచేసినచ్చారు. మూలవాడ లోనే పదిహనువుల్ని వాళ్లనీ వీళ్లనీ అడిగి సంపాదించుకొన్నాడు. తెల్ల వారు జామున పోయి కుప్ప పడగొట్టా లనుకొని, సర్వమూ సిద్ధంచేసుకొన్నాడు. ఇంకా ఇద్దరు కూలి వాళ్లనుమాట్లాడుకొన్నాడు. రాత్రి భోజనం చేసుకొని నెలపొడవంగనే లేచిపోదా మనుకొని పెందలకడనే నడుంవాల్చాడు కొండడు

జమాబందీలో కొండడు డిప్టీకలెక్టరు దొరణో చెప్పిన నేరాలకు బసవయ్య ఉగ్రుడై కొండణ్ణ నమిలి మింగివేయాలని ఉన్నాడు. లక్ష్మమ్మ కోఁమూ, బసవయ్య కోఁమూ అంతా ఇప్పుడు బసవయ్యలోనే మూర్తిభ వించిపోయింది. “మూలవెగవ, దమ్మిడికి కొరగానికీ, బీళ్లకులోకి వచ్చి, బ్రాహ్మణి నామీద దొరదగ్గర తంటాలు చెప్తాడా? హూ! నేను నియోగిలిడ్డను. వీడికి నామజా ఇంకా తెలియదు కాబోలు : అయిందేదో అవనే అయింది. ఇంతవరకూ వచ్చింతర్వాత వెనక్కి తిరిగితే, పంతులు ఆఖరికి మాలాడి చేతిలో చిక్కుకొన్నా డంటారు నలుగురూను. కాబట్టి ఇక గ్రామంలో వాడైనా కాపురం ఉండాలె! నేనైనా కాపురం ఉండాలె! అంతేగాని వాడూ నేనూ ఈగడ్డ మీద కాపురం చేస్తామంటే వట్టికల్ల! తన అంతరమేమి! నాలంతరమేమి? చెప్పలుమోన

వెధవ! నాతో సమానంగా దొరదగ్గర నిలబడి మాట్లాడడమేకాకుండా, వైగా నామీదనే రాలుచున్నది, తాచుచున్నంతో చెలగాటా లాడు తాడా? వీడిఅంతు పట్టిచూస్తా” అని బస వయ్యంతులు పరవళ్లు తొక్కుతున్నాడు. కొండల్ని పిలిపించి సమక్షంలోవాణ్ని నాలుగు బూతులూ తిట్టి పంపడం అంటే ఆయనకు తృప్తికాలేదు. శాశ్వతంగా నిలిచేటట్టు వాడికి తగినశిక్ష చేయాలనుకొని తీర్మానం చేసుకొన్నా డాయన. తాను వేసుకొన్న స్లానుకు ఇక కొండడితో మాట్లాడకపోవడమే మంచి దనుకొన్నాడు. తనహృదయ గోళంలో ప్రజ్వలించే క్రోధాగ్ని ప్రత్యక్షంగా బయటపడి శత్రునాశనం చేయవలసిందేగాని అంతవరకూ దాన్ని బయటపెట్టకూడ దనుకొన్నాడు. తనలోపల తాను కుమిలి కుతకుత ఉడికిపోతున్నాడు బస వయ్యంతులు.

ఆరోజు సాయంత్రమయింది. బీదలను హింసించే దుర్మార్గుల చర్యలను చూడలేకేమో సహస్రకరుడు ప్రాపంచికదృక్పథాన్నిండి చాటుకు పోయాడు. ఆ అసురసంజ వేళ బసవయ్య రామిరెడ్డిని పిలుచుకొని లక్ష్మమ్మింటికి పోయాడు. బసవయ్యకూ, లోకానికి కూడా అంధకారం అలుముకొంది.

“పంతులూ! ఆకయ్య మనకు దఖలు పడేటట్టు చేస్తూ. నీధర్మాన్న కాలవ పోనే పోయిందీ! మాలవాణ్ని మటుమాయంచేసి, కయ్యలోకయ్య కలుపుకొనేదాకా నాకు

నిద్రపట్టదు, పంతులూ! - ఇదిగో! ఈపని కూడా నీచేతిలోనే ఉంది” అని లక్ష్మమ్మ అనే వ ర కు — “తొందరపడకు. వాడికి అంత్యకాలం సమీపించిందిలే; ఇప్పుడు నేను వచ్చింది అసలు ఆపనికొరకే” అంటూ పంతులూ, రామిరెడ్డి, లక్ష్మమ్మా మిద్దె మీదికి పోయి, ఒక అరగంటసేపు ఏమేమిటో గునగునలాడుకొన్నారు. స రే న ం టే స రే ననుకొని అందరూ మిద్దెదిగి కిందికి వచ్చారు. ఎవరిదారిన వారు వెళ్లారు. బసవయ్య ఇంటికి పోయి, ఉడుకునీళ్లు పోసుకుని సాయంసంధ్య వార్పుకొని భోజనం చేసి పండుకొన్నాడు.

కొండడి యింట్లో కొండడు నిద్రపోతున్నాడు. బసవయ్య యింట్లో బసవయ్య నిద్రపోతున్నాడు. జగత్తంతా నిద్రపోతున్నది ఒక్కలక్ష్మమ్మతప్ప. ల క్ష్మ మ్మ కాదినం ఏకాదశీపర్వం. నిద్రపోలేదు. జాగారం చేస్తోంది. తనతోపాటు రామిరెడ్డినికూడా మేలుకో బెట్టి అతనివల్ల భాగవతం చదివించి వింటోంది. రామిరెడ్డికీ ఆత్రంగానే వుంది — పడుకొంటే బాగుండుననేమో.

నెలపొడిచి కొండణ్ణి, వాడిభార్యనూ నిద్రలేపింది. కూలివాళ్లను కేకవేసి చదవన్నం మూటకట్టుకొని, శశువులను తోలుకొని కొండడూ, వాడిభార్య ఇద్దరూ వెంటనే కుప్పకాడికి బయలుదేరారు. ఒక పావుగంటసేపిటికి వాళ్లు కుప్పకి కనుచూపుమేర దూరంలోకి వచ్చారు. చూస్తాడుకదా తేరిపారి కొండడు, పొగా మంటా కనపడింది

వాడికి తన కుప్ప వున్న స్థలంలో. ఇదేమా అని వాడికి గుండె బేహర యిది. నవనాల్లు కుంగిపోయాయి. వొళ్లు తెలియలే దిక. గుండెలు కవుక్కుంటూ వొక్కటేపేరెం తీశాడు కొండడు కుప్పకాడికి.

నచ్చాడు, కొండడు మండుతున్న కుప్పకెదురుగా నిలబడ్డాడు. అప్పటికే కుప్ప నలువైపులా అగ్నిహోత్రుడిసందెట్లో చిక్కు కుంది. చిటపటమంటూ మంట బ్రహ్మాండంగా

మండిపోతోంది. తూర్పుగాలి అందుకొని అగ్నిహోత్రుడికి తోడయింది. ఎనరితరం ఆర్పడ మిక? ఆకాశానికంటా యెగసిపోయే ఆమంటలకు వాడి వొళ్లుకూడా మంటలెక్కి పోతుంది. మొగాన నెత్తురుచుక్కలేదు. చూశాడు చూశాడు కుప్పకేసి; నివ్వెరపోయి వెరిచూపులు చూశాడు. చైతన్యం స్తంభించి పోయింది. మండుతున్న కుప్పకేసి కొయ్య బరిపోయి చూస్తూ కుప్పగూలి పోయాడు కొండడు.

శట్టభద్రలయిన స్త్రీలు, మదరాసు విశ్వవిద్యాలయము, ౧౯౩౬

నూతన రాజ్యాంగము - చెన్నరాష్ట్రము

మోచెర్ల కృష్ణమూర్తి

నూతన భారత రాజ్యాంగచట్టమునందు నిర్వచింపబడిన రాష్ట్రస్వపరిపాలనావిధాన మితర రాష్ట్రములతోపాటు చెన్నరాష్ట్రమునందు గూడ రాబోవు ఏప్రిలుమాసారంభము నుండియు ఆచరణలోనికి రానున్నది. స్వపరిపాలనారంభముతో ప్రజల దుస్థితిని తొలగించి సంపదలతో తులతూగచేయగలమని ఆశించునా రీ రాజ్యాంగమువలన తమయాశయము లెంతవరకు సిద్ధిజెందగలనో పరిశీలించగడంగు టవసరము. ప్రజల స్థితి నభివృద్ధిపరుపవలసినన ఏమంత్రివర్గమునకుగాని రెండువిధములగు సౌకర్యము లుండవలెను. ఆందు మొదటిది నిజమగు రాజకీయాధికారము; రెండవది ధనసమృద్ధి. రాష్ట్రములందు పరిపాలనాధికారమునంతనూ, ప్రజలకు బాధ్యతవహించు మంత్రిుల కప్పగింపబడినటుల నూతనరాజ్యాంగకాసనమున గన్పరుపబడినను, ప్రశ్నకాధికారములు, బాధ్యతలు అనుపేర్లతో నాయధికారమునంతను తిరిగిరీతుకొని, గవర్నరులచేతులలో నుంచి రని ఎల్లరు నంగీకరించుచున్న విషయమే. గవర్నరాధికారములనుపయోగించినయెడల రాష్ట్రస్వపరిపాలనము శేరితీరకాయవంటిదే యగును. కాని ఆత దా యధికారముల నుపయోగింపనియెడల దేశీయాభివృద్ధికి రాష్ట్రప్రభుత్వములందు రాజకీయములగు ప్రతిబంధకములుండవని అంగీకరింపక తప్పదు. అట్టివో నికగావలసినది ధనము. ఎవరు మంత్రిపదవులకు వచ్చినను ఆదాయములేనిది ఏమియు సాధింపజాలరు. కావున నూతన రాజ్యాంగమునందు జాతీయాభివృద్ధికరములగు పనులను నిర్వహించుటకు, చెన్నరాష్ట్ర యార్థికపరిస్థితు లెంతవరకనుకూలముగనున్నవి, వీనికి కావలసినధనమును సంపాదించుట కొసగబడిన అధికారము లెంతవరకు కార్యసాధకములు గాగలవు అనువిషయములు విచారణీయములు.

ప్రభుత్వములకును వ్యక్తులకును ఆర్థనూత్రములందు ముఖ్యముగ నొక్క భేదము గలను. వ్యక్తులకు ధనోపార్జననుబట్టి ఖర్చు. ప్రభుత్వములకు ఖర్చునుబట్టి ధనోపార్జన. వ్యక్తులు ముందుగా తమ రాబడిని చూచుకొని ఖర్చును దానిలో నర్థబాటు చేసుకొనవలెను. ప్రభుత్వములు ప్రజాక్షేమమునకుగాను అవసరమగు ఖర్చులను ముందు నిర్ణయించుకొని, తరువాత ఆందు కవసరమగుపన్నులను విధింపవలెను. ఈనూత్రము ననుసరించి నూతనరాజ్యాంగమున రాష్ట్రప్రభుత్వములు నిర్వహింపవలసిన కార్యభారమును ముందుగా తెలిసికొని ప్రభుత్వమువారి కొసగబడిన పక్షులఅధికారములను తరువాత పరిశీలించవలసియున్నది.

రాష్ట్రీయప్రభుత్వబాధ్యతలు

రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వము నిర్వహింపవలసియున్న కార్యములు రాజ్యాంగకాసనమునందు సె కర (అ)లో నూచింపబడెను. చట్టనిర్మాణ మొనర్చుటకు రాష్ట్రీయకాసనసభల కేయేవిషయములం దెంతెంతవరకు ఆధికారముగలదో ఆయావిషయములం దంతంతవరకు పరిపాలనా కార్య నిర్వహణాధికారము రాష్ట్రీయప్రభుత్వములకు గలదని ఆపేక్షనునందు గలదు. రాష్ట్రీయకాసనసభలు చట్టనిర్మాణ మొనర్చగల విషయములు రాజ్యాంగకాసనమున కనుబంధముగ చేర్చబడిన ౨౪ కట్టియందు గన్పించును. అందు ౫౪ అంశములు గలవు. అందులో ౩౮ వరకును రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వములు నిర్వహింపవలసిన కార్యములకు సంబంధించినవి. మిగిలినవి రాష్ట్రీయాదాయ మార్గములకు సంబంధించినవి. అందు మొదటి ౩౮లో ఎక్కువ వ్యయముతోగూడిన కొన్ని యంశము ల్క్రింద గాననగును — ౧. ప్రజాకాంతి రక్షణము, న్యాయపరిపాలన. ౨. పోలీసుకాఫి. ౩. కారాగారములు. ౪. ప్రజాశోగ్యము, పారిశుధ్యము,

వైద్యకాలము. ౫. విద్యావ్యాప్తి. ౬. రోడ్లు, మైదారులై త్వములు వగైరా రహదారులు. ౭. ఇల్లెగోషము. ౮. వ్యవసాయము, పశువైద్య సౌకర్యములు. ౯. అడవులు. ౧౦. ప్రభుత్వములు. ౧౧. పరిశ్రమలు. ౧౨. పేదలకు సహాయము, నిరుద్యోగ నివారణము. ౧౩. రాష్ట్రీయోద్యోగకాఖ్య మొదలైనవి.

నిరుద్యోగ నివారణము

పైన పేర్కొనబడినవానిలో పేదలకు సహాయము, నిరుద్యోగనివారణము దిప్పు మిగిలిన వన్నియును ఇదివరకుగూడ రాష్ట్రీయప్రభుత్వములచే నిర్వహింపబడుచున్న కార్యములేగాని క్రొత్తవిగావు. క్రొత్తవిగు నీ కార్యమున కొంతవరము గావలసియందునో మొదట పరిశీలింతుము. భారతదేశమున, అందు ముఖ్యముగ చెన్నరాష్ట్రమున ప్రజలలో పేదరికమును, పనిలేనిస్థితియు విపరీతము. జీవనోపాధులులేక, తిన తిండిలేక విసిగి ఆత్మహత్యల గావించుకొనచున్న వార్తలు పత్రికలయందు సర్వసాధారణ మగుచున్నవి. ప్రజలలో నిరుద్యోగులగునన్నవారి సంఖ్యల డెలిసికొనుట కొంతవర కీరాష్ట్రమున నెట్టి యేర్పాటులును గాన్పింపవు. కనుక సరియైన సంఖ్యల డెలిసికొనుట అసాధ్యముగ కార్యము. ఇట్టిస్థితిలో ఉన్న యాధారములనుబట్టి వీరి సంఖ్యను నిర్ణయించుకొనవలసియున్నది. కడచిన జనాభాలెక్కలలో చెన్నరాష్ట్రమును గురించి తెలుపబడిన ఈ క్రింది సంఖ్యలు మన పనికి కొంతవరకు తోడ్పడవచ్చును:-

౧. ధనార్జనగలవారు	౧౭, ౯౦౨, ౮౦౬
౨. ఆర్జన స్వల్పముగుటచే ఇతరులపై కొంతవర కాధారపడి డివారు	౮, ౦౦౧, ౬౮౪
౩. సాగర్జనలేక ఇతరులపై కాధారపడియున్నవారు.	౨౦, ౮౩౫, ౬౧౭

పైనుదాహరింపబడిన మూడుతరగతులలో రెండవదను, తగినంతపనిలేక ఇతరులపై కాధారపడియున్నవారిని మొదట దీక్షకొనుడు. వీరిప్రభుచేయుపని వారిలో సగమునుండికి సరిపోవునని యెంచినను, కుమారులం లక్షలమంది పనిలేనివారు లేరెదరు. మూడవతర

గతిలో చిరుతవయస్సువారును, కడువృద్ధులను, పనిచేయజాలని స్త్రీలను మినహాయించుటకు గాను ౧౮౦ లక్షలను తగ్గించినను, పనిచేయగలిగి పనిలేక జీవనాధారములు లేనివారు ౨౮ లక్షలమందియైన నుండురు. పట్టణములందును పల్లెలందునుగూడ పనిలేకతిరుగుచుండు మధ్యతరగతి కుటుంబములలోని వారిని స్వయముగ జూచుచుండువారి సంఖ్యయం దతికయైకొవోషముండునని భావింపజాలరు. ఈసందర్భమున, ఆర్జనపరులలో చేర్చబడిన వ్యవసాయపరిశ్రమోపజీవనులలోనున్న నిరుద్యోగసమస్యనుగూడ గమనింపవలసియున్నది. ౧౯౩౧ జనాభాలెక్కలలో వీరినిగురించి ఈ క్రింది వివరములు గాన్పించును :

వ్యవసాయవృత్తిలోనివారు

౧. వ్యవసాయముచేయని ధూన్యాములు	౪,౧౨,౪౮౯
౨. ,, చేయు	౪,౬౬౭,౫౧౬
౩. ,, ,, కవులుదార్లు	౧,౫౧౮,౧౯౧
౪. ,, చేయని	౨౦౪,౮౩౩
౫. చేయు పాటకపుజనము	౫,౩౧౩,౩౧౧

వీరిలో ౧,౪ తరగతులప్రజలు పనిలేనివారి క్రిందనే లెక్కింపబడవలసియున్నను, పేదవారినిగ పరిగణింప వీలులేదు. మిగిలిన మూడు తరగతులలో ౧౧, ౫౯౯, ౦౧౮ మంది గలరు. మనదేశమున వ్యవసాయ పరిశ్రమయందున్నవారికి సంవత్సరమునం దారుదాసములు పనిలేక వ్యర్థముగ గడుపవలసివచ్చుచున్న విషయము సుప్రసిద్ధము. వీరి పనిలేనిస్థితిని జనులసంఖ్యలోనికి మార్చినయెడల వీరిలో ౫౮ ల. మందికి పనిలేదని చెప్పవలసియందును.

కుమారు ౧౨౮ లక్షలమందికి పనికల్పించిననే గాని చెన్నరాష్ట్రమున ప్రజలలో నిరుద్యోగస్థితి నివారణగాజాలదని పైలెక్కలవలన డెలియవచ్చును. అంచనాలలోపముక్రింద ౨౮ లక్షలు మినహాయించినను అధమముక కొటిమందికైనను ప్రభుత్వమువారు పనికల్పింపవలసియుండురు. లేనిచో ఇతరనాగరక దేశములందరి ప్రభుత్వములవలె పనిలేనివారికి దినభక్త్యములపైన చెల్లింపవలసియుండురు. పెరెంటిలో నేడియు చేయనిచో

ప్రజలయొక్క తమకర్తవ్యమును వివరించినవారయ్యెదరు. తల ౧ కి నెలకు రు. ౫౦ చొప్పున దినభత్యముల చెల్లించినన, ఈయొక్క కార్యమునకే సాల్సారు. ౬౦ కోట్ల ధనమును నిధిపరచుకొనవలసియుండును. ఈ పద్ధతి కంటే ప్రజలకు లాభకరములగు పరిశ్రమల నెలకొల్పి ప్రోత్సహించుట, విదేశీయ సాటికి నిజమనట్లు సహాయమునర్పించుట కర్తవ్యకరమగుపద్ధతి. కాని ఇందు కైనను సాల్సినా నాజుగైదుకోట్ల రూప్యములను చెచ్చించుచుండవలసియుండును.

விவ்யாவ்யம்

నిరుద్యోగనివారణతప్ప మిగిలిన కార్యములలో ముఖ్యమైన వన్నీయును ప్రస్తుతము రాష్ట్రీయప్రభుత్వములచే నిర్వహింపబడుచున్నవియేయని గుర్తించియుంటిమి. అందుచే నీకాఖిలలో ఇదివరకుకంటె ఎక్కువ వెచ్చింపవలసిన యవసరముండదని భావించుట సహజము. కాని అది పారబాటు. దేశీయాభివృద్ధికరములని చెప్పబడు కాఖిలన్నిటియందునుగూడ ప్రస్తుతము వెచ్చింపబడుచున్న మొత్త మత్యల్పము. ఈ కార్యములు సంకల్ప షికరముగ నిర్వహింపబడలేననినయెడల ఇప్పటికంటె అనేక రెల్లెషికముగ వెచ్చింపవలసి యుండురు. ఉదాహరణకు విద్యాకాఖిల దీక్షుకొనుడు. చెన్న రాష్ట్రీయమునగల జనసంఖ్యలో ఇప్పుడు నూటికి ౯౨ నిరక్షరాస్యులగు నున్నారు. తమప్రజల కందరకు ఉచితముగ ప్రారంభవిద్యనొసగుట ప్రభుత్వముయొక్క ప్రధాన బాధ్యతయని నాగరిక ప్రభుత్వములన్నియు నంగీకరించుచున్నవి. కడచిన జనాభాతెక్కలప్రకార మిరాష్ట్రీయమున ౫-౧౫ సంలల మధ్యవయస్సులు ౧౨౦ లక్షలమంది గలరు. ౬-౧౨సంలల లోనినారే ప్రారంభవిద్యార్థిదశయందుండు నటుల భావించినను, సుమారు ౯౦ లక్షలమంది యుండురు. ౧౯౩౩ ౩౪ సంలల వీరిలో ౨,౪౧౭,౪౧౦ మంది ప్రారంభపాఠశాలలలో విద్య నభ్యసించుచున్నారు. అనగా విద్యా సౌకర్యములేని యుక్తవయస్కులొకను ౭౦ లక్షలకు తక్కువగాకుండ నుండీరని భావంపవచ్చును. ప్రారంభ విద్యారంగములలో బాబురకు

రు. ౧౦-౮-౦ చొ. నను, బాలికలకు రు. ౨౩ చొ. నను
ఖర్చుచున్నటుల లెక్కలవలన దెలియుచున్నది. సగ
టున ౧౬ చొప్పున చూచినను రు. ౧౧ కోట్లు గావలసి
యుండును. ఇప్పటికంటె నింకను అభివృద్ధినిగోరు
నెకండరీ, ఉన్నత వృత్తివిద్యాసౌకర్యముల అవశ్య
కతలు ఇంకను ఈ మొత్తమునందు చేరలేదు.

వైద్యసౌకర్యములు

ప్రజల కీర్తులుగల వైద్య సౌకర్యముల స్థితి నిండుక
మాతము. ప్రస్తుత మిరాస్ట్రుమున గ్రామసీమలలో
౧౧౦౭ వైద్యశాలలును, పట్టణప్రాంతములలో ౨౪౯
వైద్యశాలలును గలవు. మూడు ౧౪.౨౬౦ చ. మై.
విస్తీర్ణమును, ౪౭౦ లక్షల జనాభాయును, ౫౨౩౪
గ్రామములును గల చెన్నరాష్ట్రమున కీ వైద్యశాలల
సంఖ్య అత్యల్పము. సగటున ౩౫ వేలమంది ప్రజల
కును, నూ.చ. మై విస్తీర్ణమునకును, ౫౦ గ్రామము
లకును ఒక్కొక్క వైద్యశాల, వైద్య సౌకర్యముల నొసగ
వలసియున్నది. ఇది యెంతడుస్సాధ్యమున కార్యమో
వేరుగ చెప్పనక్కరలేదు. అధమును. ౧౦ వేలమంది
జనాభాకును, ౧౦ గ్రామములకును, ౨౫ చ. మై.
విస్తీర్ణమునకును ఒక్కొక్క వైద్యశాల నేర్పరచినను,
ఇప్పుడు చెచ్చించుచున్నదాకంటె రు. ౩ కోట్లయినను
క్రొత్తగా చెచ్చింపవలసియుండును.

పశువెద్య సౌకర్యములు

వ్యవసాయకమును మరరాష్ట్రమునకు, అందును ముఖ్యముగ రైతుపశుసంతతియొక్కతేను మెంతముఖ్యమైనదో వేరుగ చెప్పవలసివచ్చుచేదు. అట్టిపనుచికితన కిపు డీ రాష్ట్రమునకంతకును సుమారుగంకం టెపనువైద్యశాల లెక్కినలేవు. అవగా, సగటున గంకం వ.మై. ప్రాంతము నకు, కంకం గ్రామములకు ఒక్కొక్కవైద్యశాల పని చేయుచున్నది. ప్రతివత్సరమును జాడ్యములచే లక్షల కొలది పశువులను గోల్పోవుచు, కొట్లకొలది దూప్యముల నప్తమునకు గురియగుచున్న రైతులకు నిజముగ పశువైద్య సౌకర్యముల నందుబాటులోనికి చేవలెననినయెడల కంకం గ్రామముల కొక్కొక్క పశువైద్యశాల చేర్పరచినను

ఎక్కువగాదు. అట్లుగనో, ప్రభుత్వమువారి పుణ్య కార్యములను చెప్పించుచున్నది. ౧౦ లక్షలకు పదిరెట్లు, అనగా ఒకకోటిరూపాయలైన నీ కార్యములు చెప్పించవలసియుండును.

ఇతర కార్యాలు

ప్రజాశాంతి, పారిశుధ్యము, పరిశ్రమలు, వ్యవసాయము మొదలగు ప్రజాశాంతి కార్యములకొర కిప్పుడు చెప్పించుచున్న మొత్తములుగూడ అత్యల్పము. మంచినీటి సౌకర్యములులేని వేలకొలది గ్రామములలో బావులు, లక్షలకొలది ప్రజలకు ప్రతి వత్సరమును పాట్లకు తెట్టుకొనుచున్న మలేరియా మొదలగు వ్యాధుల నివారణకు ఏర్పాటులు, రోడ్ల సౌకర్యములేని వేలకొలది గ్రామములకు రోడ్లు అత్యవసరమున పనులు, వీరిలో నొక్కొక్కదానికే కొట్లకొలది చెప్పించవలసియుండును. వీనికొర కిప్పుడు చెప్పించుచున్న మొత్తములుగాక సాలీనా మరీ రెండు కొట్లయినను గావలసియున్నది.

ఆదాయ మార్గములు

చెన్నరాష్ట్రీయ ప్రభుత్వము ఇప్పటికంటె ఎక్కువ గను, క్రొత్తగను పూనుకొనవలసియున్న కార్యములను గురించిమాత్రమే ఇంతవరకాలోచించితిమి. ప్రస్తుతము రాష్ట్రీయపరిపాలనకుగాను ౧౭ కొట్లు చెప్పించబడుచున్నవి. దానిని తగ్గించుట సులభసాధ్యము గాదు. ౪౨ కొట్లకు తక్కువగాని పరిపాలనాకార్యభారమును నిర్వహించుటకు రాష్ట్రీయప్రభుత్వముల కొనగ బడిన పన్నుల అధికారముల నిక పరిక్షింతము. రాష్ట్రీయాంశములు నిర్వహించబడిన ౨-వ పట్టికయందు ౩౯ నుండి ౫౪ వరకునుగల పద్ధతయందీ క్రిందిపన్నులు చేర్చొనబడెను. ౧. భూమిశిస్తు, ౨. అబ్కారీఫీజులు, ౩. వ్యవసాయదాయములపన్ను, ౪. ఇండ్లు, భూములు వగైరా ఆస్తులపై పన్ను, ౫. వ్యవసాయపుభూములకు వారసత్వపుపన్ను, ౬. గనులువగైరా లోని స్వామ్యుల కల ఫీజు, ౭. తలపన్ను, ౮. వృత్తిపన్ను, ౯. జంతువులపైపన్ను, ౧౦. వస్తువిక్రయములు, అద్వైతములు మొట్టపైపన్ను, ౧౧. ప్రాంతీయములపైపన్ను, ౧౨. నివేదములపై

పన్ను, ౧౩. ప్రాంతీకీజులు, ౧౪. ప్రయాణికులపన్ను, ౧౫. బోయిగేట్లపన్ను, ౧౬. రాష్ట్రీయకార్యముల వనూలుచేయడగు ఇతరఫీజులు.

వీనిలో వ్యవసాయపు ఆదాయపుపన్ను, తల పన్ను, వ్యవసాయపు వారసత్వపుపన్నులు మాత్రము క్రొత్తవి. మిగిలినవన్నియును ఇదివరకే రాష్ట్రీయప్రభుత్వమువారిచే కొన్నియు, స్థానికసంస్థలచే మరికొన్నియు వనూలుచేయబడుచున్నవి. క్రొత్తపన్నుల విషయములోచించుటకు పూర్వము ఇప్పుడున్న పన్నులనుగురించి కొంత ప్రస్తావించవలసియున్నది. ఈపన్నులవలన వచ్చుచున్న ౧౭ కొట్ల ఆదాయములో ౭ కొట్లు భూమిశిస్తు వలనను, ౪ కొట్లు అబ్కారీఫీజులవలనను వచ్చుచున్నది. ప్రజలకు బాధ్యులగు మంత్రులు పరిపాలనాధికారమును వహించునో నీరెండు పన్నులునుగూడ పూర్తిగా మార్పుచెందవలసియుండును. భూమిపన్ను పేదరైతులకు చాలదుర్భరముగ నున్నదనియు ప్రజలకాక చాల మంది అధికారులుగూడ అంగీకరించుచున్నారు. అన్ని రాజకీయ పక్షములును భూమిశిస్తుపద్ధతిని సంస్కరించుటను తమకార్యవిధానమునందు ప్రధానాంశముగ నిమగ్నమై యున్నవి. కనుక నీభూమిపన్ను ఇకమీదట వ్యవసాయపు ఆదాయపు పన్నుగ మార్పుపడునని యూహింపవచ్చును. అటులగానిచో భూమి శిస్తురేటుల తగ్గించుటవలన గలగు లోటును భర్తీచేయుటకు వ్యవసాయదాయపు పన్ను ఉపయోగించును. అంతియగాని అవసరపు ఆదాయమునకు పరిపాలనను, ఇక అబ్కారీఫీజుల విషయము. నేటి ప్రజాభిప్రాయమును పరికించినచో స్వపరిపాలన భారతదేశమునందు మద్యపానము సంపూర్ణముగ నిషేధింపబడునని భావించవలసియున్నది. సంపూర్ణనిషేధము నవలంబించునో యు. ౪ కొట్ల అబ్కారీఆదాయమును అంతరించును. అపు డీ లోటును భర్తీచేసుకొనుట కితరమార్గముల నవ్వేసింపవలసియుండును.

క్రొత్త పన్నులు

ఇక, రాష్ట్రీయప్రభుత్వముల కొనగబడిన క్రొత్త పన్నుల అధికారము రెంకవరకు ఆదాయసాధకములు

గాగలతో చూతము. వీనిలో వ్యవసాయాదాయపు పన్ను క్రొత్త ఆదాయమున కుపకరింపజాలదని వైన గుర్తించియుంటిమి. ఇక వ్యవసాయపువార సత్వములపన్ను విషయ మాలోచింతము. ఈపన్ను యొక్క భారము ఇప్పటికి పన్నులభారమును సహింపలేక శిథిలమగు చున్న వ్యవసాయవర్గముపై పడుననువిషయమును మరు వచింపలేదు. అంతయుగాక ఇతరవిధములగు ఆస్తులపై గూడ భారసత్వపుపన్ను విధించుటకు రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వములు కఠికాకమున్నటుల గన్పింపదు. ఇతర ఆస్తులకు ఇట్టిపన్ను లేకుండుట ఒక్క వ్యవసాయకులకు మాత్రము విధించుటకు ప్రజాహిత్యమును బలయజాలదు. దేశమునకు ప్రాణాధారమైన వ్యవసాయవర్గమును శిథిలపరచు నీ పన్నును విధికిమట్టి లాభకరమును గాదు.

ఇక వీనిలో మిగిలినది "తలపన్ను" ఇంగ్లాండు ప్రాంత దేశములయందు విప్లవముల యనంతర మీపన్ను తొలగింపబడినది. కేవల మనాగరకమున నీపన్ను నాగరిక జాతులయందే విధించు గన్పింపదు. సామ్రాజ్యవాదులగు పార్లమెంటు జాతులనాదులను తమ పరిపాలనయందు అనాగరిక జాతులనాదులైన మాత్రమే దీనిని విధించుచున్నారు. అగ్రనీతివిధ్యమును, అనాగరకము నగు నీపన్నులన ఆదాయముకంటె ప్రజలలో అశాంతి యధికము గునని చెప్పువచ్చును. నూతన రాజ్యాంగమునందు చెన్న రాష్ట్ర ప్రభుత్వమువా నీవిధముగ జాతీయాభివృద్ధి కరములగు కార్యముల దిలపెట్టవలెననిచో, క్రొత్త ఖర్చులకుగాను రు. ౨౧ కోట్లును, అబ్కారీ ఆదాయము

ను తొలగించుటచే గలుగు లోటును భర్తీచేయుటకు ర కోట్లును, ఐరళి కనీసము రు. ౨౫ కోట్లు, వెంటనే గాకపోయినను క్రమముగా తొలగివత్సరములలో వైనను, క్రొత్త ఆదాయమును సాధింపవలసి యున్నది. రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వములకు క్రొత్తగా నొసగబడిన పన్నుల అధికారము లీకార్యమున కెంత నిష్ప్రయోజనమైనవో చూచియుంటిమి. ఇపుడున్న ౧౭ కోట్ల ఆదాయము సాధారణపు ఖర్చులకే పరిపూర్ణమైనదిగాని, జాతీయాభివృద్ధి కరములగు పనుల కేమాత్రమును మిగులుటలేదు. కేంద్ర ప్రభుత్వమువా రాజపెట్టుచున్న ఆదాయపు పన్నునందు కొంతభాగము ముజరావచ్చినను, అది ౩౦, లేక ౪౦ లక్షలకంటె పెక్కువగాను. ఇదియైనను ౫ సంవత్సరముల తరువాత గాని ఇప్పుడుగాదు. హెచ్చు వేతనముల నందుచున్న ప్రభుత్వోద్యోగుల వేతనములను తగ్గించినను, మరితక్కువ వేతనము లొసగబడువారి వేతనములు హెచ్చింపవలసియుండుటచే నది ఈ కార్యముల కుపకరింపదు. కనుక, నీరాష్ట్రీయ స్వపరిపాలనా రాజ్యాంగము ప్రజల కెక్కువ ఉపకారముల నొనర్ప దలచు మంత్రీవర్గములు బ్రహ్మాండమగు వార్షిక సమస్యల నెదుర్కొనుచున్నందున, శాసనసభ్యుల సంఖ్యయు, ఉద్యోగుల సంఖ్యయు అధికమగుటచే వారి వేతనాదికముల భారము వహించుట లేప్ప, సాధారణ పరిస్థితులలో నూతన రాజ్యాంగమువలన ప్రజల కెక్కువ ప్రయోజనము గల్గునని భావించుట కవకాశము గన్పింపదు.

లోకాస్పమస్తా స్సుఖినోభవంత

కపిల కాశీవతి

ఇరవైరెండు సంవత్సరాల క్రితం మానవులంతా పశుప్రాణులై, మారణశంక్రాంతిలో ఒకరిని ఒకరు నాశనం చేసుకున్నారు. ఆయనసంగ్రామంలో శేవలం పైనికులేకాక శాంతంగా జీవితం గడిపే నాగరికులు, గ్రామీణులూ కూడా మరణించినారు. మరణించిన పైనికుల సంఖ్య ౧౩,౦౫౫,౦౦౦; యుద్ధంలో పనిచేయకపోయినా యుద్ధంవల్ల నశించినవారి సంఖ్య ౨౨,౩౭౯,౦౦౦; ప్రాణాలుపోకపోయినా యానజ్జీవన బాధపడేట్టుగాయపడినవారి, స్రుష్టి, నష్టనాశన ప్రజ ౨౩,౦౦౦,౦౦౦. ఒక్క బ్రిటిషు సామ్రాజ్యంలోనే ౧,౦౯౦,౦౦౦ మంది మరణించినారు; ౨,౨౦౦,౦౦౦ గాయపడినారు.

గుండె చెరువైపోకుండా ఆనాటి దురంతాలు తలుచుకుంటే, శక్తిచచ్చి, ఇక యుద్ధం చెయ్యలేక శాంతి అనే మారుపేరుతో ఒకరిని ఒకరు భక్షించడానికి చెయ్యియ్యిలో యూరపుడేశాల ప్రతినిధులు కూడిన సమావేశంలో, అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రాల అధ్యక్షుడు వుడ్రో విల్సను అంతర్జాతీయ సమితి నిర్మించాలని బోధించినాడు. కారణాంతరాలవల్ల విల్సనుదేశమే సమితిలో చేరలేదు. రష్యాకూడా సమితిలో చేరలేదు. అన్నాయం జరిగిన జర్మనీకూడా అప్పుడు చేరలేదు. తరువాతి చేరి సభ్యత్వం చాలించుకున్నది. జపానకూడా జర్మనీవలెనే సమితిలోంచి పిరికిపోయింది. సమితి యూరపుదేశాలలో కొన్ని దేశాల సమితి అయిపోయింది. ఆకారణం చేతనే విల్సను మహాశయుడి ఆశయం భగ్నమైంది. తర్వాత్యం మే పరమపదించినాడు మహానుభావుడు. అదృష్టవంతుడు!

ఇరవై రెండు సంవత్సరాల తరువాత, ఈనాడు, యుద్ధం చెయ్యడానికి భయపడుతూ, ఎవటివారి బలం చూసి భయపడి తమ బలం ఎక్కువచేస్తూ, ఈ విపరీత వ్యయంవల్ల దేశంలో ప్రజల సౌకర్యాలు అరిగిపోతూ,

చీకటిపూపంలో రాజకీయవేత్తలంతా చెల్లుకుపోసం దేవులాడే సమయంలో, ఇంకో అమెరికా అధ్యక్షుడు ఫ్రాంక్లిన్ డి. రూజువెల్టు ప్రపంచశాంతిసమావేశం ఒకటి ఆహ్వానిస్తానని ప్రకటించినాడు. ఉద్దేశ్యం ఉత్తిమమైనది. ఉపాయం కొనసాగుతుందా అని మాత్రం సందేహం.

ఈ సమావేశానికి ఆహ్వానించబడే కొందరు ప్రతినిధులు బ్రిటిషు సామ్రాజ్యపు చక్రవర్తి ఎడిమిందవ ఎవ్వర్డు, రష్యా, జర్మనీ, ఇటలీ నియంతలు, ఫ్రెంచి నిరంకుశ ప్రభుత్వపు అధ్యక్షుడు ఇత్యాదులు. ఈ అభ్యర్థులలోనే కొందరు ప్రస్తుతం ఆకాంతికి కారణం అవుతున్నారన్న సంగతి గూఢచిత్వం తెలియకపోలేదు. దొంగకే తాళపు చేతులు ఇస్తే మంచిదనే ఉద్దేశ్యం కావచ్చును. కాని, ఈ సమావేశం ఒకవేళ జరిగితే ప్రపంచశాంతిసంస్థాపన చెయ్యకలుగుకుండా అని ప్రశ్న. చెయ్యలేదని నిర్భయంగా చెప్పవచ్చును. దీనికి ఆధారం ప్రపంచచరిత్ర, మానవస్వభావం.

గూఢచిత్వం పూర్వం, నిల్వకుపూర్వం అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రాలకు మనోరమ అధ్యక్షుడుండేవాడు. అరిసికాలంలో ఇంకా యూరపు అమెరికా ఖండాల సంబంధ బాంధవ్యాలు నిరపహేదయం చేశానో అమెరికా వలసరాజ్యాల వ్యవహారాలలో యూరపురాజకీయవేత్తలు అనవసరబోకల్లో కలుగజేసుకోవడం కద్దు. ఈ అనవసర ప్రమేయంవల్ల అంతర్జాతీయకలహాలకూడా వస్తూవుండేవి. అమెరికా ఖండాలలో శాంతివుండాలంటే యూరపుదేశాలు అమెరికావిషయాలలో బోకల్లో కలుగజేసుకోవడం మనోరమమహాశయుడికి మనస్సులో నాటింది. అమెరికా ఖండాల రాజ్యాలున్న నిరంకుశ ప్రజాప్రభుత్వాలు. ఆ ప్రభుత్వాలతో సంప్రదించినాడు. సంయుక్త రాష్ట్రాల

అంతర్జాతీయ ఆర్థికనిర్మాణం సరిచేస్తే తప్ప యుద్ధభయం పోదు. దేశాలు బాగుచెయ్యడానికి ఆసాముల బారి నుంచి పరిశ్రమలూ, వ్యాపారం తొలగించి ప్రభుత్వమే అవి తీసుకోవాలి. అంతర్జాతీయ ఆర్థికస్థితి బాగుచెయ్యాలంటే సుంకాలు తీసేసి స్వేచ్ఛావ్యాపారం సాగనివ్వాలి. ఇది రెండూ జరిగినతర్వాత రాజకీయశాంతి స్థాపించడానికి ప్రయత్నించాలి. యుద్ధానికి ముఖ్యకారణమైన ఆర్థికసంగ్రామం రూపుమాపితే శాంతి సంస్థాపన సులువు.

ఇతర యుద్ధకారణాలలో ముఖ్యమైనది జాతి వైషమ్యం. మానవకుటుంబం అంటారు సాధారణంగా నిజమే. ఒకే జాతికి చెందిన జంతువులు కాబట్టి మానవులంతా సఖ్యంగా వుండవలసిందే. కాని ఈ పెద్దజాతిలో ఉపజాతులు చాలావున్నవి. మానవజాతి అయినా ఉపజాతులుగా విభజింపబడింది. కాకేషియన్, మంగోలియన్, నీగ్రో, మలయా, అమెరికా జాతులు.

కాకేషియన్లన్నీ ఇండో యూరోపియనుజాతి అనిపూడా వాడుతున్నారు. ఈజాతి శాస్త్రానుసారం తెల్లగావుండాలి, కాని అక్కడక్కడ మాడ్యువున్నవి. యూరపుఖండవాసులు, పర్షియాదేశీయులు, యూదులు, ఆరేబియావారు, ఆది హిందువులు, ఆఫ్ఘనులు, కొందరు ఉత్తరఆఫ్రికా వాసులు, ఈనాడు అమెరికా, ఆఫ్రికా, ఆస్ట్రేలియాలో నివసించే తెల్లజాతుల సంతతులు ఈ తెగకు చెందినవారే.

మంగోలియాజాతి పసుపువర్ణముకలది. చీనా, జపాను, సయాము, బర్మా, టిబెట్, కొరియాదేశాల వారు ఈజాతికి చెందినవారు. రష్యాలో, టర్కీలో, ఉత్తరఆసియాలో ఈజాతివారున్నారు.

నీగ్రోలు నల్లజాతివారు. ఆఫ్రికా ఆదిమనివాసులు నీగ్రోలు. అబిస్సీనియావారు నీగ్రోలు. ఆస్ట్రేలియాలో, మలయాద్వీపాలలో, టాస్మేనియాలో వుండే ఘోరస్ నివాసులు ఈ జాతికి చెందినవారే.

అమెరికాజాతివారంటే నేటి అమెరికనులకారు.

అసలు పేరు ఎర్ర ఇండియనులు. అమెరికాలో అనాదినుంచీ నివసించినవారు వీరు.

ఈ అయిదుజాతులలో తెల్లజాతి, అనగా ఇండో యూరపియనుల జనసంఖ్య అందరికంటే పెద్దది. వీరు ముఖ్యముగా యూరపు ఆసియాదేశాల నివాసులు. మొత్తం 2,21,00,00,000. తరువాత పెద్దజాతి మంగోలియనులు. వీరి నివాసము ముఖ్యముగా ఆసియాలో. మొత్తం 1,50,00,00,000. తరువాత పెద్దజాతి మలయాజాతి.

కాలక్రమంలో ఈ జాతులు ఒకదానిలో ఒకటి కలిసిపోయినవి. ఒకే కుటుంబంలో శరీరనిర్మాణాన్ని అనుసరించి రెండు మూడు జాతులు పరిశీలించవచ్చును. కాని రంగును బట్టి, నాగరికతనుబట్టి తెల్ల, నల్ల, పసుపు, ఎర్రజాతుల విభేదాలు పోలేదు. ఈనాడు రెండు జాతులు ఉచ్చదశలో వున్నవి. అవి తెల్ల, పసుపు జాతులు. ఒకదాని ముఖ్యస్థానము యూరపు. రెండవదాని ముఖ్యస్థానము జపాను తెల్లజాతి ఇతర జాతుల్ని తన వశం చేసుకున్నది; అందులో ముఖ్యముగా నీగ్రో జాతుల్ని. ఉపజాతిలో మళ్ళీ చిన్న విభేదాలున్నవి. అట్టిచే యూదులకీ, ఆర్యులకీ వున్న భేదం. జర్మనీలో ఈ జాతి విభేదమే వైషమ్యంగా మారి హిట్లరుపరిపాలనకు తీరని కళంకంగా వున్నది. యూదుల హింస జాతి వైషమ్యానికి ముఖ్య దృష్టాంతం. అమెరికాలో ఎర్ర ఇండియనుల వినాశము, నీగ్రోల హీనస్థితి, ఇవి కూడా జాతుల తగాదాలకు చెందినవే. ఇటలీ అబిస్సీనియా యుద్ధం తెల్లజాతుల వైషమ్యం వృద్ధి చేసినది. ఇటలీ అబిస్సీనియా బదులు స్వీట్జర్లాండుమీద యుద్ధం చేస్తే అంతర్జాతీయసమితి వూరుకునేదా? ఫ్రాన్సు బ్రిటను దేశాలు వూరుకునేవా? అబిస్సీనియా నల్లజాతి కాబట్టి అంత నిర్లయంగా, నిర్లక్ష్యంగా విడిచిపెట్టినారు. దక్షిణాఫ్రికాలో భారతీయుల కష్టాలకు కారణంకూడా ఈ జాతివైషమ్యమే. ఇది చాలావరకు యుద్ధాలకు కారణమైనది.

ఏజాతికి ఏదేశం అనుకూలమో, జన్మస్థానమో అక్కడ వుండకుండా ఇతరప్రాంతాలు ఆక్రమించడం వల్ల వచ్చిన కీడు ఇది. ఇందులో ఎక్కువ అపరాధం చేసింది కాకేషియను, అనగా యూరపుజాతి. తమకు

పనికిరాని దేశాలలో, వాతావరణాలలో బతుకుదామని ప్రయత్నం. ఆ ప్రయత్నంలో ఇతర జాతుల్ని నాశనం చేస్తున్నారు. వారు ఎదురుతిరిగితే ఆకాంతి అంటారు. ఈవిధమైన ఆకాంతి పోవాలంటే ప్రపంచంలో వున్న జాతులన్నీటని విధిశించి ఎవరి స్వదేశాలలో వారిని సద్దారి. ఎవరికి ఏ వాతావరణం మంచిదో అక్కడ వార్ని వుంచాలి. ఆస్ట్రేలియాలో చాలాభాగం తెల్ల దొరల నివాసానికి పనికిరాదు. ఆఫ్రికాకూడా అంతే. కాని అక్కడ వారు తావేర్పుకుని, నల్లజాతుల్ని బానిసలుగా వుపయోగించి పనిచేస్తున్నారు. అటువంటి ప్రదేశాలు వారు స్వదేశీయులకి విశిదిపెట్టాలి. రంగునుబట్టి గాని, జాతినిబట్టిగాని ప్రభుత్వము యేర్పాటుచేసి అప్పుడు అంతర్జాతీయసమితిస్థాపిస్తే సాధకం అవుతుంది.

బాసివిన్ ధాల తర్వాత పూర్వంనుంచి యుద్ధాలకు కారణమైంది మతం. మధ్యయుగంలో క్రైస్తవ పులూ, మహమ్మదీయులూ యుద్ధాలుచేశారు. రెండు మతాలూ పుణ్యక్షేత్రమైన మధ్య ఆసియాలో కొంత భాగంకోసం చిరకాలం తగిలుబాసినారు. మానవచరిత్రలో కొన్ని పెద్ద యుద్ధాలు మతావేళవల్ల జరిగినవి. “క్రానీక్సు” అనే క్రైస్తవ మహమ్మదీయ యుద్ధాలకు కారణం మతావేళమే. గతినీమహమ్మదు దండయాత్రలు ధనంకోసమేకాక హిందూమత విధ్వంసంకోసంమూడ చేసినాడు. శ్రీధరవతి శివాశీ చేసిన యుద్ధాలు హిందూమతోద్ధరణంకోసమే. పుష్యమిగ్రుడు దిగ్విజయంచేసి అశ్వమేధయాగం చేసింది బ్రాహ్మణమతం పునస్థాపితం చెయ్యడానికే.

మధ్యయుగంలో క్రైస్తవులు “క్రిస్టెడం” స్థాపించి అదే కాశ్యతంగా వుంటుందని భావించినారు. మతావేళ పరులైన క్రైస్తవులు తిగి ఆక్సిక్తురాజ్యం లోకంలో స్థాపించాలని ప్రయత్నిస్తారు. అప్పుడప్పుడు ప్రపంచశాంతిసంస్థాపనకు క్రీస్తుమతమే మార్గ మని ప్రకటిస్తారు.

మహమ్మదీయులలోకూడా ఇటువంటిదే ఒకనమ్మకం వున్నది. ఏనాడో ప్రతిమహమ్మదీయుడు మతవ్యాపన

చేసి శాంతి స్థాపించవలసిన అవసరం వస్తుందని వారి నమ్మక. ఇందుకుగాను లోకంలోవున్న మహమ్మదీయ రాజ్యాల్ని కలిపి ఒకసంస్థ యేర్పాటుచెయ్యవలెనని ప్రయత్నాలుకూడా జరుగుతున్నవి. టర్కీ నాయకత్వం కింద, ఈజిప్టు, మధ్య ఆసియాలోవున్న ఇతరమహమ్మదీయ రాజ్యాలు కలిపి ఒకసంస్థ యేర్పాటు చెయ్యవలెనే ఆశయం కొందరు మహమ్మదీయ నాయకులకి ఉన్నది.

హిందూమతంలో కూడా కలికావతారంవచ్చి ధర్మసంస్థాపన చేస్తుందన్న నమ్మక ఇటువంటిదే. బౌద్ధ మతం హిందూమతంగాంచి విశిషాయికవారి మత మయినా, ఇతరమతాలకంటే హిందూమతంతోనే ఎక్కువసంబంధం కలసి. జూనుమతం బౌద్ధమతం. చీనామూడా చాలావరకు బౌద్ధమే.

ఇటీవల ప్రపంచంలో పెద్దమతాలు. క్రైస్తవులు మూడు తెగలు- రోమనుకేతలిక్కు, సనాతనకేతలిక్కు, ప్రోటెస్టెంటు. వీరిజనసంఖ్య వరుసగా 33౧,౫౦౦,౦౦౦ — ౧౧౪,౦౦౦,౦౦౦ — ౨౦౬,౯౦౦,౦౦౦. వీరు అన్ని దేశాలలోనూ వున్నారు. ముఖ్యంగా అమెరికా యూరప్తుండాలలో. ప్రపంచంలో మహమ్మదీయులు ౨౫,౯౩,౨౩,౦౦౦. వీరుకూడా ప్రపంచం అంతా వ్యాపించివున్నారు. హిందువులు ౨౩౦,౧౫౦,౦౦౦ ; బౌద్ధులు ౧౫,౧౦౦,౦౦౦.

ఇంకా ఇతరచిన్నమతాలు వున్నవి. మతాల మూలంగా శాంతిసంస్థాపన చెయ్యవలెనంటే ఏమతస్థులకి ఆరాజ్యం ప్రజాప్రభుత్వంగా ఇచ్చేసి ఇతరులు జోకర్లం కలుగజేసుకోకుండా వుండాలి. మతమే ప్రాధాన్యమైతే భారతదేశం యాజమాన్యంకింద కూర్చుంటుంటే ఒక ఫెడరేషను చెయ్యవచ్చు. కీర్తిశేషురాలైన ఆనీబెసెంటు ఈసంగతే ఘోషించేది. మతాలకు పుట్టిరిల్లయిన భారతదేశమే ప్రపంచశాంతికి మార్గం అవుతుందని దివ్యజ్ఞాన సామాజికులు కొందరినమ్మకం. అప్పుడు మధ్య ఆసియాలోవున్న మహమ్మదీయరాజ్యాలూ ఈజిప్టుటర్కీ యాజమాన్యంకింద ఒక ఫెడరేషను

ఏర్పాటుచెయ్యాలి. అమెరికా ఇప్పటి మాదిరిగానే వుంది, యూరపులోమాత్రం కేతలిక్కు, ప్రోటెస్టెంటు మతాలవారిగా రాజ్యాలు విభజించి కూటాలు ఏర్పాటు చెయ్యడం మంచిది. ఇతరచిన్నమతాలకు స్వతంత్ర ప్రదేశాలు ఇచ్చి, వారికి సన్నిహితమైన పెద్దమతసంస్థలకు అంటగట్టడం మంచిది.

ఈనాటి అశాంతి చాలావరకు రాజకీయాలు మతాలకు దూరం కావడంవల్ల సంభవిస్తున్నదని చాలా మందివాదన. భారతదేశానికి స్వాతంత్ర్యంకావాంతు అంతా మునుముదీనులు కావాలన్నాడు డాక్టరు భగవానుదాసు ఒక సారి. ప్రపంచశాంతి కావాలంటే అంతా క్రైస్తవులు కావాలన్నాడు. నిజానికి మతాలన్నీ ఒకటే తత్వం చెప్పేపప్పుడు ఈ విభేదం ఎందుకనిపిస్తుంది “అకాశాత్ పతితం తోయం యథాగచ్ఛతి సాగరం, సర్వజీవః మస్కారకేశవం ప్రతి గచ్ఛతి” అని ప్రసిద్ధిం పతించే హిందుకులపెద్దలికి ఏ మతమైనా ఒకటే జ్ఞానంవుంటే భగవంతుడొకడే. కాని ఆజ్ఞానమే సూన్యం నేటి లోకంలో.

ప్రస్తుత పరిస్థితులలో శాంతి అనేది అసంభవం. పశ్చిమ యూరపుదేశాల సమితి అనీ, తూర్పు యూరపు దేశాల సమితి అనీ సలహాలుగస్తున్నవి. దీక్షిణ ఆఫ్రికా రాజ్యాలకు స్వాతంత్ర్యం ఇచ్చి ఆఫ్రికా సంగముక్త రాష్ట్రాలు నిర్మించాలని ఒకరి వాదన. అమెరికాజానల

సమితి స్థాపించమని ఒకరి సలహా. తూర్పు ఖండం తనకు వదలమని జపాను కొరిక. నిజానికి చీనా జపాను వ్యవహారాలలో పాశ్చాత్యదేశాలు కలుగ జేసుకోకుండా వుంటే తూర్పుఖండంలో శాంతిచేకూడుతుంది. దాన్నే జపాను మనో సిద్ధాంతం అంటారు.

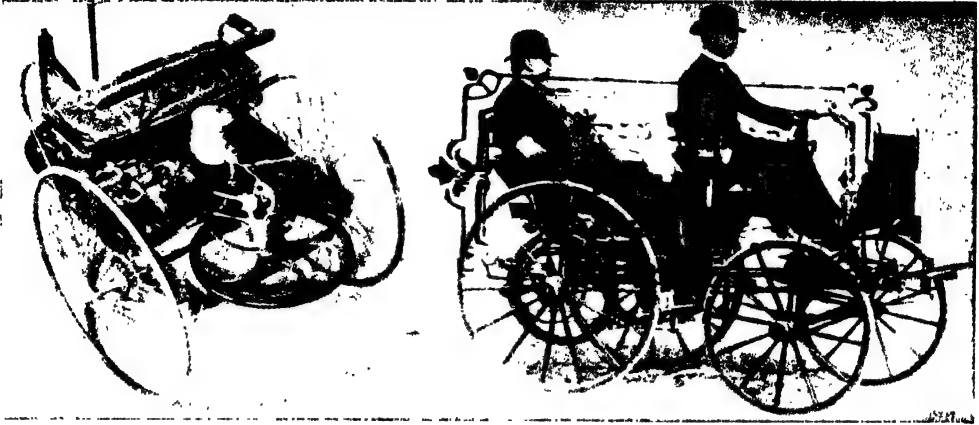
అసలు లోపం స్వాతంత్ర్యం అస్వాతంత్ర్యం అనే పదాలలో వున్నది. అన్యత్యంతంపోతేగాని శాంతి చేకూరుదు. స్వతంత్రంగావున్న ఫీలిప్పైనుదీపాలు అమెరికాకు బలమని గ్రహించి అమెరికా ఆదీవులికి స్వరాజ్యం ఇచ్చింది. అల్లాగే ఈజిప్టు :వయంలో బ్రిటను ప్రవర్తించింది. ఈజిప్టునే అచిరకాలంలో దక్కని అస్వాతంత్ర్యదేశాలునూడా తమహక్కులు పొందవచ్చుననే ఆశ కలుగుతుంది. ఫ్రెంచిసామ్రాజ్యం ప్రాప్సుకంటే ఇరవైరెండు రెట్లు ఎక్కువ హరిండు సామ్రాజ్యం హరిండుకంటే అరవైరెట్లు యెక్కువ నైకాల్యంగా వున్నది. బెల్జియంకంటే బెల్జియంకాంగో అనే రాజ్యం యెనభైరెట్లు పెద్దది బ్రిటనుకంటే బ్రిటిషు సామ్రాజ్యం నూటవలభై రెట్లు పెద్దది. ఈవిధంగా పరిస్థితులు చిరకాలం వుండవం దుర్లభం అని చరిత్ర చెబుతుంది. అందరు మానవులనూ సమానహక్కులూ, అన్ని దేశాలనూ సమానహోదా వుంటేకప్పు ప్రపంచపరిపాలన దుర్లభం. అప్పుడే “లోకాస్సమస్తా సుఖినోభవంతు” అన్నకొరిక సఫల మవుతుంది.

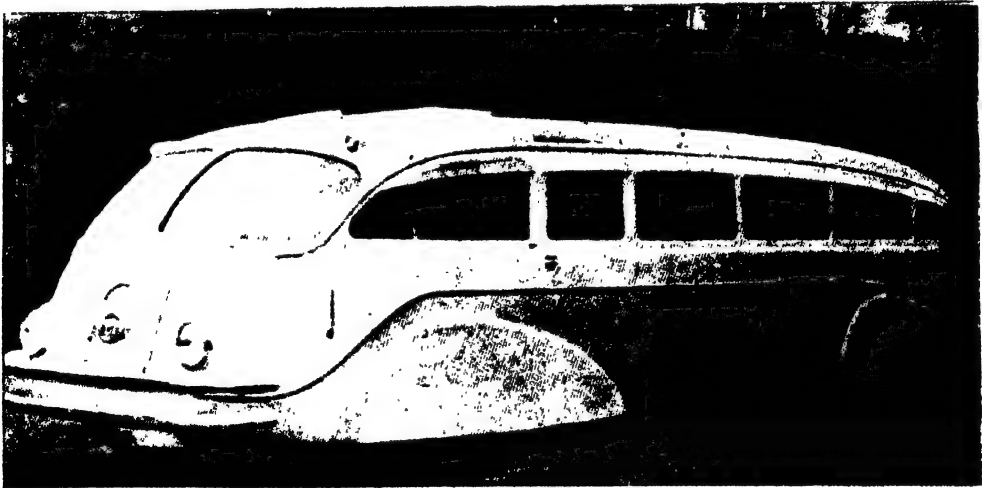
మోటారుకారు సువర్ణోత్సవము

ఈ కాలంలో మోటారుకారులు ఊరూర ఉన్నవి. ఇరువయ్యేండ్ల క్రితం చాలా ధనవంతులు ఏకొలదిమంది మాత్రమే విలాసవిహారాలకోసం వాటిని కొని ఉంచుకునేవారు. యాభయ్యేండ్లకు మనుషులయెండ్లయింది. కాబట్టి సువర్ణోత్సవం చేయబడింది.

అది మూడు చక్రాలతో నడిచేది. గట్టి రియర్ డ్రైవలర్ అనే ఆయన ఆయేడే నాలుగుచక్రాలతో నడిచే మోటారుకారును తయారుచేశాడు. వీరిద్దరూ జర్మనీవారు. మొట్టమొదటి మోటారుకారు ఫుట్టి యాయేటికినూభయి

చిత్రము ౧ ౧౮౮౬ వ సంవత్సరంలో మొట్టమొదట చేయబడిన ౩, ౪, చక్రాల మోటారుకారులు.

చిత్రము ౨ నవీనతమమయిన బస్సు.

ప్రపంచంలో దాని కేరయినా లేదు. గుర్రాలు ఆక్కర లేకుండా, పట్టాలు అవసరం లేకుండా మామూలురస్తాల మీద గంటకు యాభయ్యేండ్ల వేగంతో పోయే బండి ఒకటి ఏర్పడి యిలాగా ప్రపంచం అంతటా వ్యాపిస్తుంది ఆకాలంలో ఎవరు కూడా కలలో నయినా అనుకొని ఉండరు. కారల్ బెన్ వన్ అనే ఆతడు ౧౮౮౬సంవత్సరం

శుల్సవ సమయంలో మొట్టమొదటి బండ్లు రెండును, నేటి సరికొత్తబండ్లుకు ప్రదర్శింపబడినవి. ప్రదర్శింపబడినవాటిలో అన్నింటికంటే కొత్తది బస్సు. ఇది డిజిల్ మోటారుతో నడపబడుతుంది. దీంట్లో ౨౧ మంది యొక్కోచ్చును. గంటకు ౭౫ మైళ్ల వేగంతో ఇది

(౧౯౫౫ ఏప్రిల్ ౧౫)

సాటివారి విశేషములు

ప్రపంచధర్మపరిణామమునందు స్వస్థివచనములు సమరకార్యములు మహత్త్వమునకు ప్రమాణములైనవి. రాజ్యనీతికి మాయమాటలు, ముష్టి ప్రహరణములు పరమప్రమాణములు. జీవితమునందు స్వస్థివచనములు స్వస్థతములందు మహాసంగ్రామములందు ముఖ్యము. ప్రపంచ వ్యవహారములందు ధర్మ ప్రతిష్ఠను బడసినవి. హోరు, ఈడెను, బొట్టవిన, లావెలు మొదలగు నాయకుల ధర్మోపదేశములు ముస్సులోని పిట్లగు గారి ప్రగల్భములువలెను పరిహాసపాత్రములుగ నున్నవి. ప్రపంచ వ్యవహారములందు నానాజాతి సమితి ప్రతిష్ఠ యంతరించి ఆయుధధారణప్రతిష్ఠ కర్ధిల్లినది. రుష్యా, జర్మని, ఫ్రాన్సు, గ్రేటు బ్రిటను, ఇటలీ, జపాను రాజ్యము లారాధించుచున్న ఆయుధ ధారణ విజృంభణము మహాప్రళయమునకును ధర్మ నాశనమునకును సాధనముగాగల విధమునకు స్పెయిను సంగ్రామము ఘోర వ్యాఖ్యానము. స్పెయినునందు ప్రజా స్వామ్యవాదులును, ఫాసిస్టు వాదులును చేయుచున్న స్వదేశ స్వబంధు సంహారము సర్వసంహార మార్గమును సూచించుచున్నది. యూరపు రాజ్యములందు ప్రజాస్వామ్యవాదులును, ఫాసిస్టువాదులును పరస్పరసంహారార్థము చేయుచున్నప్రయత్నములు భయంకరము

లైనను అనివార్యములుగ నున్నవి. ప్రపంచ ధర్మ పరిణామమునందు సవధర్మస్థాపనమునకు నిర్మాణమువలెను ప్రళయమును పరమార్థ సాధనము. యూరపు రాజ్యము లారాధించుచున్న సంహార సాధనము పరమార్థమునకు గాకను పరమానర్థములకును సాధనముగాగల విధమును ప్రపంచవ్యాప్తమైన విప్లవోద్యమములు విశదముచేయుచున్నవి. ప్రాచీన స్వత్వ సంరక్షణార్థమై వ్యక్తులు, సంఘములు, జాతులు చేయుచున్న విశ్వప్రయత్నములు సర్వసంహారమునకు వినియోగపడగల విధమును అబిసీనియా స్పెయినుసంగ్రామములు వెల్లడిచేయుచున్నవి. ఇటలీ యవలంబించినవిజయయాత్రలును, స్పెయినుపూనిన విప్లవమార్గమును సమాన ఫలమును గలుగజేయుట ప్రకృతి ధర్మము. యూరపు రాజ్యములందు తాండవమాడుచున్న విప్లవదేవత ప్రపంచమునందంతటను తన ప్రతిష్ఠను వ్యాపింపజేయుచు ప్రళయ తాండవమునకు సాధనభూత మగుచున్నది. స్పెయిను సం దుష్క్రమణమైన ఫాసిజముసంరంభము విశ్వవ్యాప్తమైన మహా సంగ్రామ పరిణామమును పొందుట యనివార్యము. యూరపు రాజ్యములందు వ్యాప్తమైన భావసంరంభము ఆసియా యందును విజృంభించుచున్న విధమును జపాను విజృంభణము, చీనా పలస్తీ

కలుగు విశ్వవిద్యాలయము

ను హిందూస్తాన విప్లవములున్న విశ్వవిద్యాలయము ప్రాంతములందు కృత్తులమధ్య చేయుచున్నది.

* * * నమోదు సంఖ్య ౨౩౩౫

హిందూస్తాన పరివర్తనము కలిగించినది. విప్లవము ద్వారా పాఠశాలలను వెల్లడించదు.

ప్రపంచవ్యాప్తమైన మానవ స్వాతంత్ర్య ధర్మము హిందూస్తానమునకును అనివార్యము. బ్రిటిషుప్రభుత్వాధికారులు, సంస్థానాధీశులు రాజ్యాంగసంస్కరణవ్యాజ్యమునను స్వార్థరక్షణార్థము చేయుచున్న విశ్వప్రయత్నములు ప్రజానాయకుల అత్యుత్సాహమును తాత్కాలికముగను విభేదములకు గరణములైనను పాశ్చాత్యరాజ్యములందువలెను మహావిప్లవమునకు మూలములగుట ప్రకృతిధర్మము. పసిపిల్లలకు “చందమామ రావె జాబిల్లి పోవె” యను పాటవలెను ప్రజానాయకులకు సంస్కరణములు సమ్మోహమును గలుగజేయుచున్నవి. స్వార్థసంరక్షణమునకై అనంతమైన పక్షములు బయలుదేరినవి. ప్రజాపక్షము, న్యాయపక్షము, డెమోక్రాటిక్ పక్షము, జాతీయపక్షము, స్వతంత్రపక్షము మొదలయిన పక్షము కుక్కగొడుగులువలె దేశమునం దుద్భవించినవి. ఎల్లక్షనులు దగ్గరకు వచ్చినకొలది ఇంకను ఎన్నియో పార్టీలు జన్మింపవచ్చు. ముఖ్యముగా మనరాష్ట్రములోని పక్షము లన్నియు వ్యక్తుల అపేక్షలను పునాదిగా కలిగి సంకుచితదృష్టిని కలిగి యు

అఖిలభారత సమన్వయమునది వీరికి లేనేలేదు. మహాను రాజధానిలో తక్కువ పక్షములకు పలుకుబడి ఆవగించుటయినను లేదు. కేపు కామరెన్ మొదలుకొని హిందూలయమువరకు కాంగ్రెసు తనసంస్థను ప్రతిగ్రామముందును నెలకొల్పి భారతదేశమునకు స్వాతంత్ర్యము సంపాదించుటకు ఏదిసంవత్సరమునుండి పాటుపడుచు సర్వతోముఖముగ సేవను చేయుచున్నది. భారతజాతి భాగ్యమును దృష్టియందుంచుకొని అది కార్యసాధనకు కడంగును. వ్యక్తుల జేబులను నింపుకొని, సంఘశ్రేయమును పేరిట సంఘవిద్వేషముల రెచ్చగొట్టు పార్టీల సంకుచిత కార్యక్రమము కాదు కాంగ్రెసుది. అట్టి కాంగ్రెసు రాబోవు శాసనసభల ఎన్నికలందు పాల్గొనబోవుచున్నది. ఎన్నికల ప్రణాళిక ఇదివరకే ప్రచురింపబడినది. నూతనసంస్కరణలను భగ్నపరచి వాని స్థానే పూర్ణస్వరాజ్యమును స్థాపింపజేయుట కాంగ్రెసుఅత్యుత్సాహము. కాబట్టి దేశభక్తిగల ప్రతిభారతీయుడును తనటును కాంగ్రెసున కిచ్చి సత్వరస్వరాజ్యసిద్ధికి తోడ్పడుగాక!

